

Tampere University Press

**Elämää
sinnittelevässä
pikkukaupungissa:**
varkautelaisten arki ja hyvinvointi

Toimittaneet

Vilma Hänninen · Antti Kouvo · Pekka Kuusela

Elämää sinnittelevässä pikkukaupungissa

ELÄMÄÄ SINNITTELEVÄSSÄ PIKKUKAUPUNGISSA

VARKAUTELAISTEN ARKI JA HYVINVOINTI

Toimittaneet

Vilma Hänninen, Antti Kouvo & Pekka Kuusela

©2020 Tekijät ja Tampere University Press

Tämä teos on julkaistu Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen (CC BY-NC-ND 4.0) -lisenssillä. Käyttöehdot löytyvät osoitteesta <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>

Lisenssi ei kata kolmansien osapuolten omistamaa materiaalia, kuten sitaatteja, logoja tai tavaramerkillä suojattuja aineistoja. Ota yhteyttä oikeudenhaltijaan käyttääksesi tällaisia aineistoja omassa työssäsi.

Kannen suunnittelu

Wille Naukkarinen, Kuuverstas

Typografia ja taitto

Soile Levälahti

ISBN 978-952-359-025-0 (painettu, nid.)

ISBN 978-952-359-024-3 (pdf)

Kustantaja: Tampere University Press, Tampere, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällysluettelo

Esipuhe	7
1 Johdanto: Varkautta tutkimassa	11
<i>Pekka Kuusela, Vilma Hänninen & Antti Kouvo</i>	
2 Varkaus yhteiskunnallisten murrosten näyttämönä 1900-luvun alusta nykypäivään	21
<i>Hannu Itkonen & Arto Nevala</i>	
3 Varkautelaiset töissä: Työn piirteet ja tulevaisuudennäkymät pikkukaupungissa	53
<i>Antero Puhakka</i>	
4 Perhe ja perhesuhteet naisten ja miesten hyvinvoinnin perustana Varkaudessa	85
<i>Anna-Maija Castrén & Antti Kouvo</i>	
5 Varkautelaisten sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin osatekijöinä	107
<i>Vilma Hänninen & Katja Lötjönen</i>	
6 Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan sosiaalisen laadun tekijät	135
<i>Reeta Kankaanpää, Tomi Mäki-Opas & Marja Vaarama</i>	
7 Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin suhde sosiaalisen riskin tilanteissa	165
<i>Aini Pehkonen & Timo Toikko</i>	
8 Onko Varkaudessa Y-sukupolvea?	181
<i>Pekka Kuusela, Katja Lötjönen & Mikko Saastamoinen</i>	

9	Kotikaupungin merkitys varkautelaisen nuoren aikuisen elämänkulussa ja arjessa	211
	<i>Mervi Issakainen & Vilma Hänninen</i>	
10	Nuorten aikuisten turvallisuuden kokemukset pikkukaupungissa	235
	<i>Janissa Miettinen, Taru Kekoni, Riitta Vornanen & Juha Hämäläinen</i>	
11	Päätteenä: Varkaus sinnittelevänä pienenä teollisuuskaupunkina	263
	<i>Vilma Hänninen</i>	

Liitteet

Liite 1: Kuvaus Arki Varkaudessa -aineistojen keruusta ja lopullisesta aineistosta	277
<i>Katja Lötjönen & Joona Kettunen</i>	
Liite 2: Kyselylomake	289
Liite 3: Haastattelurunko	307
Liite 4: Koetun hyvinvoinnin mittaamisesta	313
<i>Antti Kouvo</i>	
Kirjoittajat	317

Esipuhe

Vuonna 2010 perustetun Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella on koko sen olemassaolon ajan pohdittu mahdollisuuksia hyödyntää laitoksen monitieteistä asiantuntemusta ja vahvistaa sen tutkija-opettajien keskinäistä yhteistyötä. Eräänä juonteena näissä pohdinnoissa syntyi toive (jonka taisi alun perin esittää professori Leena Koski) kerätä laaja, eri tieteenalojen tutkijoita palveleva tutkimusaineisto, joka kartoittaisi yhden paikkakunnan elämää mahdollisimman monipuolisesti. Ajateltiin, että tällainen aineisto palvelisi sellaisenaan tutkijoita, tutkimusmenetelmien opettajia ja tutkielmia tekeviä opiskelijoita sekä toimisi pohjana myöhemmille täydentäville aineistonkeruulle. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksella vastaavanlaista aineistoa on kerätty seuranta-asetelmalla jo vuosikymmeniä, kohteena Pyhtää.

Vuodeksi 2016 laitoksella oli budjetissaan liikkumavaraa, joka mahdollisti tämän toiveen toteuttamisen. Tutkimuspaikkakunnan valintaan ja aineistonkeruun suunnitteluun osallistui laajapohjaisesti laitoksen eri kampuksilla (Joensuu ja Kuopio) ja eri tieteenaloilla (sosiaalipedagogiikka, sosiaalityö, sosiaalipsykologia, sosiologia, yhteiskuntapolitiikka) työskentelevää henkilöstöä. Aineisto kerättiin 2016–2017 ja se on siitä pitäen ollut laitoksen tutkijoiden ja opettajien käytettävissä. Tähän mennessä aineiston pohjalta on ilmestynyt

kaksi artikkelia kansainvälisissä julkaisuissa ja lisää julkaisuja on valmisteilla.

Laitoksen johtajana toimi aineiston keruun aikana professori Juha Hämäläinen ja varajohtajana professori Eeva Jokinen. Kiitos heille aineistonkeruun mahdollistamisesta. Aineistonkeruun vastuuhenkilönä toimi professori Vilma Hänninen. Aineistonkeruun käytännön toteutuksesta huolehtivat projektitutkijat YTM Katja Lötjönen (kyselyaineisto) sekä YTM Joonas Kettunen ja YTT Susanna Rautio (haastatteluaineisto). Projektitutkijat tekivät suurenmoisen työn, mistä heille lämpimät kiitokset.

Halusimme koota hankkeen ensimmäisistä tuloksista teoksen, jossa olisi yksiin kansiin koottuna ja suurenkin yleisön tavoitettavissa olevana erittelyä varkauteilaisten arjen eri puolista. Tämän tavoitteen toteutuma on käsillä oleva kirja. Kiitos Katja Lötjönselle aloitteesta sen tekemiseen!

Aineistonkeruun yhteydessä olimme yhteydessä Varkauden kaupunginjohtajaan Hannu Tsupariin sekä kaupungin tiedotus- ja markkinointipäällikkö Kaisu Tolvaseen. Lisäksi vierailimme Stora Enson tehtaalla, missä saimme arvokasta tietoa tehtaan historiasta ja nykyisestä toiminnasta. Kiitämme näitä tahoja henkisestä tuesta aineistonkeruulle.

Kirjan artikkelien kirjoittajakunnasta kukaan ei ole voinut paneutua kirjoittamiseen täysitoimisesti. Siitä huolimatta kaikki ovat täyttäneet kirjoittajalupauksensa hyvin ja viimeistelleet tekstejään vähintään suurin piirtein heille annetun aikataulun mukaisesti. Lämpimät kiitokset koko joukolle!

Kiitoksemme ansaitsee myös Tampere University Press, joka on hyväksynyt kirjan julkaisuohjelmaansa ja tukenut eri tavoin sen viimeistelyssä. Käsikirjoituksen nimettömät arvioijat antoivat arvokasta palautetta artikkelien ensi versioista, ja kielenhuollossa auttoivat Tampereen yliopiston Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelman opiskelijat yliopisto-opettaja Marika Hakolan johdolla – kiitos heille kaikille! Erityiskiitos kuuluu tietoasiantuntija

Esipuhe

Anna Ruthille hyvästä yhteistyöstä julkaisuprosessin eri vaiheissa. Suuri kiitos myös tekstin taittaneelle Soile Levälähdelle käsikirjoituksen loihittimisesta kirjaksi.

Lämpimimmät kiitoksemme kuuluvat niille varkauteleisille, jotka käyttivät aikaansa vastatakseen tutkimuksemme kyselyyn tai keskustellakseen haastattelijan kanssa. Toivomme, että tästä kirjasta on hyötyä varkauteleisille ja muille vastaavanlaisissa kaupungeissa asuville ihmisille sekä kaupunkien kehittäjille.

Tampereella, Naantalissa ja Kuopiossa 28.9.2020

Vilma Hänninen, Antti Kouvo, Pekka Kuusela

1 Johdanto

Varkautta tutkimassa

Pekka Kuusela, Vilma Hänninen & Antti Kouvo

Viime vuosikymmeninä alueiden kehitys on eriytynyt niin Suomessa kuin muissakin teollistuneissa länsimaissa. Osa kaupungeista on muodostunut kasvukeskuksiksi, mutta muut joutuvat taiteilemaan väestön pienenemisen ja ikääntymisen sekä erityisesti entisten teollisten työpaikkojen vähenemisen tuottamien haasteiden kanssa. Liian vähän tiedetään siitä, mitä tällaiset muutokset merkitsevät asukkaiden hyvinvoinnin ja asuinpaikkaan liittyvien kokemusten kannalta. Näitä ilmiöitä on tarkasteltu muun muassa pikkukaupunkitutkimuksen, teollisuuden purkautumisen seurausten tutkimuksen ja jälkiteollisia kaupunkeja koskevan tutkimuksen perinteissä¹.

Tämän kirjan tarkoituksena on kuvata ihmisten elämää ja hyvinvointia pienessä suomalaisessa, pitkän teollisuushistorian omaavassa ja rakennemuutoksen tuottamien muutosten keskellä sinnittelevässä

¹ Kytkeä näihin avataan tämän kirjan Pääteeksi-luvussa.

kaupungissa. Esimerkkinä tällaisesta kaupungista on kirjassamme Varkaus. Ensimmäinen kirjan artikkeleista esittelee Varkauden historiaa 1900-luvun alusta nykypäivän tilanteeseen, ja muut erittelevät varkautelaisten arkea vuosina 2016–2017.

Kirjan nykypäivää käsittelevät artikkelit pohjautuvat Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella kerättyyn monitieteiseen Arki Varkaudessa -aineistonkeruuhankkeeseen. Aineistoa kerättiin vuosina 2016–2017 laajan aikuisikäisiin kohdistuneen väestökyselyn sekä nuorille aikuisille suunnattujen haastattelujen avulla. Lisäksi haastattelijat havainnoivat varkautelaista elämää². Käsillä olevan kirjan tavoitteena on esitellä aineistojen valossa monipuolisesti varkautelaisen arjen eri puolia.

Lähtökohtana aineiston keruulle oli ajatus valita kohteeksi Itä-Suomelle tyypillinen kunta, jonka rakenteelliset ja yhteisölliset muutokset heijastelisivat yleisesti sitä, millaisia muutoksia vastaavanlaiset kunnat ovat käymässä läpi Suomessa. Kohteeksi valikoitui Varkaus, josta on jo aiemmin julkaistu muun muassa paikallishistoria, liiketaloustieteellistä tutkimusta vanhan teollisuuskaupungin rakennemuutoksesta globalisaatiossa ja ikääntyneiden varkautelaisten yleiseen hyvinvointiin liittyvää yhteiskuntatieteellistä tutkimusta (Itkonen 2000, 2004; Lovio ym. 2006; Lovio 2007; Kärnä 2009).

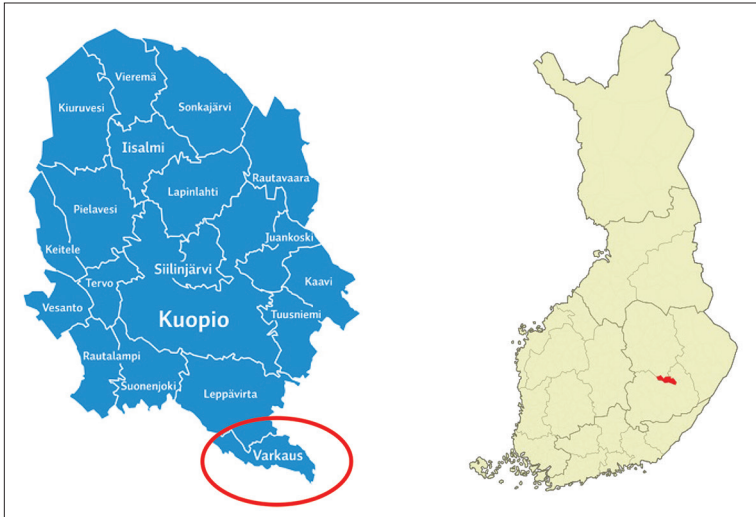
Taustatietoa Varkaudesta

Seuraavassa kuvaamme Varkautta kaupungin verkkosivuilta (www.varkaus.fi) saatujen tietojen, rekistereistä saatavien avaintietojen ja YLE:n vaalitulospalvelun tietojen valossa. Jälkimmäisten kohdalla vertaamme Varkautta muuhun Pohjois-Savoon sekä Suomeen yleensä.

Maantieteellisesti Varkaus on Pohjois-Savon eteläisin kunta. Paikkannimenä Varkaus on ollut käytössä jo 1500-luvulta lähtien (alun

² Aineistosta ja sen keruusta kerrotaan tarkemmin kirjan liitteessä 1.

perin muodossa Varkaus). Varkaus oli kuntamuodoltaan kauppala vuosina 1929–1961 ja kaupunki vuodesta 1962 lähtien. Pinta-alaltaan Varkaus on runsaan 524 km²:n kokoinen, josta vesialaa on 138 km² ja rantaviivaa 940 kilometriä. Kartan muodossa Varkauden sijaintia voidaan havainnollistaa osana Pohjois-Savoa ja koko Suomea seuraavasti (Kuvio 1):

Kuvio 1. Varkaus osana Pohjois-Savon maakuntaa ja Suomea.

Kangaslammin kunta liittyi 1. tammikuuta 2005 osaksi Varkautta. Naapurikuntia ovat Heinävesi, Joroinen, Leppävirta, Rantasalmi ja Savonlinna. Etäisyyttä on linnuntietä Helsinkiin 286 km, Mikkeliin 77 km, Jyväskylään 110 km, Joensuuhun 102 km ja Kuopioon 65 km.

Varkauden kaupungin aluetta pirstovat tiheästi sijaitsevat järvet ja niiden lahdet – Varkauden kunnassa on 120 järveä. Varsinaisella kaupunkialueella on 25 kaupunginosaa ja siihen vuonna 2005 liitettyllä Kangaslammen alueella 13 kylää. Kaupungilla on kolme järvenlahtien erottamaa keskusta: Ahlströmin tehtaan ympärille rakennut Päiviönsaari, joka on kaupungin perinteikäs hallinnollinen keskus, uusi kaupallinen keskus Taulumäki sekä perinteinen työväen

asuinalue Kommila. Lisäksi Kangaslammella on oma keskustansa, kirkonkylä.

Varkauden työnantajista suurin on aaltopahvin raaka-ainetta valmistava Stora Enso (250–500 työntekijää). Erikoisuutena voidaan mainita paperitehtaan lauhdevettä hyödyntävä sammenkasvattamo (Carelial Caviar), joka tuottaa kaviaaria kansainvälisille markkinoille.

Varkauden asukasluku on noin 20 000. Vielä vuonna 2006 asukkaita oli 24 269 – asukasluku on pienentynyt tasaisesti. Väestö on muihin kuntiin nähden suhteellisen iäkästä, ja eläkeläisten määrä on suurempi kuin kunnissa keskimäärin. Varkaus kuuluu muuttotappiokuntiin. (Taulukko 1.) Asukkaiden väheneminen etenkin 2000-luvulla johtuu suurelta osin paperiteollisuuden kokemasta rakenneuudoksesta, jonka seurauksena työpaikat alalla ovat vähentyneet huomattavasti myös Varkauden tehtailla. Varkaudessa työvoimaan kuuluvien osuus on pienempi ja työttömien osuus suurempi kuin kunnissa yleensä. Ulkomaalaisväestön osuus on suhteellisen matala, kuten koko Pohjois-Savossa. (Taulukko 1.) Väestön pienenemistä heijastaa alle 15-vuotiaiden vähentynyt ja yli 64-vuotiaiden kasvanut osuus väestöstä 1990-luvulta lähtien. Väestön ikääntyminen näkyy syntyvyyden jyrkkänä laskuna ja huoltosuhteen heikkenemisenä. Varkauden elinkeinorakenne on edelleen teollisuuskaupungille ominainen: kolmannes työpaikoista on jalostuksen eli teollisuuden piirissä, ja alkutuotannosta (maanviljelystä) saa elantonsa vain pieni osa. Palvelualan työpaikkojen osuus on pienempi kuin kunnissa yleensä. Merkille pantavaa on työttömien suuri osuus, lähes viidesnes työvoimasta v. 2014.

Varkaus on puolueiden kannatuksen suhteen omintakeinen kaupunki. Kokoomusta lukuun ottamatta kaikkien puolueiden kannatusosuudet olivat Varkaudessa ainakin vuoden 2016 kunnallisvaaleissa vähintään jossain määrin erilaisia kuin muualla Pohjois-Savossa ja koko maassa. Teollisuuspaikkakunnan menneisyys ja nykyisyyskin näkyvät korkeassa vasemmistopuolueiden yhteiskannatuksessa (SDP ja VAS = 54,3%).

Johdanto

Taulukko 1. Tilastokeskuksen Varkauden, Pohjois-Savon ja koko maan avainluvut 2016 sekä kuntavaalien tulos 2012 (Tilastokeskus 2019, YLE)³

Avainluku, tiedot vuodelta	Varkaus 2016	Pohjois-Savo	Koko maa
Taajama-aste, %, 2015	91,7	75,6	85,4
Väkiluku, 2015	21 638	248 129	5 487 308
Väkiluvun muutos edellisestä vuodesta, %, 2015	-1,0	-0,1	0,3
Alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	13,0	15,1	16,3
15-64 -vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	60,5	62,2	63,2
Yli 64-vuotiaiden osuus väestöstä, %, 2015	26,5	22,6	20,5
Ruotsinkielisten osuus väestöstä, %, 2015	0,2	0,1	5,3
Ulkomaan kansalaisten osuus väestöstä, %, 2015	2,3	1,9	4,2
Syntyneiden enemmitys, henkilöä, 2015	-107	-606	2 980
Kuntien välinen muuttovoitto/-tappio, henkilöä, 2015	-151	-14	0
Rivi- ja pientaloissa asuvien asutokuntien osuus, %, 2015	57,9	42,9	40,0
Vuokra-asunnoissa asuvien asutokuntien osuus, %, 2015	30,6	31,1	31,8
Vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, %, 2015	69,0	71,4	70,7
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä, %, 2015	25,0	26,5	30,0
Työllisyysaste, %, 2014	58,7	64,7	68,0
Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus, %, 2014	79,7	75,0	66,7
Työttömien osuus työvoimasta, %, 2016	15,4	14,8	13,7
Eläkeläisten osuus väestöstä, %, 2014	33,2	28,7	24,6
Taloudellinen huoltosuhde, 2014	190,6	157,5	140,6
Alkutuotannon työpaikkojen osuus, %, 2014	1,6	6,6	3,3
Jalostuksen työpaikkojen osuus, %, 2014	33,1	19,6	20,6
Palvelujen työpaikkojen osuus, %, 2014	64,3	72,7	74,9
Vuosikate, euroa/asukas, 2014	291,4	374,8	406,1
Kuntavaalit 2012	SDP 36,3 KOK 18,0 KD 15,7 VAS 11,9 KESK 8,0 PS 9,5 VIHR 0,6	SDP 18,0 KOK 17,0 KD 5,0 VAS 9,3 KESK 30,8 PS 13,8 VIHR 4,9 Muut 0,8	SDP 19,6 KOK 21,9 KD 3,7 VAS 8,0 KESK 18,7 PS 12,3 VIHR 8,5 RKP 4,7 Muut 1,7

³ Lihavoinnilla on merkitty ne Varkautta koskevat luvut, jotka poikkeavat selvästi muun Pohjois-Savon luvuista.

Varkautelaisten arkielämän kannalta tärkeät tiedot koskevat sen koulutus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita. Kaupungin oppilaitoksia ovat yhdeksän peruskoulua ja yksi lukio sekä Savonia-ammattikorkeakoulun Varkauden kampus, Pohjois-Savon ammatti- ja aikuisopiston toimipiste ja Soisalo-opisto. Kulttuuritarjontaa tuottavat teatteri ja konserttisali, Varkauden museo ja taidemuseo, Mekaanisen musiikin museo ja Taidekeskus Väinölä. Kaupunkilaisia palvelee myös kaksi kirjastoa. Liikuntaa mahdollistaa mm. 160 km kattava latuverkosto. Kaupunki tunnetaan jääpallokaupunkina Varkauden Pallo -joukkueen ansiosta. Varkauden nähtävyyksiä ovat vesitornin näköalatasanne, Taipaleen kanava-alue, Komminselän silta, Kämärin saari ja Ämmänkoski. Hyvät tie- ja liikenneyhteydet mahdollistavat myös Kuopion kaupungin palvelujen hyödyntämisen.

Kirjan rakenne ja luvut

Eri tieteenaloja (sosiaalipsykologia, sosiaalityö, sosiologia ja yhteiskuntapolitiikka) edustavat kirjoittajat ja kirjoittajaryhmät ovat hyödyntäneet tämän kirjan lukuina julkaistavissa artikkeleissaan Arki Varkaudessa -aineistonkeruuhankkeen aineistoa.⁴

Kirjan neljä ensimmäistä artikkelia käsittelevät Varkauden historiaa ja varkautelaisten elämän puitteita. Kirjan aloittaa Hannu Itkosen ja Arto Nevalan katsaus Varkauden historiaan ja teollistumisen vaiheisiin viime vuosikymmeniin saakka. Sen aineistona ovat aiemmat Varkauden historiaa koskevat tutkimukset ja paikallishistoriat. Tämän jälkeen Antero Puhakka erittelee omassa artikkelissaan varkautelaisten työpaikkoja, käsityksiä työstä ja työhön liittyviä näkemyksiä tulevaisuudesta Arki Varkaudessa -hankkeen kyselyaineiston ja Tilastokeskuksen tietojen pohjalta. Anna-Maija Castrénin ja Antti

⁴ Arki Varkaudessa -aineistosta on syksyyn 2020 mennessä valmistunut kaksi englanninkielistä artikkelia (Toikko & Pehkonen 2018 ja Toikko, Yerkin & Pehkonen 2018).

Kouvon artikkelissa näkökulma siirtyy kyselyaineistoa hyödyntäen varkauteilaisten perherakenteisiin ja heidän käsityksiinsä siitä, keiden he katsovat kuuluvan perheeseensä. Osan lopuksi Vilma Hänninen ja Katja Lötjönen erittelevät varkauteilaisten sosiaalisia suhteita kysely- ja haastatteluaineiston valossa. Artikkelissa tarkastellaan henkilökohtaisten sosiaalisten suhteiden määrää ja keskinäisen sosiaalisen tuen saatavuutta, yksinäisyyden ja erilaisuuden kokemuksia, kuulamista erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja lopuksi sosiaalisten suhteiden yhteyttä onnellisuuden kokemuksiin.

Seuraavissa kahdessa artikkelissa näkökulma tarkentuu varkauteilaisten hyvinvointiin. Ensin Reeta Kankaanpään, Tomi Mäki-Oppaan ja Marja Vaaraman artikkelissa eritellään varkauteilaisten elämänlaatua yhteiskunnan sosiaalisen laadun viitekehyksestä. Artikkelissa rakennetaan kyselyaineiston pohjalta Varkauden asukkaiden terveys- ja hyvinvointiprofiili, jota verrataan Pohjois-Savon ja koko Suomen vastaaviin profileihin. Tarkastelussa hyödynnetään myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Alueellinen terveys, hyvinvointi ja palvelut (ATH) -tutkimuksen tuloksia. Sen jälkeen Aini Pehkosen ja Timo Toikon artikkelin aiheena ovat varkauteilaisten kokeman paikkasidoksen yhteys koettuun hyvinvointiin työttömien ja työllisten ryhmissä.

Kirjan kolme viimeistä artikkelia painottuvat nuoriin aikuisiin ja heidän arkielämäänsä kysely- ja haastatteluaineiston pohjalta. Niistä ensimmäisessä Pekka Kuusela, Katja Lötjönen ja Mikko Saastamoinen erittelevät varkauteilaisia nuoria aikuisia sukupolvitutkimuksen näkökulmasta hyödyntäen kysely- ja haastatteluaineistoja. Näin syntyy kuva siitä, missä määrin varkauteilaiset nuoret aikuiset edustavat niin sanottua Y-sukupolvea työelämäorientaatioltaan, koulutusvalinnoiltaan, tietotekniikan käytöltään ja harrastuksiltaan. Seuraavassa artikkelissa Mervi Issakainen ja Vilma Hänninen tarkastelevat nuorten aikuisten haastattelujen valossa sitä, millaisia myönteisiä ja kielteisiä merkityksiä nämä liittävät Varkauteen asuinpaikkana elämänsä elämänsä ja nykyisen elämäntilanteensa näkökulmasta. Nuoria

aikuisia koskevan artikkeliosuuden päättää Janissa Miettisen, Taru Kekonin, Riitta Vornasen ja Juha Hämäläisen artikkeli, jossa tarkastellaan yhtäältä perheellisten nuorten aikuisten turvallisuuden kokemuksia ja toisaalta sitä, millaisia kokemuksia heillä on sosiaali- ja terveyspalveluista. Artikkelissa yhdistetään toisiinsa kyselyaineiston tilastollinen analyysi ja haastatteluaineiston erittely.

Kirjan viimeisessä luvussa Vilma Hänninen kokoaa kirjan lankoja yhteen. Luvussa eritellään vielä hiukan varkautelaisten eriarvoisuutta sekä suhteutetaan tuloksia kaupunkitutkimuksen perinteeseen.

Kirjallisuus

- Itkonen, H. 2004. *Varkautelaisten vuosisata*. Jyväskylä: Gummerus.
- Itkonen, H. (toim.) 2000. *Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous*. Varkaus: Varkauden museon julkaisu 7.
- Kärnä, S. 2009. *Hyvinvoinnin pysyvyyttä ja muutosta kolmannessa iässä. Ikääntyvien henkilöiden elämäntien seuranta vuosina 1991 ja 2004 Varkauden kaupungissa*. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisu E, yhteiskuntatieteet 166.
- Lovio, R. 2007. Varkaus: menestystä ja vaikeuksia globalisaation vaikutusten hallinnassa. Teoksessa E. Horttanainen ja R. Salo (toim.) *Kunnat ja globalisaatio*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto, 137–144.
- Lovio, R., Jääskeläinen, J., Laurila, J. ja Lilja, K. 2006. *Globalisaatio Suomen vanhojen teollisuuspaikkakuntien kehityksen muovaajana. Tapaustutkimus varkauden kaupungista*, ETLA Discussion Papers 1035. Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA).
- Tilastokeskus 2019. *Kuntien avainluvut*. <https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2020&active1=SSS> Luettu 20. 4. 2020.
- Toikko, T. & Pehkonen, A. 2018. Community belongingness and subjective well-being among unemployed people in a Finnish community. *International Journal of Sociology and Social Policy* 38, 754–765.
- Toikko, T., Yerkin, K. U. & Pehkonen A. 2018. Health, well-being and social support in the groups of employed in a Finnish community. *Socia'lni prac. ERIS Journal-Summer* 18, 34-44.
- Yle 2019. *Kuntavaalit 2012*. https://vaalit.yle.fi/tulospalvelu/kv2012/kuntavaalit/kunnat/varkaus_puolueiden_kannatus_10_915.html Luettu 20. 4. 2019.

2

Varkaus yhteiskunnallisten murrosten näyttämönä 1900-luvun alusta nykypäivään

Hannu Itkonen & Arto Nevala

Tässä artikkelissa tarkastelemme Varkauden vaiheita 1900-luvun alusta 2010-luvulle. Aluksi luomme katsauksen paikkakunnan muotoutumiseen ja teollistumisen varhaisvaiheisiin 1800-luvulla. Ajanjakso muodostaa jäsenyksen ensimmäisen kauden. Sen jälkeen tarkastelemme 1800-luvun lopulta alkaen kolmea kautta: toista maailmansotaa edeltänyttä ensimmäistä teollistumisaaltoa, Varkauden kauppalavaihetta 1920-luvun lopulta 1960-luvun alkuun sekä sitä seurannutta isojen rakennemuutosten aikaa, globalisaation kosketusta. Tavoitteenamme on kunkin kauden osalta nostaa esiin olennaiset piirteet elinkeinorakenteen ja yhteisön muutoksista. Liitämme Varkauden kehityskaaren suomalaiseen ja osin kansainväliseen rakennemuutokseen. Artikkelimme perustuu pääosin olemassa olevaan Varkautta koskevaan tutkimukseen, myös siihen, jota olemme itse tuottaneet lähes kolmen vuosikymmenen aikana. Lisäksi käytämme sanomalehtiaineistoa, tilastoja ja muita julkaisuja.

Vilma Hänninen, Antti Kouvo ja Pekka Kuusela (toim.) (2020)
Elämää sinnittelevässä pikkukaupungissa. Varkautelaisten arki ja hyvinvointi
Tampere: Tampere University Press, 21–52.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-024-3>

Varhainen teollistuminen ja teollisuusyhteisön muodostuminen

Varkauden muotoutuminen teolliseksi paikkakunnaksi pohjautui 1800-luvulla erinomaisiin luonnonoloihin eli puunjalostuksen sekä metalliteollisuuden tarvitseman raaka-aineen ja vesivoiman saataavuuteen. Toinen tärkeä tekijä oli kuljetusyhteyksien kehittyminen. Taipaleen (vuonna 1840) ja Saimaan (vuonna 1856) kanavien valmistumiset merkitsivät meriyhteyden avautumista ja tuotteiden suurempaa pääsyä maailmanmarkkinoille. Vuosisadan loppupuolella Varkaus teollistui nopeasti ja samalla sen teollinen rakenne monipuolistui. Järvien rautamalmin hyödyntämisestä käynnistynyt ja aikaisempaa halvemmän ja nopeamman niin sanotun putlausmenetelmän käyttöönoton jälkeen kasvanut metalliteollisuus sai rinnalleen puunjalostuksen, joka oli varhaisimmillaan sahausta. Esimerkiksi Huruskoskella käynnistettiin saha ja aloitettiin veneiden veisto vuonna 1834. Alueelle ilmaantui myös puusepän verstaita. Varkauden 1800-luvun lopun merkittävin teollinen toimija Paul Wahl & Co. keskittyi sahaukseen ja konepajatoimintaan. Yhtiö rakensi vuosisadan puolivälin jälkeen Pirtinniemen kompleksin, jossa valmistettiin muun muassa höyrylaivoja ja -kattiloita. Lisäksi yritys rakensi 1870-luvulla Huruskoskelle modernia tekniikkaa hyödyntäneen putlaus- ja valssilaitoksen. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 12–13; Soikkanen 1963, 120–125.)

Paikkakunnan teollisuuteen karttui monenlaista osaamista, varsinkin kun myös Lehtoniemeen nousi 1800-luvun lopulla telakan, konepajan, sahan ja pienempiä verstaita sisältänyt teollinen keskitymä. Lehtoniemen kompleksin toiminta kasvoi nopeasti, ja vuoteen 1913 mennessä veistämöllä ja konepajassa oli valmistunut 151 höyrylaivaa, 266 höyrykonetta ja 238 höyrykattilaa. Enimmillään Lehtoniemen konepajalla ja veistämöllä työskenteli liki 200 ihmistä. Varkauden tehtaiden metallipuolella oli samoihin aikoihin lähes 1 000

työntekijää, joten aiheellisesti voidaan puhua merkittävästä teollisuuspaikkakunnasta. (Soikkanen 1963, 126; 186–188.)

Teollistumisen alkuvaihe Varkaudessa oli osa laajempaa autonomisen Suomen yhteiskunnallista rakennemuutosta eli niin sanottua ensimmäistä teollistumiskautta. Yhteiskunnan uudistaminen lainsäädäntötoimin pääsi käyntiin säätyvaltiopäivien aloitettua työskentelyn vuonna 1863, yli viiden vuosikymmenen tauon jälkeen. Kaupankäyntiä, teollisuutta ja taloudellista toimeliaisuutta kahlinneita säädöksiä purettiin liberalismiin hengessä. Väestönkasvu nopeutui vuosien 1866–1868 nälkäkatastrofin jälkeen ja muuttorajoitusten poistuttua ihmiset saattoivat etsiä toimeentulonsa sieltä, mistä parhaaksi katsoivat. Tämä vilkastutti ulkomaille, ennen kaikkea Pohjois-Amerikkaan, suuntautunutta siirtolaisuutta, mutta myös maan sisäistä muuttoliikettä maaseudulta kaupunkeihin ja teollistuviin keskuksiin. (Kuisma 2009.)

Yhteiskunnallinen muutos näkyi Varkaudessa 1800-luvun loppupuolen väestökasvuna. Vuosisadan puolivälissä alueella asui vain runsaat 1 000 ihmistä, mutta vuosisadan vaihtuessa määrä oli jo yli 2 500. Väestön ammattirakenne muuttui samanaikaisesti: Varkaudesta tuli teollinen ja työväestön paikkakunta. Hannu Soikkasen laskelmien mukaan vuonna 1850 talolliset olivat paikkakunnan suurin sosiaalinen ryhmä, sillä heidän osuutensa oli noin 17 prosenttia. Maaseutuväestön alimpaan kerrokseen eli loisiin ja irtolaisiin kuului noin 16 ja työväestöön noin 15 prosenttia nykyisen Varkauden alueella asuneista. Viisi vuosikymmentä myöhemmin sosiaalinen rakenne oli teollisuuden kasvun seurauksena oleellisesti erilainen. Työväestöön kuului lähes 28 prosenttia asukkaista. Toinen merkittävä muutos oli mäkitupalaien määrän ja suhteellisen osuuden kasvu: heitä oli vuonna 1900 noin 16 prosenttia väestöstä. Suurin väestöryhmä olivat kuitenkin loiset ja irtolaiset, joita oli miltei kolmannes. (Soikkanen 1963, 323.)

Mäkitupalaien, loisten ja irtolaisten määrän kasvu liittyy läheisesti teollistumiseen, sillä Varkaudessa ja Lehtoniemessä monet

asuiivat omassa pienessä mökissään ja tulivat täten luokitelluiksi mäkitupalaisiksi, vaikka työskentelivät teollisuudessa. Heidät siis luokiteltiin henkikirjoihin asumismuodon mukaan. Sama menettely koski osin loisia ja irtolaisia, joilla ei tavallisesti ollut omaa asuntoa tai vakituista työpaikkaa, mutta silti he saattoivat tosiasiassa olla maatalous- tai teollisuustyöväkeä. 1900-luvun edetessä loisten määrä laskikin nopeasti vakinaisten työpaikkojen lisääntymisen ja asuntorakentamisen takia, mutta myös koska loinen-termi korvattiin entistä useammin jollain muulla, teollisuusyhteiskunnalle tyypillisemmällä ammattinimikkeellä. Niinpä vuonna 1910 työväestö oli jo Varkauden suurin sosiaalinen ryhmä kolmanneksen osuudellaan. Loisia ja irtolaisia oli noin 29 prosenttia ja mäkitupalaisia viitisentoista prosenttia. Kymmenen vuotta myöhemmin työväestöä oli yli 40 prosenttia, mutta myös virkailijoiden, toimihenkilöiden ja työnjohtajien määrä oli kasvanut lähes kymmenesosaan, mikä kertoo vuosisadan vaihteessa alkaneesta ja 1900-luvun alussa kiihtyneestä teollistumisesta ja yhteisön murroksesta. Maatalouteen pohjannut sosiaalinen rakenne muuttui rivakasti, teollisen yhteiskunnan arvot ja käsitykset yleistyivät ja paikkakunta modernisoitui. Viimeksi mainittu tarkoitti esimerkiksi teollisen toiminnan kasvua, lennätinyhteyden rakentamista, kouluttautumisen yleistymistä ja yhteisön sosiaalista eriytymistä. (Soikkanen 1963, 323–329.)

Varkauden 1900-luvun alun taloudellinen ja sosiaalinen murros ilmeni myös politiikassa. Järjestötoiminnan yleinen vilkastuminen merkitsi ennen kaikkea pitkään padotun työväen järjestötoiminnan käynnistymistä ja laajentumista. Ensimmäiset työväen järjestäytymisyrietykset törmäsivät 1880-luvulla tehtaan johdon jyrkkään vastustukseen, mikä viivästytti työväenyhdistyksen perustamista aina vuoteen 1905 saakka. Varkaudessa puhujamatkallaan piipahtanut työväenliikkeen voimahahmo Taavi Tainio totesikin vuonna 1900, että ”Suomen lait eivät päde Wahlien valtakunnassa. Kaikkien tekisi mieli perustaa työväenyhdistys, mutta kukaan ei uskalla” (Työmies 3.9.1900). Vuoden 1905 suurlakko ja sitä seurannut eduskuntauudistus

muuttivat Varkauden poliittisia valtasuhteita. Ensimmäisissä 1907 järjestetyissä eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen puolue sai Leppävirran kunnan Varkauden äänestysalueella yli 82 prosenttia äänistä ja puolueen kannatus oli samaa luokkaa myös Varkauden Joroisiin kuuluneilla alueilla. (Nevala 2003, 91; Soikkanen 1963, 608–609.)

Parlamentarisesta vaikuttamisesta ei kuitenkaan muodostunut väylää yhteiskunnallisten epäkohtien korjaamiseen. Eduskunnan hajottamisia seuranneet toistuvat vaalit nakersivat uskoa uudistuksiin myös Varkaudessa. Lisäksi Varkaus oli 1910-luvun alussa ilman kunnallista itsenäisyyttä, ja paikkakunnan edustajien mahdollisuudet vaikuttaa Leppävirran tai Joroisten kuntakokouksissa olivat vähäiset (Soikkanen 1963, 371–389). Kuntakokousvaaleissa äänioikeus riippui maksettujen verojen määrästä, eikä varkauteilaisista ollut tässä suhteessa kilpailijoiksi varakkaille maanomistajille. Tiivistetysti varkauteilaisen yhteisön voi sanoa kokeneen ison rakennemuutoksen ja aktivoituneen monella tavalla 1900-luvun alussa. Aktiivisuudelle tai päätöksentekoon vaikuttamiselle ei kuitenkaan ollut toimivaa kanaavaa.

Ahlströmin tulo ja yhteisön murros

Hannu Soikkanen tulkitsee (1963, 613–617) Ahlström Oy:n tulon (1909) jälkeisen ajan varkauteilaisen yhteisön murroskaudeksi. Paikallisyhteisössä käynnistyi vuonna 1909 uusi, yli seitsemän vuosikymmentä kestänyt vaihe, kun A. Ahlström Oy osti vaikeuksiin ajautuneen Paul Wahl & Co:n metallialan tuotannon ja sahan. Ahlströmin toimien riipeydestä viestii, että 1910-luvulla yhtiö rakensi Varkauteen voimalaitoksen, puuhiomon ja sulfaattiseluloosatehtaan. Ensimmäinen paperikone käynnistettiin 1921 ja toinen viisi vuotta myöhemmin, jolloin valmistui myös vaneritehdas. Metalliteollisuudessa valmistui vuonna 1912 Pirtinniemen höyrykattilapaja, 1919 uusi

konepaja ja 1920 laivanrakennusyksikkö. Toteutettujen investointien myötä Ahlströmistä tuli Varkauden keskeinen toimija. Paikkakunnasta tuli kirjaimellisesti ”Römmin” hallitsema, varsinkin kun sillä ei vielä ollut kunnallista itsenäisyyttä. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 14–15.)

Teollinen rakentaminen ja tuotannon laajentuminen toivat paikkakunnalle jo 1910-luvulla paljon uutta väkeä, joka ei välttämättä sopeutunut tai kiinnittynyt perinteisiin yhteisön käytäntöihin. Lisäksi vuodesta 1914 eteenpäin elettiin maailmansodan poikkeusoloissa. Varkauden asukasluku kasvoi 1910-luvulla kolmanneksella ja oli vuosikymmenen päättyessä noin 4 700. Seuraava vuosikymmen oli vielä nopeamman kasvun aikaa, sillä vuonna 1930 asukkaita oli jo yli 8 500 (Soikkanen 1963, 309). Yli 55 prosenttia varkautealaisista lukeutui henkikirjojen mukaan työväestöön, kun seuraavaksi suurimpaan ryhmään eli palstatilallisiin kuului hieman yli 10 prosenttia väestöstä (Soikkanen 1963, 323). Vielä selvemmin teollisuuden merkitys näkyy ammattirakenteessa, sillä 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana enemmän kuin kolme neljästä Varkauden tehdasseurakunnan ammatissa toimivasta työskenteli teollisuuden ja käsityön alalla (Väestön elinkeino 1979, 188).

Nopea teollistuminen ja väestön kasvu aiheuttivat pienessä yhteisössä monenlaisia ongelmia. Yksi polttavimmista oli asuntopula sekä asuinrakennusten vaatimaton taso. Ahlström yritti korjata tilannetta rakentamalla asuntoja työväelleen. Koko ongelma ei kuitenkaan ratkennut, vaikka yhtiön talot olivat hyvin rakennettuja ja suhteellisen edullisia vuokrata. Asumisen ongelmat johtivat siihen, että pitkin 1900-luvun alkua esimerkiksi Taulumäelle nousi ”mökkien ja hökkelien sekamelska”, jossa asunnot olivat ala-arvoisia, mutta vuokratasoltaan korkeita. Vuoden 1919 asuntotutkimus paljasti karusti paikkakunnan tilanteen, sillä asumisahtaus oli lähes pahinta koko maassa. Ahtaus kytkeytyi läheisesti toiseen merkittävään asiaan eli vuokralaisten suureen määrään. Vuokralaiset olivat monille pienituloisille perheille välttämättömiä, mutta samalla tällainen

asumisjärjestely teki olot ahtaiksi ja toi mukanaan monia arkipäivän elämisen ongelmia. Tilanne helpottui vasta 1930-luvulla vilkkaan rakentamisen ja väestönkasvun hidastumisen myötä. Niinpä vuoden 1936 asuntolaskennan mukaan ”ahtaasti asuvien” osuus Varkaudessa oli enää noin 50 prosenttia, kun se vuonna 1919 oli lähes 70 prosenttia. (Soikkanen 1963, 458–467.)

Väestönkasvun, muuttoliikkeen ja maailmansodan poikkeusolojen toinen seuraus oli pienyhteisön murros. Paikkakunnalle työn perässä muuttanut väki ei kiinnittynyt yhteisöön tai sen arvoihin ja normeihin ongelmattomasti. Näin varkautelaisen yhteisön sosiaalinen kiinteys heikkeni ja ”perinteelliset käsitykset ja arvot jauhautuivat rikki”. (Soikkanen 1963, 613.) Paikkakunnalta raportoitiinkin ”huligaanielämästä”, jota alkoholi vauhditti. Oman mausteensa yhteisön murrokseen toi elintarviketilanteen kiristyminen vuodesta 1916 lähtien. Ongelmaa koetettiin ratkoa monin tavoin, mutta edes oman elintarvikelautakunnan perustaminen ei helpottanut ruoan saatavuutta. Maan yleisen poliittisyhteiskunnallisen tilanteen kiristyminen ilmeni Varkaudessa rauhattomuutena työpaikoilla. Kasvanut työväki lakkoili pitkin kesää 1917 ja Varkauden työväenyhdistyksen jäsenmäärä miltei kaksinkertaistui vuosina 1916 ja 1917. Samalla yhdistyksen johto siirtyi paikkakunnalla lyhyen aikaa olleiden radikaalien henkilöiden käsiin. Tunnetuin heistä oli piirisihiteeri ja myöhempi punakaartin päällikkö Matti Autio. (Nevala 2003, 99–100.)

Yhteisön murros näkyi näin ollen monella tasolla. Oleellista oli, että Varkaudessa ei ollut toimivia mekanismeja syntyneiden ongelmien sovitteluun. Kunnallista demokratiaa ei nykymerkityksessä ollut ja Varkauden asioita käsiteltiin Leppävirran ja Joroisten elimissä. Lisäksi Venäjän keisarin vallan kukistumisen jälkeen maaliskuussa 1917 paikkakunnalla ei ollut toimivaa järjestysvaltaa. Risto Alapuron (2017, 263) ajatusta lainaten voidaan sanoa, että kun julkinen valta eli ensisijaisesti valtio menetti toimintakykynsä, kansalaisyhteiskunnan rakenteet nousivat esiin. Tässä suhteessa Varkauden tilanne oli hyvin samankaltainen kuin muilla vastaavanlaisilla paikkakunnilla.

Varkaudessa paikalliset asetelmat ja jännitteet antoivat sisällissodalle aivan erityisten luonteen.

Sisällissodan pitkä varjo

Seppo Hentilän (2018) mukaan sisällissota jätti yhteiskuntaan ”pitkät varjot”, jotka ovat vaikuttaneet voimakkaasti ja pitkäkestoisesti koko suomalaiseen yhteiskuntaan ja muovanneet maan poliittista kulttuuria ”syvemmältä ja pitempään kuin mikään muu kansallisen historiamme yhteinen kokemus”. Hentilän koko kansakuntaa koskeva yleistys on nähtävissä Varkauden vaiheissa. Paikkakunnan, sen asukkaiden ja yhteisön arjen näkökulmasta vuoden 1918 tapahtumat jättivät poikkeuksellisen pitkäkestoisen jäljen. Sota jakoi yhteisön vuosikymmeniksi kahtia miltei kaikilla elämänalueilla.

Sisällissodan aseelliset taistelut jäivät Varkaudessa vähäisiksi. Punaisten pitivät paikkakunnalla valtaa kolmisen kuukautta marraskuusta 1917 alkaen valkoisten helmikuun 21. päivä 1918 tekemään valtauksen saakka. ”Punaiseksi saarekkeeksi” jääneen paikkakunnan valtaus kävi nopeasti ja taisteluissa kuolleiden määrä jäi noin 30:een. Sen sijaan Varkaus tuli tunnetuksi taistelujen ulkopuolisesta väkivallasta, joka kansalaissodan mittakaavassa oli poikkeuksellisen veristä. Valkoiset käynnistivät laajat teloitukset heti punaisten antautumisen jälkeen. Taistelupaikkojen läheisyydessä ammuttiin ilman oikeudenkäyntiä vähintään 80 ihmistä. Varkauden kenttäoikeus jakoi ja pani toimeen kuolemantuomioita, jolloin satakunta punaista menetti henkensä. Lisäksi vankileireillä kuoli noin 80 henkeä ja toistakymmentä katosi. Kansalaissodan uhrien määrä nousi punaisten osalta yli 250 henkeen. (Soikkanen 1963, 643–647; Paavolainen 1967, 71–76; Tikka 2004, 232–239.) Jaakko Paavolaisen (1967, 164–165, 174) laskelmien mukaan surmansa saaneiden punaisten osuus oli runsaat 10 prosenttia paikkakunnan miespuolisesta väestöstä.

Valkoisten tekemistä väkivaltaisuuksista kuuluisimmat ovat niin sanotut ”Huruslahden arpajaiset” eli välittömästi punaisten antautumisen jälkeen toimeenpannut teloitukset. Perimätiedon mukaan ammuttavaksi otettiin rivistä joka kymmenes. Myöhemmin on osoitettu (esim. Soikkanen 1963, 643–647; Tikka 2004, 239), että ammuttavaksi ei valittu vain sattumalta. Ensimmäisenä rivistöstä poimittiin punaisten johtajiksi tiedettyjä ja sitten ”paikallinen mies päätti, kuka oli kymmenes”. Päätökset teloituksista sekä myöhemmin tuomioita jakanut Varkauden kenttöoikeus olivat vahvasti paikallisten käsissä. Yhtäältä tapahtunut repi paikallisyhteisön hajalle vuosikymmeniksi, mutta toisaalta Varkauden tapahtumien julkinen käsittely oli pitkään sodan jälkeen valkoisten hallitsemaa. Hävinneet lyötiin kaikkine näkemyksineen ja tulkintoineen maahan pitkäksi aikaa. Esimerkiksi vuonna 1922 Varkauden työväenyhdistyksen rahoittama sodan punaisten uhrien muistomerkki varastettiin ja upotettiin järveen ennen paljastustilaisuutta. Syylliset jäivät rankaisematta, vaikka heidät paikkakunnalla tiedettiin. Tähän ”sisällissodan jälkinäytökseen” liittyi vielä pitkä ja lopputulokseltaan työväestölle nöyryyttävä työtaistelu. (Nevala 2017, 40–41.) Kuolleiden muistelun kieltäminen oli toki tyypillistä muuallakin Suomessa 1920-luvun alkupuolella huolimatta työväenliikkeen ja poliittisen vasemmiston toiminnan elpymisestä (Hentilä 2018, 78–84; Saarela 2018, 292–299).

Vuoden 1922 tapahtumasarja osoitti paikkakunnan hegemonian olleen vastaansanomattomasti valkoisen puolen käsissä. Poliittisen vasemmiston voimavarat eivät riittäneet valkovallan horjuttamiseen, eivätkä edes oikeudenmukaiseen kohteluun, kuten hautamuistomerkkin tuhoaminen osoitti (Nevala 2003, 132–136). Muistomerkkiepisoidei alleviivasi, millainen ongelma Varkauden kunnallisen itsehallinnon puuttuminen oli erityisesti työväestön kannalta. Monilla muilla paikkakunnilla sodan hävinnyt osapuoli integroitiiin osaksi kunnallista vallankäyttöä varsin nopeasti. Kunnallishallinnon uudistaminen toi valtuustojen valintaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, ja ensimmäiset vaalit järjestettiin jo vuoden 1918 lopussa.

Pian sodan jälkeen toteutettiin useita yhteiskunnallisia uudistuksia, kuten torpparilainsäädäntö ja oppivelvollisuus. Pertti Haapala (1995) onkin todennut, että vasemmisto sai demokratian keinoin läpi monia vaatimuksia, joita ajaakseen se oli tarttunut aseisiin.

Työväestön pääseminen mukaan kunnalliseen päätöksentekoon viivästyti Varkaudessa miltei vuosikymmenellä. Tämän voidaan tulkita ylläpitäneen paikkakunnalla sodan syviä jakolinjoja ja hankaloittaneen vaikeiden tapahtumien käsittelyä ja lopulta viivästyttäneen yhteisön eheytymistä. Samaan viittaa 1950- ja 1960-luvun vaihteessa Varkauden historian kirjoittanut Hannu Soikkanen myöhemmässä analyysissään (2000, 70–79). Hän totesi sisällissodan tapahtumien olleen historian kirjoitusvaiheessa poliittisesti herkkä ja käsittelemättömän asia. Ulkopuolisenakin Soikkanen törmäsi vaikenemisen muuriin vielä yli neljä vuosikymmentä tapahtumien jälkeen. Silti Soikkasen tutkimus on yksi sisällissodan ”paikallishistorian” keskeisiä pioneeritöitä. (Itkonen & Nevala 2018, 309–310.)

Itsenäiseksi kauppalaksi ja vasemmiston valtakauteen

Hannu Soikkanen (1963, 389) ja Hannu Itkonen (2004, 166) toteavat ajatuksen Varkauden kunnallisesta itsenäisyydestä juontuvan aina 1700-luvulle. Seuraavalla vuosisadallakin asia oli ajoittain esillä, erityisesti kun Varkaudesta muodostettiin ruukinseurakunta. Vasta 1920-luvun alussa itsenäistymishanke sai tuulta purjeisiin. Hanke kohtasi vastustusta ja etenkin kunnallisen itsenäisyyden muoto sekä seurakunnan asema herättivät keskustelua. Lopulta kaksi merkittävää tekijää antoi vauhtia kunnalliselle itsenäistymiselle. Ensimmäinen oli 1919 perustetun Varkauden Lehden ja erityisesti sen päätoimittajan A.E. Salmelaisen vahva kampanjointi. Toiseksi paikkakunnan keskeinen toimija Ahlström Oy asettui ajamaan kunnallista itsenäisyyttä. Kahden kunnan alueella toimiminen oli

yhtiölle monessa suhteessa hankalaa, ja se halusi luoda Varkaudesta tietynlaisen ”mallikaupungin”. Lisäksi Ahlström Oy nosti esiin sen, että Leppävirta ja Joroinen panostivat taloudellisesti Varkauteen huomattavasti vähemmän kuin saivat tehdasyhdyskunnalta tuloja. (Itkonen 2004, 167.) Myös vanhan rintamalinjan toisella puolella eli työväenjärjestöissä arvioitiin kunnallisen itsenäisyyden merkitsevän vasemmistoenemmistöistä valtuustoa ja siten mahdollisuutta toteuttaa tärkeäksi koettuja uudistuksia (Nevala 2003, 152–153).

Ensimmäinen vakava yritys kunnallisen itsenäisyyden saamiseksi tehtiin 1923. Ahlström Oy oli asiassa keskeinen toimija, ja mukana oli myös Leppävirran ja Joroisten edustajia. Tarkoitus oli perustaa sekä itsenäinen kunta että seurakunta. Tämä osoittautui kuitenkin hankalaksi yhdistelmäksi, sillä Leppävirran kirkonkokouksessa Varkauden seurakunnan perustaminen ei saanut kannatusta ja siksi tuomiokapituli ei vienyt asiaa eteenpäin. Toisaalta valmistelun yhteydessä nousi aikaisempaa voimakkaammin esiin ajatus Varkauden kauppalasta. Asian taustalla oli kauppalan perustamiskäytännöissä tapahtunut muutos eli luopuminen ajatuksesta, että kauppalan oli omistettava koko maa-alue. Näin kauppalan perustaminen ei enää edellyttänyt maa-alueiden lunastamista yksityisiltä omistajilta, mikä teki prosessista aikaisempaa yksinkertaisemman. Niinpä syyskuussa 1926 A. Ahlström Oy jätti valtioneuvostolle anomuksen itsenäisen Varkauden kauppalan perustamiseksi. Kauppala-muoto sopi hyvin Varkauden alueelle, ja lisäksi juuri 1920-luvun puolivälin tienoilta kauppaloita ylipäättään perustettiin aikaisempaa huomattavasti enemmän. (Soikkanen 1963, 390–392.)

Hakemuksen jättämisen jälkeen käynnistyi varsinainen suunnittelu- ja valmistelutyö. Sisäasiainministeriö asetti hankkeen selvitysmieheksi hovioikeuden asessori Torsten Malisen. Myös Leppävirta ja Joroinen valitsivat toimikunnat hoitamaan asiaa. Asessori Malinen jätti lopullisen esityksen Varkauden kauppalan perustamisesta toukokuun 1928 lopussa. Runsas kuukausi myöhemmin valtioneuvosto vahvisti perustamisen ja sitä koskeva asetus vahvistettiin heinäkuun

1928 alussa. Kauppalan perustamisen viimeistelyn toteutti Varkauden tehtaan lakimiehen Kuno Fredrik Nymanin johtama järjestelytoimikunta. Itsenäistyminen sujui jopa yllättävän kivuttomasti, mukaan lukien maa-alue- ja omaisuusjärjestelyt Leppävirran ja Joroisten kanssa. Uusi kauppalala saattoi aloittaa toimintansa vuoden 1929 alussa. (Itkonen 2004, 168; Soikkanen 1963, 392–393.)

Uudessa kauppalassa piti valita valtuusto. Joulukuun 1928 alussa järjestetyt kunnallisvaalit olivat poikkeuksellisen latautuneet. Tähän vaikutti se, että sisällissodan osapuolet eivät Varkaudessa olleet varsinaisesti joutuneet tekemisiin toistensa kanssa kunnallisessa päätöksenteossa. Lisäksi oli lopulta epävarmaa, millaiseksi poliittisten ryhmien kannatus muodostuisi. Vaaleissa valta siirtyi vasemmistolle, joka sai 29 valtuustopaikasta 23. Sosialidemokraatit olivat vasemmiston suurin ryhmä 19 edustajallaan. Työväen ja pienviljelijäin vaaliliiton suojissa toimineet kommunistit saivat neljä valtuutettua. Ensimmäisten vaalien tulos suuntasi koko toista maailmansotaa edeltänyttä paikallispolitiikkaa. Sosiaalidemokraatit olivat Varkauden kunnalliselämän vaikutusvaltaisin poliittinen ryhmä, semminkin kun niin sanotut kommunistilait estivät laitasemmiston osallistumisen kunnallisvaaleihin 1930-luvulla. Viimeisessä ennen talvisotaa valitussa kauppalanvaltuustossa oli 26 sosialidemokraattia ja yhdeksän porvaririntaman edustajaa. Lisäksi valtuuston puheenjohtaja oli säännönmukaisesti vasemmistovaltuutettu ja kauppalanvaltuuston kuudesta jäsenestä neljä oli sosialidemokraattia. (Nevala 2003, 155; Soikkanen 1963, 396–397.)

Sisällissodan hävinneen osapuolen pääsy mukaan kunnalliseen päätöksentekoon tapahtui Varkaudessa vuosikymmen myöhemmin kuin monilla muilla paikkakunnilla. Vuosikymmenen viiveestä huolimatta vasemmiston valtaannousu herätti oikeistossa epävarmuutta, jopa pelkoa, varsinkin kun sosialidemokraattien kunnallispoliittinen ohjelma oli paperilla varsin radikaali. Pelot osoittautuivat suurelta osin aiheettomiksi, sillä sosialidemokraattien toiminta oli maltillista. Kauppalan rakentaminen oli keskeisessä asemassa, eikä kovin suu-

riin uudistuksiin ollut resursseja. Tämä aiheuttikin tyytymättömyyttä vasemmiston sisällä. Toisaalta oikeistolla oli Varkaudessa kunnallisvaalikannatustaan suurempi painoarvo etenkin A. Ahlström Oy:n toiminnan kautta. (Nevala 2003, 158–162.)

Varkaus oli 1930-luvulla sekä omaleimainen että tyypillinen paikkakunta. Suurin osa eli yli 60 prosenttia Suomen kunnista oli mainitulla vuosikymmenellä porvarienemmistöisiä. Tässä suhteessa Varkaus, jossa vasemmiston kunnallisvaalikannatus oli yli 70 prosenttia, oli selkeä poikkeus. (Suomen virallinen tilasto: Kunnallisvaalit [verkkojulkaisu]; Soikkanen 1963, 396.) Myös elinkeinorakenteen suhteen Varkaus oli omaleimainen. Esimerkiksi vuonna 1930 paikkakunnan ammatissa toimivasta väestöstä kolme neljännestä toimi teollisuudessa ja käsityöammateissa. Toiseksi suurin sektori oli rakennustoiminta noin kymmenyksen osuudellaan. Palveluissa työskenteli vain kuusi sadasta ja maataloudessa vielä tuotakin vähemmän. Koko maahan verrattuna ero oli suuri, sillä yli kaksi kolmannesta ammatissa toimivista suomalaisista toimi vuonna 1930 maa- ja metsätaloudessa teollisuuden ja käsityön osuuden ollessa vain runsaat 10 prosenttia. Kuopion läänin luvut olivat hyvin lähellä koko maan vastaavia, joten hyvällä syyllä voidaan sanoa Varkauden olleen todella poikkeuksellinen teollinen saareke maaseudun keskelä. (Väestön elinkeino 1979.)

Toisaalta Varkaus oli monessa suhteessa tyypillinen maaseutuomainen teollisuuspaikkakunta. Ensinnäkin paikkakunnalla oli yksi keskeinen ja voimakas toimija, joka huolehti vielä maailmansotien välillä monista myöhemmin julkishallinnolle siirtyneistä tehtävistä. Ihmisten arki rakentui siten vahvasti Ahlström Oy:n varaan. Tilanne oli tässä mielessä samantyyppinen kuin esimerkiksi Jämsänkoscikella, Valkeakoscikella tai Kuusankoscikella. Tyypillistä oli myös, että paikkakunta eli ja kasvoi puunjalostusteollisuudesta, joka oli maamme teollisuuden tärkein toimiala. Näin Varkaus kytkeytyi osaltaan paitsi kansalliseen, myös kansainväliseen kehityskulkuun ja teollistumiseen. Puunjalostustuotteiden kysynnän kasvu maailmalla heijastui

suoraan Varkauden ja varkautelaisten arkeen ja elämään. Kansallisesti tarkasteltuna tyypillisenä kehityskulkuna voi puolestaan pitää sisällissodan tapahtumien viivästynyttä purkamista, joka kesti Varkaudessa epätavallisen kauan. Joka tapauksessa sodan osapuolien näkemyserot tasoittuivat ja yhteistyö tiivistyi kunnallisen päätöksenteon ”pakkoavioliiton” seurauksena.

Sodasta jälleenrakennukseen

Sotavuodet merkitsivät myös Varkaudessa asioiden uudelleenjärjestelyä. Jo ennen talvisodan syttymistä varustauduttiin mahdollisiin poikkeuksellisiin tilanteisiin. Syksyllä 1939 toimeenpantiin väestönsuojeluharjoituksia. Ilmahälytysmerkin kuultuaan varkautelaisten oli pimennettävä ikkunansa ja hakeuduttava suojiin. (WL 12.10.1939.) Sodan syttyttyä marraskuun viimeisenä päivänä Varkauden väestönsuojelukeskuksen antamia ohjeita jouduttiin noudattamaan todellisissa tilanteissa. Talvisodan aikana paikkakuntaa ei pommitettu, mutta suruviestejä rintamalla kaatuneista toimitettiin myös Varkauteen.

Sodan myötä työnjako monilla paikkakunnilla organisoitiin uusiksi. Varkaudelle metallin ja puunjalostuksen itäsuomalaisena keskuksena löytyikin tehtävänsä. Jo talvisodan ensimmäisinä kuu-kausina suomalaisjoukot saivat mittavan sotasaaliin, josta osa oli kunnostettava hyödyntämään omia sotavoimia. Varkauteen perustettiin panssarivaunukorjaamo, joka vuoden 1942 helmikuusta lähtien tunnettiin panssarikeskuskorjaamon nimellä. Kaikkiaan sotavuosina Varkauteen kuljetettiin rintamalta noin 700 panssari-ajoneuvoa, joista kolmisen sataa onnistuttiin korjaamaan armeijan käyttöön. (Holmström 2001, 6–7; 22–23.) Konepajateollisuuden lisäksi sotavuosina riitti kysyntää myös puunjalostustuotteille, joita kuljetettiin maailmalle poikkeusoloista huolimatta ja jopa osin niiden takia. Vuosien 1942–44 aikana Varkauden ”talotehdas” toimitti

Saksan armeijan itärintaman joukoille 5 000–6 000 lämmitettävää ja helposti pystytettävää vanerista sotilas- ja hevostelttaa. (Schybergson 1992, 198–203.)

Sotavuosina naisten osuus teollisuustuotannossa nousi miesten ollessa rintamalla. Pulan ja niukkuuden oloissa kaikki vähänkin kynnelle kykenevät varkauteilaiset osallistuivat myös erilaisiin talkoiisiin. Esimerkiksi vuonna 1942 paikkakunnalla laskettiin tehdyksi 15 677 talkootuntia. Vuoden aikana tehtiin kaikkiaan 3 457,5 halkomottia. Varkautelaiset hikoilivat myös touonteko-, heinän- ja viljankorjuusekä perunannostotalkoissa. Ravintoa hankittiin omaperäisellä paikallisella keksinnöllä. Kalakukoksi nimetyllä proomulla varkauteilaisia kuljetettiin Saimaan vesille ja saariin. Yhtiön hinaajan perässä oli proomun lisäksi myös kansalaisten omia veneitä. Vuoden 1943 aikana Kalakukon matkoille osallistui 968 venekuntaa, joiden yhteenlaskettu saalis oli lähes 15 000 kiloa kalaa ja noin 22 000 litraa marjoja. (Itkonen 2004, 241–242.) Epäilemättä Kalakukon avulla hankitut kalat ja marjat olivat tarpeellinen lisä sota-ajan ruokapöytiin.

Valtakunnan tasolla vuoden 1940 alussa tehtiin tammikuun kihlauksena tunnettu sopimus, jossa työnantajat tunnustivat työntekijät tasavertaisiksi neuvottelukumppaneiksi. Myös varkauteilaiset toimijasuhteet kokivat muutoksia ja perinteisiä luokkarajoja ylitettiin. Tammikuun kihlaus ulottui paikallistasolle siten, että ammattiosastojen asema työelämän säätelyssä vahvistui. Etenkin kaatuneiden sotilaiden hautajaiset ja sankarivainajien muistopäivät kokosivat yhteen aiemmin eri leireissä toimineita ihmisiä. Luokkasovun henkeä osoitti esimerkiksi se, että vuoden 1941 toukokuussa vietetyn sankarivainajien muistopäivän ohjelmaan sisällytettiin seppeleenlasku sekä sankarivainajien että vuonna 1918 ”kummallakin puolella henkensä uhranneiden haudoille”. Yhteistuumin sankarihaudalle seppeleen kävivät laskemassa varuskunta, Warkauden Suojeluskunta, Warkauden sosialidemokraattinen kunnallistoimikunta, Warkauden seudun Aseveljet, Warkauden lotat ja A. Ahlström Osakeyhtiö. (WL 13.5.1941; 20.5.1941.)

Yhteistyön henki näkyi myös kulttuuri- ja urheilurintamalla. Konkreettisesti tämä ilmeni eri leireihin kuuluneiden paikallisten torvisoittokuntien yhteisesiintymisinä. Luokkarajaa yliteltiin myös urheilukentillä. Jo elokuussa 1940 porvariseura Warkauden Pallo 35 ja Warkauden Työväen Palloilijat potkivat palloa ystävyysyhengessä. Joukkueet myös vierailivat vuorotellen toistensa kotikentillä eli porvareiden Kosulanniemessä ja työväestön Joutenlahdessa. Yhteiselle urheilukentälle kokoonnuttiin myös pesäpallon ja yleisurheilun merkeissä. Kulttuuritilaisuuksiin löydettiin yhteinen tie sekä seurattua työväentalolle. Pirtinvirtaan piirrettyä ja sisällissodan tapahtumien vahvistamaa luokkarajaa ylitettiin monin tavoin. Yhdessä oltiin liikkeellä myös valtakunnallisesti organisoidulla maaottelumarssilla. Varkautelaisista 7 028 henkeä oli marssimassa Ruotsia nurin. (Itkonen 2004, 247–248.) Tiivistäen sotavuosien tapahtumia on kuvattu seuraavasti:

Sotavuosien tapahtumat saattoivat myös varkautelaiset toimijat aivan uudensuhteisiin yhteistyösuhteisiin. Aiemmat tiukat luokkasidonnaiset leirit purkautuivat. Selvimmin tämä näkyi yhteisissä tilaisuuksissa. Maanpuolustushenkeä viriteltiin niin porvareiden seuratalolla kuin työväestön järjestöaloilla. Yhteisissä juhlallisuuksissa, muistotilaisuuksissa ja kaatuneiden sotilaiden hautajaisissa esiintyivät paikalliset päättäjät varsin yksituumaisina. Tavalliselle varkautelaiselle sota-aika oli karua selviytymiskamppailua. Kaikesta oli puute. Yhteisin ponnistuksin vaikeista ajoista selvittiin. Raskaan taakan kantoivat tietenkin ne varkautelaiset, jotka menettivät läheisimpänsä sotatantereille. Toisen maailmansodan vuosista muistuttaa Pirtinniemen hautausmaa, jossa lepää 220 sodassa henkensä menettänyttä. Kotiseudun mullat eivät koituneet suinkaan kaikkien kaatuneiden viimeiseksi leposijaksi. (Itkonen 2004, 249.)

Eteenpäin oli elämän mieli sodan päätyttyäkin. Myös Varkaudessa aloitettiin jälleenrakennustoimet. Osaltaan sodasta toipumista vauh-

dittivat sinällään raskaat ja mittavat sotakorvaukset. Koska Neuvostoliitto oli vaatinut sotakorvauksista 62 prosenttia maksettaviksi metalli- ja konepajatuotteina sekä laivoina, suuntautuivat katseet Varkauteen. Paikkakunnalla oli runsaasti metallialan osaamista ja työvoimaakin riitti, sillä 1930-luvulla paikallisessa metalliteollisuudessa työskenteli 350 työntekijää. Lisäksi panssarikorjaamon jäljiltä Ahlströmin konepajateollisuus oli suhteellisen hyvässä kunnossa. Kaikkiaan Varkauden konepajan sotakorvauskiintiöksi määritettiin 14 kappaletta 400 hevosvoiman ja 16 kappaletta 150 hevosvoiman joki- ja sisävesihinaajaa. (Schybergson 1992, 209.) Toimiin ryhtymisessä ei vitkasteltu, ja jo elokuun 15. päivänä 1946 Varkauden konepajalla laskettiin vesille ensimmäinen sotakorvaushinaaja (WL 17.8.1946).

Sodanjälkeinen jälleenrakennus pani teollisuuden pyörät pyörimään. Ahlström-yhtiölle vuodet 1945–1948 olivat tuotannon kasvun aikaa, mikä tiesi työtä varkautealaisille ja myös muualta hakeutui työvoimaa paikkakunnan teollisuuteen. Yhtiön vuosina 1947–1948 koetusta rahoituskriisistä selviytyttiin, minkä jälkeen tuotanto jatkui vireänä. Kun viimeinen sotakorvauslaiva oli laskettu vesille 1952, tuotantoa ja uusia investointeja suunnattiin puunjalostusteollisuuteen. Jo 1948 toteutettiin Alvar Aallon piirtämän modernin sahan rakentaminen. 1950-luvun aikana vaneri- ja rimalevytehtaan tuotanto kaksinkertaistui. Entisen talotehtaan tiloihin perustettiin 1954 uudeksi yksiköksi Warpak, jonka päätuotteina valmistettiin erilaisia laatikoita ja vaneripakkauksia. Mittavia investointeja 1950-luvun lopulla olivat myös puuhiomon, sellutehtaan, paperitehtaan sekä voima- ja lämpökeskuksen laajennukset. Tehtiinpä vielä 1959 päätös kolmannen paperikoneen rakentamisesta. (Schybergson 1992, 223–228.)

Sodan jälkeinen jälleenrakennus asetti mittavia haasteita myös kunnallisille päätöksentekijöille. Kauppalan kasvua oli toki ennakoitu jo ennen sotavuosia kaavoittamalla alueita. Carolus Lindbergin yleiskaava valmistui 1938, ja se käsitti lähes koko kauppala-alueen. Ahlströmin omistamille alueille kaavan laati Alvar Aalto. Kaava val-

mistui 1939, ja sitä täydennettiin pian sodan jälkeen. Ensimmäiseksi kauppalanarkkitehdiksi 1947 valittu Kalevi Väyrynen joutui ottamaan laadittuja kaavoja täydentäessään huomioon etenkin lasten ja nuorten tarpeet sekä autokannan kasvun. (Savolainen 1993, 93–95; 119–120; Tyrväinen 1999, 31.)

Varkautelaiset asuivat 1930-luvullakin sangen ahtaasti. Sodan jälkeen asuntotilanne huononi entisestään. Kurjan asuntotilanteen ratkaisemiseksi ryhdyttiin rakentamaan erityisiä parakkeja, joita valmistuikin 1940-luvun loppuun mennessä satakunta. Pahin asuntopula ajoittui vuosiin 1945–1947, jolloin osa ihmisistä asui Kommilan ja Riittulanmäen yhteismajoitusparakeissa ja siirrettävissä majoitus-soluissa. Enimmillään, eli vuonna 1947, kahdeksan prosenttia varkautelaisista asui parakeissa. (Savolainen 1993, 108–109.) Asuntopula ja yhdessä asuminen olivat arkipäivää kaikkialla Suomessa 1940-luvun lopulla. Niin Varkaudessa kuin muuallakin ahdas asuminen loi sosiaalisia jännitteitä, eivätkä samaan huoneistoon päässeet tai joutuneet aina välttämättä tulleet mutkattomasti toimeen keskenään. (Malinen 2015, 137, 149.)

Sodan jälkeen Suomessa syntyi ennätysmäärä lapsia. Myös varkautelaiset hoitivat osansa niin sanottujen suurten ikäluokkien maailmaan saattamisessa. Kun sodan jälkeen vuonna 1945 paikkakunnan väkiluku oli 13 700 henkeä, viisi vuotta myöhemmin väkiluku oli noussut 17 656:een. Vuonna 1960 laskettiin paikkakunnalla elävän 21 652 varkautelaista. (Soikkanen 1963, 310.) Vuonna 1950 varkautelaisista 30 prosenttia oli alle 14-vuotiaita (SVT 6c, 102 I, Väestölaskenta 1950.) Kasvat perheet tarvitsivat asuntoja. Valmistuneet kaavat mahdollistivat asuinalueiden laajenemisen eri puolille kauppala. Erityinen haaste oli koulujen rakentaminen varttuvalle sukupolvelle. Oli sekä rakennettava uusia kouluja että laajennettava entisiä. Kouluissa oli niin ahdasta, että lapset opiskelivat kahdessa vuorossa. Asuinalueista aivan uuden koulutalon saivat Lehtoniemi (1951), Könönpelto (1953) ja Kuoppakangas (1961). Koulurakennuksia

laajennettiin Pitkälänniemellä (1948), Puurtilassa (1952) ja Lutillassa (1958). (Hulkkonen 1962, 59–85.)

Varkauden yleisilme muuttui täydellisesti 1960-luvun alkuun tullessa. Kauppalan keskusta-alueiden uudet kerrostalot ja pientaloalueet eri puolilla Varkautta ilmensivät jotain aivan uutta ja perinteistä poikkeavaa. Teollisuuden laajeneminen ja väkiluvun kasvu lisäsivät paikkakunnan vireyttä. Lapsimäärien kasvu loi tulevaisuudenuskoa. Kun sota-ajan ankeudesta oli päästy, katseet suunnattiin tulevaisuuteen.

Modernisoituva Varkaus

Kauppalan perustaminen on osaltaan vaikuttanut siihen, että Varkauden luonne on muuttunut, suljetusta teollisuusyhdyskunnasta on tullut ympäröivän maaseudun keskus. Varkaus on vähitellen valloittanut itselleen oman talousalueen. Niiden liikkeiden ja pienyritysten määrä, jotka pystyvät tarjoamaan tavaroita ja palveluksia ympäristön asukkaille on jatkuvasti kasvanut. Varkaudesta on tullut huomattava ostoskeskus ja samalla se on luonut ympärilleen oman elintarvikkeiden hankinta-alueen. (Soikkanen 1958, 5.)

Edellä oleva Hannu Soikkasen teksti sisältyi vuonna 1958 painettuun teokseen Varkaus varttuu ja vaurastuu (Soikkanen 1958, 5). Julkaisu oli tarkoitettu 30 vuoden ikään ehtineen Varkauden kauppalan juhlanjulkaisuksi. Modernisoituvan Varkauden symbolina julkaisun kannessa komeili 1954 valmistunut vesitorni, joka oli valmistuessaan Suomen korkein asuinrakennus (Itkonen 2008, 29). Kuvateoksessa esiteltiin paikkakunnan uusia rakennuksia ja asuinalueita sekä korostettiin, kuinka Varkautta oli rakennettu suunnitelmallisesti työnteolla.

Työtä Varkaudessa riitti, sillä teollisuudessa tehtiin 1960-luvulla mittavia investointeja. Kolmas paperikone valmistui 1961. Vuosikymmenen puolivälissä suurinvestointina laajennettiin vaneritehdasta. Ahlström-yhtiön 1970-luvun suurinvestointeja voidaan pitää Varkauden voimakkaan teollistumisen kolmantena aaltona. Vuosina 1970–1973 uusittiin koko puunkäsittely ja sahalaitos. Paperiteollisuutta laajennettiin vuosien 1975–1977 projektissa, jossa rakennettiin neljäs paperikoneyksikkö. Lisäksi toteutettiin mittavat ympäristönsuojelutoimet. Paperiteollisuuden laajentamisprojektin mittavuutta kuvastaa, että kaikkiaan rakennettiin noin 400 000 kuutiometrin tilat. Kun vielä vuosina 1978–1980 muutettiin selluloosan keittopohja sulfiitista sulfaatiksi, saatiin Ahlströmin vuosikymmenen aikana toteutetut paperiteollisuuden mittavat investoinnit päätökseen. (Schybergson 1992, 270–275; Moilanen 1991, 34–35.)

Myös metalliteollisuudessa oli tehtävä 1970-luvulla maailmanmarkkinoiden edellyttämiä muutoksia. Perinteinen laivatelakka jouduttiin lakkauttamaan 1965. Kaikkiaan Pirtinniemen telakalla valmistui vuosina 1864–1965 noin 70 alusta. Muistoksi sisämaan suurimmasta telakasta jäi Varkauden vaakunaan ankkuria pitelevä käsi. Metalliteollisuudessa laajennettiin seulalevytuotantoa. Ahlströmin konepajalla keskityttiin teollisuuden höyrykattiloiden valmistukseen, ja enimmäkseen Varkauden osuus maailman höyrykattilatuotannosta oli jopa 30 prosenttia. Höyrykattiloita valmistettiin esimerkiksi Siperian jättimäiseen Norilskin teollisuuskaupunkiin. 1970-luvun alussa rakennettiin myös uusi höyryvoimala, jonka kustannukset nousivat 40 miljoonaan markkaan. Lisäksi vuonna 1977 käynnistettiin vielä oma tietokoneiden valmistus. (Schybergson 1992, 276–290.)

Varkauden modernisoimisen yksi ilmentymä oli hakeutuminen kaupungiksi. Tammikuussa 1960 asia nostettiin esiin paikallislehden etusivulla kertomalla, että jo seuraavan vuoden alussa uusiksi kaupungeiksi suunniteltiin Lohjaa, Valkeakoskea, Pieksämäkeä sekä Varkautta. (WL 21.1.1960.) Syyskuussa hanke sai vauhtia, kun paikakunnalla vierailut maaherra Erkki Mantere kehotti varkautealaisia

viranomaisia pohtimaan kauppalan muuttamista kaupungiksi (Itkonen 2004, 285). Varkauden valtuusto teki toukokuun 9. päivänä 1961 päätöksen kaupunkioikeuksien hakemisesta seuraavan vuoden alusta alkaen. Aivan yksimielisesti asiasta ei päätetty, sillä päätös syntyi äänin 25 puolesta ja 13 vastaan. Kaupunkihankkeen puoltajat perustelivat kantaansa etenkin taloudellisilla seikoilla. Kaupungin myötä paikkakunnalle arveltiin saatavan pientä ja keskisuurta teollisuutta ja sen myötä uusia yrittäjiä. Valtionhallinnossa asia eteni ripeästi, sillä kesäkuun 29. päivä tasavallan presidentti Urho Kekkonen antoi asetuksen Varkauden kaupungin perustamisesta. (WL 31.12.1961.)

Kaupunkioikeuden saaneessa Varkaudessa modernin paikkakunnan rakennustyö oli vielä pahasti kesken. Yhdyskuntarakenteen kannalta merkittävä päätös tehtiin tammikuussa 1964, jolloin hyväksyttiin perusteellisen valmistelutyön jälkeen professori Olli Kivisen laatima Varkauden yleiskaava. Kaavoituksen lähtökohtana oli paikkakunnan kasvun jatkuminen sekä teollisuuden keskeinen asema. Kun vuonna 1960 palveluelinkeinojen osuus oli muissa kaupungeissa 41,2 prosenttia, Varkaudessa se oli 24,1 prosenttia. (Kivinen 1966, 19–21.)

Väkiluvun kasvaessa paikkakunnan yhdyskuntarakenne muuttui merkittävästi. Asuinalueiden väkimääriä kartoitettaessa havaittiin, että eniten varkautelaisia asui Kommilassa (4 300), Kuoppakankaalla (4 300) ja keskusta-alueella (3 500). Myös Könönpellossa (2 200), Joutsenlahti-Lehtoniemessä (1 900), Käpy- ja Repokankaalla (1 300) sekä Puurtilassa (1 100) yllettiin yli tuhanteen asukkaaseen. Asuinalueiden lisäksi kaavassa varattiin tilat yhtenäiseksi rakennusryhmäksi tarkoitettulle kaupunkikeskustalle, johon suunniteltiin kuuluvaksi kaupungintalo, kirjastotalo, teatteri- ja konserttitalo sekä mahdollinen kaupunginmuseo. (Kivinen 1966, 53–54.)

Väkimäärän kasvu, uusien asuinalueiden syntyminen ja modernin Suomen tulevaisuudenusko tekivät Varkaudesta 1960- ja 1970-luvuilla vireän kaupungin. Paikallinen kansalaisyhteiskunta yhdessä oppilaitosten kanssa sivisti etenkin varttuvaa sukupolvea. Varkaute-

laiset osallistuivatkin vilkkaasti kulttuuri- ja liikuntaharrastuksiin. Erityisen tunnetuksi Varkaus tuli urheiluväen keskuudessa. Koko-
luokassaan Varkaus oli yksi parhaiten urheilussa menestyneistä paik-
kakunnista. Valtakunnallista menestystä saavutettiin etenkin jää- ja
pesäpallossa. (Itkonen & Nevala 2018, 89–97.)

Teollisuuspaikkakuntana Varkauden kunnallispoliittista valtaa
käyttivät työväenpuolueet heti kunnallisesta itsenäistymisestä läh-
tien. Myös toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä valta
säilyi työväenpuolueilla. Vasemmistoenemmistöinen oli myös ensim-
mäinen kaupunginvaltuusto. Vuonna 1960 valitun valtuuston suurin
ryhmä oli Suomen Kansan Demokraattisen Liiton 13-henkinen val-
tuustoryhmä. Sosialidemokraatit olivat jakaantuneet kahteen leiriin,
joilla oli yhteensä 17 paikkaa. Neljä vuotta myöhemmin pidetyissä
vaaleissa SKDL:n paikkamäärä säilyi ennallaan. Sosialidemokraatit
saivat 12 ja Sosialidemokraattinen Liitto viisi paikkaa. Porvarilliset
puolueet ylsivät 11 valtuustopaikkaan. (Varkauden kaupungin kun-
nalliskertomukset 1963; 1964.)

Vasemmistoenemmistö säilyi vankkana myös myöhemmin. Vuo-
den 1980 vaaleissa sosialidemokraatit saivat 17 paikkaa, SKDL kym-
menen, kokoomus yhdeksän, keskusta ja liberaalit neljä ja kristilliset
kolme. (Varkauden kaupungin kunnalliskertomus 1985.) Varkauden
kehittämisen kannalta tärkeää on ollut, että paikkakunnalta on va-
littu niin sanottuja oman kylän poikia kansanedustajiksi. Toisen
maailmansodan jälkeen parlamentissa ovat istuneet sosialidemo-
kraateista Onni Hiltunen, Jorma Rantala ja Kari Rajamäki, SKDL:stä
tai Vasemmistoliitosta Hugo Manninen, Osmo Vepsäläinen, Jorma
Vokkolainen ja Matti Semi, kokoomuksesta Juhani Laitinen sekä
kristillisistä Kari Kärkkäinen. (Itkonen 2004, 308–309.)

Kaupungiksi tullessa Varkaudessa elettiin aina 1980-luvun alun
vuosiin asti virkeää aika. Teollisuuden mittavat investoinnit takasi-
vat, että työtä riitti tekijöille. Osaltaan 1970-luvun valtakunnan tasoi-
set yhteiskuntapoliittiset uudistukset näkyivät myös paikallistasolla.
Terveys-, sosiaali-, koulu- ja kulttuuritoimea kehitettiin, mikä lisäsi

varkautelaisten hyvinvointia ja sivistystä. Yhtäältä elinoloja kohennettiin kunnallisoin toimin, toisaalta Ahlström-yhtiöllä oli ratkaiseva merkitys kaupungin kaikessa kehityksessä 1980-luvun puoliväliin saakka. Tutkija-arvion mukaan Varkaus muodostikin vuosikymmenen alussa ”kohtuullisesti menestyvän teollisen saarekkeen Itä-Suomen maaseutu- ja hallinto- ja kulttuurivaltaisessa ympäristössä”. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 11.)

Globalisaation kosketukset

Joulukuun 19. päivänä 1986 monessa varkautelaiskodissa syntyi television iltauutisia katsottaessa hiljaisuus. Uutisten jälkeen paikallisen tehtaan klubin terassilla kerrotaan kuiskatun: ”miten meidän nyt käy?” Uutisissa nimittäin kerrottiin, että Ahlström-yhtiö oli päättänyt myydä puunjalostusteollisuutensa Enso-Gutzeitille. Uusi omistaja ottaisi teollisuuslaitokset hallintaansa seuraavan vuoden maaliskuussa. (Itkonen 2005, 199–200.) Globalisaation kosketukset olivat yltäneet näin myös Varkauteen.

Yritysmailman globaalit muutokset koettelivat voimallisesti Ahlströmin kaltaista perheyhtiötä. Jo vuonna 1985, ennen puunjalostusteollisuuden myyntiä Enso-Gutzeitille, Ahlström luopui heikkokuntoiseksi päässeestä vaneritehtaastaan. Uusi omistaja oli Rauma-Repola, jolta tehdas siirtyi Schaumanille / Kymmene Oy:lle. Vanerituotanto Varkaudessa lopetettiin 1990. Ahlströmin vetäytymistä paikkakunnalta osoitti myös Warkauden Lehden osakkeiden omistuksesta luopuminen. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 37.)

Varkautelaisen teollisuuden omistajuutta muuttaneet yrityskaupat jatkuivat vauhdikkaasti. Lisäpontta niille antoi 1990-luvun alun maailmanlaajuinen talouslama. Jo vuonna 1989 Enso-Gutzeit osti Ahlströmille jääneen munakennotehtaan. Vuoden 1992 aikana automatiikkatuotanto myytiin Honeywellille. Kolme vuotta myöhemmin Varkauteen tuli uusi omistaja, tällä kertaa Yhdysvalloista, kun

Ahlströmin kattilatekniikkatuotanto siirtyi Foster Wheeler -yhtiölle. Uusiksi varkauteleisteollisuuden omistajiksi hankkiutuivat lisäksi selluteknologiaan erikoistunut Andritz, tanskalainen kennopak-kauksia valmistava Brodrene Hartman, kanadalaiset seulalevyjen tuottajat CAE/AFT sekä yhdysvaltalainen tietoliikenneyritys Tellabs. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 43–50.)

Globalisaation ja talouslaman koetellessa kovin kourin Varkautta teollisten työpaikkojen määrä väheni muutamassa vuodessa yli tuhannella. Vaneritehtaan toiminnan lopettaminen 1990 jätti 350 työntekijää ilman työtä. Samana vuonna viitisen sataa henkeä menetti työpaikkansa Suomen Eiserin sukkatuotannon loputtua. Vuosina 1991–1992 Ahlström-Höyrykattila ja Honeywell irtisanoivat lähes 300 työntekijää. Kun teollisuuden lisäksi työpaikkoja menetettiin myös palvelualoilla, Varkaudessa elettiin kriisitunnelmissa. Tukala tilanne näkyi koruttomasti työttömyyslukuissa. Kun 1990 työttömiä oli 800 henkeä (7 %), kolme vuotta myöhemmin työvoimasta lähes 3 000 (25 %) oli vailla työtä. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 85.)

Varkautelaispäättäjät eivät jääneet toimeettomiksi yhteiskunnan rakennemuutoksen edessä. Ratkaisuja hankalaan tilanteeseen haettiin pohtimalla mahdollisuuksia uusien työpaikkojen luomiseen. Tällöin kuntapäätäjien ja ammattiyhdistysliikkeen näkemykset harjoitettavasta elinkeinopolitiikasta lähenivät. Yhteiselle asialle saatiin mukaan myös yritykset, joiden johto lähti niin ikään etsimään keinoja uusien työpaikkojen luomiseen. Eri ryhmien välille rakentui näin tietynlainen kohtalonyhteys, jonka tavoitteena oli turvata ja parantaa ihmisten elinmahdollisuuksia Varkaudessa. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 85–86; Nevala 2003, 277–278; Nevala 2007, 330–331.) Kaupunginjohtaja Sulo Kilpiö kirjoitti 1987 julkaistussa esitteessä, kuinka kuva Varkaudesta tehtaanpiippujen varjossa hiljaiseloa viettävästä pikkukaupungista ei vastannut todellisuutta. Kilpiö painotti, että nykyinen Varkaus on yhtä hyvin pienen ja keskisuuren teollisuuden, korkean teknologian ja monipuolisen palvelun kuin suurteollisuudenkin kaupunki. (Varkaus – osaamista ja laatua -esite 1987.)

Varkaudessa käynnistetty uudenlainen elinkeinopolitiikka sai tunnustusta myös ulkopuolisilta. Ammattikasvatushallituksessa ja opetusministeriössä nähtiin, että Varkaudella oli edellytyksiä korkean teknologian tuotteita valmistavien yritysten sijoituspaikkana. Paikallislehdessä paikkakuntaa kutsuttiin peräti Itä-Suomen Pii-laaksoksi. (WL 25.9.1985.) Elinkeino­politiikan ohessa kuntapäätäjät pyrkivät päätöksillään lisäämään myös asukkaiden viihtyvyyttä. Valtuustossa 1984 hyväksytyssä yleiskaavassa asumisen tavoitteiksi asetettiin ihmiskeskeisyys, viihtyisä asuin­ympäristö, hyvä palvelutaso ja taloudellisuus. 1980-luvun suuria kasvualueita olivat Häyri­lä, Lehtoniemi ja Puurtila. Keskisuurina kasvualueina pidettiin Haijanvirtaa, Huruslahtea ja Kangas­lammintien vartta. (WL 30.6.1985.)

Varkaudessa elettiin 1900-luvun parin viimeisen vuosikymmenen aikana mittavien muutosten aikaa, jolle oli leimallista teollisuuden omistaja- ja tuotantolinjamuutokset sekä kansalaisyhteiskunnan uusiutuminen. Varkauden 2004 ilmestyneessä histori­ateoksessa katsottiin sekä menneeseen että tulevaisuuteen seuraavasti:

Vuositu­hannen vaihtuessa varkautelaiset suuntasivat katseitaan tulevaisuuteen kuten muuallakin maailmassa tehtiin. Tulevaisuuden suhteen näyttäytyi siltä, että paikallisissa käytännöissä piti varautua jatkuviin muutoksiin. Erilaiset projektit ja hankkeet ovat olleet olennainen osa varkautelaisen yhdyskunnan hyvinvointia ja menestystä. Samanaikaisesti kiinnostus paikallista menneisyyttä kohtaan on lisääntynyt. Ihmiset ovat lähteneet selvittämään omia juuriaan. Useat yhteisöjen ja järjestöjen historiahankeet, yksittäisten ihmisten perinnetyö, lukuisat seminaarit ja luentotilaisuudet sekä lehtikirjoitukset ovat osoittaneet paikallisen menneisyyden ehtymättömäksi lähteeksi, josta on hyvä ammentaa tulevaisuudessakin. Historiansa tallentamisesta ja useiden sukupolvien vaiheiden kuvaamisesta varkautelaiset voivat olla ylpeitä. (Itkonen 2004, 434.)

Globalisaatio on koetellut poikkeavasti eri alueita. Saksalainen sosiologi Ulrich Beck onkin kirjoittanut globalisaatiohäviäjistä ja -voittajista (Beck 1997). Monien muiden teollisuuspaikkakuntien tapaan Varkaus ei ole ollut samanlainen globalisaatiohäviäjä. 2000-luvun parina ensimmäisenä vuosikymmenenä tuotantoaloja on lakkautettu, mutta uutta on tullut tilalle.

Etenkin Stora Enson investoinnit ovat tuoneet työtä Varkauteen. Huhtikuussa 2016 vihittiin käyttöön uusi paperikone. Tehtaan hienopaperikone oli muutettu tuottamaan ensikuitupohjaista aaltopahvin raaka-ainetta eli kraftlaineria. Muunnostöiden investointiin yhtiö sijoitti 110 miljoonaa euroa. Uudistetun tehtaan työvoimatarpeeksi arvioitiin noin 400 henkilöä ja epäsuoraksi työllistäväksi vaikutukseksi ennakoitiin 1 600 työpaikkaa. Lisäksi Stora Enso investoi Varkauden tehtaisiin 43 miljoonaa euroa rakentamalla puisten rakennuselementtien, LVL-viilupuun, tuotantolinjan. Tuotanto käynnistyi kesällä 2016. (Stora Enson lehdistötiedote 29.4.2016.) Stora Enson investointien merkitys nähtiin myös ulkopuolisin silmin. Niinpä lehdistössä kirjoitettiinkin, kuinka ”Stora Enson uudet investoinnit pelastivat Varkauden” (Maaseudun Tulevaisuus 14.9.2017).

Mittava, myös Varkautta hyödyttävä investointi oli Riikinvoiman ekovoimalaitoksen rakentaminen kaupungin rajan tuntumaan Leppävirran puolelle. Enimmillään voimalatyömaalla työskenteli vuoden 2016 helmikuussa lähes 400 henkilöä. Toiminnan testivaiheen jätetulet sytyttiin heinäkuussa 2016, ja tuotannollinen käyttö aloitettiin helmikuussa 2017. (Riikinvoima Oy:n kotisivut).

Rakennemuutoksia paikallistasolla

Varkauden historian vaiheista löytyvät omat kautensa tietyille murroksille. Ensimmäisellä kaudella toteutui Varkauden varhainen teollistuminen. Saimaan vesien voima ja Itä-Suomen laajat metsäalueet rakensivat edellytykset teolliselle tuotannolle. Vesimyllyt, laivanra-

kennus ja saha- ja metallitavaran tuotanto mahdollistivat teollisuuden laajenemisen ja ruukkiyhdyksunnan kasvun. (Itkonen 2005, 27–29.)

Toinen kausi ajoittuu 1870-luvulta Varkauden kunnalliseen itsenäistymiseen eli vuoteen 1929. Wahlien sukuyhtiö rakennutti paikkakunnalle teollisuuslaitokset, jotka tunnettiin myös muualla Suomessa. Sakari Topelius kuvasikin 1873 teoksessaan *En resa i Finland* Varkautta nimenomaan teollisena yhdyskuntana. Samoin Minna Canthin vierailun vaikutelmat Varkaudessa 1885 siirtyivät osin hänen tuotantonsa. Teoksissa *Työmiehen vaimo ja Köyhää kansaa* on tulkittu olevan aineksia varkautealaisesta elämänmenosta.

Vauhtia Varkauden teollistuminen sai Ahlström-yhtiön hankittua omistukseensa Wahlien teollisuuslaitokset vuonna 1909. Sukuyhtiön johdossa tehtiin pian päätös, että Varkaudesta rakennetaan itäisen Suomen johtava teollisuuskeskus. Näin tapahtuikin, kun yhtiö ryhtyi 1921 myös paperin valmistukseen. Varkauden historian toiseen kauteen ajoittuu verinen sisällissota pian maamme itsenäistymisen jälkeen. Vaikka paikalliset vuoden 1918 tapahtumat eivät sisältäneetkään mittavia taisteluita, teloitusten määrät olivat poikkeuksellisen suuret. Yli 250 punaisen kuolema repi paikkakunnan kahteen leiriin useiksi vuosikymmeniksi.

Varkauden historian kolmantena kautena voidaan pitää kaupala-aikaa eli vuosia 1929–1961. Itsenäiseksi kunnaksi tuleminen mahdollisti yhdyskunnan kehittämisen aivan uusista lähtökohdista. Todellisuudessa Varkaudessa oli myös toinen valtatoimija eli Ahlström-yhtiö, joka vastasi osaltaan muun muassa omien maa-alueidensa kaavoituksesta, työntekijöidensä asuntotarjonnasta sekä erinäisistä sosiaali- ja kulttuuripolitiikan palveluista. Toisen maailmansodan vuodet aiheuttivat oman murroksensa myös varkautealaisten elämänmenoon. Näyttääkin siltä, että yhteisiksi koetut sotaponnistelut lähensivät paikallisia luokkaleirejä. Sodan päätyttyä alkaneessa jälleenrakennuksessa tarvittiin jokaista ikään tai sukupuoleen katsomatta.

Neljäs kausi käynnistyi Varkauden tultua kaupungiksi vuoden 1962 alussa ja on jatkunut näihin päiviin saakka. 1960- ja 1970-luvun vuosina Varkauden yleisilme muuttui aivan olennaisesti. Eri toimijoiden ajatuksena oli rakentaa Varkaudesta nykyaikainen kaupunki. Tätä rakennustyötä edesauttoi modernisaatioon sisältynyt tulevaisuudenusko. Suuret sotien jälkeen syntyneet ikäluokat sosiaalistettiin monimuotoisiin kulttuuri- ja urheiluharrastuksiin.

Ahlström-yhtiön lähtö vuonna 1986 ja 1990-luvun alun lama muodostavat neljännen kauden paikallisen murroksen. ”Yhden yhtiön paikkakunnan” asetelman purkautuminen ja sitä seuranneet yrityskaupat loivat epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. Laman seurauksena lukuisat varkautealaiset menettivät työpaikkansa, paikkakunnan väkiluku väheni ja elettiin rakennemuutoksen tuoman kriisin kourissa. Omistajamuutoksiin on sopeuduttu, ja lamasta on selvitty. Viimeisimmät investoinnit Varkauteen ovat säilyttäneet paikkakunnan merkittävänä teollisuuskaupunkina ja luoneet uskoa tulevaisuuteen.

Kaikkiaan Varkauden historia on värikäs. Teollistuminen, laivanrakennus, puu- ja metalliteollisuus, sisällissodan veriset kuukaudet, kunnallinen itsenäistyminen, sota-aika, jälleenrakennuksen vuodet, modernin Varkauden rakentaminen, teollisuuden omistajamuutokset, lamat ja nousukaudet on koettu paikkakunnalla omalla erityisellä tavalla. Samalla on kuitenkin oltu osa suomalaista yhteiskuntaa ja laajemminkin kansainvälistä maailmanmenoa. Varkauden historia 1900-luvun alusta nykypäiviin peilaakin monessa mielessä erinomaisesti suomalaisen yhteiskunnan suurempia kehityslinjoja. Erityisesti teollistumisen, teollisuuden kasvun, elinkeinorakenteen sekä poliittisten jakolinjojen muutokset näyttäytyvät osana isompaa kansallista ja kansainvälistä kehityskulkua. Suuret linjat saavat aina lopullisen muotonsa paikallisessa erityisyydessä. Varkaus on hyvä esimerkki siitä, miten paikallinen, kansallinen ja kansainvälinen ovat kytkeytyneet toisiinsa eri aikoina, eri tavoin, vaihtelevalla intensiteetillä ja poikkeavasti ihmisten arkea muovaten.

Kirjallisuus

- Alapuro, R. 2017. Millainen oli Suomen vallankumous 1918? Teoksessa S. Suodenjoki ja R. Turunen (toim.) *Työväki kumouksessa*. Väki voimakas 30. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 253–270.
- Beck, U. 1997. *Was ist globalisierung? Irrtümer des globalismus. Antworten auf globalisierung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
- Haapala, P. 1995. *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Hentilä, S. 2018. *Pitkät varjot. Muistamisen historia ja politiikka*. Helsinki: Siltala.
- Holmström, S. 2001. *Varkauden Panssarikeskus. Sota-ajan muistot*. Varkaus: Varkauden museon monisteita 1.
- Hulkkonen, E. 1962. *Varkauden kansakoulu 100-vuotias (1862–1962)*. Varkaus: Varkauden kaupunki.
- Itkonen, H. 2004. *Varkautelaisten vuosisata*. Helsinki: SKS.
- Itkonen, H. 2005. *Varkaus and its People. A Hundred Years*. Helsinki: SKS.
- Itkonen, H. 2008. *Varkauden tutkimukset ja tulkinnat. Mitä ja miten paikallisuudesta on kirjoitettu?* Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja n:o 1.
- Itkonen, H. & Nevala, A. 2018. Miksi Varkaus oli menestynyt urheilukaupunki 1960-luvulla. *Liikunta & Tiede* 55, 89–97.
- Itkonen H. & Nevala A. 2018. Varkauden vuoden 1918 tulkinnat ja tulkit-sijat. Teoksessa T. Lintunen ja A. Heimo (toim.) *Sisällissodan jäljet*. Väki voimakas 31. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 291–324.
- Jääskeläinen, J. & Lovio, R. 2003. *Globalisaatio saapui Varkauteen. Tapaus-tutkimus yritysten kansainvälistymisen tavoitteista ja vaikutuksista*. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA B 201.
- Kivinen, O. 1966. *Varkauden yleiskaava 1966*. Varkaus: Varkauden kaupunki.
- Kuisma, M. 2009. *Suomen poliittinen taloushistoria 1000–2000*. Helsinki: Siltala.
- Maaseudun Tulevaisuus*. Hajanumero 2017.

- Malinen, A. 2015. Kodittomuutta ja kotien rauhaa. Kaupunkilaisten asuinolot. Teoksessa V. Kivimäki ja K.-M. Hytönen (toim.) *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Tampere: Vas-tapaino, 127–149.
- Moilanen, P. 1991. *Varkauden teollisuus 175 vuotta*. Varkaus: Varkauden museon julkaisuja IV.
- Nevala, A. 2003. *Agitatsioonia, vaikuttamista ja yhteistyötä. Vuosisata var-kautelaista työväenjärjestötoimintaa*. Varkauden työväenliikkeen historiatoimikunta. Jyväskylä: Gummerus.
- Nevala, A. 2007. *Metalli on kuumaa ja mielet kiehuvat. Sata vuotta metallin ammattiyhdistystoimintaa Varkaudessa*. Varkaus: Varkauden metal-lityöväen ammattiosasto 24.
- Nevala, A. 2017. Varkaus ja kansalaissota. Teoksessa H. Itkonen (toim.) *Var-kaus satavuotiaassa Suomessa*. Varkaus: Varkaus-seura, 37–42.
- Paavolainen, J. 1967. *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918 II. ”Valkoi-nen terrori”*. Helsinki: Tammi.
- Riikinvoima Oy:n kotisivut. www.riikinvoima.fi. Luettu 23.4.2018.
- Saarela, T. 2018. Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto maailmansotien välisenä aikana. Teoksessa T. Tepora ja A. Rose-lius (toim.) *Rikki revitty maa*. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Helsinki: Gaudeamus, 281–303.
- Savolainen, M. 1993. *Tehtaan huoneista omaan kotiin. Teollisuuden asunto-arkkitehtuuria Varkaudessa 1910–1940 -luvuilla*. Diplomityö. Teknil-linen korkeakoulu. Arkkitehtiosasto.
- Schybergson, P. 1992. *Työt ja päivät. Ahlströmin historia 1851–1981*. Vam-mala: A. Ahlström Oy.
- Soikkanen, H. 1958. Varkaus varttuu ja vaurastuu. Teoksessa *Varkaus vart-tuu ja vaurastuu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino, 3–6.
- Soikkanen, H. 1963. *Varkauden historia*. Varkaus: Varkauden kaupunki.
- Soikkanen, H. 2000. Mitä Varkauden historia ei kysynyt vuodesta 1918? Teoksessa H. Itkonen (toim.) *Varkaus, Suomi ja vuosi 1918*. Kansalli-nen ja paikallinen vallankumous. Varkaus: Varkauden museon jul-kaisuja 7, 69–83.
- Suomen virallinen tilasto: *Kunnallisvaalit* [verkkojulkaisu]. <http://www.stat.fi/tk/he/vaalit/vaalit2000kun/historia.html?tulosta>

Varkaus yhteiskunnallisten murrosten näyttämönä 1900-luvun alusta nykypäiviin

Suomen virallinen tilasto 6c, 102, Helsinki: Väestölaskenta 1950.

Tikka, M. 2004. *Kenttöoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Bibliotheca Historica 90. Helsinki: SKS.

Tyrväinen, S. 1999. *Varkautta rakentamassa: rakennustyöläiset ja rakentamisen perinne Varkaudessa 1900-luvun alkupuoliskolla*. Varkaus: Varkauden museon julkaisu.

Työmies-lehti 1900.

Varkaus – osaamista ja laatua 1987. Varkaus: Varkauden kaupungin esite.

Varkauden kaupungin kunnalliskertomukset. Hajavuosia.

Varkauden Lehti. Hajanumeroja eri vuosilta.

Väestön elinkeino 1979. *Väestö elinkeinon mukaan kunnittain 1880–1975*. Tilastollisia tiedonantoja 63. Helsinki: Tilastokeskus.

3

Varkautelaiset töissä

Työn piirteet ja tulevaisuudennäkymät pikkukaupungissa

Antero Puhakka

Kuten tämän kirjan aiemmissa luvuissa on todettu, Varkauden väkimäärä on merkittävästi laskenut viime vuosien saatossa. Varkautta voidaan luonnehtia merkittävän teollisen historian omaavaksi kutistuvaksi kaupungiksi. Kaupunkien kutistumiselle on kirjallisuudessa esitetty erilaisia selityksiä. Wieschmannin ja Bontjen (2015) mukaan viisi keskeistä selittävää tekijää ovat taloudellinen taantuma (esim. tehtaan sulkeminen), demografiset muutokset (syntyvyysasteen muutokset, poismuutot), esikaupungistuminen (jossa ihmiset ja työpaikat muuttavat pois kaupunkien keskustoista), rakenteelliset mullistukset (esim. poliittisen järjestelmien muutokset) sekä ympäristön saastuminen. Nämä tekijät vaikuttavat usein keskenään samanaikaisesti. Gros-Balthazardin ja Talandierin (2020) mukaan entisiä teollisuuspaikkakuntia ovat usein heikentäneet yhtä aikaa vaikuttaneet talou-

delliset ja poliittiset prosessit, kuten globalisaatio, deindustrialisatio, metropolisaatio sekä julkisten palveluiden vetäytyminen alueelta. Samaan aikaan useissa maissa on talouspolitiikassa keskitytty entistä enemmän metropolialueisiin, joiden on nähty olevan kansakuntien talouden kasvun keskuksia. Näitä tekijöitä on helppo tunnistaa myös Varkauden kohdalla.

Työelämän osalta Varkautta luonnehtii sen pitkä teollinen historia, joka ulottuu 1800-luvun alkupuolelle asti (ks. luku 2). Jääskeläinen ja Lovio (2003) analysoivat Varkauden selviytymistä 1990-luvun alun globalisoitumis- ja lamashokista ja kiteyttivät tuolloin Varkauden menestymiseen vaikuttaneiksi tekijöiksi mukanaolon Suomen vahvoissa klustereissa ja teknologisen osaamisen avaintuotealueilla. Lisäksi alueen liiketoimintayksiköiden voimakas yritteliäisyys, kaupungin elinkeinopolitiikan uudistaminen sekä yritysjohdon, työntekijöiden ja kaupungin toimijoiden yhdensuuntaiset toimintalinjaukset vaikuttivat heidän mukaansa Varkauden menestymiseen. Muutamaa vuotta myöhemmin tilanne oli jo kuitenkin toinen, ja Lovio ym. (2006) nostivat Varkauden kehityksen edustavaksi esimerkiksi vanhan teollisuuspaikkakunnan kehityksestä globalisaation paineissa. He totesivat globalisaation ensimmäisen vaiheen tilanteen näyttäneen Varkaudessa hyvältä, mutta muuttuneen toisenlaiseksi jo muutamaa vuotta myöhemmin. Keskeinen haaste liittyi etenkin Varkaudessa toimivien yksiköiden, paikkakunnan sekä koko Suomen kilpailuasemissa tapahtuneisiin muutoksiin. Varkauden osalta esiin tuotiin nuorten osajien pysyvyyteen vaikuttavina tekijöinä muun muassa puolisoitten työpaikkojen puuttuminen. Myös kansainvälisessä kirjallisuudessa on pieniin kaupunkeihin liitetty samankaltaisia haasteita. Näitä ovat vanhanaikaiset infrastruktuurit, riippuvuus perinteisestä teollisuudesta, puutteet inhimillisen pääoman varannossa, alueellisen kilpailukyvyn heikkeneminen, yhteisöllisyyden heikkeneminen sekä rajoitettu resurssien saatavuus (Siegel & Waxman 2001).

Kirjallisuuteen nojaten Hospers (2014) tuo esiin sen, kuinka kutistuvista kaupungeista pois muuttavat ovat usein nuorempia ja paremmin koulutettuja. Nämä tekijät asettavat suuria haasteita kutistuville kaupungeille. Kuitenkin pikkukaupungeissa edelleen asuu ihmisiä, eivätkä ne ole kokonaan tyhjenemässä asukkaista. Guimarães ym. (2016) ovat tutkineet mitkä tekijät saavat kutistuvien kaupunkien asukkaat pysymään kaupungeissaan samoin kuin sitä, mitkä tekijät vaikuttavat heidän muuttoaikomuksiinsa. Tutkijat huomasivat työolosuhteiden olevan tärkein tekijä asukkaiden harkitessa poismuuttoa kutistuvista kaupungeista. Vastaavasti kaupungissa pitävä tekijä olivat työpaikan sijaitseminen samassa kaupungissa ja lähellä asuinpaikkaa. Työllä ja työolosuhteilla on siten merkityksensä.

Tämän vuoksi onkin tärkeää tutkia pikkukaupungissa asuvien ihmisten työpaikkoja ja työssä olevien asukkaiden näkemyksiä omasta työelämästään ja omista tulevaisuuden näkökulmistaan. Riippumatta siitä, missä varkautelaisten työpaikat sijaitsevat, he ovat päättäneet asua Varkaudessa ja maksavat siten myös omat kunnallisveronsa kaupunkiin. Työlliset asukkaat ovat myös Varkaudessa merkittävin kunnallisverokertymän lähde. Asukkaiden elämässä mahdollisesti tapahtuvilla työelämään liittyvillä muutoksilla on siten merkityksensä myös kaupungin taloudelle ja sitä kautta myös tulevaisuuden näkymille. Asukasluvun säilyminen riittävän suurena on toki tärkeää myös kaupungin sosiaalisen elinvoimaisuuden kannalta. Koska tämän artikkelikokoelman tavoitteena on luoda yleiskatsaus varkautelaisten elämään ja hyvinvointiin, on tärkeää tietää heidän työtään koskevista kokemuksistaan riippumatta siitä, missä he käyvät työssä.

Työelämä tutkimuksesta

Työelämä on yksi keskeisistä EU:n toiminta-alueista, ja suomalaista työelämää säätelevät ja ohjeistavat monet ylikansalliset säädökset. Työelämän kehittämisen monet muutosvirtaukset ovat kansainvä-

listä alkuperää. Mustosmäki (2017) on osoittanut, kuinka työelämän laatuksymykset olivat merkittävä tekijä Euroopan unionin ja muiden kansainvälisten organisaatioiden, kuten OECD:n ja ILO:n, diskursseissa 1990-luvulla. Mustosmäen mukaan tämä työelämän laatua painottava näkökohta muuttui kuitenkin määrää korostavaksi jo ennen vuoden 2008 finanssikriisiä. Suomessakin huomio on kiinnitetty selvästi enemmän työvoiman määrän lisäämiseen kuin työelämän laadun parantamiseen.

Sippola (2011) osoittaa työelämän laatu -käsitteen muuttuneen liiketaloustutkimusten diskursseissa: työn organisoiminen, työn ominaisuudet (autonomia, kontrolli ja monimuotoisuus) sekä työelämysuhteet ovat jääneet pois työelämän laadun tarkastelusta, ja ne ovat korvautuneet yritykseen muovautuvan työntekijän tarkastelulla. Tässä katsantokannassa kaikki ovat oman onnensa seppiä ja vastuussa oman työelämänsä laadusta. Samalla käsitys työelämästä yksilön omana projektina on korostunut. Tarkastellessaan työhyvinvointia Pyöriä (2012) tuo kuitenkin esiin sen, kuinka tasapaino työn vaatimusten ja sen hallinnan välillä on työhyvinvoinnin tärkein edellytys. Työn vaatimustaso ei siis itsessään tuota automaattisesti työpahoinvointia, vaan työn vaatimukset ja ponnistelu niiden saavuttamiseksi voivat olla työhyvinvoinnin kannalta myönteisiä tekijöitä, kunhan vaatimuksiin yhdistyy hallinnan tunne, sosiaalinen tuki ja riittäväksi koettu palkitsevuus.

Alasoini (2012) on osoittanut, kuinka työhön liittyvä psykologinen sopimus on Suomessa muuttunut. Psykologinen sopimus perustui aiemmin siihen, että kun teki työnsä kelvollisesti, uskollisesti ja oli lojaali työnantajaansa kohtaan, palkitsi työnantaja tämän turvallisudella ja luottamuksella. Toinen uskomus liittyi siihen, että työnantajan taloudellinen menestys palkitsi työntekijöitä automaattisesti muun muassa lisäämällä varmuutta työsuhteen pysyvyydestä. Tämä konsensus on rikkoutunut, ja työnantajan aiempi työllisyyslupaus on korvautumassa työnantajan työllistyvyyslupauksella, jossa työn sisältämiä oppimis- ja kehittämismahdollisuuksia pidetään houkut-

timina työntekijöille. Työ tarjoaisi siten mahdollisuuden itsensä kehittämiseen ja oman työmarkkinakelpoisuuden ylläpitämiseen.

Suomalainen työelämä tutkimus voidaan jakaa karkeasti kahteen eri tutkimusperinteeseen, joita määrittävät ennen kaikkea käytetyt aineistot ja tutkimusmenetelmät. Toisessa tutkimusperinteessä suomalaista työelämää ja sen olemusta selvitetään erilaisten kysely- ja rekisteriaineistojen avulla. Tilastokeskus on vuodesta 1977 lähtien tehnyt muutaman vuoden välein Työolotutkimusta, ja viimeiseksi tietoa on kerätty vuonna 2013. Samoina pidettävät kysymykset mahdollistavat työelämässä ajan mittaan tapahtuvien muutosten havaitsemisen. Toinen tutkimusperinne perustuu enemmän laadullisten aineistojen käyttöön. Tällöin pyritään valottamaan tutkittavaa teemaa pienemmän ryhmän kautta ja avaamaan ja monipuolistamaan kuvaa suomalaisesta työelämästä. Erilaisten tutkimusperinteiden vaikutuksesta meillä on samanaikaisesti käsitys, että suomalainen työelämä on huonontunut (Siltala 2004), että suomalaisessa työelämässä on prekarisaatiota tuottavia piirteitä (esim. Åkerblad 2014) ja toisaalta, että työelämän huonontumista ei olekaan tapahtunut, vaan kyse olisi vain tilastollisista myyteistä (Pyöriä 2017). Yksittäiseen paikkakuntaan liittyviä työoloja analysoivia tutkimuksia ei juurikaan ole tehty, ja tätä puutetta tämä tutkimusartikkeli osaltaan paikkaa.

Tässä artikkelissa selvitetään, millaisia Varkaudessa asuvien työpaikat ovat riippumatta siitä sijaitsevatko työpaikat Varkaudessa vai jossain muualla. Varkautelaisten osalta selvitetään, millaisia käsityksiä heillä on omasta työstään sekä työhönsä liittyvistä tulevaisuuden näkymistä. Artikkelin tietopohja perustuu pääasiassa Arki Varkaudessa -hankkeen kyselylomakeaineistoon (ks. aineiston kuvaus, kirjan liite 1 sekä kyselylomake, kirjan liite 2.). Tarkasteluun on valittu ne vastaajat, jotka ilmoittivat olevansa vastaushetkellään työelämässä (N=794 eli 43 % vastaajista). Heidän työskentelyään tarkastellaan pääasiassa sosioekonomisen aseman muodostaman linssin kautta. Kun siis tässä artikkelissa puhutaan ”vastaajista”, tarkoitetaan juuri tätä joukkoa. Aineistoa analysoidaan tilastollisia menetelmiä (mm.

ristiintaulukoiteja ja keskiarvovertailuja) hyödyntäen. Artikkelissa käytetyt analyysi- ja luokittelumenetelmät esitetään artikkelin liitteessä 1. Ennen kyselyaineistoon siirtymistä tarkastellaan lyhyesti muun tilastoaineiston tuottamaa kuvaa Varkaudesta.

Eri paikkakunnalla työskentely ja asuminen

Varkaudessa asuvien työssäkäyntiä tarkasteltaessa huomataan samankaltainen kehityssuunta kuin kaupungin asukasluvussa (ks. luku 1). Vuodesta 2007 lähtien Varkaudessa asuvien työssäkävien määrä on laskenut tasaisesti. Vuonna 2007 työssäkäyviä oli 9 073 ja vuonna 2016 enää 7 428 (Suomen virallinen tilasto (SVT): väestörakenne, Suomen virallinen tilasto (SVT): työssäkäynti). Asukasluvun vähenemisen vuoksi työssäkävien suhteellinen osuus pieneni kuitenkin vain prosenttiyksikön verran. Samankaltainen laskeva trendi huomataan tarkasteltaessa Varkauden alueella toimivien työpaikkojen työntekijöiden lukumäärien kehitystä. Kun vuonna 2007 alueella oli työssä 10 281 henkilöä, vuonna 2016 määrä oli supistunut 8 333 henkilöön. (Suomen virallinen tilasto (SVT): työssäkäynti.)

Tilastokeskuksen tietojen mukaan Varkaudessa asuvien, mutta toisella paikkakunnalla työssä käyvien (eli pendelöivien) suhteellinen osuus on noussut tasaisesti vuodesta 2000 lähtien. Kun vuonna 2000 toisessa kunnassa kävi töissä 11,8 % varkautilaisista, oli pendelöijien osuus lähes kaksinkertaistunut tultaessa vuoteen 2016 ollen 21,3 %. Näin tapahtui kaikissa ikäryhmissä. Toisaalta Varkauteen tullaan usein toiselta paikkakunnalta etenkin korkeamman koulutustason tehtäviin: peräti 41 % Varkaudessa sijaitsevista työpaikoissa työskentelevistä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneista asuu jossakin muualla. Virta vie myös toisin päin, sillä joka neljäs Varkaudessa asuva ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut käy töissä jossain muualla. (Suomen virallinen tilasto (SVT): työssäkäynti.) Tämä tarkoittaa, että monet ovat jääneet Varkauteen asumaan, vaikka heidän

työpaikkansa sijaitseekin muualla, mutta samalla on myös paljon niitä, jotka käyvät Varkaudessa töissä ja asuvat muualla.

Asuinpaikan valintaan vaikuttavat erilaiset tekijät, kuten taloudelliset voimavarat sekä asuntoon ja asuinympäristöön liittyvät odotukset (ks. tämän kirjan luku 9). Fertner ym. (2015) ovat huomanneet asuinpaikan valinnan olevan erkaantumassa työpaikan läheisyydestä, mikä on johtamassa pendelöinnin lisääntymisen. Pendelöinti voi olla pakotettua, mutta toisaalta se voi olla myös valinta, jos asuinpaikan tarjoamat mahdollisuudet saavat ihmiset kulkemaan pitkiäkin matkoja työnsä perässä. Guimarães ym. (2016) tuovat kuitenkin esiin työpaikan merkityksen ihmisten pysymiselle alueella samoin kuin myös muuttoaikeille. Työn olemassaolo lähellä lisää asukkaiden halua pysyä alueella. Jos työtä ei ole, tai työolosuhteet ovat paremmat muualla, lisää se halukuutta muuttaa pois alueelta. Hospersin (2014) mukaan jälkitekollistuneiden kaupunkien hyvinkoulutetut nuoret ihmiset muuttavat usein pois alueilta, joilta puuttuu työllistymismahdollisuuksia. Tämä vaikuttaa siihen, että kutistuvan kaupungin sosioekonominen rakenne muuttuu.

Varkautelainen työvoima kansallisessa vertailussa

Arki Varkaudessa -kyselyn perusteella varkautelaiset eroavat koko Suomen työvoimasta⁵ tietyiltä osin (taulukko 1). Kokonaisuudessaan tiedot osoittavat suomalaisten työmarkkinoiden segregoitunutta luonnetta eli tehtävien jakautumista naisten ja miesten ammatteihin (Naiset ja miehet Suomessa 2016). Varkaudessa asuvien osalta huo-

⁵ Verrattaessa varkautelaisten ammattiluokitusta valtakunnallisiin tietoihin yrittäjät eivät ole mukana tarkastelussa, sillä Tilastokeskuksen ammattiluokitus perustuu työntekijöiden nimikkeisiin. Yrittäjät ovat kuitenkin merkittävä osa työelämää, minkä vuoksi työssäolon tarkastelu ilman heitä tekisi asian selvittämisen puutteelliseksi. Yrittäjäksi luokiteltiin ne henkilöt, jotka vastasivat nykyistä työnantajaa koskevaan kysymykseen olevansa omassa yrityksessä, vastaanotolla toiminimellä tmv. Yrittäjiä ja ammatinharjoittajia oli kyselyaineistossa 49 henkilöä, mikä vastasi 6,2 % kaikista työelämässä vastaushetkellä olleista varkautelaaisista (n=794).

mio kiinnittyy siihen, että lähes kolmannes varkautealaisista miehistä sijoittuu erityisasiantuntijoiden luokkaan. Ero on suuri koko Suomen tietoihinkin verrattuna, mutta erittäin suuri varkautealaisiin naisiin verrattuna. Kyselyaineiston perusteella ei tiedetä, mistä havaitut erot johtuvat. Varkauden pitkä teollinen historia saattaisi selittää taulukosta havaittavia eroja, mutta on muistettava, että kyselyn perusteella ei tiedetä sijaitsevatko Varkaudessa asuvien työpaikat Varkaudessa vai jossain muualla. Bright Futures -projektissa on analysoitu Kajaa-nia yhtenä esimerkkipaikkana, ja huomattu Kajaanin teollisuus-historian olevan hyvin mieskeskeistä. Tutkijat havaitsivat myös alueen kehittämistä koskevan diskurssin olevan hyvin mieskeskeistä koskiessaan kaivosteollisuutta, high tech -teollisuutta sekä pelialaa. Tutkijat toteavat samankaltaisen mieshegemonian olevan olemassa myös muissa pienissä kaupungeissa ja perifeerisillä alueilla (Avdoulos ym. 2019). Selittääkö tämä osaltaan myös Varkaudessa asuvien ammattiluokitusjakaumaa?

Taulukko 1. Varkautelaisten ja koko Suomen työvoiman ammattiluokitusjakauma sukupuolittain (%)

	Varkaus, kaikki (n = 724)	Varkaus, naiset (n = 435)	Varkaus, miehet (n = 286)	Suomi, naiset (n = 1 191 000)	Suomi, miehet (n = 1 282 000)
1 Johtajat	2,5	1,8	3,5	2,3	4,6
2 Erityisasiantuntijat	22,8	17,5	30,4	24,8	25,2
3 Asiantuntijat	19,5	25,1	11,2	22,8	15,4
4 Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	6,6	9,9	1,7	9,1	2,7
5 Palvelu- ja myyntityöntekijät	22,1	30,3	9,8	28,0	10,6
6 Maanviljelijät, metsätyöntekijät ym.	0,3	0,5	0,0	2,2	4,2
7 Rakennus-, korjaus- ja valmistus- työntekijät	8,7	1,6	19,6	1,4	19,1
8 Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	4,7	0,7	10,8	2,1	12,2
9 Muut työntekijät	11,3	11,7	10,8	7,3	5,1
0 Sotilaat	0				0,6
X Tunteaton	1,5	0,9	2,1		
Yhteensä	100	100	100	100	100

Ammattiryhmien väliset erot naisten ja miesten välillä tulevat näkyviin myös sosioekonomisessa luokittelussa (taulukko 2). (Luokitteletut selvitetään tämän luvun liitteessä 1.) Koska kyse on poikkeileikkaustutkimuksesta, ei mahdollisesta ajallisesta muutoksesta ole tietoa. Työolotutkimusten perusteella on kuitenkin huomattu, että 30 vuodessa työntekijäasemista on siirrytty entistä enemmän toimihenkilöasemiin. Työntekijöiden osuus on laskenut lähes puolesta (48 %) alle kolmasosaan (29 %). Muutos on ollut suuri etenkin ylempien toimihenkilöiden osalta, joiden lukumäärä kaksinkertaistui vuosien 1984–2013 välisenä aikana. (Sutela & Lehto 2014.) Kyselyn perusteella toimihenkilöistyminen näkyy myös Varkaudessa asuvilla.

Taulukko 2. Varkauden, Pohjois-Savon ja Suomen työvoiman sosioekonominen asema sukupuolittain (%)

	Varkaus, naiset	Varkaus, miehet	Pohjois-Savo, naiset	Pohjois-Savo, miehet	Koko Suomi, naiset	Koko Suomi, miehet
Yrittäjät	5,1	14,4	8,1	16,6	7,1	14,4
Ylemmät toimihenkilöt	19,4	30,7	19,5	18,2	22,5	23
Alemmat toimihenkilöt	50,7	18,7	54,3	22	52,2	21,9
Työntekijät	24,9	36,2	18,1	43,2	18,3	40,7
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Yrittäjiä on miesten keskuudessa yleisesti enemmän kuin naisvastaajien ryhmässä. Alempien toimihenkilöiden osuus on naisten keskuudessa suurempi kuin miesten niin Varkaudessa, muualla Pohjois-Savossa kuin koko Suomessakin. Työntekijä-asemassa olevista suurempi osuus on miehiä; Varkaudessa ero on kuitenkin muuta maata pienempi. Vastaavasti miesten osuus ylempistä toimihenkilöistä on Varkaudessa selvästi suurempi kuin muualla maassa. Toisaalta voidaan myös kysyä nimikepohjaisen ammattiluokituksen yhteyttä sosioekonomiseen asemaan ja sen vaikutusta sukupuolieroihin. Saman tasoisen koulutuksen suorittanut insinööri määrittyy ylempiin toimihenkilöihin, mutta sairaanhoitaja puolestaan alempiin toimihenkilöihin. Luokittelut ovat siten myös aina poliittisia Kinnunen (2001).

Varkaudessa asuvien työskentely

Vastaushetkellä työelämässä olevista nuorin oli 18-vuotias ja vanhin 81-vuotias. He olivat keskimäärin 49-vuotiaita (keskihajonta 11,6 vuotta). Työelämässä vastaushetkellä olleiden varkautelaisten naisten ja miesten keski-ikä ei eronnut toisistaan merkittävästi. Vanhuuseläkeiän ylittäneitä ja työelämässä vastaushetkellä oleviksi itsensä ilmoittavia oli 3 % vastaajista. Tästä joukosta (n = 24) puolet toimi yrittäjinä ja joka viides oli ylempi toimihenkilö.

Varkautelaisten miesten ja naisten työelämässä oloajassa oli selviä eroja. Naisista 60 % ja miehistä 74 % oli ollut työurallaan ansiotyössä yli 20 vuotta. Ero selittyy todennäköisesti naisten suuremmalla hoitovastuulla lapsista: he ovat olleet poissa työelämästä äitiyslomien, vanhempainvapaiden sekä mahdollisten hoitovapaiden aikana. Noin kolmannes (34 %) työssä käyvistä vastanneista, niin naisista kuin miehistäkin, on ollut työurallaan yhtäjaksoisesti vähintään 6 kk työttömänä⁶. Palvelussuhteiden lukumäärissä sukupuolten väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä. Naisista hieman useammalla kuin joka kymmenennellä (10,5 %) ja miehistä joka kahdennellakymmenennellä (5,1 %) on ollut edellisen viiden vuoden aikana vähintään viisi erillistä työsuhdetta. Suomalaisen työelämän luonteesta kertoo se, että iällä on erilainen vaikutus miesten ja naisten palvelussuhdehistoriaan. Alle 40-vuotiaista naisista joka neljännellä (25,2 %) oli ollut vähintään 5 työsuhdetta edellisen viiden vuoden aikana, kun saman ikäisistä miehistä näin oli vain joka kahdeksannella (12,9 %). Yhdelläkään 40–49-vuotiaista miehistä ei ollut ollut yli viittä työsuhdetta edeltävien viiden vuoden aikana, kun taas saman ikäisistä naisista näin oli ollut joka kahdeksannella (12,8 %).

Yli puolet (55,4 %) kyselyymme vastanneista varkautelaisista työskentelee yksityisen sektorin työpaikoissa. Julkisella sektorilla

⁶ Koska ainoastaan työelämässä vastaushetkellä olijat ovat vastanneet näihin kysymyksiin, ei kyselyn perusteella pystytä selvittämään muiden työelämähistoriaan liittyviä kokemuksia ja tietoja.

työskentelee yli kolmannes (38,8 %), ja muissa työpaikoissa, kuten järjestöissä, seurakunnissa tai useamman työnantajan palveluksessa joka kahdeskymmenes (5,8 %). Kuten Sutela ja Lehto (2014) toteavat, julkinen sektori on Pohjoismaissa vastannut pitkälti koulutuksesta, terveydenhuollosta sekä sosiaalisista palveluista. Laaja julkinen sektori on ollut hyvin merkityksellinen naisten työllistymisen kannalta tarjoamalla sekä työmahdollisuuksia että naisten tarvitsemia palveluja. Julkinen sektori onkin erittäin merkittävä varkauteleisten naisten työllistäjä. Työssä käyvistä naisista yli puolet (51,8 %) työskentelee julkisella sektorilla, miehistä vain joka kuudes (18,6 %). Verrattaessa Varkauden tilannetta koko Suomen tilanteeseen huomataan, että varkauteleiset naiset (51,8 %) työskentelevät selvästi useammin julkisella sektorilla kuin koko Suomen naiset (44,4 %) (Suomen virallinen tilasto (SVT): työssäkäynti). Miesten osalta eroja ei ollut.

Sen lisäksi, että varkauteleiset naiset ja miehet työskentelevät eri työnantajasektoreilla, sukupuolten väliset erot myös työnantajasektoreiden sisällä ovat sosioekonomisen aseman suhteen erittäin suuret. Julkisella sektorilla työskentelevistä miehistä lähes puolet (48 %) ja naisista alle neljännes (23 %) oli ylempiä toimihenkilöitä. Sama merkittävä ero havaitaan myös yksityisellä sektorilla: naisista joka kuudes (18 %) ja miehistä useampi kuin joka kolmas (35 %) luokitellaan yleemmäksi toimihenkilöksi. Muilla työnantajasektoreilla työskentelevien naisten (n = 31) ja miesten (n = 9) määrä on niin pieni, että erojen selvittäminen ei olisi ollut mielekäs. Naiset työskentelevät miehiä selvästi useammin alempina toimihenkilöinä niin yksityisellä (61,8 %) kuin julkisellakin sektorilla (47,9 %). Yksityisellä sektorilla työskentelevät miehet ovat tyypillisesti työntekijöitä (43 %) ja julkisella sektorilla puolestaan ylempiä toimihenkilöitä (48 %).

Suomessa edelleen selvästi yleisin palvelussuhdemuoto on vakinaisen palvelussuhde. Näin asia on myös Varkaudessa asuvien osalta (taulukko 3). Varkaudessa asuvat naiset ja miehet ovat jonkin verran koko Suomea yleisemmin vakinaisessa palvelussuhteessa (Suomen virallinen tilasto (SVT): työvoimatutkimus).

Taulukko 3. Palvelussuhteen vakinaisuus ja työaikatyypit Varkaudessa ja koko Suomessa sukupuolittain eriytettyinä (%)

	Varkaus, kaikki (n = 780)	Varkaus, miehet (n = 327)	Varkaus, naiset (n = 450)	Suomi, kaikki (n = 2 147 000)	Suomi, miehet (n = 1 064 000)	Suomi, naiset (n = 1 083 000)
Vakinainen, kokoaikatyö	79,0	86,2	73,8	73,1	80,3	66,1
Vakinainen, osa-aikatyö	8,6	3,1	12,7	10,8	6,4	15,1
Vakinainen, kaikki	87,6	89,3	86,5	83,9	86,8	81,2
Määräaikainen, kokoaikatyö	8,5	8,9	8,0	11,4	9,8	12,9
Määräaikainen, osa-aikatyö	4	1,8	5,6	4,7	3,4	5,9
Määräaikainen, kaikki	12,5	10,7	13,6	16,1	13,2	18,8

Varkaudessa asuvista pysyvä työsuhde oli 87,6 prosentilla vastaajista. Varkautelaistenkin osalta havaitaan julkisella sektorilla olevan enemmän määräaikaista työntekijöitä kuin yksityisellä sektorilla. Varkaudessa asuvista julkisella sektorilla työskentelevistä määräaikaista oli 16,5 prosenttia, ja yksityisellä sektorilla 9,2 prosenttia. Sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja koko aineiston tasolla, eikä myöskään työnantajasektoreiden sisällä. Tässä varkautilaiset eroavat selvästi muusta Suomesta, sillä Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2017 miehistä 13,2 prosenttia ja naisista 18,8 prosenttia oli määräaikaissa palvelussuhteessa (Suomen virallinen tilasto (SVT): työvoimatutkimus). Havainto työnantajasektorin sisäisestä sukupuolten välisten erojen puuttumisesta on kiinnostava, sillä usein sukupuolten välistä eroa selitetään työmarkkinoiden segregoitumisella ja sillä, että naisvaltaisilla aloilla on paljon pitkiä perhevapaita, mikä aiheuttaa suurta tarvetta sijaisille. Varkaudessakin naiset työskentelivät selvästi miehiä useammin julkisen sektorin palveluksessa (52 % vs. 19 %), joten olisi voinut olettaa naisten olevan

miehiä useammin määräaikaisessa palvelussuhteessa julkisella sektorilla työskennellessään.

Vaikka sukupuolten välillä ei ollut eroja määräaikaisuuksien osuudessa koko aineiston tasolla, kokonaiskuva muuttuu, kun tarkasteluun kytketään vastaajien iät. Sutela ja Lehto (2014) viittaavat Työvoimatutkimusten tietoihin ja toteavat 25–44-vuotiaiden osalta määräaikaisten osuuden olevan naisilla noin kaksinkertainen saman ikäisiin miehiin verrattuna. Varkautelaisten joukossa ikäryhmän erot ovat vieläkin suuremmat: naisista 20,3 prosenttia ja miehistä 7,1 prosenttia työskenteli määräaikaisessa palvelussuhteessa. Muissa ikäryhmissä eroja ei ollut. Varkautelaiset miehet saavuttavat pysyvän palvelussuhteen siis selvästi naisia nopeammin, mikä näkyi myös viiden edellisen vuoden työsuhteiden lukumääriä koskevissa eroissa.

Osa-aikaisuus voi olla työntekijän kannalta sekä positiivinen että negatiivinen asia. Jos osa-aikaisuus perustuu työntekijän toiveeseen työn ja perhe-elämän yhteensovittamisesta, on se positiivinen esimerkki työelämän joustoista. Jos osa-aikaisuus on pakotettua ja osa-aikaisena työskennellään siksi, että kokoaikaista työtä ei ole saatavilla, on kyseessä työntekijän kannalta epätarkoituksenmukainen työsuhte. Tilastokeskuksen yliaktuaari Henri Lukkarisen (2018) mukaan vuodesta 2014 lähtien vastentahtoisuus, se että kokoaikaista työtä ei ollut saatavilla, on ollut 15–64-vuotiaiden yleisin syy osa-aikatyön tekemiseen. Ojala ym. (2016) toteavat vastentahtoiseen osa-aikatyöhön liittyvän muun muassa heikon työmarkkina-aseman sekä uhan työsuhteen päättymisestä. Tämä on kuormittavan työn osalta yhteydessä heikentyneeseen terveyteen, sairauspoissaoloihin ja siten työuran pituuteen ja katkoksellisuuteen.

Varkautelaiset naiset työskentelevät lähes neljä kertaa varkaute-laisia miehiä useammin osa-aikaisessa palvelussuhteessa (18,3 % vs. 4,9 %). Varkautelaiset miehet (4,9 %) työskentelevät koko Suomen miehiä (9,8 %) harvemmin osa-aikatyössä. Myös varkaute-laiset naiset työskentelevät muita naisia harvemmin osa-aikaisesti, sillä koko Suomessa naisista 21 prosenttia työskenteli osa-aikaisesti. Osa-aikai-

sen työskentelyn suurimmat erot paikantuvat Varkaudessa asuvien osalta yksityiselle sektorille, jolla työskentelevistä naisista useampi kuin joka viides (21,4 %), mutta miehistä vain joka kolmaskymmenes (3,3 %) oli osa-aikainen. Kyselyn perusteella ei tiedetä, perustuuko osa-aikaisuus yhtenä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen muotona vastaajan omaan aloitteeseen vai onko osa-aikaisuus pakotettua, johon on ollut tyytyminen, kun kokoaikaista työtä ei ollut saatavilla. Pakonomaisuuteen viittaa se, että joka neljäs osa-aikainen työntekijä (24,5 %) piti todennäköisenä työpaikan oma-aloitteista vaihtamista seuraavan vuoden aikana, kun kokoaikaisista vastaajista vain joka kahdeksas (12,8 %) arvioi samaa.

Työn vaatimukset ja piirteet

Nykypäivän työelämää on kuvattu yhä kiireisemmäksi ja kuormittavammaksi. Työssä jaksamista tukeviksi tekijöiksi on nostettu muun muassa työn itsenäisyyttä sekä vaikutusmahdollisuuksia omaan työhön. Nakari (2004) nostaa työstressiteorian mukaisesti esiin keskeiseksi työn hallintaan liittyväksi asiaksi työn vaatimusten ja henkilökohtaisten valmiuksien välisen suhteen. Liian vaativa samoin kuin liian yksinkertainen työ on psykosomaattisesti kuormittavaa. FinTerveys 2017 -tutkimuksen mukaan sairastumiselle altistavia piirteitä suomalaisessa työelämässä ovat fyysisten riskien lisäksi työn vaativuus ja joustamattomuus, vähäiset vaikuttamismahdollisuudet, koettu epäoikeudenmukaisuus, kiusaaminen sekä vähäinen sosiaalinen tuki (Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2018).

Punakallio ym. (2019) ovat seuranneet vuonna 1966 syntyneitä pohjoissuomalaisia miehiä ja naisia ja selvittäneet heidän työkykynsä kehittymistä 31 ja 46 ikävuoden välisenä aikana. He havaitsivat korkeammin koulutettujen työkyvyn olevan paremman kuin matalammin koulutetuilla. Vieläkin tärkeämpi havainto koski työn merkityksellisyyden vaikutusta. Työn merkitykseltään vähäiseksi

kokevilla oli selvästi korkeampi riski alentuneeseen työkykyyn kuin niillä, jotka kokivat työnsä merkitykselliseksi, riippumatta siitä oliko työ fyysisesti raskasta tai kevyttä. Työllä on siis merkityksensä. Hakanen (2004) nostaa työn imua käsittelevässä väitöskirjassaan esiin havainnon työolojen suuresta merkityksestä työntekijöiden yleiseen hyvinvointiin. Työolot selittivät 10 % naisten ja 21 % miesten tyytyväisyydestä omaan elämäänsä. Tärkeä oli myös hänen huomionsa vuorovaikutuksen suunnasta, sillä työolot ja työstä kotiin suuntautuva ristiriita oli vahvemmin yhteydessä sekä työuupumukseen että elämään tyytyväisyyteen kuin kuormittavat yksityiselämän tapahtumat ja kodista työhön suuntautuva ristiriita.

Työn keskeisiksi voimavaroiksi onkin mainittu hyvä ilmapiiri ja toimivat ihmissuhteet. Ristiriidat ja konfliktit näkyvät puolestaan tyytymättömyytenä ja huonovointisuutena, ja ne saattavat pahimmillaan haitata työyhteisön toimivuutta merkittävästi (Työ ja terveys Suomessa 2012). Työhyvinvointiin liittyviä ongelmia on havaittu myös niissä työntekijäryhmissä, joilla on keskimääräistä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työhönsä, kuten esimerkiksi ylemmillä toimihenkilöillä. Sutela ja Lehto (2014) toteavatkin, että työelämän koventuneiden vaatimusten aikana mahdollisuus vaikuttaa omaan työhön ei enää suojaakaan työhyvinvointiongelmilta. Työn organisointitavalla näyttää siten olevan vaikutusta sekä työhyvinvointiin että laajemminkin työntekijöiden yleiseen hyvinvointiin.

Kuten Sutela ja Lehto (2014) toteavat, työaikaan ja työn suorittamispaikkasidonnaisuuteen liittyvät lisääntyvät joustot voivat parhaimmillaan antaa palkansaajille mahdollisuuden sovittaa paremmin yhteen työtä ja muuta elämää. Jos varsinaisen työajan ulkopuolella työskentely kuitenkin johtuu siitä, että työaika ei riitä tehtävien riittävän hyvään hoitamiseen, voi kuormitus helposti kasvaa liian suureksi. Yli puolet varkauteilaisista työssäkävivistä vastaajista (naisvastaajista 59,6 %, miesvastaajista 70,1 %) kertoi työskentelevänsä vähintään satunnaisesti varsinaisen työaikansa ulkopuolella. Ainoa työnantajasektoreiden sisäinen sukupuolten välinen ero on yksi-

tyisen sektorin työpaikoissa, joissa 40,5 % naisista ja 31,9 % miehistä ei koskaan työskentele varsinaisen työaikansa ulkopuolella. Suurena yllätyksenä ei voida pitää tietoja siitä, että sosioekonominen asema vaikuttaa työajan ulkopuolella tapahtuvaan työskentelyyn, kuten seuraavasta taulukosta (taulukko 4) havaitaan. Yrittäjät sekä ylemmät toimihenkilöt ilmaisevat tekevänsä päätoimen tehtäviä useimmin myös varsinaisen työajan ulkopuolella.⁷

Taulukko 4. Varsinaisen työajan ulkopuolella työskentely sosioekonomisen aseman mukaan (%)

	En koskaan	Satunnaisesti	Muutamia kertoja kuussa	Noin kerran viikossa	Vähintään kaksi kertaa viikossa	Yhteensä
Yrittäjät (n = 67)	10,4	16,4	10,4	9,0	53,7	100
Ylemmät toimihenkilöt (n = 189)	13,2	31,7	10,6	13,8	30,7	100
Alemmat toimihenkilöt (n = 289)	44,3	35,6	9,3	5,9	4,8	100
Työntekijät (n = 225)	50,2	38,2	4,9	4,0	2,7	100
Kaikki (N = 770)	35,5	33,8	8,4	7,5	14,8	100

Arki Varkaudessa -kyselyssä tarkasteltiin työn vaatimuksia erilaisien väittämien kautta. Kaikkien työssä olijoiden vastaukset osoittavat, että tyypillisesti työ edellyttää erittäin paljon keskittymiskykyä, tarkkuutta ja kykyä tulla toimeen ihmisten kanssa. Työssä tarvitaan vastaajien mielestä myös melko paljon valmiutta tehdä päätöksiä, ja työtehtävien koetaan sisältävän melko paljon älyllistä ponnistelua. Työssä on melko vähän tarvetta yksitoikkoisuuden siedolle ja erittäin vähän tarvetta ruumiilliselle voimalle ja kestävyydelle. Työolotutkimuksen tietojen valossa yksitoikkoisuuden kokemus on vähentynyt

⁷ Toki on muistettava, että yrittäjien sekä joidenkin ylempien toimihenkilöiden työaika ei ole työehtosopimuksissa tai työaikalaissa määritelty.

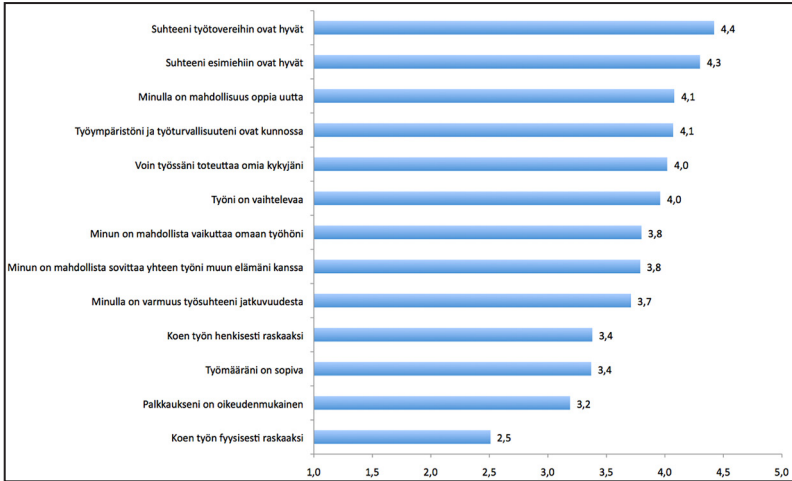
selvästi, sillä vuonna 1977 lähes neljännes (24 %) palkansaajista piti työtään yksitoikkoisena, ja vuonna 2013 määrä oli laskenut 17 %:iin. Erot ammattiryhmien välillä olivat suuria siten, että ylemmistä toimihenkilöistä 8 %:a piti työtään yksitoikkoisena. Työntekijöillä vastaava luku oli 29 %. (Sutela & Lehto 2014.)

Vuoden 2012 Työ ja terveys -tutkimuksessa käy hyvin selvästi ilmi se, että työ rasittaa eri tavoin eri sosioekonomisia ryhmiä. Ylemmistä toimihenkilöistä yli puolet ilmoitti työkykynsä olevan erittäin hyvän työn ruumiillisiin vaatimuksiin nähden, kun työntekijöistä vain joka neljäs oli samaa mieltä. Työn henkisten vaatimusten ja työkyvyn välillä ei ollut eroja ammattiryhmien välillä. Sosioekonomisella asemalla on merkitys siihen millaisia asioita työtehtävät varkauteilaisilta edellyttävät, kuten taulukko 5 selvästi osoittaa. Kaikkien piirteiden osalta erot ovat tilastollisesti merkitseviä. Etenkin ylempien toimihenkilöiden työtehtävien vaatimukset eroavat muista. He kokevat työnsä vaativan enemmän älyllistä ponnistelua ja keskittymiskykyä sekä vähemmän ruumiillista voimaa ja yksitoikkoisuuden sietoa kuin muut. Yrittäjiltä edellytetään muita useammin valmiutta tehdä vaativia päätöksiä. Työntekijöiltä edellytetään ruumiillista voimaa ja yksitoikkoisuuden sietoa muita ryhmiä enemmän.

Taulukko 5. Nykyisten työtehtävien vaatimukset sosioekonomisen aseman mukaan (keskiarvo, suluissa keskihajonta)

	Yrittäjät	Ylemmät toimihenkilöt	Alemmat toimihenkilöt	Työntekijät
Ruumiillista voimaa	3,23 (1,39)	1,74 (0,87)	2,4 (1,24)	3,58 (1,01)
Keskittymiskykyä	4,38 (0,88)	4,54 (0,59)	4,43 (0,65)	4,16 (0,79)
Älyllistä ponnistelua	3,84 (0,95)	4,29 (0,67)	3,82 (0,89)	3,44 (0,87)
Kykyä tulla toimeen ihmisten kanssa	4,36 (1,04)	4,63 (0,53)	4,74 (0,61)	4,35 (0,84)
Valmiutta tehdä vaativia päätöksiä	4,22 (0,91)	3,95 (0,92)	3,6 (1,09)	3,45 (1,13)
Yksitoikkoisuuden sietoa	2,35 (1,24)	2,13 (0,95)	2,38 (1,12)	2,65 (1,14)

Nykyisen työn piirteitä kartoitettiin kyselyssä myös erilaisten väittämien avulla. Kuviossa 1 esitetään vastaajien näkemykset keskiarvotarkasteluna koko aineiston tasolla.

Kuvio 1. Nykyisen työn piirteiden keskiarvot (1 = täysin eri mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

Useissa työssä jaksamiseen ja työhyvinvointiin liitetyissä tekijöissä arvot ovat varkautealaisten osalta siten korkealla tasolla. Suojaavia tekijöitä voivat olla vaikutusmahdollisuudet työhön, omien kykyjen käyttö työssä, ristiriitojen vähyys, työn ja muun elämän yhteensovittamisen helppous sekä varmuus työsuhteen jatkumisesta. Kuten Saloniemi ja Väisänen (2012) toteavat, työelämässä koetun epävarmuuden tiedetään vaikuttavan työntekijöiden terveyteen ja hyvinvointiin. Vaikka keskiarvotarkastelussa varmuus työsuhteen jatkuvuudesta saakin kohtuullisen korkeat arvot, se peittää alleen ne, joilla epävarmuutta palvelussuhteen jatkoa kohtaan on. Määräaikaisessa palvelussuhteessa olevilla epävarmuus on selvästi suurempaa kuin vakinaisissa tehtävissä olevilla. Määräaikaisista lähes puolet (47,3 %) ilmaisi olevansa epävarma työsuhteensa jatkuvuudesta, vakinaisista samoin koki joka kahdeksas (12,8 %). Määräaikaisina työskentelevis-

tä naisista yli puolet (51,6 %) ja miehistä useampi kuin joka kolmas (35,7 %) koki oman työsuhteensa jatkon olevan epävarmaa. Sosioekonomisella asemalla tai työnantajasektorilla ei ollut vaikutusta määräaikaisten työntekijöiden vastauksiin.

Keskimäärin työn piirteet ovat varkautelaisilla vastaajilla varsin hyvät. Kuten kuvioista 1 huomataan, vastaajien suhteet työtovereihin ovat hyvät: ainoastaan 1,5 % vastaajista oli täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa. Hieman useampi, mutta silti vain 3,9 % vastaajista, näki oman suhteensa esimiehiin olevan huonon. Hieman yli puolet (54,6 %) vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että työ on henkisesti raskasta. Työolotutkimuksissa asiaa on kysytty hieman eri sanamuodoin. Tällöin havaittiin, että 48 % palkansaajista pitää työtään henkisesti erittäin tai melko raskaana (Sutela & Lehto 2014).

Yksittäisten väittämien tarkastelua voitaisiin jatkaa lähtemällä eriyttämään tarkastelua siten, että otettaisiin mukaan esimerkiksi työnantajasektori, työaikatyyppi, ammattiluokitus, sosioekonominen asema ja sukupuoli. Tämä johtaisi kuitenkin väistämättä hyvin pirstaleiseen kuvaan varkautelaisten työpaikkojen nykyisistä piirteistä. Tämän vuoksi tietomäärää pyrittiin tiivistämään pääkomponenttianalyysin avulla, joka on kuvattu tarkemmin tämän luvun liitetaulukossa 1. Pääkomponenttianalyysin avulla saadut ulottuvuudet (faktorit) ovat varsin selkeästi tulkittavissa. Ensimmäinen ulottuvuus liittyy työn sisällön positiivisiin puoliin, ja ulottuvuutta voidaan kuvata *Mahdollistavaksi työksi*. Toiselle ulottuvuudelle latautuvat *Hallittavissa olevaan työhön* liittyvät tekijät. Kolmannen ulottuvuuden muodostaville muuttujille yhteistä ovat *Työilmapiiriin ja työolosuhteisiin* liittyvät tekijät. Analyysin perusteella muodostettiin kutakin ulottuvuutta koskevat, tietoa tiivistävät summamuuttujat. Summamuttujia on analysoitu keskiarvotarkasteluina käyttäen t-testiä sekä yksisuuntaista varianssianalyysia.

Sukupuolten välinen vertailu osoittaa, että miehet arvioivat hie-man naisia useammin oman työnsä olevan *hallittavissa* kuin nai-

set (keskiarvo 3,38 vs. 3,27), ja myös *työilmapiirin ja olosuhteiden* osalta miesten arviot olivat positiivisemmat kuin naisilla (4,35 vs. 4,21). Työnantajasektoreiden välillä on tilastollisesti merkitseviä eroja. Omassa yrityksessä (4,55) työskentelevät näkevät selvästi muita useammin työtehtäviensä olevan *mahdollistavia*. Julkisen sektorin työntekijät (4,02) arvioivat yksityistä sektoria (3,82) useammin työn olevan mahdollistavaa. Näkemys kuitenkin muuttuu selvästi eri työnantajasektoreiden työn organisointia tarkasteltaessa. Hallittavissa olevan työn suhteen yksityinen sektori (3,44), joka oli sisällöllisesti muita jäljessä, nousee ja julkinen sektori (3,17) puolestaan laskee keskiarvotarkastelussa. Julkisen sektorin työ on siten sisällöllisesti mahdollistavaa ja kenties palkitsevaakin, mutta sen organisointi kuormittaa selvästi enemmän.

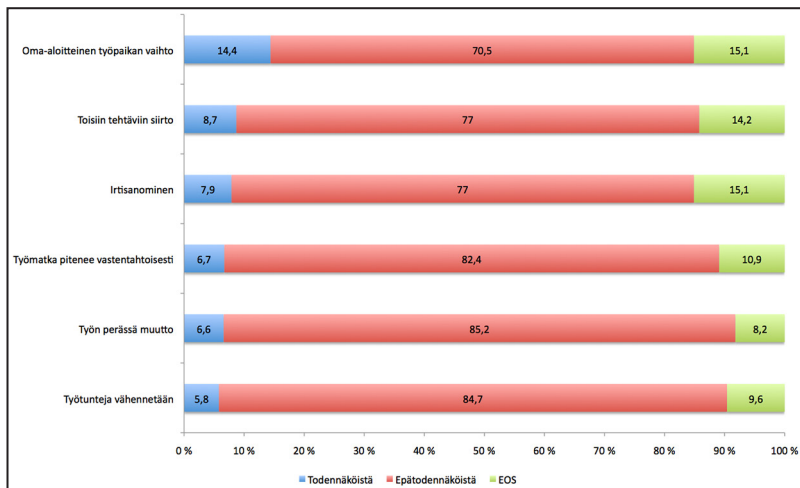
Vaikka sukupuolten välillä onkin eroja työnantajasektoreiden sisällä, sosioekonominen asema on sukupuolta ja myös työnantaja-sektoria merkittävämpi tekijä työn piirreulottuvuuksien osalta (taulukko 6). Työntekijöillä sekä alemmissa toimihenkilöammateissa toimivilla nykyisen työn piirteet ovat varsin samankaltaisia. Suhteessa ylempiin toimihenkilöihin ja yrittäjiin työn *mahdollistavuus* sekä *työilmapiiri ja olosuhteet* ovat heillä selvästi matalammat. Sen sijaan alemmat toimihenkilöt kokevat oman työnsä olevan paremmin *hallittavissa olevaa* kuin työntekijät. Sukupuolten välillä ei ollut eroja sosioekonomisen aseman sisällä. Myöskään työnantajasektoreiden välillä ei ole eroja, kun sosioekonominen asema otetaan huomioon.

Taulukko 6. Nykyisen työn piirteiden ulottuvuudet sosioekonomisen aseman mukaan (keskiarvo, suluissa keskihajonta)

	Mahdollistava työ	Hallittavissa oleva työ	Työn ilmapiiri ja olosuhteet
Yrittäjät	4,54 (0,49)	3,27 (0,83)	4,34 (0,61)
Ylemmät toimihenkilöt	4,11 (0,69)	3,41 (0,67)	4,37 (0,53)
Alemmat toimihenkilöt	3,87 (0,82)	3,39 (0,75)	4,23 (0,64)
Työntekijät	3,80 (0,79)	3,16 (0,83)	4,21 (0,69)

Työelämän huonontumisen näkymät

Kun tarkastellaan Varkaudessa asuvien ja vastaushetkellä töissä olleiden näkemyksiä tulevaisuuden suhteen, ovat näkemykset voittopuolisesti positiivisia. Seuraavassa kuviossa (kuvio 2) esitetään kaikkien vastaushetkellä töissä olleiden näkemykset siitä, kuinka todennäköisesti tietty asia tapahtuu seuraavan vuoden aikana. Oma-aloitteista työpaikan vaihtoa seuraavan vuoden aikana pitää todennäköisenä lähes joka seitsemäs (14,4 %) vastaaja.

Kuvio 2. Työtilanteen huonontumisen näkymät seuraavan vuoden aikana

Sosioekonomisen aseman mukaisessa tarkastelussa ainoa tilastollisesti merkitsevä ero on oma-aloitteista työpaikan vaihtoa koskevissa pohdinnoissa siten, että alemmista toimihenkilöistä 18,5 %, työntekijöistä 12,6 % ja ylemmistä toimihenkilöistä 12,3 % arvioi vaihtavansa työpaikkaansa omasta aloitteestaan seuraavan vuoden aikana. Miehet pitivät yli kaksi kertaa naisia todennäköisempänä, että heidät irtisanotaan seuraavan vuoden aikana (11,6 % vs. 5,7 %). Työnantajasektorilla ei ollut merkitystä seuraavaa vuotta koskeviin arvioihin.

Sen sijaan palvelussuhteen lajilla on erittäin suuri merkitys arvioihin. Määräaikaisista peräti joka neljäs (25 %) piti todennäköisenä, että hänet irtisanotaan seuraavan vuoden aikana, kun toistaiseksi voimassa olevissa palvelussuhteissa työskentelevistä vain 5,8 % koki samoin. Myös toisiin tehtäviin siirto koettiin selvästi todennäköisemmäksi määräaikaisten kuin vakinaisten keskuudessa (12,5 % vs. 8,7 %). Määräaikaiset katsoivat myös selvästi todennäköisemmin joutuvansa muuttamaan toiselle paikkakunnalle työn perässä kuin vakinaiset (18,8 % vs. 5,2 %). Myös työmatkan vastentahtoisien pitenemisen todennäköisyys oli suurempi määräaikaisilla (14,8 % vs. 5,7 %) kuin vakinaisilla.

Määräaikaisessa työssä työskentelevät pitävät selvästi vakinaisia todennäköisempänä työpaikan oma-aloitteista vaihtoa (30,3 % vs. 12,1 %). Vakinaisessa työsuhteessa olevilla työolosuhteet puolestaan vaikuttavat oma-aloitteisen työpaikan vaihdon todennäköisyyteen. Vaihtamista todennäköisenä pitävät havaitsevat oman työnsä *työilmapiirin ja olosuhteiden* olevan heikompia (3,89 vs. 4,35) ja työn olevan vähemmän *mahdollistavaa* (3,42 vs. 4,02) kuin ne vakinaiset, jotka eivät pidä työpaikan vaihtamista todennäköisenä. Määräaikaisessa palvelussuhteessa olevilla työn *mahdollistavuudessa* ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja, mutta sen sijaan vaihtamista todennäköisenä pitävät kokevat työn *ilmapiirin ja olosuhteet* (4,08 vs. 4,60) sekä *työn hallittavissa olon* (3,19 vs. 3,89) selvästi huonommiksi, kuin määräaikaiset työntekijät, jotka eivät suunnittele oma-aloitteista työpaikan vaihtoa. Työn merkitystä oma-aloitteiseen työpaikan vaihdon todennäköisyyteen vahvistavat myös tiedot siitä, että osa-aikaisista joka neljäs (25,6 %) ja kokoaikaisista joka seitsemäs (13,6 %) piti todennäköisenä, että vaihtaa seuraavan vuoden aikana työpaikkaa omasta aloitteestaan.

Jos vastaaja ilmoitti seuraavan vuoden aikana jokseenkin tai erittäin todennäköiseksi, että hänet irtisanotaan, työmatka pitenee vastentahtoisesti, työtunteja vähennetään vastentahtoisesti tai hän joutuu muuttamaan toiselle paikkakunnalle työn perässä, luokiteltiin

hänen työelämänsä huononevan. Varkaudessa asuvista ja vastaushetkellä töissä olleista lähes joka kuudes (16,4 %) arvioi seuraavan vuoden työnäkymän huononevan omalla kohdallaan.

Tämän työelämän huonontumista koskevan mittarin osalta määräraikaisten asema näyttää selvästi tukalimmalta. Yli puolet määräaikaisista työntekijöistä (54,2 %) katsoi oman työtilanteensa heikkenemisen olevan todennäköistä seuraavan vuoden aikana. Myös ikä näyttäytyy merkityksellisenä tekijänä. Varkauden kannalta on huolestuttavaa, että nuorimmat ikäryhmät näkevät oman työtilanteensa negatiivisimmassa valossa. Yli 50-vuotiaista vain 14 % arvioi oman työtilanteensa huononevan seuraavan vuoden aikana, kun taas 40–49-vuotiaista 28 % ja alle 40-vuotiaista 30 % arveli tilanteensa huononevan. Kutistuvien kaupunkien osaltahan on kirjallisuudessa huomattu nuorempien ikäryhmien olevan herkimpiä muuttamaan (mm. Hospers 2014, Avdoulus ym. 2019) samoin kuin sitä, että nuoremmille sukupolville taloudellisilla asioilla, ja etenkin työolosuhteilla on suurempi merkitys poismuuttoaikomuksiin (Guimarães ym. 2016).

Työnantajasektorilla, sosioekonomisella asemalla tai sukupuolella ei yksittäisinä tekijöinä ollut merkitystä huononemista koskeviin näkemyksiin. Kun tarkasteluun otetaan työnantajasektori ja sosioekonominen asema, muutamia eroja ilmaantuu. Yksityisellä sektorilla alemmat toimihenkilöt kokivat huononemisen uhkan todennäköisimpänä (28,2 %). Julkisella sektorilla työskentelevistä ylemmistä toimihenkilöistä useampi kuin joka neljäs (25,8 %) piti todennäköisenä oman tilanteensa huonontumista seuraavan vuoden aikana. Julkisella sektorilla työelämän huonontumiskokemukset eivät liity pelkästään määräaikaaisuuteen, sillä julkisen sektorin vakinaisista ylemmistä toimihenkilöistäkin useampi kuin joka viides (21,1 %) koki työtilanteensa huononemisen todennäköisenä seuraavan vuoden aikana. Gros-Balthazard ja Talandierhan (2020) ovat huomanneet julkisten palvelujen heikkenemisen tai niiden poistumisen olevan vaikuttamassa kaupunkien kutistumiseen. Myös Suomessa julkista

sektoria on tietoisesti yritetty supistaa, mikä tarkoittaa vähäisempiä työmahdollisuuksia julkisen sektorin parissa.

Työllä ja sen piirteillä on yhteys siihen, koetaanko oman työtilanteen olevan heikentymässä seuraavan vuoden aikana. Ne, jotka arvioivat oman työtilanteensa olevan heikentymässä, arvioivat työn *mahdollistavat piirteet* selvästi alhaisemmiksi kuin ne, jotka eivät arvioineet tilanteen olevan heikkenemässä (3,64 vs. 4,0). Samankaltainen tilanne havaitaan myös *työilmapiirin ja olosuhteiden osalta*, vaikkakin on huomattava, että oman työtilanteen huonontumistakin arvioivilla ulottuvuus saa erittäin korkeat arvot, mutta niillä, jotka eivät arvioi oman tilanteensa huonontumista, arvot ovat vieläkin korkeammat (4,15 vs. 4,34).

Pohdinta

Tässä luvussa on tarkasteltu Varkaudessa asuvien työssäkäyntiä sekä näkemyksiä omasta työstään ja sen tulevaisuudesta. Huomion kiinnittäminen vain itsensä työelämässä oleviksi luokitteleviin jätti suurimman osan kyselyn vastaajista (57 %) tarkastelun ulkopuolelle. Kunnallisverokertymääkin ajatellen kohtalonkysymys Varkauden näkökulmasta on se, miten hyvin työelämässä olevat varkautealaiset säilyvät varkautealaisina. Muun tilastotarkastelun perusteella tiedetään Varkauden olevan sekä työmatkapedelöinnin alku- että loppukohtena. Varkaudessa asuminen ja muualla työssäkäynti kertoo siitä, että Varkaudessa halutaan asua, vaikka työpaikka sijaitsisikin muualla. Tilastokeskuksen tiedot osoittivat pedelöinnin selvästi lisääntyneen vuosien mittaen. Koulutusasteella oli suuri merkitys pedelöintiin ja etenkin ylemmän korkeakoulutusasteen suorittaneet pedelöivät selvästi muita useammin sekä Varkauteen että pois Varkaudesta.

Yleiskuva Varkaudessa asuvien työssäkäynnistä on varsin positiivinen. Suurin osa (87,6 %) työskentelee vakituudessa palvelussuhteeseen.

sa, ja etenkin Varkaudessa asuvilla naisilla on koko maan tasolla tarkasteltuna vakinainen palvelussuhde useammin (86,5 % vs. 81,2 %). Miesten ja naisten välillä ei ollut eroja palvelussuhteen vakinaisuudessa. Osa-aikaisuudessa erot olivat varkautelaisilla erittäin suuret, sillä miehistä 4,3 % ja naisista 18,6 % työskenteli osa-aikaisina. Osa-aikaisuuden erot paikantuvat Varkaudessa asuvilla yksityisen sektorin työpaikkoihin, joissa miehistä 3,3 % mutta naisista peräti 21,4 % työskenteli osa-aikaisina. Eroon vaikuttanee se, että naiset työskentelevät yksityisellä sektorilla selvästi miehiä useammin alempina toimihenkilöinä (61,8 % vs. 22,4 %). Kyselyn perusteella emme tiedä, onko osa-aikaisuus pakotettua vai vapaaehtoista. Joka neljäs (24,5 %) osa-aikainen piti kuitenkin todennäköisenä, että vaihtaa työpaikkaa omasta aloitteestaan seuraavan vuoden aikana, mikä viittaa siihen, ettei osa-aikaisuus ole ollut ensisijaisesti oma valinta. Tähän viittaa myös se, että osa-aikaisista vastaajista useampi kuin joka neljäs (26,5 %) ilmoitti kotitaloutensa olevan vaikea tulla toimeen kotitalouden tuloilla, kun kokoaikaisista 11,7 % koki samoin.

Kuten Saloniemi ja Virtanen (2008) toteavat, vakaa ja ennustettava ura oli tapa, jolla ihmiset sitoutuivat ja jolla heidät sitoutettiin työpaikkaan. Tähän sopimukseen nojautuminen toi lojaaliutta, turvaa ja myös samaistumisen mahdollisuuden olla osa meitä myös työelämässä. Valtaosalla varkautelaisista vastaajista työura näyttäytyy hyvin vakaalta sekä menneisyyden että tulevaisuuden osalta. Työn piirteet tukevat työssäjaksamista, ja kuva on suhteellisen positiivinen. Tarkemmassa tarkastelussa huomataan työn organisoinnilla olevan merkitystä etenkin tulevaisuuteen liittyviin käsityksiin. Joka kuudes vastaaja katsoi oman työtilanteensa huononevan seuraavan vuoden aikana. Tähän vaikuttivat työsuhteen laatuun liittyvät tekijät, kuten määräaikaiset ja osa-aikaiset palvelussuhteet samoin kuin työn sisällölliset piirteet kuten se koetaanko työ sisällöltään mahdollistavaksi. Nämä tiedot yhdistettynä tutkijoiden havaintoihin, joissa työolosuhteet ja työpaikan sijainti vaikuttavat etenkin nuorempien kuitistuvien kaupunkien asukkaiden muuttoaikomukseen (Guimarães

ym. 2016), tuovat huolenaiheita Varkaudelle. Kutistuvista kaupungeista muuttajiksi mainitaan nuorten lisäksi usein korkeasti koulutetut (Hospers 2014), ja onkin kysytty, tulisiko toimenpiteiden fokus siirtää niihin, joilla on jo kytköksiä alueelle sen sijaan, että yritetään houkutella alueella kokonaan uusia ihmisiä (Avdoulos ym. 2019). Kun myös tiedetään ihmisten pyrkivän muuttamaan alueille, jotka ovat usein suhteellisen lähellä tai samankaltaisia kuin ne paikat, joissa he ovat varttuneet (Hospers 2014; Ærø 2006), huomataan Varkaudella olevan myös mahdollisuuksia. Pendelöinnin myötä Varkaus on paikkakuntana tuttu muualla asuville, jolloin mahdollinen muutto olisi kenties helpompaa. Työ, työllisyys ja työelämän laatu ovat kuitenkin tärkeitä tekijöitä ihmisten tulevaisuuden suunnitelmille ja ne määrittävät myös muuttamista ja asuinpaikan valintaa. Toisaalta kuten Fertner ym. 2015 ovat todenneet pendelöinti on myös mahdollisuus, jos asuinpaikan tarjoamat mahdollisuudet saavat ihmiset kulkemaan pitkiäkin matkoja työnsä perässä. Tällöin asuinpaikalla täytyy olla sekä vetovoima- että kiinnipitotekijöitä, jotta alueelle muutetaan ja sinne jäädään. Kun Varkaudessa sijaitsevien työpaikkojen kehitystä tarkastellaan pidemmällä ajanjaksolla, näyttää siltä, että kohtalonkysymykseksi muodostuu yhtäältä se, saadaanko kaupungissa työpaikkojen (suhteellinen) määrä kasvuun, ja toisaalta se, pystyykö Varkaus houkuttelemaan uusia asukkaita, vaikka työpaikat olisivatkin muualla.

Kirjallisuus

- Alasoini, T. 2012. Psykologinen sopimus organisaation ja työntekijöiden yhteisenä etuna. Teoksessa P. Pyöriä (toim.) *Työhyvinvointi ja organisaation menestys*. Helsinki: Gaudeamus, 99–118.
- Avdoulos, E., Bole, D., Bontje, M., Cercleux, A., Florea-Saghin, I., Gordon, C., Häyrynen, S., Hodgson, M., Ianos, I., Kozina, J., Merciu, F., Paraschiv, M., Seppä, J., Tiran, J. & Vanhooose, K. 2019. *Strategic guide for developing urban policies in industrial towns*. Bukarest: Editura Universitara.
- Fertner, C., Groth, N., Herslund, L. & Carstensen, T. 2015. Small towns resisting urban decay through residential attractiveness. Findings from Denmark, *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography* 115, 119–132.
- Gros-Balthazard, M. & Talandier, M. 2020. Cooperation, proximity, and social innovation: three ingredients for industrial medium-sized towns' renewal. *Urban Science* 4, 15.
- Guimarães, M., Nunes, L., Barreira, A. & Panagopoulos, T. 2016. What makes people stay in or leave cities? An empirical study from Portugal. *European Planning Studies* 26, 1684–1708.
- Hakanen, J. 2004. *Työuupumuksesta työn imuun: työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla*. Työ ja ihminen tutkimusraportti 27. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Hospers, G. 2014. Policy responses to urban shrinkage: from growth thinking to civic engagement. *European Planning Studies* 22, 1507–1523.
- Jääskeläinen, J. & Lovio, R. 2003. *Globalisaatio saapui Varkauteen* Tapaustutkimus yritysten kansainvälistymisen tavoitteista ja vaikutuksista. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA B201.
- Kinnunen, M. 2001. *Luokiteltu sukupuoli*. Tampere: Vastapaino.
- Kotilainen, J., Eisto, I. & Vatanen, E. 2015. Uncovering mechanisms for resilience: strategies to counter shrinkage in a peripheral city in Finland. *European Planning Studies* 23, 53–68.
- Lovio, R., Jääskeläinen, J., Laurila, J. & Lilja, K. 2006. *Globalisaatio Suomen vanhojen teollisuuspaikkakuntien kehityksen muovaajana – tapaustutkimus Varkauden kaupungista*. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA keskusteluaiheita n:o 1035.

- Lukkarinen, H. 2018. *Vastentahtoiset osa-aikatyöt yleistyneet 2010-luvulla*. <https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/vastentahtoiset-osa-aikatyot-yleistyneet-2010-luvulla/>
- Mustosmäki, A. 2017. How Bright are the Nordic Lights? Job Quality Trends in Nordic Countries in a Comparative Perspective. Jyväskylä: Jyväskylä *Studies in Education, Psychology and Social Research* 586.
- Naiset ja miehet Suomessa* 2016. Helsinki: Tilastokeskus.
- Nakari, R. 2004. *Kuntien erilaistuva työelämä. Tutkimus kunnallisista työyhteisöistä 1995–2003*. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia nro 50, Acta n:o 170. Helsinki: Kuntaliitto.
- Ojala, S., Nätti, J. & Kauhanen, M. 2016. Eriävät osa-aikatyön syyt ja työn laatu. *Yhteiskuntapolitiikka* 81, 259–272.
- Punakallio, A., Lusa, S., Ala-Mursula, L., Ek, E., Nevanperä, N., Remes, J., Auvinen, J., Seitsamo, J., Karppinen, J. & Laitinen, J. 2019. Personal meaning of work and perceived work ability among middle-aged workers with physically strenuous work: A Northern Finland Birth Cohort 1966 Study. *International Archives of Occupational and Environmental Health* 92, 371–381.
- Pyöriä, P. 2017. Johdanto: Hyvinvoiva henkilöstö, menestyvä organisaatio. Teoksessa P. Pyöriä (toim.) *Työhyvinvointi ja organisaation menestys*. Helsinki: Gaudeamus, 7–22.
- Saloniemi, A. & Virtanen, P. 2008. Joustavan huomisen varjossa? Teoksessa T. Heiskanen, M. Leinonen, A. Järvensivu ja S. Aho (toim.) *Koh-ti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: TUP, 78–108.
- Saloniemi, A. & Väisänen A. 2012. Epävarmuuden merkitykset ja turvallisuuden ehdot muuttuvassa työelämässä. Tampere: Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 5.
- Siegel, B. & Waxman, A. 2001. Third-tier cities: adjusting to the new economy. *Reviews of Economic Development Literature and Practice* No 6. Washington, DC: U. S. Economic Development Administration.
- Siltala, J. 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Otava.
- Sippola, M. 2011. Työelämän laadun käsitteen muutos – sisällönanalyysi kansainvälisistä liiketaloustieteen artikkeleista vuosina 1984–2009. *Hallinnon tutkimus* 30, 20–36.

- Sutela, H. & Lehto, A. 2014. *Työolojen muutokset 1977–2013*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.
- Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa*. FinTerveys 2017 -tutkimus. THL-raportti 4/2018.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Työssäkäynti*. Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Väestörakenne*. Tilastokeskus.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): *Työvoimatutkimus*. Tilastokeskus.
- Tilastokeskus. *Ammattiluokitus*. <https://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/index.html>.
- Tilastokeskus. *Luokitusavain*. https://www.tilastokeskus.fi/meta/luokitukset/ammatti/001-2010/luokitusavain_sose89.html.
- Työ ja terveys Suomessa 2012*. Seurantatietoa työoloista ja työhyvinvoinnista. Helsinki: Työterveyslaitos 2013.
- Wiechmann, T. & Bontje, M. 2015. Responding to tough times: policy and planning strategies in shrinking cities. *European Planning Studies* 23, 1–11.
- Åkerblad, L. 2014. *Epävarmuuden tuolla puolen: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in social sciences and business studies 73.
- Ærø, T. 2006. Residential Choice from a Lifestyle Perspective. *Housing, Theory and Society* 23, 109–130.

Liite 1. Luvussa käytetyt luokittelut sekä käytetyt analyysimenetelmät

Vastaajien luokittelu ammatin mukaan perustuu heidän ilmoittamansa nykyisen tai viimeisimmän ammatin ammattinimikkeisiin. Nimikkeet on luokiteltu Ammattiluokitus 2010 mukaisesti pääluokkiin. Vastanneiden sosioekonominen luokitus on koodattu hyödyntäen Tilastokeskuksen Ammattiluokitus 2010 ja sosioekonominen asema 1989 välistä luokitusavainta. Tämän lisäksi yrittäjiksi on luokiteltu ne henkilöt, jotka ovat ilmaisseet omien tulojensa pääasialliseksi lähteeksi tulot omasta yrityksestä. Ne vastaajat, joiden ammattitieto puuttui (n=11) on jätetty pois sosioekonomisen aseman luokittelusta. Sosioekonomisen aseman selvittämisessä koko Suomen ja Pohjois-Savon osalta on käytetty työssäkäyntitilastoa vuodelta 2015. Sosioekonomisen aseman käyttämiseen päädyttiin sen vuoksi, että sitä hyödynnetään yleisesti työoloja analysoitaessa.

Aineiston analysoinnissa on käytetty pääasiassa kuvailevia tilastollisia menetelmiä, kuten prosenttiosuuksia, graafisia esityksiä sekä keski- ja hajontalukuja. Tutkittavien ominaisuuksien keskinäisiä riippuvuuksia on tarkasteltu ristiintaulukoinneilla ja niihin liittyvillä χ^2 -testillä ja residuaalitarkasteluilla. Ryhmien väliset keskiarvovertailut on suoritettu kahden ryhmän (esimerkiksi sukupuoli) vertailussa t-testin avulla. Useamman ryhmän vertailussa (esimerkiksi sosioekonominen asema) on käytetty yksisuuntaista varianssianalyysia. Nykyisen työn erilaisiin piirteisiin liittyvät summamuuttujat on rakennettu pääkomponenttianalyysin varimax-rotatiota hyödyntäen. Alhaisen kommunaliteetin perusteella summamuuttujien muodostamisessa jätettiin pois *Varmuus työsuhteen jatkosta* (0,266) sekä *Palkkaukseni on oikeudenmukainen* -muuttujat (0,238). Summamuuttujien reliabiliteettiä on tarkasteltu Cronbachin alfaa hyödyntäen. Tässä luvussa tilastollinen merkitsevyys tarkoittaa alle 5 % merkitsevyystasoa ($p < 0,05$). Tilastollista merkitsevyyttä kuvaavia p-arvoja ei kuitenkaan ole kirjattu tekstiin.

Varkautelaiset töissä: Työn piirteet ja tulevaisuuden näkymät pikkukaupungissa

Liitetaulukko 1. Työn nykyisten piirteiden ulottuvuudet

Muuttuja	Mahdollistava työ	Hallittava työ	Työilmapiiri ja työolosuhteet	Kommunaliiteetti
Ominaisarvo	3,49	1,86	1,18	
Selittää kokonaisvarianssista (%)	31,77	16,87	10,71	
Voi toteuttaa omia kykyjä	0,864			0,755
Työ on vaihtelevaa	0,846			0,717
Mahdollisuus oppia uutta	0,789			0,636
Mahdollisuus vaikuttaa oman työhön	0,729			0,577
Työ on fyysisesti raskasta		-0,687		0,501
Työ on henkisesti raskasta		-0,681		0,474
Mahdollisuus sovittaa yhteen työ ja muu elämä		0,625		0,495
Työmäärä on sopiva		0,611		0,458
Suhteet työtovereihin ovat hyvät			0,852	0,658
Suhteet esimiehiin ovat hyvät			0,808	0,677
Työympäristö ja työturvallisuus ovat kunnossa			0,542	0,457
Cronbachin alfa	0,84	0,59	0,67	
Keskiarvo*	4,0	3,3	4,3	
Keskihajonta	0,79	0,77	0,63	

*Faktoria kuvaava muuttuja on sen kärkimuuttujien arvojen keskiarvo

4

Perhe ja perhesuhteet naisten ja miesten hyvinvoinnin perustana Varkaudessa

Anna-Maija Castrén & Antti Kouvo

Virallisen tilastoinnin mukaan Varkaudessa eli 2389 lapsiperhettä vuonna 2016, jolloin Arki Varkaudessa -aineisto kerättiin. Kaikista Tilastokeskuksen perheiksi määrittelemistä kokoonpanoista 59 prosenttia oli kuitenkin kahden aikuisen avo- tai aviopareja. Myös yhden hengen kotitalouksia oli Varkaudessa paljon. (Tilastokeskus 2019b.) Tässä luvussa katsomme virallisten tilastotietojen taakse varkautelaisten henkilökohtaisiin käsityksiin perheestä ja heidän perheisiinsä kuuluvista ihmisistä. Tutkimme noita käsityksiä sukupuolen, parisuhdetilanteen ja koetun hyvinvoinnin näkökulmista kyselylomakeaineiston avulla. Selvitämme lisäksi, onko perheenjäsenten määrällä yhteys koettuun hyvinvointiin, onko tämä yhteys erilainen miehillä ja naisilla, ja miten parisuhteessa tai ilman parisuhdetta eläminen tähän vaikuttaa.

Perheiden virallisessa tilastoinnissa käytetään osoitetietoja, ja samassa asunnossa asuvat henkilöt määritellään perheiksi tietyin kriteerein. Lapsiperheiksi määritellään esimerkiksi asuntokunnat, joissa elää yksi tai kaksi aikuista ja vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (Tilastokeskus 2019a.) Suomalaisessa yhteiskunnassa perhemuodot ovat kuitenkin moninaistuneet, ja yhä useammat ihmiset elävät eri kotitaloudessa kuin yksi tai useampi heidän perheenjäsenistään. Syinä tähän ovat muun muassa korkea eronneisuus ja uusien liittojen solmiminen; eroperheissä ja uusperheissä perhesuhteet ulottuvat toisiin kotitalouksiin, ja lapsilla voi olla kaksi kotia, joiden väliä he säännöllisesti liikkuvat.

Virallisten tilastojen taakse katsominen kannattaa, sillä yleisestikin käsitykset siitä, keitä pidetään perheenä, ovat muuttuneet (Bengtson 2001; Lück & Castrén 2018). Esimerkiksi vuodesta 1997 vuoteen 2007 kasvoi niiden Väestöliiton Perhebarometrin vastaajien osuus, jotka pitivät vanhempien, lasten ja toisaalla asuvien isovanhempien kokoonpanoa perheenä (Paajanen 2007, 27). Myös toisaalla asuvia sisarusiaan perheenjäseninä pitävien osuus kasvoi, ja noin 90 prosenttia vanhemmista katsoi kotoa pois muuttaneiden lasten kuuluvan perheeseensä, mikä on lähes 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin 10 vuotta aiemmin (mt., 31).

Ihmisten henkilökohtaisten perhekäsitysten tutkiminen täydentää väestötilastoista saatavaa tietoa. Huomio kohdistuu ihmisiin, joita tutkimukseen osallistuva pitää perheeseensä kuuluvina ja joilla on hänelle merkitystä. Tällainen henkilökohtaisia perhekäsityksiä kartoittava näkökulma on vahvistunut suomalaisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa (esim. Smart 2007; Lück & Castrén 2018), ja siinä korostuu yksilön henkilökohtainen kokemus sellaisten ulkopuolelta asetettujen kriteerien sijaan, kuten yhdessä asuminen, virallinen liitomuoto tai biologinen sukulaisuus.

Läheissuhteiden merkitys onnellisuudelle, tyytyväisyydelle elämään ja koetulle hyvinvoinnille on todettu monissa tutkimuksissa. Myös perheen ja parisuhteen yhteys koettuun hyvinvointiin on

käynyt ilmi. (Esim. Diener & Seligman 2002; 2004; Kontula & Saari 2016, 133; Kainulainen 2016.) Tilastollisissa analyyseissa perhettä on kuitenkin yleensä tarkasteltu lähinnä vastaajan kanssa samassa kotitaloudessa asuvien henkilöiden muodostamana kokoonpanona. Tässä luvussa näkökulma on siis toinen: pureudumme siihen, miten vastaajien henkilökohtainen käsitys perheeseen kuuluvista henkilöistä, asuivat nämä sitten missä tahansa, on yhteydessä koettuun hyvinvointiin, ja miten sukupuoli ja vakituinen parisuhdekumppani kytkeytyvät tähän yhteyteen.

Ensin taustoitamme analyyssiämme lyhyesti perhekäsityksiä ja läheissuhteiden merkitystä hyvinvoinnille käsittelevän tutkimuskirjallisuuden avulla. Sitten paneudumme varkautealaisten perhekokoonpanoihin ja siihen, miten henkilökohtainen käsitys niistä suhteutuu kotitalouden kokoonpanoon ja koettuun hyvinvointiin. Analyysi syvenee perhekäsityksen, sukupuolen, parisuhdestatuksen ja hyvinvoinnin keskinäisiin yhteyksiin. Lopuksi pohdimme lyhyesti tuloksia ja niiden herättämiä jatkokysymyksiä.

Henkilökohtainen käsitys perheestä ja läheissuhteiden merkitys hyvinvoinnille

Kulttuurisesti vahvin mielikuva perheestä on stereotyyppi, joka sisältää heterosuhteessa elävän naisen ja miehen sekä heidän lapsensa (esim. Gillis 1996; Lück & Ruckdeschel 2018; Yesilova 2009). Kuitenkin ihmiset itse määrittelevät kysyttäessä oman perheensä monin eri tavoin eikä ole itsestään selvää, että edes työntäteistä pikkulapsiperhevaihetta elävän pariskunnan molemmat puoliset määrittelevät perheensä samalla tavalla (Luotonen & Castrén 2018). Omaan perheeseen kuuluvaksi voidaan lukea laajasti erilaisia henkilöitä ja esimerkiksi lemmikkieläin. Tavanomaisimmin perheen nähdään kuitenkin muodostuvan parisuhteen ja lasten kautta. (Paajanen 2007, 29–36.)

Esimerkin perheen määrittelyn kirjosta tarjoaa eron jälkeisiä perheitä käsittelevä suomalaistutkimus, jossa kysyttiin eronneilta naisilta ja miehiltä (N=34) heidän käsityksiään perheestä (Castrén 2009). Haastatteluissa esiintyi neljän tyyppisiä määritelmiä. Ensimmäisessä ryhmässä perhettä jäsennettiin suhteiden emotionaalisen läheisyyden avulla. Oma perhettä hahmoteltiin esimerkiksi sisäkkäisten renkaiden muodostamana kuviona, jonka ytimessä olivat haastateltava itse ja hänen läheisimmät ihmissuhteensa ja sitten asteittain etäämmälle sijoittuvat henkilöt. Toisaalta perhe nähtiin selkeärajaisena kokonaisuutena, jonka määrittämiseen käytettiin jotain yksittäistä kriteeriä, kuten asumisjärjestelyjä tai arkipäiväistä huolenpitoa. ”Ne ketkä asuu, kuuluu perheeseen”, määritteli eräs haastateltu. Kolmas tapa ymmärtää perhe oli nähdä se epäselvänä ja vaikeasti hahmotettavana muodostelmana, jonka rajat ovat huokoiset. Puheessa oli paljon ilmaisuja, kuten ”jollain tavalla”, ”ehkä”, ”tavallaan”, ”sillä tavalla että”, ”jotenkin” ja ”varmaan”. Neljänneksi olivat käsitykset, joissa perhe näyttäytyi jatkuvasti muutoksessa olevana muodostelmana, tai kuten eräs haastateltu muotoili asian: ”Tällä hetkellä ajattelen näin. Se on kanssa muuttunut moneen otteeseen, mutta tämä on nyt se.” Noin puolet haastatelluista kertoi perheeseensä kuuluvan myös toisaalla asuvia ihmisiä, ja vain kaksi eläkeikäistä ja lapsensa jo aikuisiksi kasvattanutta miestä katsoi, ettei heidän perheeseensä oikeastaan kuulunut muita kuin he itse. (Castrén 2009.)

Perheenjäsenillä ja muilla läheisillä ihmissuhteilla on merkitystä onnellisuuden ja hyvinvoinnin kannalta (katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen, ks. Sapphire-Bernstein & Taylor 2013). Useiden tutkimusten mukaan perheeltä, ystäviltä ja erityisesti parisuhdekumppanilta saatu tuki on yhteydessä koettuun hyvinvointiin (mt.). Myös samassa asunnossa asuvien henkilöiden määrä näyttää olevan yhteydessä tyytyväisyyteen suomalaisen tutkimuksen mukaan (Kainulainen 2014). Erityisesti aikuisten ja vauvaikäisten määrällä on väliä (mt., 494), minkä on tulkittu tarkoittavan, että pienet lapset lisäävät vanhempien onnellisuutta (Erola & Härkönen 2014).

Eläminen parisuhteessa ja avioliitto yhdistetään kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa usein onnellisuuteen riippumatta puoliso-suhteen laadusta. On kuitenkin todettu, että suhteen laatu vaikuttaa onnellisuuteen enemmän kuin puolisosuhteen olemassaolo. (Dush & Amato 2005.) Erityisen tärkeää suhteen laatu vaikuttaa olevan naisille (Proulx ym. 2007). Naiset ja miehet näyttävät eroavan myös siinä, että sosiaalisilla suhteilla on ylipäänsä suurempi merkitys onnellisuuden kannalta naisille kuin miehille (Saphire-Bernstein & Taylor 2013; Taylor ym. 2000).

Suomalaisen tutkimuksen mukaan parisuhteessa elävät miehet ja naiset ovat jokseenkin yhtä tyytyväisiä elämäänsä, mutta yksinelävät miehet kokevat elämänlaatunsa heikommaksi kuin yksinelävät naiset (Kainulainen 2016, 96). Näyttääkin siltä, että parisuhde suojaa yksinäisyydeltä erityisesti miehiä (Kontula & Saari 2016, 133). Naisille elämä ilman kumppania ei tuota samassa määrin erilaista psyykkistä oirehdintaa kuin miehille (mt., 137). Finsex-aineistoon perustuvassa analyysissä (Kinnunen & Kontula 2018) tarkasteltiin miesten parisuhdetilanteen yhteyttä erilaiseen oirehdintaan (esim. psykosomaattiset oireet ja yksinäisyyden kokemukset) ja havaittiin, että parisuhteessa olevat miehet voivat paremmin kuin ilman parisuhdetta elävät. Yksinäisiksi itsensä kokivat erityisesti ne ilman parisuhdetta olevat miehet, jotka olisivat toivoneet parisuhdetta (mt.).

Arki Varkaudessa -aineisto mahdollistaa suomalaisittain poikkeuksellisen analyysin, jossa virallisiin kotitalouspohjaisiin tilastoihin nojautumisen sijaan voimme tarkastella ihmisten henkilökohtaisia käsityksiä perheeseensä kuuluvista ihmisistä. Voimme myös täydentää aiemman tutkimuksen antamaa kuvaa siitä, miten parisuhde ja sukupuoli ovat yhteydessä koettuun hyvinvointiin. On kiinnostavaa tietää, miten käsitys perheestä kytkeytyy hyvinvointiin ja onko perheenjäsenten määrä eri tavoin yhteydessä hyvinvointiin ilman parisuhdetta elävien miesten ja naisten kohdalla.

Perhekoonpanot ja hyvinvointi Varkaudessa

Vastaajien käsitystä heidän perheensä kokoonpanosta kysyttiin kyselylomakkeessa pyytämällä heitä listaamaan henkilöt, joiden he katsoivat kuuluvan perheeseensä sekä näiden ikä, sukupuoli ja oma suhde kyseiseen henkilöön.⁸ Varattuun tilaan mahtui kuuden henkilön tiedot ja tarvittaessa vastausta saattoi täydentää seuraavassa avovastaustilassa. Taulukosta 1 näemme, että varkautelaisten perheeseen kuului yleisimmin seitsemän henkilöä tai enemmän. Lähes 40 prosenttia vastaajista koki perheeseensä kuuluvan kuusi henkilöä tai enemmän. Sukupuolten käsitysten mukaan perhekoko jakautui siten, että naiset listasivat perheenjäseniä keskimäärin miehiä enemmän (taulukko 2).⁹

Taulukko 1. Perhekoko Arki Varkaudessa -aineistossa.

	N	%
1 (vain vastaaja)	271	13,8
2	311	15,8
3	163	8,3
4	242	12,3
5	208	10,6
6	209	10,6
7 tai enemmän	566	28,7
Yhteensä	1970	100

Lähes 14 prosenttia vastaajista ilmoitti, että heillä ei ole yhtään perheenjäsentä. Miehillä tämä oli huomattavasti yleisempää verrattuna naisiin. Tähän tulokseen on kuitenkin syytä suhtautua hienoisella varauksella, sillä myös osa parisuhteessa elävistä vastaajista ei listannut yhtään perheenjäsentä. Tämä voi kertoa siitä, että samassa asunnossa

⁸ Kysymyksessä korostettiin nimenomaan vastaajan henkilökohtaista käsitystä perheestä. Ks. kyselylomakkeen kysymys 37.

⁹ Perhekoko tarkoittaa vastaajan perheeseen kuuluvien ihmisten lukumäärää vastaaja mukaan lukien. Perheenjäsenten lukumäärä puolestaan tarkoittaa vastaajan perheenjäsenikseen nimeämien henkilöiden määrää.

elävän parisuhdekumppanin kuulumista perheeseen on pidetty niin itsestään selvänä, että kysymykseen on jätetty vastaamatta. Toisaalta kyse voi olla myös tilanteesta, jossa parisuhde on niin tuore, että se mielletään pikemmin seurustelu- kuin perhesuhteeksi. (Taulukko 2.) Tarkempi analyysi osoittaa, että kokemus perheenjäsenten täydellisestä puuttumisesta oli huomattavasti yleisempää vanhemmissa ikäryhmissä. Vastaavasti nuoremmat vastaajat kokivat perheensä yleisesti ottaen vanhempia vastaajia laajemmiksi.

Perhekoon tarkastelua, joka nojautuu vastaajan käsitykseen perheenjäsenten lukumäärästä, voi pitää tilastollisen tutkimuksen traditiosta käsin pulmallisena. Kaiken kaikkiaan näyttää kuitenkin siltä, että pelkkä kotitalouden koko ilmaisee varsin epätarkasti sen, minkä kokoiseksi vastaajat mieltävät perheensä (liitetaulukko 1). Esimerkiksi kahden henkilön kotitalouksissa vain noin joka neljännessä tapauksessa perhekoko vastasi kotitalouden kokoa. Enemmän kuin kolme neljästä vastaajasta katsoi siis perheeseensä kuuluvan muitakin kuin samassa kotitaloudessa asuvia henkilöitä. Yleisenä huomiota voimme todeta, että se minkä vastaajat kokevat perheekseen on huomattavasti runsaslukuisempi joukko kuin se, mikä on mitattavissa kotitalouden jäsenten lukumäärällä. Tavallisuudesta poikkeavalle lähestymistavallemme näyttäisi olevan käyttöä silloin, kun halutaan tarkastella sitä, millaiseksi ihmiset perheensä oikeasti kokevat.

Vaikka perheenjäsenten listauksen perusteella määritellyn perhekoon ja kotitalouden koon välinen suhde on jo itsessään mielenkiintoinen kysymys, tarkastelemme myös sitä, miten henkilökohtainen käsitys perheeseen kuuluvista henkilöistä on yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Arki Varkaudessa -aineisto tarjoaa tätä varten monenlaisia mahdollisuuksia (ks. myös koettua hyvinvointia tarkastelevat kirjan luvut 6 ja 7). Käytämme koetun hyvinvoinnin mittarina useasta hyvinvoinnin ulottuvuutta mittaavasta väittämistä muodostettua summamuuttujaa.¹⁰ Suorien jakaumien ja ristiintaulukoinnin

¹⁰ Mittari koostuu kuudesta eri kysymyksestä (kyselylomakkeen kysymyssarja 49, joissa Likert-asteikollisten väittämien avulla tiedusteltiin, millaiseksi vastaaja kokee elämänsä (mittarista tarkemmin ks. kirjan liite 3).

kaltaisten kuvailevien menetelmien lisäksi hyödynnämme analyysissä yleisiä lineaarisia malleja tarkastellessamme yhtä aikaa useiden erilaisten selittävien muuttujien yhteyksiä koettuun hyvinvointiin (Tabachnik & Fidell 2001).¹¹

Naiset, miehet ja onnelliseksi koetun elämän rakennusaineet

Tarkastelimme Arki Varkaudessa –aineiston avulla sukupuolen ja parisuhteen yhteyttä ilmoitettuun perheenjäsenten määrään (taulukko 2). Kummankin sukupuolen osalta näyttää siltä, että parisuhteessa olevat ajattelevat perheeseensä kuuluvan enemmän ihmisiä kuin ne, joilla ei ole puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania. Tässä on kuitenkin huomattava ero naisten ja miesten välillä, sillä verrattuna naiseen parisuhteen ulkopuolella elävät miehet kokevat perheensä keskimäärin pienemmäksi. Lähes kaksi viidestä (37,8 %) ilman parisuhdetta elävästä naisesta ilmoittaa perheenjäsenikseen yli viisi henkilöä, kun taas ilman parisuhdetta elävistä miehistä näin tekee vain alle joka viides (17,3 %). Niin ikään kolmasosa (32,7 %) ilman kumppania elävistä miehistä kokee, ettei heillä ole lainkaan perheenjäseniä, kun vastaavasti naisista näin ilmoittaa vain joka viides (18,5 %). Sukupuolten välinen ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

¹¹ Yleiset lineaariset mallit (general linear models, GLM) on menetelmänä tulkinnallisesti lähellä lineaarista regressioanalyysia, mutta mahdollistaa varianssianalyysin tapaan useampiluokkaisten muuttujien (tässä analyysissä esimerkiksi perhekoko ja ikäluokat) käytön selittävinä muuttujina. Mittari on hieman oikealle vino ja poikkeaa normaalisuusoletuksesta, mikä on toki selkeä puute. Toisaalta aineiston ollessa näinkin suuri käytettäviä menetelmiä voidaan kuitenkin pitää tarkoituksenmukaisina ja näistä luopumisesta olisi todennäköisesti enemmän haittaa kuin hyötyä (ks. esim. Lumley ym. 2002). Lukijan urakkaa helpottaaksemme esitämme analyysimme tulokset graafisessa muodossa GLM-mallien perusteella laskettuina ennustettuina todennäköisyyksinä.

Taulukko 2. Perheenjäsenten määrä sukupuolittain ja parisuhdesuhdestatuksen ("Onko Sinulla tällä hetkellä puoliso tai vakituinen parisuhdekumppani?") mukaan (%)^a

		Perheenjäsenten lukumäärä				
Sukupuoli		0	1–2	3–4	5+	Yhteensä
Nainen	Parisuhteessa	5,1	20,7	22,4	51,8	100
	Ei parisuhteessa	18,5	19,3	24,3	37,8	100
	Kaikki naiset	8,9	20,3	22,9	47,9	100
Mies	Parisuhteessa	8,4	28,0	30,3	33,3	100
	Ei parisuhteessa	32,7	17,3	32,7	17,3	100
	Kaikki miehet	13,6	25,7	30,8	29,9	100
Kaikki	Parisuhteessa	6,8	24,5	26,5	42,1	100
	Ei parisuhteessa	24,6	18,5	27,9	29,0	100
	Kaikki		23,0	26,9	38,9	100

^a) Luvut ovat hieman erilaisia kuin suorissa jakaumissa, koska parisuhdekysymyksessä on puuttuvia tapauksia ja taulukko on laadittu niiden mukaan.

Taulukosta 3 näemme, että naiset ja miehet eivät yleisesti ottaen eroa toisistaan koetun hyvinvoinnin osalta. Sen sijaan sekä perhekoko että parisuhteessa eläminen olivat vahvassa yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Vähän tai ei lainkaan perheenjäseniä listanneiden hyvinvointi oli matalammalla tasolla kuin niiden, jotka ajattelivat perheeseensä kuuluvan monia ihmisiä. Myös parisuhteen ulkopuolella elävien hyvinvointi oli matalammalla tasolla kuin niiden, jotka elivät parisuhteessa. Sekä perhekoon että parisuhdestatuksen yhteys koettuun hyvinvointiin on tilastollisesti merkitsevä. Näyttää siltä, että perhe- ja parisuhteet ovat tärkeitä koettuun hyvinvointiin yhteydessä olevia tekijöitä. Ikäryhmien väliset erot sen sijaan ovat sukupuolimuuttujan tapaan verrattain vaatimattomia eikä näitä voida yleistää vallitsevaksi tutkimuksemme varkautealaisessa perusjoukossa.

Taulukko 3. Koettuun hyvinvointiin yhteydessä olevat taustatekijät

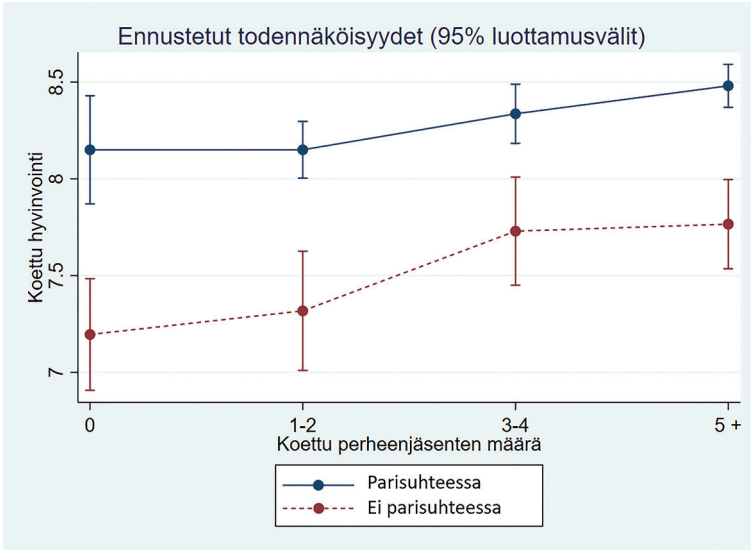
	Keskiarvo	Keskihajonta	ANOVA-testi ^a
<i>Perhekoko (N=1778)</i>			F = 16,652, df = 3, ***
1 (vain vastaaja)	7,49	1,82	
2–3	8,05	1,48	
4–5	8,18	1,40	
6 tai enemmän	8,33	1,34	
Yhteensä	8,14	1,46	
<i>Sukupuoli (N=1778)</i>			F = 2,554, df = 1, ns.
Nainen	8,20	1,41	
Mies	8,09	1,50	
Yhteensä	8,14	1,46	
<i>Parisuhde (N=1771)</i>			F = 103,048, df = 1, ***
Kyllä	8,33	1,31	
Ei	7,53	1,71	
Yhteensä	8,15	1,46	
<i>Ikä (N=1778)</i>			F = ,635 , df = 3, ns.
18–29	8,18	1,50	
30–49	8,13	1,52	
50–69	8,17	1,43	
70–	8,04	1,41	
Kaikki	8,14	1,46	

^a ns.= ei merkitsevä, *= p<.05, **= p<.01, ***= p<.001

Löysimme jo yllä olevassa kuvailevassa analyysissä kiinnostavia ja aiempaa tutkimusta tukevia tuloksia muun muassa sukupuolen yhteydestä perhekokoon. Niiden perusteella emme kuitenkaan tiedä, säilyvätkö yhteydet muuttujien välillä silloinkin, kun niiden vaikutus on vakioitu muiden mahdollisten selittävien tekijöiden vaikutukselta. Havaitimme myös, että esimerkiksi sukupuolella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä koettuun hyvinvointiin, kun taas perheenjäsenten määrä oli yhteydessä hyvinvointiin. Voi siis olla niin, että mainittujen muuttujien välillä on sellaisia yhteyksiä, joita

vain kahden muuttujan välinen tarkastelu ei paljasta. On esimerkiksi mahdollista, että sukupuoli ei ole yhteydessä koettuun onnellisuuteen suoraan, mutta yhdessä parisuhdestatuksen tai perhekoon kanssa yhteys voi olla olemassa. Tätä selvitystyötä varten hyödynnämme GLM-malleja, jotka huomioivat myös muuttujien väliset yhdysvaikutukset eli eri selittävien muuttujien yhteydet selitettävään muuttujaan toisen selittävän muuttujan eri luokissa.

Seuraavassa vaiheessa selvitimme, miten parisuhteessa oleminen kytkeytyy siihen, että laajemman perheen omaavat kokivat myös hyvinvointinsa paremmaksi. Kuviossa 1 on tarkasteltu perheenjäsenten lukumäärän yhteyttä koettuun hyvinvointiin parisuhdestatuksen mukaan. Esittämistapana kuviossa on käytetty GLM-mallien pohjalta laskettuja ennustettuja todennäköisyyksiä (ns. marginaaliefektejä), jotka hieman yksinkertaistaen sanottuna kertovat, missä määrin selittävät muuttujat ennustavat koettua hyvinvointia. Graafisesti esitetyt ennustetut todennäköisyydet helpottavat myös yhdysvaikutusten (esimerkiksi ikä*parisuhdestatus) tulkintaa verrattuna vaikkapa estimaatteja taulukoivaan esittämistapaan. Monimuuttujamallissa ovat selittävinä muuttujina mukana ikä, sukupuoli, parisuhdestatus ja perheenjäsenten määrän perusteella määritelty perhekoko. Kuviossa keskitytään kuitenkin käsillä olevan tarkastelun kannalta kiinnostaviin muuttujiin eli perheenjäsenten määrään, koettuun hyvinvointiin, parisuhteeseen ja sukupuoleen.

Kuvio 1. Parisuhdestatus, perheenjäsenten määrä ja koettu hyvinvointi. Ennustetut todennäköisyydet. Mallissa mukana myös ikä, sukupuoli, parisuhdestatus ja perheenjäsenten määrä, joiden suoria vaikutuksia ei tässä esitetä.

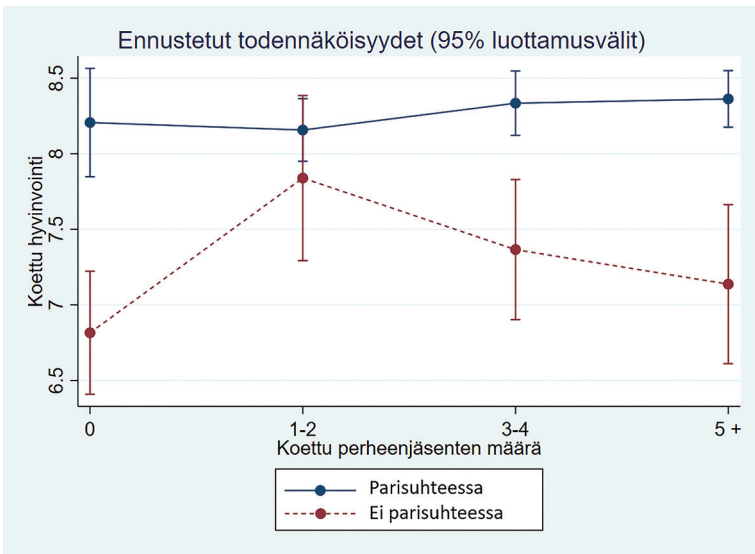
Kuviosta 1 käy havainnollisesti ilmi ensinnäkin se, miten parisuhteessa olevien (ylempi viiva) koettu hyvinvointi on korkeammalla tasolla kuin niiden, joilla parisuhdetta ei ole (alempi viiva). Toiseksi siinä näkyy, että perheenjäsenten määrän yhteys koettuun hyvinvointiin on hivenen voimakkaampi ilman parisuhdetta kuin parisuhteessa elävillä, joskin molemmilla ryhmillä vaikutus on positiivinen.

Lisäsimme tähän tarkasteluun vielä sukupuolen selvittääksemme, vaikuttaako parisuhteessa eläminen eri tavalla havaittuun yhteyteen perheenjäsenten määrän ja koetun hyvinvoinnin välillä miehillä (kuvio 2) ja naisilla (kuvio 3).

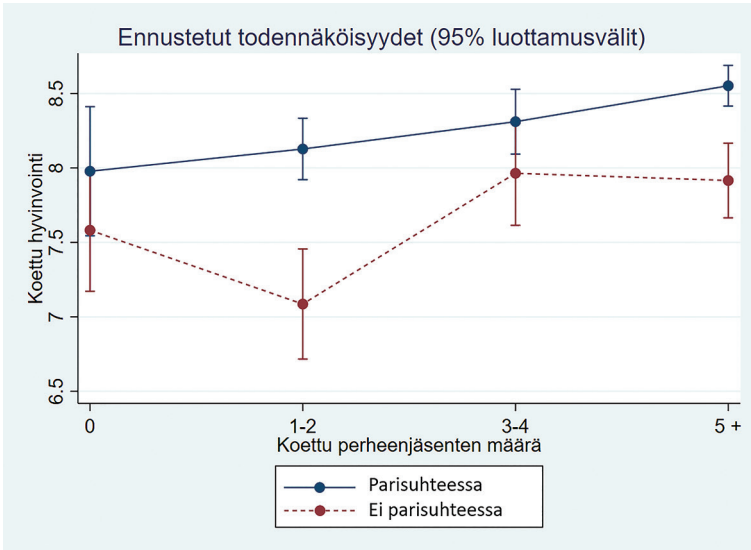
Kuviosta 2 käy ilmi, että parisuhteessa oleville (ylempi viiva) miehille perheen koon kasvulla ei ole juurikaan merkitystä koetun hyvinvoinnin kannalta. Sen sijaan ilman parisuhdetta elävillä (alempi viiva) kokonaan perheettömien ja vain yksi tai kaksi perheenjäsentä listanneiden välillä on huomattava ero koetussa hyvinvoinnissa. Ero

kuitenkin tasaantuu, kun perhekoko kasvaa. Kokonaan perheettömiksi itsensä kokevien ei-parisuhteessa olevien miesten koettu hyvinvointi jää matalammalle tasolle kuin perheenjäseniä listanneiden hyvinvointi, vaikka sekään ei yllä parisuhteessa elävien tasolle.

Naisten tilanne on sen sijaan toinen. Kuvioista 3 on nähtävissä, että toisin kuin miehillä perheenjäsenten määrän kasvaminen lisää naisten tyytyväisyyttä sekä parisuhteessa (ylempi viiva) että ilman parisuhdetta (alempi viiva) olevilla. Perheettömien naisten eli niiden, jotka eivät ole listanneet yhtään perheenjäsentä, hyvinvointi lisääntyy parisuhteessa huomattavasti vähemmän kuin perheettömien miesten (vrt. kuvio 2). Parisuhde ei siis ole yhtä suuresti yhteydessä naisten kuin miesten koettuun hyvinvointiin.

Kuvio 2. Parisuhdestatus, perheenjäsenten määrä ja koettu hyvinvointi miehillä. Ennustetut todennäköisyydet. Mallissa mukana myös ikä, sukupuoli, parisuhdestatus ja perheenjäsenten määrä, joiden suorita vaikutuksia ei tässä esitetä.

Kuvio 3. Parisuhdestatus, perheenjäsenen määrä ja koettu hyvinvointi naisilla. Ennustetut todennäköisyydet. Mallissa mukana myös ikä, sukupuoli, parisuhdestatus ja perheenjäsenen määrä, joiden suoria vaikutuksia ei tässä esitetä.

Miesten ja naisten välillä on siis eroa. Perhekoon kasvulla ei ole juurikaan merkitystä parisuhteessa eläville miehille. Sen sijaan ilman parisuhdetta elävien ja yksi tai kaksi perheenjäsentä listanneiden miesten koettu hyvinvointi on korkeampi kuin perheettömien miesten. Perhekoon kasvaminen lisää naisten hyvinvointia parisuhdetilanteesta riippumatta.

Ilman parisuhdetta oleville miehille ja naisille lisäys perheenjäsenen määrässä ei kuitenkaan lisää koettua hyvinvointia aivan tasaisesti (alemmat viivat kuvioissa 2 ja 3), vaan miesten ja naisten käyrät käyttäytyvät eri tavoin yhden tai kaksi perheenjäsentä listanneiden kohdalla. Yhdestä kahteen perheenjäsentä listanneiden miesten hyvinvointi on paljon korkeammalla kuin kolme perheenjäsentä tai enemmän listanneilla. Naisten käyrä kulkee sen sijaan päinvastaiseen suuntaan siten, että yhden tai kaksi perheenjäsentä maininneiden koettu hyvinvointi on jopa matalammalla tasolla kuin niiden,

jotka eivät ole listanneet yhtään perheenjäsentä, mutta nousee siitä perhekoon kasvaessa selkeästi perheettömien hyvinvointia korkeammalle tasolle.

Ero ilman parisuhdetta elävien miesten ja naisten ”hyvinvointikäyrien” välillä on kiinnostava. Kaiken kaikkiaan perhekoon kasvaminen lisää hyvinvointia, naisilla enemmän kuin miehillä, mutta mistä johtuu jyrkkä nousu miehillä ja yhtä jyrkkä lasku naisilla yhden tai kahden perheenjäsenen kohdalla? Vastaus vaatisi tarkempaa analyysia, johon tässä ei ole mahdollisuutta, mutta taustalla voivat olla esimerkiksi avo- tai avioeron jälkeisiin perheisiin liittyvät erityispiirteet tai naisiin kohdistetut odotukset hoivaavuudesta. Naiset ovat edelleen miehiä useammin lasten lähivanhempia eron jälkeen, mikä tarkoittaa yhden vanhemman perheissä elävien naisten suurempia hoivavelvoitteita. Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu yksinhuoltajanaisten hyvinvoinnin olevan matalammalla tasolla kuin parisuhteessa elävien (esim. Baranowska-Rataj ym. 2014; Hakovirta 2006). Sen sijaan eron jälkeen lapsiaan säännöllisesti tapaaville mutta päivittäisestä hoivavastuusta vapautetuille miehille toisaalla asuva lapsi voi olla merkittävä koetun hyvinvoinnin lisääjä.¹²

Naisiin kohdistuu myös muutoin miehiä enemmän odotuksia avun ja tuen antamisesta, ja tutkimuskirjallisuuden mukaan näitä odotuksia kohdistetaan erityisesti ilman parisuhdetta oleviin naisiin. Miehitä ei sen sijaan odoteta samassa määrin apua ja tukea, joten heille yksikin perhesuhde voi olla hyvinvointia lisäävä ilman koetua hyvinvointia kuormittavaa odotusta hoivan antamisesta. (Esim. Finch & Mason 1992; Spitze & Ward 2000.)

¹² Tämän analyysin puiteissa on mahdotonta varmistua siitä, että naisten ja miesten hyvinvointia kuvaavien käyrien erot liittyvät juuri avo- tai avioeroihin. Siviilisäädyn ja hyvinvoinnin välisen yhteyden alustava tarkastelu antoi viitteitä lähinnä hyvinvointieroista yksin ja parisuhteessa olevien välillä. Parisuhteessa olevat näyttäisivät voivan paremmin. Avo- tai avioeron vaikutuksen selvittäminen vaatisi tarkempaa analyysia, jota ei ole mielekästä toteuttaa tämän tutkimuksen puiteissa.

Pohdinta

Moninaisuus ihmisten vastauksissa omaan perheeseen kuuluvista henkilöistä kertoo vapaudesta ymmärtää perhe oman elämän tilanteista käsin. Analyysimme perusteella kotitalouden koko ei itsestään selvästi kerro perheen koosta, kun se määritellään kysymällä varkauteleista henkilökohtaista käsitystä perheeseen kuuluvista ihmisistä. Yksin elävällä voi olla laaja perhe, joka muodostuu toisaalla asuvista henkilöistä.

Tämä tulos on erityisen kiinnostava ja Suomen oloissa myös tärkeä, sillä ihmisten henkilökohtaista käsitystä omaan perheeseen kuuluvista ihmisistä on useimmiten tutkittu laadullisen tutkimuksen keinoin pienillä aineistoilla. Arki Varkaudessa -aineisto on laaja eivätkä vastaajat ole valikoituneet sen mukaan, kuinka kiinnostuneita he ovat osallistumaan juuri perhettä käsittelevään tutkimukseen kuten usein on laita laadullisissa tutkimuksissa. Näin ollen valikoitumisella ei ole vaikutusta tuloksiin.

Toisaalta aineistosta selviää myös, että yhden hengen kotitaloudessa elävistä vastaajista joka viides ei mainitse yhtäkään perheenjäsentä. Tämän voi tulkita ilmaisevan perheettömyyden kokemusta. Jatkossa olisi tärkeää selvittää, minkälaiset seikat ovat yhteydessä kokemukseen perheettömyydestä eli perheenjäsenten täydellisestä puuttumisesta, ja miten tämä on yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Kuten aiempi tutkimus on osoittanut, yksineläminen ei suoraan tarkoita yksinäisyyttä, mutta altistaa sille (esim. Swader 2018). Koska yksineläjien määrä kasvaa suomalaisessa yhteiskunnassa (Terämä ym. 2018), olisi tärkeää tutkia syvällisesti perheellisyyden ja perheettömyyden kokemuksia. Tältä osin erityisesti miesten tutkiminen voisi olla tärkeää, sillä lähes kolmasosa ilman parisuhdekumppania elävistä aineiston miesvastaajista koki, ettei heillä ole lainkaan perheenjäseniä, kun naisista näin ilmoitti vain joka viides.

Saamamme tulokset vahvistavat aiemman tutkimuskirjallisuuden tuloksia parisuhdetilanteen ja perheenjäsenten yhteydestä koet-

tuun hyvinvointiin. Koskaan aiemmin tällaista analyysia ei kuitenkaan ole Suomessa toteutettu nojautuen vastaajien käsitykseen heidän perheeseensä kuuluvista ihmisistä. Parisuhteessa eläminen on yhteydessä korkeampaan koettuun hyvinvointiin sekä naisilla että miehillä, mutta miehillä ero on suurempi kuin naisilla: parisuhteessa elävien miesten koettu hyvinvointi on selvästi korkeampi kuin ilman parisuhdetta elävien miesten. Perheenjäsenten olemassaolo ja määrän lisääntyminen lisää koettua hyvinvointia kaikilla vastaajilla, mutta erityisesti naisilla. Siinä missä perheenjäsenten määrä lisää kaikkien naisten koettua hyvinvointia, siis sekä parisuhteessa että sen ulkopuolella elävillä, parisuhteessa elävien miesten hyvinvointi ei juurikaan lisääny perheenjäsenten määrän kasvaessa. Keskeinen tuloksemme siis on, että miesten hyvinvointierot näyttävätkin kiinnittyvän erityisesti parisuhdetilanteeseen, kun taas naisilla perheenjäsenten määrällä on merkitystä parisuhdetilanteesta riippumatta.

Vaikka ilman parisuhdetta elävien naisten perheenjäsenten määrän lisääntyminen on kokonaisuudessaan yhteydessä paremmaksi koettuun hyvinvointiin, yhden tai kaksi perheenjäsentä listanneilla naisilla koettu hyvinvointi on matalammalla tasolla kuin ei lainkaan perheenjäseniä listanneilla. Samaan aikaan yhden tai kaksi perheenjäsentä listanneiden ja ilman parisuhdetta elävien miesten tilanne on päinvastainen, eli koettu hyvinvointi on korkeammalla tasolla kuin ei ketään listanneiden kohdalla. Yksi mahdollinen tulkinta kytkeytyy siihen, miten sukupuoli vaikuttaa perhesuhteiden merkitykseen ja suhteiden hyvinvointivaikutuksiin. Naisiin ja miehiin kohdistuu erilaisia odotuksia vaihtelevissa elämäntilanteissa ja esimerkiksi parisuhteen päätyttyä. Eron jälkeisissä perheissä vanhemmuus on yhä voimakkaasti sukupuolittunutta siten, että äidit toimivat isiä useammin lasten lähivanhempina ja pääasiallisina huoltajina huolimatta vuoroasumisen lisääntymisestä (Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2017). Epätasaisesti jakautunut erovanhemmuus voi kuormittaa äidin mutta tukea isän hyvinvointia. Tällaisen tulkinnan

oikeutusta tulisi tarkastella jatkossa tarkemmin täsmällisempien empiiristen analyysien avulla.

Sukupuoli vaikuttaa perhesuhteisiin ja niihin kohdistettuihin odotuksiin myös yleisemmin (esim. Finch & Mason 1992). Naiseuteen liitetty alttius hoivaan ja huolenpitoon (esim. Gilligan & Attanucci 1988) voi realisoitua esimerkiksi iäkkäiden vanhempien odotuksissa, jotka kohdistuvat ilman parisuhdetta elävään aikuiseen tyttäreen vastaavassa tilanteessa olevan pojan sijaan.

Analyysimme tuloksiin liittyy myös joitakin varauksia, jotka on tärkeä nostaa esiin. Ilman parisuhdetta elävien heikommaksi koettuun hyvinvointiin liittyen on esimerkiksi tutkimuskirjallisuudessa esitetty, että erilainen oireilu ja matala koettu hyvinvointi on saattanut olla syy erota parisuhteesta. Huonosta suhteesta irtaantuneet ja hyvinvointihaittoja kokeneet ovat siis siirtyneet ilman parisuhdetta elävien ryhmään, mikä saa parisuhteen ulkopuolella olevien ryhmän vaikuttamaan kokonaisuudessaan huonommin voivilta. (DePaulo 2014.) Yhteiskunnassa, jota leimaa korkea eronneisuus, tällaisiin siirtymiin nykyisen parisuhdetilanteen taustalla olisikin tärkeää kiinnittää huomiota yksinomaan poikkileikkausaineistosta tehtyjen analyysien sijaan.

Perhe voidaan nykyään ymmärtää monin eri tavoin, ja tänä päivänä on paljon vaihtelua siinä, keiden katsotaan kuuluvan omaan perheeseen. Perheenä voidaan myös elää, vaikka kaikki perheenjäsenet eivät asuisikaan samassa osoitteessa. Hyvinvointipoliittisten tukijärjestelmien kannalta jotkin ulkopuolelta perheelle asetetut kriteerit, kuten yhdessä asuminen, jälkeläisyys tai virallistettu parisuhde, voivat olla välttämättömiä. Tässä analyysissa olemme kuitenkin osoittaneet, että koetun hyvinvoinnin kannalta ihmisten henkilökohtaisilla käsityksillä perheeseen kuuluvista henkilöistä on myös merkitystä.

Kirjallisuus

- Baranowska-Rataj, A., Matysiak, A. & Mynarska, M. 2014. Does lone motherhood decrease women's happiness? Evidence from qualitative and quantitative research. *Journal of Happiness Studies* 15, 1457–1477.
- Bengtson, V. 2001. Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. *Journal of Marriage and Family* 63, 1–16.
- Castrén, A.-M. 2009. *Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe*. Helsinki: Gaudeamus.
- DePaulo, B. 2014. A single studies perspective on mount marriage. *Psychological Inquiry* 25, 64–68.
- Diener, E. & Seligman, M. E. P. 2002. Very happy people. *Psychological Science* 13, 80–83.
- Diener, E. & Seligman, M. E. P. 2004. Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological Science in the Public Interest* 5, 1–31.
- Dush, C. M. & Amato, P. R. 2005. Consequences of relationship status and quality for subjective well-being. *Journal of Social and Personal Relationships* 22, 607–627.
- Erola, J. & Härkönen, J. 2014. Lastensaannin vaikutus hyvinvointiin Euroopassa. Teoksessa M. Niemelä (toim.) *Eurooppalaiset elinolot*. Kelan tutkimusosasto, Teemakirja 14. Helsinki: Kela, 78–99.
- Finch, J. & Mason, J. 1992. *Negotiating family responsibilities*. London: Routledge.
- Gilligan, C. & Attanucci, J. 1988. Two moral orientations: Gender differences and similarities. *Merrill Palmer Quarterly* 34, 223–237.
- Gillis, J. 1996. *A word of their own making: Myths, ritual, and the quest for family values*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Hakovirta, M. 2006. *Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 45. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Kainulainen, S. 2014. Raha ja rakkaus hyvinvoinnin lähteinä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79, 485–497.
- Kainulainen, S. 2016. Yksinäisen elämänlaatu. Teoksessa J. Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 90–99.
- Kinnunen, A. & Kontula, O. 2018. Miesten parisuhteettomuuden yhteys hyvinvointiin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 55, 22–34.

- Kontula, O. & Saari, J. 2016. Yksinäisyys parisuhteessa. Teoksessa J. Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 129–141.
- Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 18/2018. <http://www.julkari.fi/handle/10024/136402> Luettu 22.5.2019.
- Lumley T., Diehr P., Emerson S. & Chen L. 2002. The importance of the normality assumption in large public health data sets. *Annual Review of Public Health* 23, 151–169.
- Luotonen, A. & Castrén, A.-M. 2018. Understandings of family among wives and husbands: Reconciling emotional closeness and cultural expectations. *European Societies* 20, 743–763.
- Lück, D. & Castrén, A.-M. 2018. Personal understandings and cultural conceptions of family in European societies. *European Societies* 20, 699–714.
- Lück, D. & Ruckdeschel, K. 2018. Clear in its core, blurred in the outer contours: culturally normative conceptions of the family in Germany. *European Societies* 20, 715–742.
- Paajanen, P. 2007. *Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007*. Katsauksia E 30. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Proulx, C., Helms, H. & Buehler, C. 2007. Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family* 69, 576–593.
- Saphire-Bernstein, S. & Taylor, S. 2013. Close relationships and happiness. Teoksessa I. Boniwell, S. David & A. Conley Ayers (toim.) *Oxford Handbooks Online: Oxford Handbook of Happiness*.
- Smart, C. 2007. *Personal life*. Cambridge: Polity.
- Spitze, G. & Ward, R. 2000. Gender, marriage, and expectations of personal care. *Research on Aging* 22, 451–469.
- Swader, C. 2018. Loneliness in Europe: Personal and societal individualism-collectivism and their connection to social isolation. *Social Forces* 79, 1307–1336.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. 2001. *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Taylor, S., Klein, L. C., Lewis, B., Gruenewald, T., Gurung, R. & Updegraff, J. 2000. Biobehavioral responses to stress in females: Tend-and-befriend, not fight-or-flight. *Psychological Review* 107, 411–429.

- Terämä, E., Tiitu, M., Paavola, J.-M., Vainio, A., Määttänen, N., Miettinen, A., Kontula, O. & Hiilamo, H. 2018. *Yksin osana elinkaarta*. Selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <https://tietokayttoon.fi/julkaisut/raportti?pubid=URN:IS-BN:20978-952-287-617-1> Luettu 22.5.2019.
- Tilastokeskus 2019a. *Perheet* <https://www.stat.fi/meta/til/perh.html> Haettu 21.5.2019.
- Tilastokeskus 2019b. *Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat*. StatFin. <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/> Haettu 13.5.2019.
- Veenhoven, R. 2010. Capability and happiness: Conceptual differences and reality links. *Journal of Socio Economics* 39, 344–350.
- Yesilova, K. 2009. *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Liitetaulukko 1. Perhekoko kotitalouden koon mukaan (%) (N=1702)

Perhekoko								
Kotitalouden koko (hlöä)	1 (vain vastaaja)	2	3	4	5	6	7 tai enemmän	YHT.
1	20,1	11,8	8,1	11,8	15,0	9,6	23,8	100
2	7,6	24,2	7,1	9,7	7,8	11,5	32,2	100
3	1,7	0,6	33,1	18,8	11,6	12,2	22,1	100
4	1,0	0,0	3,0	47,7	10,2	12,2	25,9	100
5	2,4	0,0	0,0	1,2	52,4	15,9	28,0	100
6	9,5	0,0	0,0	9,5	4,8	19,0	57,1	100
7	0,0	12,5	0,0	0,0	0,0	0,0	87,5	100
8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	75,0	100
KAIKKI	8,9	14,3	9,1	15,0	12,2	11,4	29,1	100

5

Varkautelaisten sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin osatekijöinä

Vilma Hänninen & Katja Lötjönen

Ihmisten väliset sosiaaliset suhteet – perhesiteet, ystävyyssuhteet, kaveruudet, tuttavuudet ja muodollisemmat yhteenliittymiset – ovat tärkeitä niin yksilöiden kuin yhteisöjenkin hyvinvoinnin kannalta. Yhdysvaltalaiset kuolleisuuden tutkijat Lisa Berkman ja Leonard Syme (1979) havaitsivat jo 40 vuotta sitten, että sosiaalisia kontakteja omaavat ihmiset elävät pitempään kuin toisista eristyneinä elävät. Tuon havainnon jälkeen on tehty paljon tutkimusta siitä, miten sosiaalinen tuki suojaa ihmisten terveyttä toimien puskurina, joka lieventää vaikeuksien ja stressin vaikutusta. Tutkimukset ovatkin osoittaneet, että merkitykselliset sosiaaliset suhteet ovat terveyden kannalta jopa tärkeämpiä kuin terveelliset elintavat (Holt-Lundstad & Smith 2012). Sosiaaliset suhteet eivät pelkästään suojaa ongelmien edessä, vaan tekevät ihmisen elämästä onnellisempaa ja merkityksellisempää (ks. Feeney & Collins 2015). Yksinäisyys on sosiaalisten suhteiden vähäisyyden äärimuoto, jolla on myös osoitettu olevan

vaikutusta yksilöiden terveyteen ja elinikään (Luo ym. 2012; Holt-Lundstad ym. 2015).

Myös yhteisöjen näkökulmasta sen jäsenten välisillä sosiaalisilla siteillä on suuri merkitys. Yhteiskuntatieteiden yksi keskeinen pohdinnan aihe on ollut jo niiden syntyajoilta asti se, onko ihmisiä yhteen liittävä ”kitti” rapautumassa. On esitetty, että yksilöt ovat ajautumassa irralleen heitä ennen toisiin ihmisiin sitoneista ryhmistä (individualisoituminen, ks. Beck 1992) tai käpertymässä vain pieniin yksityisiin sosiaalisiin piireihinsä (privatisoituminen, ks. Starr 1988; Bellah ym. 1985).

Viime vuosikymmeninä sosiaalisten siteiden muodostamaa kokonaisuutta yhteisössä on alettu kutsua termillä *sosiaalinen pääoma* (Coleman 1988; Putnam 2000). Sosiaalisen pääoman on todettu tuottavan keskinäistä luottamusta ja vastavuoroisuutta sekä vahvistavan yhteisöjen taloudellista ja poliittista toimivuutta. Sosiaalisen pääoman tutkijoista Robert Putnam (2000) on kirjassaan *Bowling alone* esittänyt huolen siitä, että amerikkalaiset yhä useammin ”keilaavat yksinään”, eli että ihmisten väliset suhteet ovat höltyneet 1970-luvulta lähtien. Mark Granovetter (1973) on tuonut keskusteluun oman vivahteensa erottelemalla toisistaan vahvat ja heikot sosiaaliset siteet. Hän viittaa vahvoilla siteillä (*strong ties*) sellaisiin suhteisiin, joihin liittyy kiintymystä ja vastavuoroisuutta ja joihin yksilö käyttää paljon aikaansa. Heikoilla siteillä (*weak ties*) Granovetter taas viittaa näitä pinnallisempiin suhteisiin ja sellaisiin suhdeverkostoihin, joihin yksilö linkittyy vain välillisesti esimerkiksi ystävän kautta. Putnam (2000, 22–23) on täydentänyt Granovetterin jaottelua esittämällä, että vahvat ja heikot siteet tuottavat erilaista sosiaalista pääomaa. Läheisen ja emotionaalisen latauksen sisältävät vahvat siteet tuottavat sitovaa (*bonding*) sosiaalista pääomaa. Sitova sosiaalinen pääoma tukee yksilön toimeentulemistä, mutta sen kautta syntyvät verkostot voivat usein olla muita poissulkevia. Siten sitova sosiaalinen pääoma voi olla yksilölle myös haitallista. Heikot siteet puolestaan tuottavat silloittavaa (*bridging*) sosiaalista pääomaa. Se auttaa yksilöä etenemään

elämässään esimerkiksi tarjoamalla uutta informaatiota. Silloittavaa sosiaalista pääomaa muodostuu keskenään erilaisen sosiaalisen taustan omaavien yksilöiden välille, kuten työyhteisön jäsenien välille. Tällaiset verkostot ovat yleensä joustavampia kuin sitovan sosiaalisen pääoman kautta syntyneet verkostot. Siinä missä sitova sosiaalinen pääoma tukee yksilön selviytymistä, auttaa silloittava sosiaalinen pääoma häntä pääsemään eteenpäin.

Yhteiskuntatieteissä jo varhain esiin tuotuja huolenaiheita on ollut se, miten kaupungistuminen muovaa ihmisten välisiä suhteita. Juuri kaupungistumisen on ajateltu johtavan sosiaalisten suhteiden hölymiseen. Usein on ajateltu, että siinä missä maaseudulla eletään yhteisöissä, kaupungeissa ihmiset elävät irrallaan toisistaan. Tämä koskee erityisesti suuria metropoleja, mutta ihmisten elämänpiirien eriytyminen työn, asumisen ja vapaa-ajan suhteen tekee jo pienestä kaupungista erilaisen kuin perinteinen maaseutu. Toisaalta on esitetty, että kaupunkielämä tuottaa toisistaan eriytyneitä sosiaalisia maailmoja, nykytermein ”kuplia”, joiden sisällä suhteet voivat olla hyvinkin kiinteitä (Fisher 1982).

On selvää, että Varkaus ei ole sellainen kasvoton suurkaupunki, johon ajatus ihmisten erillisyydestä usein liitetään. Toisaalta se ei myöskään kokonaisuutena muodosta sellaista perinteistä kiinteää yhteisöä, jossa kaikki tuntisivat toisensa.

Luvussa 4 kuvattiin varkautelaisten perheitä. Tässä luvussa tarkastellaan laajemmin varkautelaisten sosiaalisia suhteita ja niiden merkitystä heidän hyvinvointinsa kannalta. Aineistonamme on Arki Varkaudessa -hankkeen kyselylomakeaineisto (N=1970), ja täydennämme sen antamaa tietoa haastatteluissa (N=76) esiin nousseilla nuorten aikuisten kokemuksilla ja ajatuksilla. Aloitamme kuvaaamalla vastaajajoukon henkilökohtaisia sosiaalisia suhteita, etenemme siitä vastaajien kokemuksiin erillisyydestä tai kuulumisesta erilaisiin sosiaalisiin muodostumiin ja lopuksi erittelemme sitä, miten nämä sosiaalisten suhteiden ulottuvuudet ovat yhteydessä vastaajien onnellisuuden kokemuksiin.

Ihmissuhteiden määrä ja yksinäisyys

Kyselyyn vastaajien sosiaalisten suhteiden laajuutta kartoitettiin kysymyksellä ”Kuinka monta sellaista henkilöä elämässäsi on, jonka kanssa Sinun on helppo olla ja jonka kanssa voit puhua erilaisista Sinulle tärkeistä henkilökohtaisista asioista?”. Tässä on siis kyse nimenomaan henkilökohtaisesti läheisistä ihmissuhteista. Vastaukseen voivat sisältyä niin perheenjäsenet kuin muutakin kautta omaan elämämpiiriin kuuluvat ihmiset. Vastausten jakaumat eri vastaajaryhmissä on esitetty taulukossa 1. Kaikkien vastausten jakauma kertoo, että täysin vailla hyviä ihmissuhteita oli vain hyvin pieni osa (1,7 %) vastaajista. Suurimman osuuden (43,8 %) vastaajista muodostivat ne, jotka kertoivat, että heillä on 1–3 läheistä ihmissuhdetta. Reilu kolmannes mainitsi tällaisia olevan 4–6. Kymmenen tai enemmän merkityksellistä ihmissuhdetta ilmoittaneita taas oli vajaa kymmenen prosenttia. Kaiken kaikkiaan vastausten kokonaiskuva on, että myönteisiä ihmissuhteita oli lähes kaikilla vastaajilla, mutta sosiaalinen lähipiiri on tyypillisesti pieni. Vertailun vuoksi voi todeta, että esimerkiksi Claude Fischerin 1980-luvulla julkaisemassa amerikkalaisten kaupunkilaisten ihmissuhteita koskevassa tutkimuksessa vastaajat luettelivat keskimäärin 16 henkilöä, jolta he voivat tarvittaessa saada sosiaalista tukea (Fisher 1982, 57). Naisilla oli myönteisiä sosiaalisia suhteita selvästi enemmän kuin miehillä ja vanhimpaan ikäryhmään kuuluvilla vähemmän kuin muilla.

Varkautelaisten sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin osatekijöinä

Taulukko 1. Läheisten ihmissuhteiden määrä sukupuolen ja iän sekä työelämä- ja parisuhdetilanteen mukaan (%)

Läheisten ihmissuhteiden määrä	Ei yhtään	1–3	4–6	7–9	10≥	Yht.	Khi ² (df)	Sig. ^a
Kaikki (N= 1751)	1,7	43,8	37,8	6,8	9,9	100		
<i>Sukupuoli</i>							42.529 (4)	***
Nainen (n=1001)	0,5	39,6	41,4	8,1	10,5	100		
Mies (n=743)	3,2	49,4	33,1	5,1	9,2	100		
<i>Ikä</i>							59.369 (12)	***
18–35 (n=177)	1,7	33,2	36,7	13,6	15,8	100		
36–50 (n=245)	0,8	35,9	45,7	5,7	11,8	100		
51–65 (n=641)	1,4	42,4	38,8	7,5	9,8	100		
66– (n=605)	2,1	52,4	34,2	4,1	7,1	100		
<i>Onko työelämässä?</i>							25.384 (4)	***
On (n=743)	1,1	38,0	40,4	8,6	12,0	100		
Ei (n=921)	2,3	47,4	36,6	5,4	8,3	100		
<i>Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania?</i>							15.552 (4)	**
On (n=1321)	1,4	42,1	38,9	6,7	10,9	100		
Ei (n=416)	2,9	49,0	34,6	7,0	6,5	100		

^a Ryhmien välisten erojen tilastollisen testauksen tulos: * = p<.05, ** = p<.01, *** = p<.001

Haastatteluaineisto konkretisoi edellä numeroina esitettyjä tietoja. Haastatelluilla nuorilla aikuisilla oli tyypillisimmin lähellä tiivis ihmissuhdepiiri eli lähikehä, jonka muodostavat oma perhe, omat ja appivanhemmat sekä omat ja puolison sisarukset. Tätä lähikehää täydensi usein rajoiltaan epämääräisempi ystävien tai kavereiden joukko.

No, oma perhe ilman muuta. Myöski sitte omat, vanhemmat ja sisarukset ja vaimon vanhemmat kyllä niin... tulee siinä aika, aika lähellä. Sit on joitaki ystäviä, jotka kans, kans pitää läheisenä. (...) Oman perheen lisäksi ehkä noin kymmentuntta.

Lomakkeessa kysyttiin myös, kokeeko vastaaja itsensä koskaan yksinäiseksi ja onko yksinäisyys hänelle ongelma (taulukko 2). Pysyvän yksinäisyyden kokemus oli vastaajien keskuudessa harvinaista – vain vajaa seitsemän prosenttia vastaajista kertoi kokevansa itsensä yksinäiseksi usein tai jatkuvasti. Kuitenkin itsensä silloin tällöin yksinäiseksi kokevia oli vajaa kolmannes vastaajista, mitä voi pitää jo melko suurena osuutena. Naisista yksinäiseksi itsensä tunsu hiukan suurempi osa kuin miehistä ja nuorimpaan ikäryhmään kuuluvissa oli jonkin verran enemmän itsensä yksinäiseksi tuntevia. Parisuhteessa elävillä yksinäisyyden kokemus oli hieman vähäisempää kuin muilla.

Vastaukset kysymykseen ”Koetko yksinäisyyden sinulle ongelmaksi?” tuovat kuitenkin esiin sen, että vailla ihmissuhteita olemista tai joskus itsensä yksinäiseksi kokemista ei välttämättä pidetä ongelmana – vain vajaa 15 prosenttia koki yksinäisyyden ongelmaksi vähintään silloin tällöin. Kiinnostavaa on, että vanhemmissa ikäryhmissä yksinäisyyden kokeminen tai sen ongelmana pitäminen ei ollut yleisempää kuin nuoremmilla, vaikka yksinäisyydestä puhutaan usein juuri vanhempien ihmisten ongelmana. Tämä voi johtua siitä, että huonokuntoisimmat ja ehkä samalla yksinäisimmät vanhuksat ovat saattaneet jäädä vastaajakunnan ulkopuolelle. Nuorimassa ikäryhmässä oli eniten yksinäisyyden ongelmaksi kokevia. Yksinäisyyden kokivat tavallisemmin ongelmaksi ne vastaajat, joilla ei ollut parisuhdetta, kuin ne, jotka elävät parisuhteessa. Työelämän ulkopuolella olevat vastaajat kokivat yksinäisyyden ongelmaksi aavistuksen verran muita useammin.

Varkautelaisten sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin osatekijöinä

Taulukko 2. Yksinäisyyden kokeminen ja sen ongelmana pitäminen sukupuolen, iän, työelämä- ja parisuhdeaseman mukaan (%)

	En koskaan	Harvoin	Silloin tällöin	Usein tai jatkuvasti	Yht.	Khi ² (df)	Sig. ^a
Tunnetko itsesi koskaan yksinäiseksi?							
Kaikki (N=1938)	18,7	44,0	30,7	6,6	100		
<i>Sukupuoli</i>						19.413 (3)	***
Nainen (n=1118)	16,7	42,0	33,9	7,3	100		
Mies (n=813)	21,4	46,9	26,2	5,5	100		
<i>Ikäryhmä</i>						34.941 (9)	***
18–35 v. (n=179)	6,7	44,7	38,5	10,1	100		
36–50 v. (n=266)	16,9	47,4	27,1	8,6	100		
51–65 v. (n=698)	17,6	46,1	31,2	5,0	100		
66– v.(n=688)	22,4	41,4	29,5	6,7	100		
<i>Onko työelämässä?</i>						12.104 (3)	**
On (n=793)	17,7	48,3	29,3	4,8	100		
Ei (n=1042)	19,6	41,7	30,8	7,9	100		
<i>Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania?</i>						169.334 (3)	**
On (n=1456)	22,0	48,0	26,4	3,6	100		
Ei (n=465)	8,6	31,8	43,7	15,9	100		
Koetko yksinäisyyden sinulle ongelmaksi?							
Kaikki (N=1918)	48,5	34,6	14,1	2,8	100		
<i>Sukupuoli</i>						13.771 (3)	***
Nainen (n=1108)	47,2	33,3	16,6	2,9	100		
Mies (n=803)	50,3	36,4	10,7	2,6	100		
<i>Ikäryhmä</i>						18.980 (9)	***
18–35 v. (n=179)	39,7	35,8	19,6	5,0	100		
36–50 v. (n=266)	46,2	38,7	12,0	3,0	100		
51–65 v. (n=698)	51,0	34,0	13,4	1,6	100		
66– v. (n=688)	49,5	33,1	13,8	3,6	100		
<i>Onko työelämässä?</i>						19.857 (3)	***
On (n=792)	52,4	34,8	11,5	1,3	100		
Ei (n=1092)	46,9	33,6	15,5	4,0	100		
<i>Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania?</i>						138.491 (3)	***
On (n=1444)	54,0	34,1	10,6	1,2	100		
Ei (n=458)	31,4	36,0	24,9	7,6	100		

^a Ryhmien välisten erojen tilastollisen testauksen tulos: * = p<.05, **= p<.01, *** = p<.001

Yksinäisyyden kokemuksen monisyinen luonne näkyy esimerkiksi siinä, että eräs haastatelluista kuvasi itseään yksinäiseksi siitä huolimatta, että hänellä oli jopa melko laaja kontaktiverkosto. Hänen ystävänsä olivat muuttaneet pois Varkaudesta, joten yhteydenpito tapahtui enimmäkseen puhelimitse ja sosiaalisen median kautta. Hän olisi kuitenkin kaivannut enemmän konkreettista seuraa. Välimatkat vaikeuttavat fyysisiä tapaamisia.

Välillä niinku varsinkin talvisin niin on, on välillä sellanen olo että ois kiva, et ois enemmänki seuraa. Että ei nyt välttämät, en mä nyt puhu välttämättä mistään niinku, seurustelusta tai sellasesta että oon aina pärjänny hyvin yksin mutta, tavallaan se, yksi ainoa ystävä siinä naapurissa ni, ja [naurahtaa] omat vanhemmat ni, välillä on vähä sellanen olo että kaipais niinku, muutakin seuraa, tänne. Et ku se ei oo ihan niin yksinkertasta et soittaa vaan ja pyytää käymään, ku on kilometrejä välillä. Sen mä koen, et se on tämä Varkaudessa asumisen suurin haittapuoli, että aika itekseen [naurahtaa] saa olla.

Sosiaalinen tuki

Kyselylomakkeessa esitettiin 11 kysymystä siitä, kuinka usein vastaaja kokee voivansa saada erilaisia sosiaalisiksi tueksi katsottavia asioita, kuten mahdollisuuden jutella toisen ihmisen kanssa, mahdollisuuden kertoa huoliaan, tuntea itsensä rakastetuksi tai saada apua ollessaan sairaana¹³.

Asteikolla 1–5 vastausten keskiarvo vaihteli arvosta 3,9 (muuttujilla ”joku, joka antaa sinulle hyödyllisiä neuvoja kriisitilanteissa” ja ”joku, joka osoittaa sinulle hellyyttä”) keskiarvoon 4,25 (muuttujalla ”joku, jota rakastat ja joka saa sinut tuntemaan itsesi tarpeelliseksi”). Vastaajat siis kokivat varsin vahvasti saavansa sosiaalista tukea.

¹³ Kyselylomakkeen kysymyssarja 39, ks. myös kirjan liite 2.

Vastaukset sosiaalista tukea koskeviin kysymyksiin korreloivat voimakkaasti keskenään ($r=.419-.757$), eli erilaiset tuen muodot olivat yhteydessä toisiinsa. Vastaukset olivat yhteydessä myös aiemmin esitettyihin sosiaalisten suhteiden määrää kuvaaviin muuttujiin. Mitä useampia merkityksellisiä ihmisiä vastaajan elämään kuului, sitä enemmän sosiaalista tukea hän sai ($r=.261$).

Kaikista sosiaalisen tuen muodoista muodostettiin yhteenlaskeamalla sosiaalisen tuen kokonaismäärää kuvaava mittari. Sen jakauma osoittaa, että vastaajista noin kaksi kolmasosaa (65,5 %) kertoi saavansa sosiaalista tukea sen eri muodoissa keskimäärin vähintään ”usein”, ja vain joka kymmenes (9,6 %) kertoi saavansa sosiaalista tukea keskimäärin ”harvoin” tai ”erittäin harvoin”.

Sosiaalisen tuen muuttujille tehtiin pääkomponenttianalyysi kuvaamaan tuen erilaisia ulottuvuuksia (ks. tämän luvun liitetaulukko 1.). Tuloksena nousi esiin kolme sosiaalisen tuen muotoa: *emotionaalinen tuki*, *tieto- ja keskustelutuki* sekä *kaveruustuki* (jota voisi myös kutsua nimellä ”hauskan pitämisen tuki”).

Kun sosiaalisen tuen ulottuvuuksista muodostettujen muuttujien keskiarvoja verrataan sukupuolten ja ikäryhmien mukaan, käy ilmi, että naiset saavat emotionaalista tukea jonkin verran miehiä enemmän. Erityisen selvästi sukupuolten välinen ero näkyy parisuhteen ulkopuolella elävien keskuudessa. Tieto- ja keskustelutuen suhteen sukupuolet eroavat vielä selvemmin: naiset, ja etenkin nuoret naiset, kertovat saavansa tieto- ja keskustelutukea miehiä enemmän. Kaveruustuen suhteen sukupuolten välinen ero on samansuuntainen ja vähän suurempikin kuin muillakin ulottuvuuksilla. Sosiaalisen tuen eri muodot vähenevät tasaisesti iän myötä. Naisilla sosiaalinen tuki vähenee jyrkemmin ja sukupuolten väliset erot häviävätkin vanhimmassa ikäryhmässä (taulukko 3).

Työelämässä oleminen ei miesten kohdalla vaikuttanut voimakkaasti minkään sosiaalisen tuen lajin määrään. Sen sijaan naisista työelämässä olevat kokivat saavansa enemmän kaikkia sosiaalisen tuen muotoja kuin työelämän ulkopuolella olevat. Parisuhteessa elä-

minen lisäsi selkeästi kaikkien mitattujen kolmen sosiaalisen tuen määrää sekä miehillä että naisilla. Parisuhteen merkitys emotionaalisen tuen kannalta oli suuri erityisesti miehillä, eli miehet näyttävät saavan tunnetukea juuri puolisoilta (ks. luku 4 tässä kirjassa).

Taulukko 3. Sosiaalisen tuen eri ulottuvuuksia^a kuvaavien muuttujien keskiarvot ja -hajonnat sukupuolen sekä iän, työsuhdeaseman ja parisuhdetilanteen mukaan

		Ikäryhmä					Onko työelämässä?			Onko parisuhteessa?		
		18–35	36–50	51–65	66≥	Sig. ^b	On	Ei	Sig.	On	Ei	Sig.
Emotionaalinen tuki												
Naiset	ka ^c	4,42	4,30	4,17	4,04	***	4,29	3,98	***	4,36	3,43	***
	kh ^d	0,76	0,80	0,90	0,99		0,76	0,97		0,75	1,03	
Miehet	ka	4,13	4,10	4,06	4,03	n.s.	4,11	4,00	n.s.	4,27	2,94	***
	kh	0,98	0,94	0,91	1,02		0,92	1,08		0,80	0,95	
Tieto- ja keskustelutuki												
Naiset	ka	4,45	4,26	4,11	3,93	***	4,27	4,02	***	4,22	3,87	***
	kh	0,62	0,85	0,71	0,94		0,63	0,81		0,71	0,84	
Miehet	ka	4,01	3,99	3,90	3,85	n.s.	3,99	3,84	*	4,01	3,37	***
	kh	0,88	0,76	0,79	0,90		0,81	0,95		0,77	0,94	
Kaveruustuki												
Naiset	ka	4,54	4,37	4,18	4,00	***	4,24	3,99	***	4,18	3,83	***
	kh	0,59	0,69	0,75	0,90		0,64	0,83		0,73	0,85	
Miehet	ka	3,98	3,97	3,87	3,81	n.s.	3,99	3,84	*	3,97	3,40	***
	kh	0,90	0,78	0,81	0,90		0,77	0,90		0,80	0,94	

^a Ulottuvuuksien eli faktoreiden muodostaminen on esitetty tämän luvun liitteessä 1. Sosiaalisen tuen ulottuvuuksia kuvaavat muuttujat ovat faktorien kärkimuuttujien keskiarvoja, joiden vaihteluväli on 1–5. Kaveruustuen faktorissa oli vain yksi kärkimuuttuja. Mitä korkeampi keskiarvo, sen enemmän tarkastelun kohteena olevaa tukea vastaaja kokee saavansa.

^b Ryhmien välisten erojen tilastollisen testauksen tulos (yksisuuntainen ANOVA): * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$

^c Keskiarvo

^d Keskihajonta

Haastatteluissa kartoitettiin haastateltavan saamaa sosiaalista tukea sekä konkreettisen avun (instrumentaalinen tuki) saannin että ongelmatilanteista keskustelemisen kannalta.

Haastattelut vahvistavat kyselystä saatua kuvaa siitä, että juuri lähiverkosto, usein omat ja appivanhemmat, ovat keskeinen konkreettisen tuen lähde. Nuorille aikuisille on suurta hyötyä mahdoli-

suudesta saada vanhemmiltaan ja appivanhemmiltaan apua arkensa hoitamisessa – olipa kyse sitten rahapulasta, lastenhoidosta, ostosten teosta tai auton hinauksesta. Apua saatiin myös omanikäisiltä sukulaisilta ja ystäviltä. Talkooperinnekin on vielä voimissaan.

No miehen vanhemmilta saahaan ihan rahallistakin apua jos tarvitaan, ja saahaan minunki vanhemmilta mutta harvemmin ollaan niiltä sitten pyyettykään, ja sitten tota, lastenhoitoapua, ja sitte ihan tämmösiä niinku, jos pitää jotain päättää tai tälleen ni sitte, keskustellaan ja mietitään sitte yhdessä.

Niin tuota, siinä on mun veli. Ja tota, sit on paljon, siis sukulaisia ja ystäviä. Meil on kyllä, silleen ollaan onnekkaita kyllä että niinku aina löytyy kyllä, auttajia ja esimerkiks niinku meidän kaveriporukassa tosi paljon tehdään talkoilta juttuja.

Haastateltavat olivat paitsi autettavia myös usein auttajia:

On kyllä autan tota, just ku miehen vanhemmatki asuu [toinen kunta], ni sit jos ne tarvii Varkaudesta että me tuotas jotain ni autetaan ja tuuaan ja, siskon lapsia oon hoitanu ja, sitten meiän äitille oon kanssa, oon käyttäny koiria ulkona ja....

Sosiaalisen tuen muodoista keskustelutuki eli mahdollisuus vaikeiden asioiden pohtimiseen jonkun kanssa näytti tarjoutuvan useimmille haastateltaville. Keskustelujen avulla voitiin purkaa mieltä kaihertavia asioita, mutta myös saada kokeneemman ihmisen neuvoja ja ajatuksia omien pohdintojen tueksi.

On itse asiassa aika paljokin et se on tosi mukavaa että, no perheenjäsenille voi ihan kelle vaan että meil on tosi hyvät ja lämpimät välit ni voi jutella ihan mistä vaan oikeestaan ja sitte.. meil on tosi tiivis ja hyvä ystäväpiiri mille voi jutella ni, siinä suht se on mukavaa ettei jää mikään niinku painamaan itelle mieltä.

(K: Okei, no mistäs sä sitä apua lähtisit hakemaan?) V: Lähen puolisolta kysymään ja sit jos ei siitä löydy semmosta vastausta että on ihan varma ni sit pistetään pirautus vanhemmille ni, tai puolison vanhemmille ni sieltä kyllä löytyy, sitä semmosta elämäkokemusta mitä ei ehkä itellä oo vielä ni..

Jopa vakavissa kriisitilanteissa käännyttiin joskus mielummin omien sosiaalisten verkostojen kuin virallisten auttajatahojen puoleen. Työuupumusongelmista kärsinyt kuvaa tilannettaan näin:

Että erityisesti se yks ystävä joka on niinku, samassa työpaikassa ja, sitä kautta tullu tutuksi ja on ystäväystytty niin sen kans keskustelut on ollu niinku merkittävä apu. Että, mut et ei oo mitään niinku, en oo lääkärissä käyny enkä, sairaslomalla ollu enkä muuta tällästä.

Haastatteluissa kerrottiin myös sellaisista ystäväysten keskinäisistä yhteydenpidon muodoista, joiden voi ajatella edustavan yhteistä hauskan pitämistä. Tällaisella tuntui olevan suuri merkitys arkirutiinien katkaisijana.

(K: No, mitkä on sellasia arjen huippukohtia tai muuten sellasia hetkiä jotka tuottaa sulle erityisesti iloa tai jotain juttuja mitä odotat arjessa?) No kyllä niinku, aina sillon ku ehtii ja [naurahdus] on mahdollista niin semmonen, ystävien kanssa vietetty niinku, aika vaikka joku, ilta joskus jonkun luona grillailten tai muuta niin tuota.. Aina mukavaa.

Erilaisuuden kokemus

Vastaajilta kysyttiin, kokevatko he olevansa jollain merkittävällä tavalla erilaisia kuin ihmisten yleensä odotetaan olevan suomalaisessa yhteiskunnassa. Kysymyksen taustalla oli ajatus siitä, että erilaisuuden kokemuksella voi olla yhteyttä esimerkiksi syrjinnän tai ennak-

koluulojen kohteena olemisen kokemuksiin. Noin joka kymmenes vastasi kysymykseen myöntävästi ja hieman tätä suurempi osuus oli asian suhteen epävarma. Jonkinlainen erilaisuuden kokemus ilmeisesti kosketti siis noin neljännestä vastaajakunnasta (taulukko 4).

Taulukko 4. Erilaisuuden kokemus sukupuolen ja iän mukaan (%)

Koetko olevasi jollain merkittävällä tavalla erilainen kuin mitä ihmisten yleensä odotetaan olevan suomalaisessa yhteiskunnassa?							
	Sukupuoli ^a		Ikäryhmä ^b				Kaikki (N=1901)
	Nainen (n=1092)	Mies (n=802)	18–35 (n=179)	36–50 (n=262)	51–65 (n=686)	66– (n=671)	
En	74,4	72,4	59,2	75,6	77,1	74,1	73,4
En osaa sanoa	16,1	16,2	25,1	10,7	13,0	17,7	16,1
Kyllä	9,4	11,3	15,6	13,7	9,9	8,2	10,3
Yht.	100	100	100	100	100	100	100

^a K χ^2 (df) = 1.910 (2), ns.

^b K χ^2 (df) = 36.557 (6), p<.001

Nuorimmassa ikäluokassa erilaisuuden kokemus – ja epävarmuus tämän suhteen – oli yleisempää kuin vanhemmilla, ja nuorimmas- ta ikäryhmästä noin 40 prosenttia oli vähintään epätietoinen sen suhteen, onko hänessä jokin merkittävä erilaisuus. Erilaisuuden kokemuksen kerrottiin useimmin liittyvän etniseen taustaan, ruumiillisiin ominaisuuksiin, psyykkisiin ominaisuuksiin (esim. mielenterveysongelmat), taloudelliseen tilanteeseen tai vakaumukseen. Seksuaalisen suuntautumisen perusteella erilaisuutta koki – hiukan yllättäen – vain muutama vastaaja. Lisäksi mainittiin suuri joukko muita erilaisuuden kokemisen aiheita. Nämä liittyivät usein omaan persoonalliseen tyyliin (useampikin mainitsi positiivisuuden ja ulospäinsuuntautuneisuuden erilaisuutena: eräs luonnehti olevansa ”vilkas ekstrovertti, puhelias, iloinen toisin kuin suomalaiset yleensä!”), tavallisesta poikkeaviin elämänvalintoihin (”yksin asuva keski-ikäinen nainen”; ”tietoisesti EI lapsia”) tai ajattelutapoihin (”uskonnoton mutta ei ateisti”, ”isänmaallisempi”). Kaikissa erilaisuutta edustavissa ryhmissä syrjinnän kokemukset olivat harvinaisia. Eniten niitä esiintyi kirjavassa ”muu, mikä” -ryhmässä. Tuloksista syntyy mieli-

kuva siitä, että varkauteilaiset eivät suhtaudu syrjivästi tunnistettaviin vähemmistöryhmiin, mutta yksilöllinen ”ruodusta poikkeaminen” voi aiheuttaa epäsuopeutta.

Erilaisuuden kokemus johtaa helposti yksinäisyyteen: niiden keskuudessa, jotka joko tunsivat itsensä erilaisiksi tai eivät osanneet vastata, huomattavasti muita suurempi osa koki itsensä vähintään silloin tällöin yksinäiseksi (ks. taulukko 5).

Taulukko 5. Yksinäisyyden kokemus koetun erilaisuuden mukaan (%)

Koetko olevasi jollain merkittäväällä tavalla erilainen kuin mitä ihmisten yleensä odotetaan olevan suomalaisessa yhteiskunnassa?	Tunnetko itsesi koskaan yksinäiseksi?				Yht.
	En koskaan	Harvoin	Silloin tällöin	Usein tai jatkuvasti	
En (n=1382)	19,9	47,5	27,5	5,1	100
En osaa sanoa (n=303)	14,9	39,6	38,9	6,6	100
Kyllä (n=192)	16,7	28,1	38,0	17,2	100
Kaikki (N=1970)	18,8	44,3	30,4	6,6	100

χ^2 (df) = 72.576 (6), $p < 0.001$

Internet-aikakausi on lisännyt erilaisten ihmisten mahdollisuuksia löytää seuraa ja hengenheimolaisia oman asuinalueensa ulkopuolelta. Esimerkiksi eräs haastateltava joutui fyysisen sairautensa vuoksi elämään melko rajattua elämää, joka ilman internetiä saattaisi olla huomattavankin yksinäistä. Hän on kuitenkin löytänyt verkon kautta merkittäviä kontakteja samanlaisessa tilanteessa oleviin ihmisiin.

No on niillä aika semmonen ku, on elämä niinku kaven-
tunu siihen niinku kotioloihin. Niin sillä on iso, niinku
on vähä joutunu ettimään itteesä uuestaan ja sillä tavalla
vähä sitä identiteettiä hakemaan ja.. [yskäisy] Ja ja, niin niin
kyllä sieltä on löytäny paljon koska on ihmisiä jotka on sa-
manlaisessa tilanteessa jotka asuu eri puolilla Suomea tai
maailmaa. Tai voi päästä johonki ihan eri maailmaan taas
sit toisaalta. Että sitä samaistumista ja taas sitä että niinku
ai näinkin voi elää.”

Kuulumisen tunne

Kyselylomakkeessa kysyttiin, minkälaisiin ihmisryhmiin, yhteisöihin tai alueisiin vastaaja kokee kuuluvansa¹⁴. Lähes kaikki vastaajat kokivat kuuluvansa vähintään jokseenkin kiinteästi omaan perheeseensä (90,5 %), ja huomattava osa myös ystäväpiiriin (68,8 %) ja sukuunsa (59,6 %). Omien lasten perheisiin kuuluvuuden kokeminen oli tavallista keski-ikästä lähtien, eli siitä lähtien, kun lapsilla alkaa olla omia perheitä (72,5 % 51 vuotta täyttäneistä). Myös työyhteisöön kuuluvuuden kokeminen oli yleistä eläkeikäisiä lukuun ottamatta (60,9 % alle 64-vuotiaista). Reilu puolet (59,2 %) koki kuuluvuutta suomalaiseen yhteiskuntaan, hiukan pienempi osuus (46,2 %) varkauteisiin. Seurakuntaan kuuluvuutta koki 14,4 %, ja kanssaan saman vakaumuksen jakaviin samoin kuin nettiyhteisöihin koki kuuluvansa vain alle 10 % vastaajista.

Kuulumista koskevista muuttujista tehtiin pääkomponenttiansalyysi, joka erotteli toisistaan kuulumisen eri ulottuvuuksia. Tällaisina nousivat esiin kuuluminen yhteiskuntaan (suomalainen yhteiskunta, Varkaus, työyhteisö), kuulumisen lähi-ihmissuhderyhmiin (perhe, suku, asuinyhteisö), sosiaalisiin ryhmiin (ystävät, yhdistys- ja harrastustoiminta) sekä vakaumusryhmiin (seurakunta, vakaumukseen perustuva ryhmä). (Ks. tämän luvun liitetaulukko 2 Kuulumisen faktorit.) Faktoreiden kärkeämuuttujista muodostettiin keskiarvomutuat.

Taulukossa 6 on kuvattu keskiarvoin ja -hajonnoin eri kuulumisen ulottuvuuksia naisten ja miesten ryhmissä suhteessa ikään, työsuhdeasemaan ja parisuhdeasemaan. Vahvinta kuuluvuutta vastaajat kokivat lähi-ihmisryhmiin, naiset keskimäärin vahvempana kuin miehet.

Työelämässä mukana oleminen sekä vakituudessa parisuhteessa eläminen lisäsivät kuulumisen tunnetta kaikilla muilla kuulumisen ulottuvuuksilla paitsi vakaumusryhmiin kuulumisessa. Yhteiskun-

¹⁴ Kyselylomakkeen kysymyssarja 44, ks. kirjan liite 2.

taan kuuluvuutta kokivat vahvimmin työelämässä mukana olevat keski-ikäiset (36–50-vuotiaat), niin naiset kuin miehetkin. Ikäryhmien välillä ei ollut systemaattisia eroja kuulumisen tunteissa; poikkeus tähän olivat vakaumusryhmät, joihin kuulumisen tunne oli vahvinta vanhimmassa ikäryhmässä. Seurakunta ja muut vakauksen mukaiset ryhmät näyttävät siis olevan eläkeläisille ominainen kuulumisen kenttä.

Taulukko 6. Kuulumisen eri ulottuvuuksien^a keskiarvot ja -hajonnat sukupuolen sekä iän, työsuhteeseen ja parisuhdetilanteen mukaan

		Ikä					Onko työelämässä?			Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania?		
		18–35	36–50	51–65	66≥	Sig. ^b	On	Ei	Sig.	On	Ei	Sig.
Kuuluminen yhteiskuntaan												
Naiset	ka ^c	3,36	3,59	3,53	3,35	*	3,62	3,34	***	3,55	3,24	***
(n=942)	kh ^d	0,98	1,01	0,99	1,00		0,95	1,01		0,97	1,09	
Miehet	ka	3,25	3,57	3,47	3,30	***	3,54	3,25		3,45	3,06	***
(n=684)	kh	0,11	0,98	0,92	0,96		0,96	0,99		1,01	0,98	
Kuuluminen lähi-ihmissuhderyhmiin												
Naiset	ka	3,79	3,78	3,73	3,59	**	3,81	3,61	***	3,80	3,40	***
(n=941)	kh	0,66	0,74	0,67	0,81		0,63	0,78		0,66	0,87	
Miehet	ka	3,67	3,55	3,61	3,57	n.s.	3,54	3,54		3,72	2,95	***
(n=678)	kh	0,90	0,82	0,79	0,77		0,76	0,83		0,68	1,02	
Kuuluminen sosiaalsiin ryhmiin												
Naiset	ka	3,01	3,17	2,96	3,10	n.s.	3,07	3,02	n.s.	3,07	2,94	*
(n=950)	kh	0,77	0,7	0,87	1,01		0,85	1,02		0,85	1,02	
Miehet	ka	2,86	3,13	3,04	3,01	n.s.	3,11	2,91		3,01	2,67	***
(n=687)	kh	0,97	0,89	0,93	0,96		0,88	0,98		0,94	0,91	
Kuuluminen vakaumusryhmiin												
Naiset	ka	1,47	1,57	1,73	1,96	***	1,66	1,88	**	1,78	1,70	n.s.
(n=964)	kh	0,69	0,72	0,86	0,97		0,77	0,93		0,87	0,88	
Miehet	ka	1,43	1,44	1,57	1,78	**	1,52	1,67	*	1,64	1,51	*
(n=690)	kh	0,71	0,59	0,72	0,87		0,69	0,83		0,79	0,71	

^a Ulottuvuuksien eli faktoreiden muodostaminen on esitetty tämän luvun liitetaulukossa 2. Faktoreiden kärkiarvot on muodostettu keskiarvomuuttujat, joiden vaihteluväli on 1–5. Mitä korkeampi keskiarvo, sen enemmän koee kuuluvansa.

^b Ryhmien välisten erojen tilastollisen testauksen tulos (yksisuuntainen ANOVA): n.s. = ei merkitsevä, * = p < 0,05, ** = p < 0,01, *** = p < 0,001

^c Keskiarvo

^d Keskihajonta

Osallistuminen järjestöjen toimintaan

Kaiken kaikkiaan vastaajista vajaa 40 prosenttia osallistui vähintään yhden, ja useimmiten juuri yhden, järjestön toimintaan¹⁵. Tavallisinta oli osallistuminen liikunta- tai urheilujärjestön toimintaan (19 %). Seuraavina tulivat seurakunta (9 %), asukasyhdistys (7 %), kulttuurijärjestöt (6 %) ja ammattijärjestöt (6 %) – erilaiset muut järjestöt saivat houkuteltua mukaan vain viisi prosenttia vastaajista kutakin järjestöluokkaa kohden. Merkille pantavaa on esimerkiksi, että poliittiseen toimintaan kertoi osallistuneensa vain kolmisen prosenttia vastaajista – saman verran kuin vammaisjärjestöjen toimintaan. Ilmeistä siis on, että järjestötoiminta yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja osallistumisen muotona ei nykyisin houkuttele varkautealaisia.

Vastaajaryhmien väliset erot järjestötoimintaan osallistumisessa olivat pieniä mutta arvattavia: osallistuminen väheni iän myötä, ja työelämän ja parisuhteen ulkopuolella olevat, etenkin miehet, osallistuivat järjestöjen toimintaan muita vähemmän.

Kun varkautealaisten aktiivisuutta järjestöosallistumiseen verrataan suomalaisten aktiivisuuteen yleisesti, ovat prosenttiosuudet pitkälti samaa luokkaa. Tilastokeskuksen tilastossa (Osallistunut jonkin yhdistyksen toimintaan 12 kuukauden aikana, 15 vuotta täyttäneet) vuodelta 2017 urheilu- ja liikuntatoimintaan oli osallistunut 22 prosenttia suomalaisista. Seuraavina tulivat seurakunta ja ammattiyhdistykset molemmat kuusi prosenttia ja sitten kotiseutu- ja asuinyhdistykset (5 %), kulttuuri- ja taidejärjestöt (3 %) ja poliittiset puolueet tai aikuisjärjestöt (2 %). (Suomen virallinen tilasto.)

Varkaus yhteisönä

Kyselylomakkeessa tai haastattelurungossa ei ollut kysymyksiä siitä, kuinka yhteisölliseksi vastaaja kokee Varkauden. Teema nousi kui-

¹⁵ Kyselylomakkeen kysymyssarja 48, ks. kirjan liite 2.

tenkin voimakkaasti esiin haastatteluissa – erityisesti kysyttäessä, millaisena asuinpaikkana vastaaja kokee kotikaupunkinsa tai millaisena hän pitää asuinalueitaan.

Useat arvioivat omaa asuinalueitaan yhteisöllisyyden näkökulmasta, ja tyyppillisesti yhteisöllisyys oli arvostettu piirre, joka loi myönteistä suhdetta asuinalueeseen.

... se on perheelleki semmonen henkireikä ja löytyy ne kaverit siinä. Sit tietää jos ne on siinä puistossa ni ne asuu jos-sain lähellä. Et ihan niinku satunnaisesti tupsahtelee sitte niitä että tos tajusin just et päiväkotiryhmääkin tunnistin sen äitin että ku se on aina koiran kans samaan aikaan lenkillä, ni emmä nyt, tiesin että tossa lähellä asuu mutta se että se sattuki ole samassa päiväkotiryhmässä, ja heil oli ihan sama tilanne, ne itse asias asu kolme taloo tossa seuraavalla kadulla.

Oli kuitenkin myös niitä, jotka kokivat asuinalueensa jopa liian yhteisölliseksi:

... niinku sä pystysit ja se on, paperitehtaan vissiin työntekijöitä sieltä valmistuu niinku että, pystysit elämään täällä näin, jos haluaisit täällä kuplassa et tää toimii. Sun ei, sä et tarvii täältä niinku mitään muualta. Mutta sit täs on vähän sellane et, mä koen et täällä asuu vanhuksia ja lapsiperheitä (...) Että, et jotenkin niinku, tää on kuitenkin pieni kaupunki, ni täällä on kaikki tuntee kaikki -olo.

Varkaus – tai nykyajan elämä yleisemminkin – koettiin joskus myös ei-yhteisölliseksi, mitä pidettiin kielteisenä asiana. Yhteisöllisyyden puute liitettiin joskus siihen, että työelämä vie liian paljon aikaa ja energiaa, joskus taas yleiseen yksilökeskeisyyden vahvistumiseen.

Et se ei oo se työ [naurahtaa], työn puolesta sanottuna että hirveen monella, muullakin on se että sä oot maanantaita perjantaihin töissä ja sit sulla on viikonloppu. Ja maa-

nantaista perjantaihin sä et ikinä kerkii kunnolla tehdä niitä omia harrastuksia. Tai jos kerkiit tehdä harrastuksia ni sä kerkiit käyvä siellä yhdessä harrastuksessa tunnin ja.. sit se on sitä muuta elämää. TV:n katselua ja tämmöstä mitä oon monesti huomannu. Ja sitte ku se menee silleen, talvi menee sillee et sä et kerkii tehdä (-) yhtään mitään muuta ku, yhtenä päivänä tai parina päivänä jotain tiettyjä harrastusta nii, se menee aika synkäksi ja... Sit ihmiset käy just vaan kaupassa ja menee kotiin.

Haastatteluissa nousi toistuvasti esiin toive siitä, että Varkaudessa olisi enemmän ”meininkiä” eli asioita, jotka houkuttelisivat ihmisiä julkisiin tiloihin ja tapaamaan toisiaan. Samaan liittyy toive siitä, että Varkaudessa olisi enemmän ”omanikäistä porukkaa”. Juuri tällainen kaupunkisosiaalisuus on itsessään kevyttä sosiaalisuutta ja luo mahdollisuuksia tiiviimpienkin ihmissuhteiden muodostamiseen.

No, ihan siis, yrityksiä enemmän ja rakennuksia enemmän ja, ihmisiä enemmän ja, ihmiset vois liikkua enemmän pihalla, ulkona. Jos mennee vaikka kattoo just perjantai-ilta-päivänä tai illalla tuohon kaupungille niin, jos mä meen siihen ni mä oon yksinään siellä. Et just, niinku täntyyppistä vähän enemmän. Mutta mutta se ehkä johtuu enemmänki kulttuurista ku sitte siitä et tähän vaan yhtäkkii laitettas jottain rakennuksia pystyyn että, et pikemminki kulttuuria, kulttuurin muutosta ehkä sit siihen suuntaan. Mutta, täällä ollaan hyvin perhekeskeisiä mikä tietysti se on hyvä asia kyllä sekin, tai nimenomaan se on hyvä asia että, et sit ollaan kotona perheen kanssa.

Joissakin haastatteluissa tuli esiin myös Varkauden yhteisöllisyyttä murentavia asukkaita jakavia asioita. Näistä eräs on kaukaa vuoden 1918 sisällissodasta juontuvat jännitteet punaisten ja valkoisten välillä.

No siis tiettyjen ihmisten kohalla se näkyy niinku ihan suoraan että ne puhuu, puhuu tuota (...) Mut ei se, ei se aina tuu näin suoraan esille. Mut kyllä sitte esimerkiks tuolla Varkaudessa on vielä tälläsiä urheiluseuroja jotka on ollu työväen urheiluliikkeen piirissä ja näin että.. Ja sitte seurojen välinen yhteistyö on vähän nihkeää ja.. Voi olla että sieltä jotaki, kaikuja sieltä tulee. Viime keväänä, tai talvena oli jäänveistokilpailu tossa, jäänveisto SM-kisojen joku olikse osakilpailu vai, kilpailu Varkaudessa. Ja voittajatyö oli semmonen jossa oli viittaus Huruslahden jäällä ammuttuihin punaisiin. Että kyllä se historia on täällä läsnä.

Toisena asukkaita jakavana seikkana mainittiin juopa ”alkuperäisten” varkautealaisten ja muualta muuttaneiden välillä:

En oo varkautealainen syntyjään niin tuota, sitte täällä niinku työelämässä on huomannu että hirveän paljon on semmosta sisäsiittosuutta että karsastetaa niinku semmosta joka ei oo koko ikäänsä asunu täällä. Ja tavallaan että ei oo, ei oo, isä ei oo ollu täällä joku paikallinen yrittäjä tai jotain vastaavaa. Että sen näkee niinku asiakkaista, näkee että ne karsastaa sitä. Ja sitte yritykset karsastaa..

Sosiaaliset suhteet ja hyvinvointi

Sosiaalisten suhteiden merkitystä hyvinvoinnille selvitettiin tarkastelemalla, miten voimakkaasti edellä käsitellyt sosiaalisten suhteiden ilmentäjät ovat yhteydessä siihen, kuinka onnellisena ja tarkoituksellisenä vastaaja pitää omaa elämäänsä. Tällainen kokemus oman elämän onnellisuudesta ja tarkoituksellisuudesta saattaa olla kaikkein merkittävin osoitus hyvinvoinnista. Selvitystä varten onnellisuutta kuvaavista kysymyksistä¹⁶ muodostettiin koettua hyvinvointia – käy-

¹⁶ Kyselylomakkeen kysymyssarja 49, ks. kirjan liite 2; muuttujan muodostamisesta ks. liite 4.

tännössä elämän onnellisuutta ja tarkoituksellisuutta – kuvaava summamuuttuja ja laadittiin regressiomalli (ks. taulukko 7), joka kuvaa erilaisten selittävien tekijöiden yhteyttä onnellisuuden kokemiseen. Selittävinä tekijöinä malliin syötettiin edellä esiteltyjä muuttujia: parisuhdetilanne, työsuhdetilanne, yksinäisyys, erilaiset sosiaalisen tuen muodot, kuulumisen tahot, sosiaaliset harrastukset. Toteuttamamme askeltava regressioanalyysi nostaa suuresta muuttujajoukosta esiin tekijät, jotka ovat voimakkaimmin yhteydessä selitettävään muuttujaan, kun muiden tekijöiden vaikutus on otettu huomioon.

Koettua hyvinvointia vahvimmin selittäviksi tekijöiksi nousivat emotionaalisen tuen saaminen, yksinäisyyden kokemus (negatiivinen yhteys), kuuluminen sosiaalisiin ryhmiin, kuuluminen yhteiskuntaan, kaveruustuki, tulotaso ja sukupuoli.

Vaikka tilastollisen analyysin antamiin lukuihin liittyy aina erilaisia epävarmuustekijöitä, voi tuloksista tehdä ainakin varovaisia päätelmiä. Ensinnäkin näyttää siltä, että sosiaaliset tekijät ovat onnellisuuden selittäjinä erittäin merkittäviä. Yksinäisyyden onnellisuutta vähentävä merkitys ei ole yllättävää viimeaikaisen yksinäisyyden kielteisiä seurauksia koskevan tutkimustiedon valossa (Saari 2010). Kiinnostava havainto on, että positiivisesta yhdessäolosta kertova kaveruustuki nousi merkittäväksi onnellisuuden selittäjäksi, mutta lähi-ihmissuhteet tai keskustelutuki eivät. Tässä lienee osittain kysymys tilastollisten mallien oikullisuudesta. Kolmas tärkeä analyysin esiin nostama seikka on julkisen tason sosiaalisten suhteiden merkitys, joka tulee esiin sosiaalisiin ryhmiin ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteen vahvana asemana selitysmallissa.

Taulukko 7. Lineaarinen askeltava regressiomalli: selitettävänä muuttujana koettu hyvinvointi^a, selittäjinä sosiaalisten suhteiden muuttujia^b

	Standardoitu Beta-kerroin	t-arvo	Sig. ^c
Emotionaalinen tuki	,205	6,38	***
Yksinäisyys	-,210	-8,37	***
Kuuluminen sosiaalisiin ryhmiin	,148	6,12	***
Kuuluminen yhteiskuntaan	,138	5,72	***
Kaveruustuki	,133	4,17	***
Tulot	,115	4,80	***
Sukupuoli (nainen=1, mies=2)	-,057	-2,44	*
R ²	,339		
Korjattu R ²	,336		
F-testi	97,784, p<.001		
Estimaatin keskivirhe	3,362		

^a Summamuuttuja kyselylomakkeen kysymyssarjasta 49.

^b Analyysi mallista pois pudottamat muuttujat: koulutustaso, ikä, työelämästatus, parisuhdestatus, kuuluminen lähi-ihmissuhteisiin, kuuluminen vakaumusryhmiin, erilaisuuden kokemus, järjestöosallistuminen, ihmissuhteiden määrä

^c * = p<.05, ** = p<.01, *** = p<.001

Ihmissuhteiden merkitys haastateltaville tuli voimakkaasti esiin, kun heiltä kysyttiin heidän käsitystään siitä, mitä on hyvä elämä. Osalle hyvä elämä oli yhtä kuin hyvät ihmissuhteet, ja monet mainitsivat ihmissuhteet vähintäänkin yhtenä keskeisenä hyvän elämän osana. Esimerkiksi eräs haastateltava kuvasi seuraavaan tapaan hyvän elämän muodostumista ihmissuhteiden perustalta:

Hyvistä ihmissuhteista. Oli se sitten perhe tai ystävät tai, ketä ne sitten onkaan, että on luotettava. Ikään kun kuvittelee et sulla on autonrengas tässä ympärillä. Et se on niinku, se kestää paljon, mut se joustaa kuitenkin, ja se on niinkun sua ympäröivä, siinä ei oo aukkoja. Ja sä oot osa ite jotain semmosta rengasta, jollekin. Et se ois vastavuorosta se semmonen.

Pohdinta

Yleisesti ottaen näyttää siltä, että varkautelaisten sosiaaliset suhteet ovat suhteellisen hyvällä tolalla: miltei kaikilla on vähintään joitakin myönteisiä ihmissuhteita, harva tuntee itsensä jatkuvasti yksinäiseksi, eikä erilaisuudesta johtuvaa syrjintää juuri koeta. Sosiaalista tukeksen eri muodoissa on lähes kaikkien ulottuvilla ainakin melko usein. Merkille pantavaa kuitenkin on, että ihmisryhmien välillä on lievää eriarvoisuutta sosiaalisen tuen saatavuuden suhteen. Työelämän ja parisuhteen ulkopuolella elävien mahdollisuudet saada sosiaalista tukea ovat selvästi vähäisemmät kuin muiden, ja erityisesti miehillä tilanne näyttäisi olevan haasteellisempi kuin naisilla. Tavalla tai toisella erilaisiksi itsensä kokevat olivat yksinäisempiä kuin muut.

Sosiaalisten suhteiden ja hyvinvoinnin välisen yhteyden tarkastelu osoittaa, että erityisesti yksinäisyys vähentää onnellisuutta, kun taas sosiaalinen tuki eri muodoissaan vahvistaa sitä hyvin selvästi. Kiinnostavaa oli huomata, että paitsi yksityisen myös julkisen sosiaalisuuden piiriin laskettavat asiat nousivat vahvoiksi onnellisuuden selittäjiksi. Tällaisia olivat esimerkiksi yhteisöön kuulumisen tunne ja järjestötoimintaan osallistuminen. Sellaiset tavallisesti voimakkaat hyvinvoinnin selittäjät kuin koulutus ja tulot jäivät selitysvoimassa näiden sosiaalisia suhteita kuvaavien muuttujien taakse.

On kuitenkin painotettava, että kyselylomaketutkimuksessa huomio kiinnittyy helposti vain suuriin ryhmiin ja keskiarvoihin. Joukossa on myös ihmisiä, jotka kokevat yksinäisyyttä tai syrjintää, ja pienenkin ryhmän ongelmat ovat ongelmia siihen kuuluville. On myös mahdollista, että aineisto antaa hiukan todellisuutta positiivisemmän kuvan, koska vastaajakunta on oletettavasti vinoutunut juuri sosiaalisuuden suhteen, ja tavallista on, että kyselyihin vastatessa tyytyväisyys painottuu. Lisäksi on muistettava, että sosiaalisten suhteiden ja onnellisuuden välinen yhteys voi kertoa paitsi siitä, että sosiaaliset suhteet lisäävät onnellisuutta, myös siitä, että vähemmän onnellinen ihminen, varsinkaan suoranaisesti masentunut, ei hakeudu toisten ihmisten seuraan eikä hae heidän tukeaan.

Teorian kielellä havaintoja voisi vapaasti tulkiten kuvata seuraavasti. Varkautelaisten keskuudessa vaikuttaa olevan vahvoja siteitä (Granovetter 1973) ihmisten välillä siten, että kuulutaan pieneen, tukeaa ja lämpöä tarjoavaan ihmispiiriin. Vaikeuksien kohdatessa tällaisella tukipiirillä on hyvinvointia tukeva merkitys. Kuitenkin onnelliseen ja merkitykselliseen elämään tarvitaan muutakin: kuulumisen tunnetta laajempaan yhteisöön, julkisen toiminnan tuomaa mielekkyyden kokemusta, laajoja positiivisia tuttavapiirejä, Granovetterin termein heikkoja siteitä ja Georg Simmelin (1949, 2005) kuvaamaa kevyttä sosiaalisuutta. Myönteisten ihmissuhteiden pieni määrä tuntuu viittaavan siihen, että tällaisia suhteita ei varkautelaisten keskuudessa ole paljon. Ehkä siksi erityisesti parisuhteen ulkopuolella elävät miehet joutuvat muita helpommin sosiaaliseen ”paitsioon”.

Miten Varkauden kaltainen pieni kaupunki voisi edistää ihmissuhteiden muodostumista, erityisesti niiden asukkaiden kohdalla, jotka eivät kuulu parisuhteen tai työpaikan määrittelemään sosiaaliseen yhteisöön? Julkisen tilan kehittäminen voisi olla yksi mahdollisuus. Tarjoamalla sellaista maksutonta julkista tilaa, johon erilaisista sosiaalisista taustoista tulevat eri ikäiset varkautelaiset voisivat helposti tulla ja toteuttaa itseään itselleen sopivalla tavalla itsekseen tai muiden kanssa, Varkauden kunta voisi sekä elävöittää kaupunkiaan että tuoda kuntalaisille mahdollisuuksia viettää vapaa-aikaa. Samalla kunta mahdollistaisi ja myös tukisi konkreettisesti erilaista, kuntalaisista itsestään lähtevää ja koko kuntaa tukevaa julkishyödyllistä toimintaa.

Kirjallisuus

- Beck, U. 1992. *Risk society – Towards a new modernity*. London: Sage Publications.
- Bellah, R. N., Madsen, M. Sullivan, W. M., Swidler, A., Tipton, S. M. 2007. *Habits of the heart: Individualism and commitment in american life*. Berkeley: University of California Press.
- Coleman, J. S. 1988. Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology* 94, 95–120.
- Feeney, B. C. & Collins, N. L. 2015. A new look at social support: A theoretical perspective of thriving through relationships. *Personality and Social Psychology Review* 19, 113–147.
- Fisher, C. 1982. *To dwell among friends. Personal networks in town and city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Granovetter, M. 1973. The strength of weak ties. *The American Journal of Sociology* 78, 1360–1380.
- Holt-Lundstad, J. & Smith, T. B. 2012. Social relationships and mortality. *Social and Personality Psychology Compass* 6, 41–53.
- Holt-Lunstad, J., Smith, T. B., Baker, M., Harris, T. & Stephenson, D. 2015. Loneliness and social isolation as risk factors for mortality: A meta-analytic review. *Perspectives on Psychological Science* 10, 227–237.
- Luo, Y., Hawkey, L. C., Waite, L. W. & Cacioppo, J. T. 2012. Loneliness, health, and mortality in old age: A national longitudinal study. *Social Science & Medicine* 74, 907–914.
- Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Saari, J. 2010. *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Simmel, G. 1949. Sociology of sociability. *American Journal of Sociology* 55, 254–261.
- Simmel, G. 2005. *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917*. Helsinki: Gaudeamus.
- Starr, P. 1988. The meaning of privatization. *Yale law and policy review* 6, 6–41.
- Syme, L. & Berkman, L. 1979. Social networks, host resistance, and mortality: a nine-year follow-up study of Alameda County residents. *American Journal of Epidemiology* 109, 186–204.

Liitetaulukko 1: Sosiaalisen tuen faktorit (Kyselylomakkeen kysymyssarja 39)

Onko sinulla joku,	Faktori 1. Emotionaalinen tuki	Faktori 2. Tieto- ja keskus- telutuki	Faktori 3. Kaveruustuki	Kommunaliiteetit
joka on valmis kuuntelemaan, kun haluat jutella?	,319	,784	,211	0,761
joka antaa hyviä neuvoja kriisitilanteissa?	,238	,878	,159	0,852
joka osoittaa Sinulle rakkautta ja kiintymystä?	,792	,319	,316	0,828
jonka seurassa Sinulla on hauskaa?	,416	,385	,773	0,919
jolta saat hyödyllisiä tietoja ja neuvoja?	,273	,706	,486	0,810
jolle voit uskoutua ja kertoa itsestäsi ja ongelmistasi?	,421	,710	,294	0,768
joka osoittaa Sinulle hellyyttä?	,817	,271	,340	0,857
jonka kanssa voit viettää aikaa ja rentoutua?	,688	,336	,486	0,823
joka auttaa Sinua kun olet sairaana?	,756	,445	,077	0,775
jolta saat ehdotuksia, miten menetellä jonkin henkilökohtaisen ongelman kanssa?	,491	,715	,207	0,794
jota rakastat ja joka saa Sinut tuntemaan itsesi tarpeelliseksi?	,831	,295	,190	0,819
Ominaisarvo	3,85	3,62	1,53	
Selitysosuus	35,0 %	32,9 %	13,9 %	

Pääkomponenttianalyysi, Varimax –rotaatio

Varkautelaisten sosiaaliset suhteet hyvinvoinnin osatekijöinä

Liitetaulukko 2: Kuulumisen faktorit (Kyselylomakkeen kysymyssarja 44 (kohta "aikuisten lastesi perheeseen" jätetty ulkopuolelle)

Kuuluminen:	Faktori 1. Sosiaaliset ryhmät	Faktori 2. Yhteiskunta	Faktori 3. Lähi-ihmis- suhteet	Faktori 4. Vakaumus- ryhmät	Kommunaliteetit
Perheeseesi	,017	,099	,704	-,106	,517
Omaan sukuusi	,163	,152	,731	-,016	,585
Asuinyhteisösi (naapurit, kylä, kaupunginosa)	,325	,067	,584	,205	,520
Harrastus- tai vapaa- ajan toimintapiiriisi	,807	,026	,197	,047	,696
Yhdistys- ja vapaaeh- tois-toimintaan	,741	,006	,006	,343	,668
Ystäväpiiriisi	,542	,259	,439	-,072	,559
Työyhteisösi	,299	,664	-,069	-,464	,714
Suomalaiseen yhteis- kuntaan	,003	,773	,276	,199	,469
Varkautelaisiin	,095	,676	,333	,310	,672
Seurakuntaasi	,324	,232	,123	,593	,651
Kanssani saman vakaumuksen omaavien joukkoon	,085	,049	-,094	,718	,534
Ominaisarvo	3,385	1,372	1,017	,910	
Selitysosuus	30,77 %	12,453%	9,247 %	8,276 %	

Pääkomponenttianalyysi, Varimax-rotatio

6

Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan sosiaalisen laadun tekijät

Reeta Kankaanpää, Tomi Mäki-Opas & Marja Vaarama

Suomi on keskimääräisesti maailman onnellisin paikka elää (Helliwell, Layard & Sachs 2018). Hyvinvoinnin jakautumisessa kansalaisten kesken on kuitenkin suuria eroja niin Suomessa kuin kansainvälisesti tarkasteltuna (esim. Vaarama ym. 2014; Wilkinson & Pickett 2009; Patrício 2014). Tietyt sosioekonomiset ryhmät jäävät selvästi jälkeen paremmin pärjävistä. Matala sosioekonominen asema, työttömyys, matala koulutus, terveysongelmat ja syrjäytyminen, jotka heikentävät ihmisten hyvinvointia, kytkeytyvät monesti yhteen, minkä seurauksena vaikeudet alkavat kasaantua (Vaarama, Mikkilä & Hannikainen-Ingman 2014). Tässä artikkelissa käsittelemme varkautelaisten hyvinvointia suhteessa pohjoissavolaisten ja koko Suomen väestön hyvinvointiin sekä erittelemme yhteiskunnan sosiaalisen laadun yhteyksiä hyvinvointiin.

Enemmistö Suomessa asuvasta aikuisväestöstä kokee elämänlaatusa hyväksi (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014). Elämänlaatu näyttää olevan voimakkaasti sosiaalisesti valikoituvaa niin, että parempiosaisilla on parempi elämänlaatu. Työikäisten suurimmat heikon elämänlaadun riskitekijät ovat työkyvyttömyys, työttömyys ja tuloköyhyys. Nuorilla riskit näyttävät liittyvän toimeentulon ja asumisen ongelmiin, vanhoilla toimintakyvyn heikentymiseen. Yksinäisyys ei ole niin yleistä kuin usein luullaan, mutta siitä kärsivät eniten työttömät ja yksin asuvat vanhukset, etenkin 85 vuotta täyttäneet miehet.

Vaikka väestö voi keskimäärin yhä paremmin, Vaaraman, Mukkilan ja Hannikainen-Ingmanin (2014) mukaan elämänlaadussa, hyvinvoinnissa ja terveydessä suomalainen yhteiskunta on jakautunut hyvä- ja huono-osaisten ryhmiin, eikä tilanne näytä muuttuneen vuodesta 2009. Jakajana eivät välttämättä enää ole perinteiset köyhyys ja tietämättömyys vaan osallisuus.

Terveyden ja hyvinvoinnin ylläpito ja edistäminen ovat ihmisten perusoikeuksia, ja valtiolla on tietty vastuu taata esimerkiksi sosiaaliturvan avulla kansalaisille riittävä perusturva ja mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään. Terveyden ja hyvinvoinnin toteutumiseen voidaan nähdä vaikuttavan kuitenkin esimerkiksi yksilön taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen asema.

Yhteiskuntatieteiden keskeinen tutkimustehtävä onkin tarkastella, millä tekijöillä on mahdollisesti vaikutusta hyvinvointiin ja mitä yhteiskunnassa tulee muuttaa, jotta todelliset mahdollisuudet terveyteen ja hyvinvointiin toteutuvat. Yksilön omilla valinnoilla on tunnetusti suuri merkitys hyvinvoinnin rakentumiseen. Hyvinvointi ei kuitenkaan ole vain yksilön valinnoista kiinni, vaan se riippuu myös yhteiskunnan rakenteellisista tekijöistä (Abel & Frohlich 2012). Yksi tapa tarkastella yksilön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin välistä suhdetta on käyttää viitekehyksenä yhteiskunnan *sosiaalista laatua*.

Yhteiskunnan sosiaalisen laadun perusoletus on, että hyvinvoinnin toteutuminen edellyttää neljän yhteiskunnallisen ehdon toteutu-

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

mista: sosioekonominen turvallisuus, sosiaalinen osallisuus, sosiaalinen valtaistuminen ja yhteiskunnan eheys. Yksilön ja yhteiskunnan sosiaalinen laatu ovat riippuvaisia toisistaan ja vuorovaikutuksessa toisiinsa: mitä parempi yhteiskunnan sosiaalinen laatu on, sitä parempi on yksilöiden hyvinvointi (van der Maesen & Walker 2012). Tässä luvussa tarkastellaan yhteiskunnan sosiaalisen laadun yhteyksiä varkautelaisten hyvinvointiin.

Varkaus on väestörakenteeltaan keskimääräinen suomalainen pikkukaupunki. Tämä Pohjois-Savon maakuntaan kuuluva teollisuuskaupunki on väestörakenteeltaan hyvin koko maata vastaava; esimerkiksi ikäryhmät, asuminen ja koulutus jakautuvat samansuuntaisesti kuin Suomessa keskimäärin. Toisaalta väestön ikääntyminen ja muuttotappio ovat Varkaudessa hieman keskimääräistä suurempia ja työllisyysaste matalampi. Työttömien ja eläkeläisten osuus työvoimasta on hieman keskimääräistä korkeampi. Varkaudessa verotettavan tulon määrä oli aineiston keruun ajankohtana vuonna 2016 vähäisessä nousussa verrattuna vuoteen 2015.

Tässä tutkimuksessa on laadittu Varkauden hyvinvointiprofiili, jota verrataan Pohjois-Savon ja kansallisen tason profileihin. Profilin avulla saadaan käsitys varkautelaisten hyvinvoinnin tilasta ja samalla voidaan tarkastella, miten hyvinvointi jakautuu eri ominaisuuksien kesken. Hyvinvointia lähestytään Maailman terveysjärjestön määrittämästä elämänlaadun näkökulmasta. Järjestö määrittelee hyvinvoinnin moniulotteisena kokonaisuutena – fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja ympäristöllinen hyvinvointi yhdessä määrittävät yksilön elämänlaatua (WHO 1998).

Hyvinvointi yhteiskunnan sosiaalisen laadun viitekehyksessä

Yhteiskunnan sosiaalisen laadun viitekehys antaa mahdollisuuden tarkastella hyvinvointia laajasta näkökulmasta ja ottaa huomioon

koetun hyvinvoinnin lisäksi hyvinvoinnin rakenteelliset edellytykset sellaisina kuin ihmiset sen kokevat (van der Maesen & Walker 2012).

Suomalaisen elämänlaatatutkimuksen pioneerina voidaan pitää Erik Allardtia (1976), joka määrittelee hyvinvoinnin tilaksi, jossa ihmisillä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyiksi. Hän jakaa hyvinvoinnin ulottuvuudet kahteen käsitteelliseen ulottuvuuteen:

1. Hyvinvointi – onnellisuus
2. Elintaso – elämänlaatu

Hyvinvoinnin aste määräytyy tarpeentyydytyksen asteesta. Onnellisuuden aste taas määräytyy siitä, kuinka onnellisiksi ihmiset itsensä tuntevat. Elintaso koostuu niistä aineellisista ja aineettomista resursseista, joiden avulla yksilö voi ohjailla elinehtojaan. Resurssilla tarkoitetaan esimerkiksi tuloja, asuntoa ja työllisyyttä. Sen sijaan sosiaalisten ja itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydytykselle keskeistä on inhimillisten suhteiden laatu, vaikka aineelliset resurssit vaikuttavat niidenkin toteutumiseen. Tällaisten tarpeiden tyydytyksestä Allardt kutsuu elämänlaaduksi.

Allardt tyypittelee tarpeet kolmen keskeisen käsitteen avulla: elintaso (Having), yhteisyysuhteet (Loving) ja itsensä toteuttaminen (Being). Elintasaan liittyvien tarpeiden tyydytys määräytyy yksilön omistamien tai hallitsemien resurssien mukaan. Yhteisyysuhteissa tyydytys puolestaan määrittyy sen perusteella, kuinka ihminen käyttäytyy suhteessa muihin ihmisiin. Kolmatta tyyppiä ovat tarpeet, joiden tyydytys on määritelty sen perusteella, mitä ihminen on suhteessa yhteiskuntaan.

Maailman terveysjärjestön (WHO) määritelmän mukaan elämänlaadulla tarkoitetaan yksilön arviota elämästään siinä kulttuuri- ja arvokontekstissa, jossa hän elää, ja suhteessa hänen omiin päämääriinsä, odotuksiinsa, arvoihinsa ja muille hänelle merkityksellisiin asioihin (WHOQOL Group 1996; 1998; ks. myös Vaarama ym. 2014). Elämänlaadun peruselementit ovat fyysinen, psyykkinen, sosiaali-

nen ja elinympäristöllinen hyvinvointi. Elinympäristöön luetaan sen terveellisyyden lisäksi elinolot ja tarvittavien palvelujen saatavuus.

Hyvinvoinnin fyysinen ulottuvuus tarkoittaa fyysistä terveyttä ja toimintakykyä, jota mitataan pyytämällä vastaajaa arvioimaan esimerkiksi energisyyttään ja väsymystään, kipua ja epämukavaa oloa tai unen ja levon laatua ja määrää. Psykkistä hyvinvointia mitataan kokemuksella kehonkuvasta ja ulkonäöstä, kielteisten ja myönteisten tunteiden esiintyvyydellä, itseluottamuksella, kyvyllä oppia uusia asioita, muistilla ja keskittymiskyvyllä. Sosiaalista hyvinvointia mitataan ihmissuhteiden määrällä ja laadulla, sosiaalisella tuella ja tyytyväisyydellä seksuaalielämään. Ympäristöön liittyvä hyvinvointi tarkoittaa taloudellisten resurssien riittävyyttä, fyysistä turvallisuutta, sosiaali- ja terveystalvelujen riittävyyttä, asumisolosuhteita, riittävää tiedon saantia itselle tärkeistä asioista sekä mahdollisuuksia vapaa-ajan toimintoihin ja liikennevälineiden käyttöön.

Elämänlaadun eri tekijöiden merkityksen on todettu jonkin verran muuttuvan elämänkulun eri vaiheissa ja eri elämäntilanteissa, ja etenkin iäkkäillä terveyteen liittyvät tekijät korostuvat (esim. Hawthorne, Herrman & Murphy 2006; Walker & Mollenkopf 2007; Vaarama & Pieper 2014). Elämänlaatua vahvistavat ja heikentävät tekijät voivat myös vaihdella eri ikäkausina ja erilaisissa elämäntilanteissa (Vaarama ym. 2010a; 2010b).

Yhteiskunnan sosiaalisen laadun määritelmä

Yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointi ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja juuri tähän vuorovaikutukseen sosiaalisen laadun teoreettinen malli pyrkii pureutumaan.¹⁷ Yhteiskunnan sosiaalinen laatu

¹⁷ Alankomaiden puheenjohtajakaudella 1997 Euroopan Unionissa luotiin Amsterdamin julistus Euroopan sosiaalisesta laadusta (Amsterdam Declaration on the Social Quality of Europe) ja perustettiin sosiaalisen laadun eurooppalainen yhdistys (European Foundation on Social Quality) kehittämään sosiaalisen laadun käsitettä.

määritellään kansalaisten mahdollisuuksina osallistua yhteisöjensä sosiaaliseen ja taloudelliseen elämään tavoilla, jotka edistävät heidän hyvinvointiaan ja yksilöllisten voimavarojensa käyttöä omaksi ja yhteiskunnan hyväksi. (Beck, van der Maesen & Walker 1997, 3).

Yhteiskunnan sosiaalinen laatu määrittyy sen kautta, missä määrin neljä yhteiskunnallista olosuhdetta toteutuvat kansalaisten arjessa (Beck ym. 1997). Ulottuvuuksien sisältöjä voidaan määritellä eri tavoin tutkimuskontekstin mukaan, esimerkiksi seuraavasti (van der Maesen & Beck 2012).

1. **Sosioekonominen turvallisuus:** toimeentulon turva ja suoja aineellista puutetta vastaan.
2. **Sosiaalinen valtaistuminen:** terveyden, tietojen ja taitojen sekä muiden elämän mahdollisuuksien tasa-arvoinen jakautuminen ja mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnan kehityksen suuntaan.
3. **Sosiaalinen osallisuus:** yhteiskunnan taloudellisiin, poliittisiin ja muihin toimintoihin vaikuttaminen, sosiaalisten, taloudellisten ja inhimillisten oikeuksien toteutuminen, demokratia.
4. **Yhteiskunnan eheys:** ihmisillä on oikeus elää vakaissa yhteiskunnallisissa oloissa, yhteisten arvojen jakaminen, solidaarisuus

Nämä neljä olosuhdetta vaikuttavat toisiinsa ja täydentävät toinen toisiaan. Beck ym. havainnollistavat olosuhteita nelikentän avulla. Kentän jakavat rajat johtavat kahteen erotteluun: yhtäältä mikro- ja makrotasojen välillä ja toisaalta instituutioiden ja organisaatioiden sekä yhteisöjen, ryhmien ja kansalaisten välillä (ks. kuvio 1).

	makrotaso		
instituutiot / organisaatiot	sosioekonominen turvallisuus	yhteiskunnan eheys	yhteisöt / ryhmät / kansalaiset
	sosiaalinen osallisuus	sosiaalinen valtaistuminen	
	mikrotaso		

Kuvio 1 Sosiaalisen laadun malli. Beck ym. 1997, 321.

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

Nelikentän ensimmäinen solu, sosioekonominen turvallisuus, muodostuu makrotason sosiaalisten instituutioiden eli sosiaaliturvaa tuottavien järjestelmien takaamana. Sosiaalisen osallisuuden komponentti taas liittyy yhdenvertaisuuden periaatteeseen ja toteutuu sosiaalisten instituutioiden mikrotasolla eli ihmisten mahdollisuuksina osallistua yhteiskunnan eri toimintoihin, kuten työmarkkinoille, poliittiseen päätöksentekoon ja keskinäiseen kanssakäymiseen. Yhteiskunnan eheys viittaa makrotason prosesseihin, jotka luovat, ylläpitävät tai heikentävät yhteisiä arvoja, luottamusta ja sosiaalisia verkostoja sekä niitä tukevia sosiaalisia rakenteita. Sosiaalinen valtaistuminen viittaa mahdollisuuksiin kehittää inhimillisiä kykyjään, tietojaan ja taitojaan sekä vaikuttaa oman ja yhteiskunnan kehityksen suuntaan. Tämä ulottuvuus sijoittuu mikrotasolla yhteisöjen, ryhmien ja kansalaisten soluun.

Sosiaalisen laadun mallia on käytetty aiemmissa tutkimuksissa eri näkökulmista. Esimerkiksi Pamela Abbott ja Claire Wallace (2012) testasivat, miten sosiaalisen laadun mallin mukaisesti määritellyt tekijät selittävät eurooppalaisissa maissa asuvien elämään tyytyväisyyttä. Heidän tuloksensa oli, että sosiaalisen laadun osoittimet ovat vakaita ajasta ja paikasta riippumatta, vaikka tyytyväisyyden tasoissa onkin maiden välistä vaihtelua. Myös Ka Lin (2013) on tarkastellut sosiaalista laatua erityisesti sen mitattavuuden kautta. Hän vertaa elämänlaadun ja sosiaalisen laadun mallien sopivuutta aasialaisiin yhteiskuntiin, ja yhdessä Hua Lin (2017) kanssa Lin on mittannut minkälaisia ryppäitä yhteiskunnat muodostavat sosiaalisen laadun mallin mukaisesti. Yee ja Chan (2009) ovat vertailleet sosiaalista laatua OECD-maissa vuonna 2009. Vertailussa Suomi oli korkean sosiaalisen laadun yhteiskunta, mutta ei yltänyt kaikilla ulottuvuuksilla Pohjoismaiden muodostamaan kärkinelikkoon. Suomen vahvuudet olivat markkinoiden aiheuttamien shokkien hallinnassa, terveydessä, koulutuksessa ja kansalaisten tyytyväisyydessä yhteiskuntaan. Heikoin sosiaalinen laatu liittyi kansalaisten poliittiseen aktiivisuuteen sekä yhteiskunnan kykyyn turvata kansalaisiaan

sosiaalisilta riskeiltä ja vahvistaa kansalaisten selviytymiskykyä. Wardin, Meyerin, Verityn, Gillin ja Luongin (2011) tutkimuksessa pienituloiset kokivat sosiaalisen laadun muita heikommaksi kaikilla ulottuvuuksilla. Yan'in ja Golpelwarin (2012) tuloksissa jokaisella neljästä sosiaalisen laadun ehdollisesta ulottuvuudesta oli voimakas, mutta erilainen yhteys koettuun hyvinvointiin. Suomessa Timo M. Kauppinen ja Sakari Karvonen (2014) ovat todenneet sosiaalisen laadun vaihtelevan asuinpaikan tyyppin mukaan. Maaseutumaisilla asuinalueilla koettiin enemmän huonoa terveyttä, ja epäluottamus toisiin ihmisiin sekä julkiseen valtaan ilmeni voimakkaammin harvaan asutulla maaseudulla. Sen sijaan tyytyväisyydessä elämään ei ollut eroja asuinalue tyyppien välillä. Karvosen ja Vaaraman (2014) tutkimuksessa, joka käsitteli väestön asenteita, kansan mielestä yhteiskunnan eheyttä rapauttavat liian suuriksi kasvaneet erot suuri- ja pienituloisten välillä, ja osallisuutta syrjinnän yleisyys.

Pieper, Karvonen ja Vaarama (2019) ovat kehittäneet sosiaalisen laadun mallia edelleen tavoitteenaan havainnollistaa sitä prosessia, jolla yhteiskunnan sosiaalinen laatu yhdistyy yksilön elämänlaatuun ja tuottaa hyvinvointia (ns. SOLA-malli). Mallin perusajatus on, että yhteiskunnan tulee käyttää taloudellista, poliittista, kulttuurista ja sosiaalista pääomaansa toteuttaakseen mahdollisimman hyvin yhteiskunnan sosiaalisen laadun edellytykset, eli on pyrittävä mahdollisimman hyvään sosiaaliturvaan, osallisuuteen, sosiaaliseen valtaistumiseen ja yhteiskunnalliseen eheyteen. Se, miten hyvin kansalaiset kokevat nämä omassa arjessaan, vaikuttaa heidän elämänlaatuunsa. Mitä parempi yhteiskunnan sosiaalinen laatu on, sitä parempi on ihmisten elämänlaatu, ja päinvastoin.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa hyödynnetään Varkaudessa kerätyn aineiston lisäksi Hyvinvoinnin ja terveyden laitoksen Alueellinen terveys, hyvinvointi

ja palvelut (ATH) -tutkimusta. ATH-tutkimus perustuu alueellisesti ja kansallisesti edustavaan ja satunnaisotannalla poimittuun otokseen vuosilta 2013–2015. Alkuperäisen otoksen koko oli yhteensä 169 500 henkilöä. Osallistumisaktiivisuus oli 54 prosenttia, joten aineisto käsittää kaikkiaan 80 701 henkilöä. (Murto ym. 2018.) Tässä tutkimuksessa yhteiskunnan sosiaalisen laadun mittareina käytetään mallin yksinkertaistamiseksi Arki Varkaudessa -aineiston muuttujia, vaikka ne on mitattu yksilötasolla. Yksilöiden vastausten tulkitaan tässä osoittavan yhteiskunnan sosiaalista laatua.

Hyvinvoinnin mittarit

Tässä tutkimuksessa yksilön hyvinvointia mitataan kahdeksan hyvinvointia koskevan kysymyksen avulla. Varkautelaisilta on kysytty itsearviointia tyytyväisyydestä terveydentilaan, liikuntakykyyn, henkiseen hyvinvointiin, ihmissuhteiden määrään ja laatuun, asuinympäristön turvallisuuteen ja viihtyisyyteen, taloudelliseen toimeentuloon ja harrastuksiin. Kysymykset on muotoiltu esimerkiksi ”Kuinka tyytyväinen olette terveydentilaanne”. Kysymysten vastausasteikko oli viisiportainen (1=erittäin tyytymätön –5= erittäin tyytyväinen). Kysymykset muistuttavat läheisesti Maailman terveysjärjestön elämänlaadun tutkimuksen työryhmän (WHOQOL Group) kehittämästä WHOQOL-Bref-mittarista kiteytettyä EUROHIS-8 elämänlaadun mittaria. Kahdeksan kysymystä jaettiin teoriapohjaisesti kuvaamaan neljää elämänlaadun ulottuvuutta.

EUROHIS-8 mittarissa kysymyksistä muodostettiin neljä elämänlaadun ulottuvuutta. Tyytyväisyys terveydentilaan ja liikuntakykyyn muodostavat fyysisen ulottuvuuden. Psykologista ulottuvuutta kuvaa kysymys tyytyväisyydestä henkiseen hyvinvointiin. Kysymykset tyytyväisyydestä ihmissuhteiden määrään ja laatuun mittaavat hyvinvoinnin sosiaalista ulottuvuutta, ja hyvinvoinnin ympäristöulottuvuutta kuvaavat kysymykset tyytyväisyydestä asuinympäristön turvallisuuteen ja viihtyisyyteen, taloudelliseen toimeentuloon ja

harrastuksiin. Tarkka aineistokuvaus ja kyselyn kysymykset löytyvät kirjan liitteistä 1 ja 2.

Yhteiskunnan sosiaalisen laadun mittarit

Teorian mukaisesti yhteiskunnan sosiaalisen laadun ehdolliset tekijät jaettiin neljään ulottuvuuteen. Sosioekonomista turvallisuutta mitattiin kysymyksillä tuloista, asuinalueesta ja sosiaali- ja terveyspalvelujen riittävydestä. Tuloja on kysytty asteikolla yhdestä viiteen siitä näkökulmasta, miten vastaaja kokee tulevansa toimeen: onko vaikeuksia vai eläkö tuloilla mukavasti. Asuinalueensa vastaaja on määritellyt keskustan, esikaupunkialueen tai lähiön, kuntakeskukseen tai taajaman ja haja-asutusalueen jaottelun avulla. Asuinalue on tässä sijoitettu sosioekonomisen turvallisuuden ulottuvuudelle eikä ympäristöulottuvuudelle sillä perusteella, että ne ajatellaan tässä resurssitiloiksi (Frohlich & Abel 2014), joissa yhteisiä voimavaroja jaetaan enemmän tai vähemmän oikeudenmukaisella tavalla. Köyhillä asuinalueilla on vähäisemmät voimavarat asukkaidensa hyvinvoinnin tukemiseen kuin rikkailla. Sosiaalipalvelut jakautuvat sosiaalityöntekijän vastaanottoon ja toimeentulotukeen. Terveyspalvelut jakautuvat terveyskeskuspalveluihin ja yksityisen lääkärin palveluihin.

Sosiaalista valtaistumista mitattiin koulutustasolla, koetulla terveydellä sekä elämänlaatua heikentävällä omalla tai läheisen alkoholiriippuvuudella. Koulutuksen luokat on analyysia varten kiteytetty kolmeen ryhmään: 1) ei koulutusta tai peruskoulu, 2) lukio tai ammattikoulu sekä 3) opisto, korkeakoulu, lisensiaatti tai tohtori. Hyvän tai huonon terveyden mittarina käytetään vastaajan omaa arviota. Oma tai läheisen alkoholiriippuvuus on yhdistetty yhdeksi selittäjäksi.

Siviilisääty, työstatus (onko työelämässä vai ei), yksinäisyys, kulttuuripalvelujen käyttö ja liikuntaharrastus mittaavat sosiaalista osallisuutta. Siviilisäädystä on analyysia varten muodostettu luokat naimaton, avio- tai avoliitossa ja eronnut, asumuserossa tai leski.

Työstatus vaihtelee työssäkäyvän tai sairauslomalaisen, opiskelijan, työttömän, työkyvyttömän, eläkeläisen ja muun työstatuksen välillä. Yksinäisyyttä mitataan kaksiluokkaisena: vastaaja kokee yksinäisyyttä joko enintään ”silloin tällöin” tai ”usein tai jatkuvasti”. Seitsemästä kulttuuripalvelusta on koottu yksi yhteinen selittäjä, johon on muodostettu ryhmät sen mukaan, kuinka usein vastaaja on käyttänyt vähintään yhtä palvelua viimeisen 12 kuukauden aikana. Liikunta-aktiivisuutta mitataan vastaajan liikuntakertojen määrällä: enintään kerran kuussa, useita kertoja kuukaudessa tai useita kertoja viikossa.

Yhteiskunnan eheyden mittareina ovat luottamus ihmisiin ja instituutioihin. Luottamus ihmisiin on jaettu kahteen luokkaan: vastaaja joko luottaa tai ei luota kanssaihmiisiinsä. Luottamus instituutioihin taas on jaettu ryhmiin ”ei luota ollenkaan”, ”luottaa jonkin verran” ja ”luottaa täysin”.

Tulokset¹⁸

Taustamuuttujien jakaumat

Taulukkoon 1 on koottu prosenttitaulukot iästä, siviilisäädystä, koulutuksesta, tuloista, työstä ja asuinalueesta mies- ja naisvastaajilla Varkaus-aineistossa, sekä maakunnallisella ja kansallisella tasolla ATH-tutkimuksen aineiston perusteella.

Varkautelaiset ovat aineiston mukaan muuta väestöä keskimääräisesti iäkkäämpiä, useammin naimisissa, korkeammin koulutettuja, parempituloisia, enemmistö työssäkäyviä tai eläkkeellä ja asuvat esikaupunkialueella tai lähiössä. Varkauden aineistossa näkyy etenkin vanhempien vastaajien suuri osuus. Varkautelaisten aineistossa alle 30-vuotiaita vastaajia on 14 prosenttia, kun Pohjois-Savossa ja

¹⁸ Tilastollisten analyysien toteutus on selostettu tämän luvun liitteessä.

koko väestössä nuoria on 18 ja 17 prosenttia. Varkauden aineistos-
sa 12 prosenttia on 30–39-vuotiaita, Pohjois-Savossa 15 prosenttia ja
väestössä 18 prosenttia. Varkaudessa 40–49-vuotiaita vastaajia on 13
prosenttia. Samanikäisiä on Pohjois-Savossa ja koko väestössä noin
kuudesosa. 50–59-vuotiaita on Varkauden aineistossa, Pohjois-Sa-
vossa ja koko väestössä vajaa viidennes. Yli viidennes varkautelaisista
on eläkeiän kynnyksellä ja pohjoissavolaisista viidennes ja väestöstä
18 prosenttia. Aineiston mukaan Varkaudessa joka viides on vähin-
tään 70-vuotias, Pohjois-Savossa ja koko väestössä noin kymmenes-
osa. Varkautelainen naisväestö on hieman miehiä iäkkäämpää.

Taulukko 1. Varkaus-aineiston taustamuuttujien jakaumat sukupuolittain (%) ja yhteensä, ja vertailuna ATH-tutkimuksen aineiston Pohjois-Savoa ja koko maata koskevat jakaumat.

	Varkau- telaiset naiset	Varkau- telaiset miehet	Varkau- telaiset yht.	Pohjois- Savo (ATH)	Suomi (ATH)
<i>Ikä (vuotta)</i>					
18–29	13,2	15,7	14	18	17
30–39	11	12,5	12	15	18
40–49	12,8	13,9	13	17	18
50–59	19,2	19,6	19	21	20
60–69	21,4	21,9	22	19	18
70+	22,5	16,5	20	11	10
<i>Siviilisäätty</i>					
Naimaton	13,9	16,7	15	19	19
Avio- tai avoliitossa, rekisteröity parisuhde	66,6	72,9	70	67	67
Eronnut, asumuserossa tai leski	19,5	10,4	15	14	14
<i>Koulutus</i>					
Ei koulutusta tai peruskoulu	26,4	25,2	26	48	44
Lukio, ammattikoulu	37,7	44,9	41	30	31
Opisto, korkeakoulu, lisensiaatti tai tohtori	35,9	29,9	33	22	25

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

Taulukko 1. jatkuu

	Varkautelaiset naiset	Varkautelaiset miehet	Varkautelaiset yht.	Pohjois-Savo (ATH)	Suomi (ATH)
<i>Koetut tulot</i>					
Nykyisillä tuloilla ei tule toimeen	1,5	1,7	2	4	4
Hyvin vaikea tulla toimeen	3,6	3,2	3	9	8
Vaikeuksia tulla toimeen	17,9	15,6	17	21	21
Tulee toimeen	60,6	59,4	60	60	60
Elää mukavasti	16,4	20,1	18	6	8
<i>Työstatus</i>					
Työssäkäyvä	43,1	49,9	47	55	58
Opiskelija	4,9	4,4	5	7	7
Työtön	6,3	6,4	6	6	6
Työkyvytön	2,8	2,3	3	7	5
Eläkkeellä	36,4	32,8	35	18	17
Muut	6,6	4,1	5	6	8
<i>Asuinalue</i>					
Keskusta	20,5	19,4	20	24	35
Esikaupunkialue tai lähiö	68,8	69,4	69	32	36
Kuntakeskus tai taajama	3,9	3,7	4	13	13
Haja-asutusalue	6,8	7,4	7	32	17

Siviilisääty jakautuu aineistoissa melko yhtäläisesti. Enemmistö Varkauden vastaajista elää avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Pohjois-Savossa ja koko väestössä heidän osuutensa on kaksi kolmasosaa. Siviilisäädyltään naimattomia Varkauden aineistossa on 15 prosenttia, muissa otoksissa viidesosa. Eronneita, asumuserossa eläviä tai leskiä on 15 prosenttia Varkauden vastaajista, Pohjois-Savossa ja koko väestössä 14 prosenttia. Varkautelaisista naisista on useampi eronneita, asumuserossa eläviä tai leskiä, ja miehet ovat naisia useammin naimattomia, avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa.

Varkauden vastaajat ovat keskimäärin korkeammin koulutettuja kuin muualla. ATH-aineistossa koulutus kuitenkin perustuu koulutusvuosiin, joten mittaustapa eroaa hieman aineistojen välillä. Varkauden vastaajista ilman koulutusta tai peruskoulun käyneitä vastaa-

jia on reilu neljännes, kun Pohjois-Savossa ja koko väestössä heitä on lähes puolet otoksista. Lukion, ylioppilastutkinnon tai ammattikoulun suorittaneita on Varkaudessa neljä kymmenestä, muissa otoksissa noin kolmasosa. Opisto-, korkeakoulu-, lisensiaatin tai tohtorin tutkinto on noin kolmanneksella Varkauden vastaajista, Pohjois-Savossa 22 prosentilla ja väestössä neljänneksellä. Varkautelaiset naiset ovat miehiä korkeammin koulutettuja.

Varkauden aineistossa painottuu hyvin toimeentulevien osuus. Alle kaksi prosenttia vastaajista kokee, ettei tule toimeen tuloillaan. Muissa otoksissa vastaava luku on neljä prosenttia. Hyvin vaikeaa toimeen tuleminen on kolmelle prosentille Varkauden vastaajista, kun muualla vaikeuksia on noin kymmenesosalla. Toimeentulovaikeuksia on Varkaudessa 17 prosentilla, muissa otoksissa viidenneksellä. Toimeentulevia vastaajia on Varkauden aineistossa kaksi kolmasosaa ja mukavasti elää 18 prosenttia, Pohjois-Savossa ja koko väestössä kahdeksan prosenttia. Varkautelaiset miehet tulevat naisia paremmin toimeen tuloillaan.

Varkauden aineistossa on enemmän eläkeläisiä ja vähemmän opiskelijoita ja työkyvyttömiä kuin Pohjois-Savon ja väestön otoksissa. Vajaa puolet Varkauden vastaajista on työssäkäyviä tai väliaikaisesti poissa töistä, muissa otoksissa yli puolet. Opiskelijoita on Varkauden aineistossa alle viisi prosenttia, työttömiä reilu kuusi ja työkyvyttömiä alle kolme prosenttia. Eläkeläisvastaajia on kolmannes. Työstä tukseltaan muita kuin yllä mainittuja on noin viisi prosenttia. Pohjois-Savossa ja koko väestössä on seitsemän prosenttia opiskelijoita. Työttömiä on saman verran kuin Varkaudessa. Työkyvyttömiä on Pohjois-Savossa seitsemän ja väestössä viisi prosenttia. Eläkeläisiä on Pohjois-Savossa 18 ja väestössä 17 prosenttia. Muita kuin mainittuja on saman verran kuin Varkaudessa. Varkautelaisten aineistossa työssäkäyviä miehiä on enemmän kuin naisia ja enemmän eläkeläisnaisia kuin miehiä.

Varkaudessa asutaan enemmän esikaupunkialueella tai lähiössä kuin muissa tarkastelemissamme otoksissa. Tosin tässäkin kysymyksessä on erilaiset luokitukset aineistoissa. Viidennes vastaajista asuu

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

keskusta-alueella, yli kaksi kolmasosaa asuu esikaupunkialueella tai lähiössä. Alle neljä prosenttia asuu kuntakeskuksessa tai taajamassa ja noin seitsemän prosenttia vastaajista asuu haja-asutusalueella. Pohjois-Savossa neljännes asuu keskustassa ja kolmannes esikaupunkialueella tai lähiössä. Väestön otoksessa kolmannes asuu keskustassa ja kolmannes esikaupunkialueella tai lähiössä. Pohjois-Savossa ja koko väestössä 13 prosenttia asuu kuntakeskuksessa tai taajamassa. Haja-asutusalueella asuu Pohjois-Savossa jopa kolmasosa ja väestössä 17 prosenttia. Varkautelaisten naisten ja miesten välillä on hyvin pieniä eroja asuinalueessa. Kaikkiaan Varkaus-aineiston antama kuva vastaa melko hyvin varkautelaisten, pohjoissavolaisten ja muun väestön eroja ja yhtäläisyyksiä.

Yhteiskunnan sosiaalisen laadun yhteydet elämänlaatuun tarkasteltujen osoittimien valossa

Seuraavassa taulukossa on varkautelaisten hyvinvointiprofiili yhteiskunnan sosiaalisen laadun ja elämänlaadun ulottuvuuksilla kuvaajakohtaisina keskiarvoina Varkaus-aineiston mukaan. Lihavoidut luvut kertovat tarkasteltujen ryhmien välisestä tilastollisesti merkitsevästä erosta.

Taulukko 2. Elämänlaadun ulottuvuuksien^a keskiarvot taustamuuttujien ja sosiaalisen laadun osoittimien mukaisissa ryhmissä^b

	Tyytyväisyys / Elämänlaatu			
	Fyysinen terveys + liikunta	Psykologinen henkinen hv	Sosiaalinen suhteiden määrä & laatu	Ympäristö as.ymp. + TT + harr.
Sukupuoli				
Mies (n=827)	3,8	4	3,9	3,9
Nainen (n=1134)	3,9	4	4	3,8
Ikä (vuotta)				
18–29 (n=109)	4,2	4	4	3,8
30–39 (n=140)	3,9	3,9	4	3,7
40–49 (n=166)	3,8	3,9	3,9	3,8
50–59 (n=410)	3,8	4	4	3,9
60–69 (n=552)	3,9	4,1	4,1	4
70+ (n=482)	3,6	4,1	4	4
YHTEISKUNNAN SOSIAALINEN LAATU				
Sosioekonominen turvallisuus				
Koetut tulot				
Nykyisillä tuloilla ei tule toimeen (n=22)	3,3	3,1	3,4	3,1
Hyvin vaikea tulla toimeen (n=)	3,6	3,7	3,7	3,3
Vaikeuksia tulla toimeen (n=297)	3,6	3,9	3,9	3,4
Tulee toimeen (n=976)	3,9	4,1	4	4
Elää mukavasti (n=269)	4,1	4,2	4,1	4,3
Asuinalue				
Keskusta (n=331)	4	4	4	3,9
Esikaupunkialue tai lähiö (n=1053)	3,9	4	4	3,9
Kuntakeskus tai taajama (n=57)	4	4	4,1	3,9
Haja-asutusalue (n=119)	4	4	4,2	4
Sosiaalityöntekijän vastaanotto				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää (n=61)	3,3	3,4	3,6	3,4
On käyttänyt ja oli riittävää (n=93)	3,4	3,4	3,6	3,5
Toimeentulotuki				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää (n=66)	3,3	3,4	3,9	3,2
On käyttänyt ja oli riittävää (n=65)	3,6	3,7	3,6	3,7
Terveyskeskuslääkäri				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää (n=375)	3,4	3,8	3,8	3,7
On käyttänyt ja oli riittävää (n=953)	3,9	4,1	4,1	3,9
Yksityinen lääkäri				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää (n=92)	3,1	3,6	3,6	3,6
On käyttänyt ja oli riittävää (n=939)	3,9	4,1	4	4
Sosiaalinen valtaistuminen				
Koulutus				
Ei koulutusta tai peruskoulu (n=609)	3,7	4	4	3,8
Lukio, ammattikoulu (n=697)	3,8	4	4	3,8
Opisto, korkeakoulu, lisensiaatti tai tohtori (n=606)	4	4,1	4,1	4
Koettu terveys				
Huono tai melko huono (n=206)	2,1	3,1	3,5	3,3
Ei hyvä eikä huono (n=378)	3,2	3,7	3,7	3,7
Melko hyvä tai hyvä (n=1375)	4,2	4,2	4,1	4

**Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät**

Taulukko 2. jatkuu

	Tyytyväisyys / Elämänlaatu			
	Fyysinen terveys + liikunta	Psykologinen henkinen hv	Sosiaalinen suhteiden määrä & laatu	Ympäristö as.ymp. + TT + harr.
Oma tai läheisen riippuvuus alkoholista				
Kumpikin heikentää elämänlaatua jonkin verran tai paljon (n=62)	3,5	3,6	3,7	3,3
Jompikumpi heikentää elämänlaatua (n=356)	3,7	3,9	3,9	3,7
Ei heikennä elämänlaatua (n=1136)	3,9	4,1	4,1	3,9
Sosiaalinen osallisuus				
Siviilisääty				
Naimaton (n=205)	3,8	3,8	3,7	3,7
Avio- tai avoliitossa (n=1372)	3,9	4,1	4,1	4
Eronnut, asumuserossa tai leski (n=367)	3,6	3,9	3,9	3,7
Työstatus				
Työssäkäyvä (n=732)	4	4,1	4,1	4
Opiskelija (n=43)	4	3,8	3,9	3,5
Työtön (n=109)	3,6	3,7	3,7	3,5
Työkyytön (n=49)	2,2	3,3	3,6	3,5
Eläkkeellä (n=934)	3,7	4,1	4	4
Muut (n=94)	3,8	3,8	4	3,5
Yksinäisyys				
Enintään silloin tällöin (n=1810)	4	4,1	4,1	4
Usein tai jatkuvasti (n=128)	3,1	2,7	2,6	3,3
Kulttuuripalvelujen käyttö				
Ei lainkaan tai joitakin kertoja vuodessa (n=982)	3,8	4	4	3,9
Vähintään yhtä palvelua viimeisen 12 kk aikana				
Vähintään 1–3 kertaa kuukaudessa (n=885)	3,9	4,1	4	3,9
Liikuntaharrastus				
Enintään kerran kk (n=298)	3,3	3,7	3,8	3,5
Useita kertoja kk (n=627)	3,8	4	4	3,8
Useita kertoja viikossa (n=964)	4,1	4,2	4,1	4
Yhteiskunnallinen eheys				
Luottamus ihmisiin				
Ei luota (n=403)	3,6	3,8	3,8	3,6
Luottaa (n=1521)	3,9	4,1	4,1	4
Luottamus instituutioihin				
Ei luota ollenkaan (n=415)	3,4	3,6	3,7	3,5
Luottaa jonkin verran (n=721)	3,9	4	4	3,9
Luottaa täysin (n=731)	3,9	4,2	4,2	4,1

^a Lyhenteet: henkinen hv=henkinen hyvinvointi; as. ymp.=asumisympäristön turvallisuus; TT=taloudellinen toimeentulo; harr.=harrastukset.

^b Tilastollisesti merkitsevät keskiarvoerot

Varkautelaisten hyvinvointiprofilin mukaan miesten ja naisten keskiarvoissa on eroja fyysisellä, sosiaalisella ja ympäristöulottuvuudella, joskin fyysisellä ulottuvuudella ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Fyysisellä ulottuvuudella tyytyväisyys terveyteen ja liikuntakykyyn vaihtelee ikäryhmittäin 70-vuotiaiden ja sitä vanhempien keskiarvon 3,6 ja alle 30-vuotiaiden keskiarvon 4,2 välillä. Vain sosiaalisella ulottuvuudella ikäryhmien välillä ei ole merkitsevää eroa. Tämän perusteella näyttää siltä, että nuoret voivat parhaiten, psykologisessa ja ympäristön elämänlaadussa tapahtuu ruuhkavuosina notkahdus ja iäkkäät voivat terveyttään lukuun ottamatta hyvin. Tulokset vastaavat aiempien tutkimusten tuloksia (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014).

Myös sosioekonomisen turvallisuuden osalta tulokset ovat yhtenevät aikaisempien tutkimusten kanssa (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014). Kaikki elämänlaadun ulottuvuudet ovat riippuvaisia henkilön tulotasosta. Alhaisimmillaan keskiarvo on jopa 3,1 psykologisella ja ympäristöulottuvuuksilla henkilöillä, jotka eivät koe tulevansa toimeen nykyisillä tuloillaan. Tuloillaan mukavasti elävien keskiarvo ympäristöulottuvuudella on 4,3. Eri asuinalueilla asuvilla ei näytä olevan merkitseviä eroja elämänlaadussa. Tämän perusteella voisi päätellä, ettei elämä Varkauden eri asuinalueilla ole merkittävästi parempaa tai huonompaa ainakaan sillä perusteella, asuuko vastaaja esimerkiksi keskustassa tai haja-asutusalueella.

Sosiaalipalvelujen riittävyydellä ei näytä olevan yhteyttä elämänlaadun ulottuvuuksiin muiden kuin toimeentulotuen kohdalla. Tarkemmassa tarkastelussa kävikin ilmi, että suurin osa vastaajista ei ollut käyttänyt sosiaalipalveluja ja vain murto-osa oli niihin tyytymättömiä. Terveyspalvelujen riittävyydellä puolestaan on eroja kaikilla ulottuvuuksilla. Alhaisin keskiarvo on fyysisellä ulottuvuudella heillä, jotka eivät ole saaneet riittävästi yksityisen lääkärin palveluja. Tyytyväisyys terveyskeskuspalveluihin puolestaan näkyy korkeimmillaan psykologisella ja sosiaalisella ulottuvuudella. Tämän perus-

teella fyysisen terveytensä huonommaksi kokevat ovat muita tyytymättömämpiä terveyspalveluihin.

Sosiaalisessa valtaistumisessa opisto-, korkeakoulu-, liseniaatin tai tohtorin tutkinto näyttää yhdistyvän korkeampaan elämänlaatuun ainakin fyysisellä ja ympäristöulottuvuudella. Huono terveys näkyy alhaisempana elämänlaatuna kaikilla ulottuvuuksilla. Oma tai läheisen riippuvuus alkoholista muodostaa eroja eniten ympäristöulottuvuudella.

Sosiaalista osallisuutta kuvaavat osoittimet näyttävät merkitseviä keskiarvoeroja kaikilla ulottuvuuksilla. Parisuhteessa olevilla on korkeampi elämänlaadun keskiarvo kaikilla ulottuvuuksilla verrattuna naimattomiin ja parisuhteessa aiemmin olleisiin. Työstästatus vertailtaessa työkyvyttömällä on heikoimmat keskiarvot kaikilla ulottuvuuksilla. Työkyvyttömien joukossa fyysisellä ulottuvuudella elämänlaadun keskiarvo on 2,2, kun työssäkävillä se on 4,0. Työkyky näyttäisi siis kytkeytyvän hyvinvointiin myös Varkaudessa (vrt. Vaarama ym. 2010b, Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014). Yksinäisyys näkyy alhaisempana keskiarvona kaikilla ulottuvuuksilla. Usein tai jatkuvasti yksinäisillä on jopa 1,5 yksikköä alhaisempi keskiarvo elämänlaadun sosiaalisella ulottuvuudella kuin enintään silloin tällöin yksinäisillä. Kulttuuripalvelujen käyttö näkyy elämänlaadussa fyysisellä ulottuvuudella ja liikkuminen kaikilla ulottuvuuksilla.

Yhteiskunnallista eheyttä kuvaavat luottamuksen osoittimet jakautuvat ulottuvuuksilla pääosin merkitsevästi. Luottamuksen puute muita ihmisiä ja toisaalta instituutioita kohtaan yhdistyy matalampaan elämänlaatuun kaikilla ulottuvuuksilla. Kaikkiaan hyvinvointi näyttää jakautuvan samalla tavalla Varkaudessa kuin keskimäärin väestössä (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014).

Varkautelaisten hyvinvointia selittävät tekijät

Edellä esitettyä hyvinvointiprofilia seuraa Varkaus-aineistolla toteutetun lineaarisen regressioanalyysin tuloksista koottu taulukko 3. Vasemmalta oikealle näkyvät malliin osoitetut elämänlaadun vaihtelun selittäjät, selittäjien luokat, sekä elämänlaadun oluttuvuuksien sarakkeet, joihin on kirjattu selittävien tekijöiden standardoidut beta-kertoimet.

Taulukko 3. Regressiomalli varkautelaisten elämänlaadusta kategorisilla selittäjillä

	Elämänlaatu			
	Fyysinen Terveys + liikuntaa	Psykologinen Henkinen hyvinvointia	Sosiaalinen Suhteiden määrä & laatua	Ympäristö As.ymp. + TT + harra
<i>Sukupuoli (ref. Mies)</i> nainen	0.017	-0.04	0.117**	-0.057
<i>Ikä (vuotta)(ref. 50–59)</i>				
18–29	0.031	-0.09	-0.053	0.028
30–39	0.021	0.052	0.022	-0.067
40–49	0.012	-0.052	-0.067	-0.065
60–69	0.083	0.05	-0.003	0.063
70+	0.12*	0.098	-0.021	0.053
YHTEISKUNNAN SOSIAALINEN LAATU				
Sosioekonomisen turvallisuus				
<i>Koetut tulot (ref. Elää mukavasti)</i>				
Ei tule toimeen	-0.022	-0.006	0.0792	-0.006
Hyvin vaikea tulla toimeen	0.024	0.015	-0.049	-0.241***
Vaikeuksia tulla toimeen	-0.0004	-0.035	-0.123*	-0.407***
Tulee toimeen	-0.018	-0.127*	-0.163**	0.298***
<i>Asuinalue (ref. Keskusta)</i>				
Esikaupunkialue tai lähiö	-0.03	-0.035	-0.002	-0.054
Kuntakeskus tai taajama	-0.016	0.021	0.001	-0.001
Haja-asutusalue	0.016	0.023	0.049	-0.011
<i>Terveyskeskuslääkäri (ref. On käyttänyt ja oli riittävää)</i>				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää	-0.047	-0.008	-0.054	-0.021
<i>Yksityinen lääkäri (ref. On käyttänyt ja oli riittävää)</i>				
Ei saanut palvelua tai ei riittävää	-0.031	-0.049	-0.07	-0.08

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

Taulukko 3. jatkuu

Taulukko 3. Regressiomalli varkautelaisten elämänlaadusta kategorisilla selittäjillä

	Elämänlaatu			
	Fyysinen Terveys + liikuntaa	Psykologi- nen Henkinen hyvinvointia	Sosiaalinen Suhteiden määrä & laatua	Ympäristö As.ymp. + TT + harra
Sosiaalinen valtaistuminen				
<i>Koulutus</i> (ref. Lukio, ammattikoulu)				
Ei koulutusta tai peruskoulu	-0.029	-0.048	-0.064	-0.05
Opisto, korkeakoulu, lisensiaatti tai tohtori	0.01	-0.02	-0.201	-0.007
<i>Koettu terveys</i> (ref. Ei hyvä eikä huono)				
Huono tai melko huono	-0.35***	-0.131***	-0.049	-0.01
Melko hyvä tai hyvä	0.428***	0.208***	0.115	0.21***
Sosiaalinen osallisuus				
<i>Siviilisääty</i> (ref. Avio- tai avoliitossa)				
Naimaton	0.05	-0.034	-0.067	-0.114**
Eronnut, asumuserossa tai leski	-0.065	-0.063	-0.074	-0.042
<i>Työstatus</i> (ref. Työssäkäyvä)				
Opiskelija	-0.003	0.095	0.039	-0.019
Työtön	-0.039	-0.047	-0.027	-0.016
Työkyvytön	-0.051	-0.036	0.017	0.011
Eläkkeellä	-0.076	-0.044	-0.014	0.005
Muut	-0.035	-0.022	-0.026	-0.052
<i>Yksinäisyys</i> (ref. Enintään silloin tällöin)				
Usein tai jatkuvasti	-0.021	-0.27***	-0.295***	-0.04
<i>Kulttuuripalvelujen käyttö</i> (ref. Ei lainkaan tai joitakin kertoja vuodessa)				
Vähintään yhtä palvelua viimeisen 12 kk aikana				
Vähintään 1–3 kertaa kuukaudessa	0.007	-0.013	-0.012	-0.005
<i>Liikuntaharrastus</i> (ref. Enintään kerran kk)				
Useita kertoja kk	0.102	0.157*	0.015	0.036
Useita kertoja viikossa	0.201***	0.267***	0.06	0.146*
Yhteiskunnallinen eheys				
<i>Luottamus ihmisiin</i> (ref. Ei luota)				
Luottaa	-0.004	0.019	0.045	0.048
<i>Luottamus instituutioihin</i> (ref. Luottaa jonkin verran)				
Ei luota ollenkaan	0.031	-0.056	0.024	-0.078
Luottaa täysin	-0.033	0.05	0.071	0.07
Mallin selitysaste (Adj. R²)	0.575	0.317	0.213	0.415

^a Merkitsevyydestauksen tulos (Waldin testi): *= $p < 0,05$, **= $p < 0,01$, ***= $p < 0,001$.

Taulukon alareunassa näkyvät mallien selitysasteet kunkin elämänlaadun ulottuvuuden kohdalla. Selitysasteet osoittautuvat melko korkeiksi. Fyysisen elämänlaadun vaihtelusta malli selittää 57,5 prosenttia, psykologisen elämänlaadun vaihtelusta 31,7 prosenttia, sosiaalisen elämänlaadun vaihtelusta 21,3 prosenttia ja ympäristöllisen elämänlaadun vaihtelusta 41,5 prosenttia. Tämä tarkoittaa, että malliin lisätyt yhteiskunnan sosiaalisen laadun osoittimet kattavat yhdessä sukupuolen ja iän kanssa yli puolet elämänlaadun arvojen vaihtelusta fyysisellä ulottuvuudella. Sosiaalisen elämänlaadun kohdalla taas kolme neljäsosaa vaihtelusta jää selittämättä. Yhteiskunnan sosiaalisen laadun osoittimet eivät siis kykene selittämään yhtä vahvasti sosiaalisen elämänlaadun vaihtelua eli sosiaalisen elämänlaadun vaihtelu ei riipu yhtä paljon osoittimista kuin muut elämänlaadun ulottuvuudet.

Tilastollisesti merkitseviksi elämänlaadun selittäjiksi osoittautuvat varkauteista kohdalla sukupuoli elämänlaadun sosiaalisen ulottuvuuden ja vähintään 70 vuoden ikä fyysisen ulottuvuuden suhteen. Muilla elämänlaadun ulottuvuuksilla sukupuolten välillä tai muissa ikäryhmissä ei ole merkitseviä eroja.

Sosioekonomisen turvallisuuden muuttujista toimeentulovaikeudet selittävät merkitsevästi psykologista, sosiaalista ja ympäristöelämänlaadua. Asuinalue tai terveystalouden riittämättömyys ei näytä tuottavan eroja elämänlaadun ulottuvuuksiin. Sosiaalisen valtaistumisen muuttujista koulutustaso ei tuota merkitseviä elämänlaadun eroja. Huono ja hyvä terveys sen sijaan ovat yhteydessä elämänlaadun fyysisen, psykologiseen ja ympäristöulottuvuuteen. Oma ja läheisen alkoholiriippuvuus saa vähäisen tilastollisesti merkitsevän kertoimen. Sosiaalisen osallisuuden osoittimista naimattomuus on yhteydessä heikompaan elämänlaadun ympäristöulottuvuuteen. Työelämäosallisuus ei tuota merkitseviä elämänlaadun eroja. Jatkuva tai usein koettu yksinäisyys kytkeytyy voimakkaasti psykologiseen ja sosiaaliseen elämänlaatuun. Yksinäiset ovat tyytymättömämpiä

sosiaaliin suhteisiinsa kuin ei-yksinäiset. Vain toimeentulovaikeudet, aktiivinen liikkuminen ja terveys saavat yhtä suuria kertoimia.

Kulttuuripalveluiden käyttö ei näytä kytkeytyvän mihinkään elämänlaadun ulottuvuuteen merkitsevästi. Liikunta-aktiivisuus sen sijaan näyttää regressiomallin valossa tukevan elämänlaatua. Useita kertoja kuukaudessa liikkuminen kohentaa psykologista hyvinvointia ja useita kertoja viikossa liikkuminen kytkeytyy elämänlaadun fyysiseen, psykologiseen ja ympäristöulottuvuuteen. Yhteiskunnallista eheyttä kuvaava luottamus ihmisiin ja instituutioihin ei näytä lisäävän tilastollisesti merkitsevästi mitään neljästä elämänlaadun ulottuvuudesta.

Pohdinta

Varkautelaisten hyvinvoinnin jakautumisessa näkyy samansuuntaisia ilmiöitä kuin väestössä keskimäärin – sosioekonominen turvattomuus, kuten toimeentulovaikeudet tai tyytymättömyys terveystalouteen, sosiaalisen valtaistumisen puutteet, kuten kouluttamattomuus tai huono terveys, osattomuus etenkin parisuhteettomuutena, työkyvyttömyytenä ja yksinäisyytenä sekä yhteiskunnallisen eheyden vajeet, kuten luottamuksen puute, heikentävät ihmisten hyvinvointia sen eri ulottuvuuksilla. Varkautelaisten hyvinvointia vaarantavista tekijöistä sosioekonominen asema, matala koulutus, terveystaloudelliset ja syrjäytyminen vastaavat myös väestötutkimuksissa (Vaarama, Mikkilä & Hannikainen-Ingman 2014) saatuja tuloksia.

Yksilötason elämänlaatu vaihteli yhteiskunnan sosiaalisen laadun perusteella muodostettujen ryhmien välillä lukuun ottamatta asuinalueita. Huono terveys ei näytä kasautuvan maaseudulle (vrt. Kauppinen ym. 2014). Nuori ikä oli yhteydessä parempaan fyysiseen elämänlaatuun ja toisaalta vanhempi ikä parempaan ympäristölliseen elämänlaatuun. Sosioekonomisen turvallisuuden ulottuvuudella toimeentulovaikeuksista kärsivillä on alhaisempi elämänlaatu

kuin kokemuksensa mukaan mukavasti toimeen tulevilla (vrt. Ward ym. 2011). Toimeentulotukeen liittyvän palvelun riittävä saanti yhdistyy parempaan ympäristölliseen elämänlaatuun. Terveyskeskuslääkärin ja yksityisen lääkärin palveluiden riittämättömyys näkyi heikompana elämänlaatuna kaikilla elämänlaadun ulottuvuuksilla.

Sosiaalista valtaistumista kuvaavista osoittimista koulutustaso oli voimakkaimmin yhteydessä fyysiseen ja ympäristölliseen elämänlaadun ulottuvuuteen. Tuloksien perusteella huono terveys vaikuttaa voimakkaasti elämänlaadun kokemukseen sen kaikilla ulottuvuuksilla. Myös Vaaraman, Mukkilan ja Hannikainen-Ingmanin (2014) tutkimuksessa koulutus ja terveys kytkeytyvät hyvinvointiin. Huonoksi koetun terveyden on todettu lisäävän työttömyys- ja eläkeriskiä (Böckerman & Ilmakunnas 2009). Kokemus siitä, että oma tai läheisen alkoholiriippuvuus heikentää elämänlaatua näkyy kaikilla elämänlaadun ulottuvuuksilla, mutta ei fyysisellä elämänlaadun ulottuvuudella.

Elämänlaadussa havaittiin eroja kaikkien sosiaalisen osallisuuden osoittimien kohdalla. Etenkin työttömyys ja työkyvyttömyys olivat yhteydessä huonoon elämänlaatuun, samalla tavalla kuin väestötutkimuksessa (Vaarama, Mukkila & Hannikainen-Ingman 2014). Opiskelijoilla on työssäkäyviä alhaisempi elämänlaatu psykologisella, sosiaalisella ja ympäristöllisellä ulottuvuudella tarkasteltuna. Eläkeläiset voivat fyysistä elämänlaatua lukuun ottamatta yhtä hyvin kuin työssäkäyvät. Jatkuvat yksinäisyyden kokemukset alentavat elämänlaatua kaikilla ulottuvuuksilla, mutta näistä erityisesti sosiaalisen ja psykologisen elämänlaadun aleneminen vastaa aiemmissä tutkimuksissa saatuja tuloksia. Vähäinen liikunta-aktiivisuus näkyy alhaisempana elämänlaatuna kaikilla ulottuvuuksilla.

Yhteiskunnallista eheyttä kuvaavan osoittimen mukaan luottamuksen puute muita ihmisiä kohtaan näkyy huonona elämänlaatuun. Myös instituutioihin luottaminen näyttäisi olevan yhteydessä elämänlaatuun siten, että elämänlaatu oli sitä korkeampi, mitä enem-

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

män henkilö koki luottamusta instituutioita kohtaan. Tämä tulos tukee etenkin yhteiskunnan sosiaalisen laadun mallin perusajatusta.

Naiset olivat hieman miehiä tyytyväisempiä sosiaalisten suhteidensa määrään ja laatuun. Iäkkäiden tyytyväisyys terveyteen ja liikuntakykyyn voi johtua ainakin siitä, että iäkkäänä terveyttä ja liikuntakykyä suhteutetaan iän tuomaan heikkenemiseen ja sopeudutaan heikompaankin kuntoon. Sosioekonomista turvallisuutta kuvaava toimeentulo yhdistyy psykologiseen, sosiaaliseen ja ympäristölliseen elämänlaatuun. Toimeentulovaikeuksien kanssa kamppailevat ovat tyytymättömämpiä psyykkiseen hyvinvointiinsa, sosiaalisiin suhteisiinsa ja elinolosuhteisiinsa.

Sosiaalisen valtaistumisen ulottuvuudella puolestaan terveys kytkeytyy voimakkaasti elämänlaatuun. Oma ja läheisen alkoholiriippuvuus olivat yhteydessä matalampaan elämänlaatuun. Sosiaalisen osallisuuden ulottuvuudella näkyy, että naimattomat ovat parisuhteessa olevia tyytymättömämpiä asuinympäristöönsä, toimeentuloonsa ja harrastuksiinsa. Tämä ei ole kovin yllättävä tulos, kun otetaan huomioon esimerkiksi yksinasumisen kalleus. Yksinäisyys on voimakkaasti yhteydessä matalaan psyykkiseen ja sosiaaliseen elämänlaatuun. Liikunta-aktiivisuus tuki hyvinvointia. Useita kertoja viikossa liikkuvat arvioivat elämänlaatunsa kaikilla ulottuvuuksilla paremmaksi kuin vain enintään kerran kuukaudessa liikkuvat.

Tutkimuksen tulosten tulkinnassa tulee huomioida aineiston keräilyluonteisuus ja mahdollisuudet vastaajien valikoitumiseen. Toistaiseksi vain kerran kerättyyn kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista. Tutkimusta tukisi merkittävästi seuranta-aineistojen kerääminen ja tulosten vertailu sekä trendien ja muutosten seuraaminen ajassa. Toisaalta aineiston vahvuutena on sen vertailukelpoisuus maakunnallisen ja valtakunnallisen tason väestötutkimuksiin. Teoreettista viitekehystä on testattu ennenkin, ja se näyttää tuottavan vakaita tuloksia. Toisaalta osoittimien operationalisoinnin heikkoudet on hyvä tunnistaa. Esimerkiksi fyysisen ulottuvuuden kysymyksissä tulee huomioida samankaltaisuudet koetun terveyden ja liikunta-

harrastuksen kanssa. Oletettavasti hyvä terveys ja runsas liikunta kytkeytyvät henkilön tyytyväisyyteen omaan terveyteensä ja liikuntakykyynsä. Toisaalta liikunnan vähäisyys voi olla oire muista hyvinvoinnin puutteisiin kytkeytyvistä tekijöistä, kuten sairauksista tai korkeasta iästä.

Varkautelaisten hyvinvoinnin ylläpitämiseksi ja edistämiseksi on tuettava asukkaiden mahdollisuuksia sosioekonomiseen turvallisuuteen, sosiaaliseen valtaistumiseen ja osallisuuteen sekä yhteiskunnalliseen eheyteen. Turvallisuus pohjautuu toimeentuloon ja riittäviin terveyspalveluihin, valtaisuus koulutukseen ja terveyteen, osallisuus työllisyyteen ja harrastusmahdollisuuksiin ja eheys luottamuksen vaalimiseen. Erityisesti toimeentulon, terveyden, yksinäisyyden ehkäisyn ja liikunnallisen elämäntavan tukeminen korostuvat varkautelaisten elämänlaatuun kytkeytyvinä tekijöinä. Yhteiskunnan eheyttä heikentävät kasvaneet erot suuri- ja pienituloisten välillä ja osallisuutta syrjinnän yleisyys (Karvonen ym. 2014). Myös varkautelaiset näyttäisivät jakautuvan hyvinvointinsa suhteen hyvä- ja huono-osaisiin. SOTE-palveluiden näkökulmasta on tärkeää taata asukkaille riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja siten hyvä terveys, työkyky, sosiaalinen osallisuus ja luottamus.

Kirjallisuus

- Abbott, P. & Wallace, C. 2012. Social quality: A way to measure the quality of society. *Social Indicators Research* 108, 153–167.
- Abel, T. & Frohlich, K. 2012. Capitals and capabilities: Linking structure and agency to reduce health inequalities. *Social Science & Medicine* 74, 236–44.
- Allardt E. 1976. *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Aikuisten terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/aikuisten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelututkimus-ath> Luettu 20.6.2018.
- Beck, W., van der Maesen, L. & Walker A. 1998. *The Social Quality of Europe*. Bristol: Policy Press.
- Böckerman, P. & Ilmakunnas, P. 2009. Unemployment and self assessed health: Evidence from panel data. *Health Economics* 18, 161–179.
- Hawthorne, G., Herrman, H. & Murphy, B. 2006. Interpreting the WHOQOL-BREF preliminary population norms and effect sizes. *Social Indicators Research* 77, 37–59.
- Helliwell, J., Layard, R. & Sachs, J. 2018. *World happiness report 2018*. New York: Sustainable Development Solutions Network.
- Härkänen, T. 2011. *ATH-tutkimuksen tilastolliset analyysit*. <http://www.terveytemme.fi/ath/analyysit/> Luettu 04.10.2017.
- Kaplan H. 2006 Understanding the concept of resilience. Teoksessa S. Goldstein ja R. Brooks (toim.) *Handbook of resilience in children*. New York: Springer Science.
- Karvonen, S. & Vaarama, M. 2014. Yhteiskunnan sosiaalinen kestävyys väestön mielipiteiden valossa. Teoksessa M. Vaarama, S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio, P. ja A. Muuri (toim.). *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 282–304.
- Lin, K. 2013. A methodological exploration of social quality research: A comparative evaluation of the quality of life and social quality approaches. *International Sociology* 28, 316–334.
- Lin, K. & Li, H. 2017. Mapping social quality clusters and its implications. *Social Indicators Research* 134, 403–419.
- Maesen, L. van der & Alan W. 2012. *Social quality: From theory to indicators*. New York: Palgrave Macmillan.

- Murto, J., Kaikkonen, R., Pentala-Nikulainen, O., Koskela, T., Virtala, E., Härkänen, T., Koskenniemi, T., Jussmäki, T., Vartiainen, E. & Koskinen, S. 2018. *Alueellisen terveys-, hyvinvointi- ja palvelututkimus ATH:n perustulokset 2010–2016*. www.thl.fi/ath Luettu 08.02.2018
- Patrício, B. 2014. Quality of life predictors and normative data. *Social Indicators Research* 119, 1557–1570.
- Pieper, R., & Karvonen, S. & Vaarama, M. 2019. The SOLA model: A theory-based approach to social quality and social sustainability. *Social Indicators Research* 146, 530–580.
- Saarsalmi, P., Karvonen, S., Kauppinen, T. M., Koskela, T., Murto, J. & Kaikkonen, R. 2017. Kaupunki-maaseutuluokituksen mukaisten terveys- ja hyvinvointierojen vaihtelu maan eri osissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 2, 188–99.
- StataCorp 2016. *Stata/SE 14.1 for Windows (64-bit)*. <https://www.stata.com> Luettu 08.02.2018
- Vaarama, M., Luoma, M.-L., Siljander, E. & Meriläinen, S. 2010a. 80 vuotta täyttäneiden elämänlaatu. Teoksessa M. Vaarama, P. Moisio ja S. Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 150–167.
- Vaarama, M., Siljander, E., Luoma, M.-L. & Meriläinen, S. 2010b. Suomalaisen kokema elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa M. Vaarama, P. Moisio ja S. Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2010*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 126–149.
- Vaarama, M., Karvonen, S., Kestilä, L., Moisio, P. & Muuri, A. (toim.) 2014. *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Vaarama, M., Munkkila, S. & Hannikainen-Ingman, K. 2014. Suomalaisen elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa M. Vaarama, S. Karvonen, L. Kestilä, P. Moisio ja A. Muuri (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 20–39.
- Vaarama, M. & Pieper, R. 2014. Care-related quality of life in old age. Teoksessa A. C. Michalos (toim.) *Encyclopedia of quality of life and well-being research*. Dordrecht: Springer, 526–5276.
- Walker, A. & Mollenkopf, H. 2007. International and multidisciplinary perspectives on quality of life in old age: conceptual issues. Teoksessa H. Mollenkopf ja A. Walker, A. (toim.) *Quality of life in old age: international and multi-disciplinary issues*. New York: Springer, 3–13.

*Varkautelaisten hyvinvointi ja sen vaihtelua selittävät yhteiskunnan
sosiaalisen laadun tekijät*

- Ward, P. R., Meyer, S. B., Verity, F., Gill, T. K. & Luong, T. C. N. 2011. Complex problems require complex solutions: The utility of social quality theory for addressing the social determinants of health. *BMC Public Health* 11, 630.
- WHOGROUP 1996. WHOQOL-BREF – introduction, administration, scoring and generic version of assessment. Geneva: WHO The World Health Organization.
- WHOGROUP 1998. Development of the world health organization WHOQOL BREF quality of life assessment. *Psychological Medicine* 28, 551–558.
- Wilkinson, R. G. & Pickett, K. 2009. *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. London: Allen Lane.
- Yan, H. & Golpewar, M. 2012. Testing subjective wellbeing from the perspective of social quality: Quantile regression evidence from Shanghai, China. *Social Indicators Research* 113, 257–276.

Liite

Varkaus-aineiston tilastolliset analyysit tehtiin STATA 13-ohjelmistolla. Taustajakaumat on ristiintaulukoitu prosenttitaulukkoina sukupuolen mukaan ja painotettu iän ja sukupuolen mukaan. Elämänlaadun ulottuvuuksien prosenttiosuudet ja keskiarvot on kuvattu yhteiskunnan sosiaalisen laadun osoittimien avulla ryhmittäin ja painotettuina. Tilastollisina testeinä käytettiin varianssianalyysia Bonferroni –menetelmällä sekä Khi^2 -merkitsevyydestä. Lineaarissa regressioanalyysissä ei ole käytetty painokertoimia, yhteiskunnan sosiaalisen laadun kategoriset selittäjät on ryhmitelty ulottuvuuksiin, ja elämänlaadun ulottuvuudet on mallinnettu erikseen ja kaikki selittäjät yhdessä vakioituina.

ATH-aineiston tilastolliset analyysit tehtiin STATA 14-ohjelmistolla (STATA Corp 2016) ja hyödynsimme otanta-asetelmaa korjaavia analyysipainoja (Härkönen 2011). Esitämme Pohjois-Savon maakunnan ja Suomen tulokset väestöpainotettuina prosenttiosuuksina (%).

7

Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin suhde sosiaalisen riskin tilanteissa

Aini Pehkonen & Timo Toikko

Terveys, elinolosuhteet, resurssit, arjen toiminta ja yhteisölliset suhteet ovat keskeisiä tekijöitä yksilön hyvinvoinnille. Ihmisellä on luontainen tarve kuulua paikkaan, rakentaa paikkasidos, elää osana yhteisöä ja olla yhteisön jäsen. Paikkasidoksessa on kyse asukkaan tuntemuksesta jollekin alueelle kuulumisesta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta muihin alueen asukkaisiin. (Zimmerbauer & Suutari 2004.) Paikkaan kohdistuva kuulumisen tunne vahvistaa koettua hyvinvointia (Manzon & Devine-Wright 2014). Koettu hyvinvointi vaikuttaa siten yksilön toimintaan nykyhetkessä ja toiveikkuuteen siitä, mikä tulevaisuudessa on mahdollista. Tässä luvussa tutkitaan paikkasidosta Varkauden kaupunkiin. Koettu hyvinvointi perustuu näkemykseen siitä, että ihminen on paras oman hyvinvointinsa asiantuntija (Sharpe & Smith 2005).

Varkauden oivallinen sijainti vesireittien varrella on mahdollistanut teollisuuskaupungin syntymisen ja asuinrakentamisen teolli-

suuslaitosten ympärille vesistön läheisyyteen. Puu- ja paperiteollisuus käynnistyi Varkaudessa jo 1800-luvulla ja paperiteollisuudesta muodostui vähitellen merkittävä työllistäjä. Vuosi 2006 oli erityisen raskas kaupungille ja sen asukkaille, koska paperitehdas lakkautettiin tuotannollisista ja taloudellisista syistä. Taistelu työttömyyttä ja asukkaiden poismuuttoa vastaan on ollut kovaa kamppailua. Vuonna 2018 työttömyysprosentti oli 12,6.

Tässä luvussa tutkimme paikkasidoksen ja koetun hyvinvoinnin suhdetta Varkaudessa työttömien ja työllisten ryhmissä tilanteissa, joissa yksilöllä on kokemus yksinäisyydestä, päihdeongelmasta tai mielenterveysongelmista. Aluksi tarkastelemme aiempaan tutkimustietoon nojautuen paikkasidosta sekä työssäkäyntiä tai työttömyyttä subjektiiviseen hyvinvointiin vaikuttavina osatekijöinä.

Paikkasidos ja työllisyystilanne hyvinvointiin vaikuttavina osatekijöinä

Inhimillisen pääoman teorian mukaan (Coleman 1988) kukin yksilö pyrkii maksimoimaan koulutuksen, työn ja kokemuksen tuottamaa varantoa, kun hän päättää muuttaa tai pysyä asuinpaikkakunnallaan. Lisäksi muuttopäätökseen tai alueella pysymiseen vaikuttavat tekijät ovat ikä, odotettavissa oleva tulonmuodostus, perheasema, alueen työllisyystilanne, elinkeinorakenteet sekä vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet. Muuttoliike ja paikassa pysyminen on valikoivaa. Näin ollen paikkasidos, paikkaan kuuluminen ja paikan kokeminen ovat sidoksissa ihmisen henkilökohtaiseen elämään ja siihen, miten asukas kokee asuinpaikkansa (Relph 1996). Paikkasidos koostuu muistikuvista ja nykyhetken kokemuksista, asenteista ja arvoista. Se kookee asukas itsensä osalliseksi vai sivulliseksi paikasta, kiinnostunut asukkaan turvallisuuden tunteeseen, pysyvyyteen ja tuttuuteen tai vastaavasti vierauden tunteeseen ja vaihtuvuuteen. (Rannikko 2008.)

Eri elämänvaiheissa ihmiset iästä riippumatta pyrkivät toteutamaan ja kokeilemaan omia toimintamahdollisuuksiaan. Merkityksellinen ja vastuullinen tekeminen tukevat itsensä toteuttamista ja yhteisöllisyyttä. Koettua hyvinvointia määrittävät yksilön oletus siitä, millainen terveys, elintaso, arvo, oikeudenmukaisuus ja millaista mielekästä tekemistä hänellä tulisi olla sekä siitä, millaiset ihmissuhteet ja osallisuuden mahdollisuudet olisivat riittävät. Yksilö vertaa omaa asemaansa useimmiten yhteisön muihin jäseniin, jolloin niukatkin elinolot saatetaan kokea tyydyttäväiksi tai henkilö ei välttämättä odota parempaa (Ohisalo 2017). Hyvinvointitutkimuksissa on lisäksi osoitettu, että tietyn materiaalsen elintason saavuttamisen jälkeen hyvinvointia määrittävät muut kuin aineelliset tekijät. Tulojen lisääntyminen näkyy elämäntyytyväisyyden kasvuna, mutta hyvinvoinnin emotionaalinen puoli ei lisäännä määrättömästi tulojen kasvaessa. (Lagerspetz 2011.)

Työ on merkittävä tekijä subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisessa (van der Meer 2014). Henkilöillä, joille työllä on ollut suuri merkitys, työttömäksi jääminen muodostaa riskin terveydelle (Herbig, Dragano & Angerer 2013). Työttömyys lisää stressiä, ahdistusta, univaikeuksia ja epäterveellisiä elämäntapoja (Heponiemi ym. 2008). Työttömyys aiheuttaa toisin sanoen inhimillistä kärsimystä ja vaikuttaa yksilön kokemaan hyvinvointiin riippuen työttömyyden keston lisäksi useista tekijöistä: sukupuolesta, perhe- ja sosioekonomisesta asemasta, iästä, terveydestä ja muusta mielekkästä tekemisestä arjessa, sosiaalisen tuen määrästä ja laadusta sekä henkilökohtaisista ominaisuuksista (Hult ym. 2018). Kansallisessa tutkimuksessa on osoitettu, että työttömällä miehillä ja naisilla psyykinen kuormittuneisuus oli kaksi kertaa yleisempää kuin työllisillä, mikä selittyi taloudellisilla huolilla (Pekkala, Kujala & Kaikkonen 2012).

Hyvinvoinnin lasku työttömyyden seurauksena on voimakkaampaa perheettömien ja eronneiden keskuudessa (Saari 2009). Niillä henkilöillä, jotka ovat jääneet työttömiksi työpaikan konkurssin tai esimerkiksi yrityksen lakkauttamisen vuoksi, ei ole havaittu merkit-

tävää terveyden heikkenemistä lyhyen työttömyyden jälkeen (Schmitz 2011). Työttömäksi jääminen on tuolloin yhteisöllinen kokemus eikä henkilökohtainen syy. Pitkittyneestä työttömyydestä selviytyminen riippuu taloudellisten tekijöiden ohella merkittävästi myös yhteisyys-suhteista, koska yhteisölliset suhteet muodostavat merkittävän osan subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksesta (Pessi & Seppänen 2011). Jos yhteydenpito entisiin työtovereihin ja myös ystäviin vähenee tai lakkaa työttömyyden aikana, työttömyys vaikuttaa yksilön sosiaaliseen verkostoon. Taloudellinen ja emotionaalinen tuki voivat jäädä vähäiseksi tilanteessa, jossa sosiaalinen verkosto koostuu pääasiassa muista työttömistä. Lisäksi tutkimuksissa on todettu, että työttömät ovat keskimäärin yksinäisempiä kuin työssäkäyvät. Tämä tosin voi kuvastaa henkilön sosiaalisen verkoston ohuutta jo ennen työttömäksi joutumista. (Gallie, Paugman & Jacobs 2003.) Jo 1990-luvulla todettiin, että yhteisöihin kuulumisen tunne ja toimivat sosiaaliset suhteet voivat toimia yksilöä ”kannattelevina” ja työttömyyden haitallisia vaikutuksia ”suodattavina” tekijöinä (Kortteinen & Tuomikoski 1998).

Työttömyyden pitkittymisellä on todettu olevan yhteys masennukseen sekä vihan ja pettymyksen purkamiseen yhteiskuntaa, entistä työpaikkaa, työtovereita ja johtajia kohtaan (Blau, Petrucci & McClendon 2013). Pitkittynyt työttömyys on siten yksi merkittävä syy mielenterveysongelmien syntymiselle, minkä lisäksi se altistaa myös alkoholin liikkäytölle (Herbig ym. 2013). Yhtäältä työttömäksi voi joutua mielenterveyssyistä ja toisaalta hauras mielenterveys voi pitkittää työttömyyttä (Olesen ym. 2013).

Työttömät käyttävät vähemmän terveystalvuuja kuin työssä olevat, joten riskinä on, että työttömien ja työllisten välille rakentuu terveyskuilu ja lisäksi työterveyspalvelujen saanti eriarvoistuu (THL 2013). Työttömillä on kohonnut riski joutua sairaalahoitoon alkoholisairauksien takia, joten työttömät eivät joko hakeudu hoitoon riittävän ajoissa tai terveydenhuoltojärjestelmässä ei tunneta riittävästi työttömien terveyteen vaikuttavia tekijöitä. Epätasa-arvo terveystal-

velujen käytössä ja hoidon saamisessa voi heikentää edelleen työttömien terveyttä ja työllistymistä. (Herbig ym. 2013.) Terveemmät työllistyvät nopeammin ja heikompi terveys tarkoittaa useammin myös heikompaa työllistymistä (Eliason & Storrrie 2009). Työttömät ja työlliset eivät ole kuitenkaan homogeenisia ryhmiä. Kaikki työttömät eivät reagoi samalla tavalla. Joillekin työttömille työttömäksi jääminen on tuonut henkilökohtaisen uudistumisen mahdollisuuden. Tällöin tunnusomaista on, että heillä on taloudellisesti turvallinen tilanne ja heidän sosiaalinen turvaverkkonsa on toimiva. (Blustein, Kozan & Connors-Kellgren 2013.) Työssäkäyviin taas vastaavasti vaikuttavat hyvinvointia koskevat riskitekijät.

Tutkimuskysymys, empiirinen aineisto ja analyysimenetelmät

Tutkimme Varkaus-hankkeen kyselylomakeaineiston valossa (osaotos, joka käsittää työttömät, $n=109$, ja työssä käyvät, $n=732$) paikkasidoksen¹⁹ ja koetun hyvinvoinnin²⁰ suhdetta työttömien ja työllisten ryhmissä tilanteissa, joissa yksilö kärsii yksinäisyydestä, päihdeongelmasta tai mielenterveysongelmista. Oletamme, että näistä ongelmista kärsiminen on yksilön elämässä tilanne, joka alentaa hyvinvoinnin tasoa. Lisäksi oletamme, että yksilön kokemaa paikkasidos voi auttaa tuolloin arjessa selviytymisessä.

Aineiston analyysin aloitimme jakamalla aineiston kahteen ryhmään: työllisiin ja työttömiin. Tämän jälkeen selvitimme hyvinvoinnin kokemisen ja paikkasidoksen korrelaatioita (Pearson) työttömien ja työllisten ryhmissä sekä koko aineistossa. Lineaarisen regressioanalyysin avulla selvitimme, mitkä tekijät selittävät parhai-

¹⁹ Kyselylomakkeen kysymyssarja 44, kuuluminen asuinalueeseen, suomalaiseen yhteiskuntaan ja varkautein, ks. kirjan liite 2.

²⁰ Kyselylomakkeen kysymyssarja 49, ks. kirjan liitteet 2 ja 4.

ten työttömien ja työllisten paikkasidosta myös hyvinvointia horjuttavissa riskitilanteissa.

Koettua hyvinvointia horjuttavia ja vahvistavia tekijöitä Varkaudessa

Kyselyaineiston vastaajista työllisten ryhmään kuuluu 732 vastaajaa, joista 57,7 prosenttia on naisia. Keski-ikä työllisten ryhmässä on 48,9 vuotta (keskihajonta = 11,0). Työttömien ryhmään kuuluu 109 vastaajaa, joista 59,6 prosenttia on naisia. Keski-ikä työttömien ryhmässä on 50,7 vuotta (keskihajonta = 13,5).

Työllisten ryhmässä noin joka viides (19,3 %) ilmoitti kokevansa huolta²¹ ainakin jonkin verran omasta alkoholiongelmasta kuten myös jostain terveysongelmasta (19,7 %). Työttömien ryhmässä osuus oli hieman korkeampi, sillä joka neljäs (24,8 %) ilmoitti huolensa omasta alkoholiongelmasta ja mielenterveysongelmasta (25,8 %). Lisäksi työllisten ryhmässä luottamus ihmisiin ja erityisesti institutionaalinen luottamus, joka kohdistui organisaatioihin ja instituutioihin, oli huomattavasti vahvempaa kuin työttömien ryhmässä.

Paikkasidos ja yksilön kokemaa hyvinvointia korreloivat keskenään sekä työttömien että työllisten ryhmissä (taulukko 1). Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin korrelaatiokertoimen selitysosuus on työttömillä 16,6 prosenttia, mutta työllisillä selitysosuus jää 6,1 prosenttiin. Työmarkkina-asema näyttää siis vaikuttavan paikkasidoksen ja hyvinvoinnin suhteeseen.

Taulukko 1. Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin korrelaatiot työllisten ja työttömien ryhmissä

Työmarkkina-asema	r (Pearson)
Työttömät (n=109)	.408**
Työssä olevat (n=732)	.247**
Kaikki (N=1970)	.301**

** = $p < .01$

²¹ Kyselylomakkeen kysymyssarja 60, ks. kirjan liite 2.

Paikkasidos ja koettu hyvinvointi korreloivat tilastollisesti merkitsevästi koko aineistossa, ja erityisen voimakkaasti työttömien keskuudessa. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin ne työttömät, joilla on joko mielenterveysongelma, päihdeongelma tai jotka kärsivät yksinäisyydestä (taulukko 2). Paikkasidoksella ei ole tällöin kovin suurta merkitystä, vaan kyseisistä hyvinvoinnin riskeistä muodostuu ikään kuin henkilökohtaisia ongelmia paikasta riippumatta. Kuitenkin paikkasidoksen ja hyvinvoinnin yhteys on tilastollisesti merkitsevä niillä työssäkävillä, jotka kärsivät vastaavaan tapaan mielenterveys- tai päihdeongelmista. Toisin sanoen työttömät, joilla ei ole kyseisiä hyvinvoinnin riskitekijöitä ja jotka tuntevat kuuluvansa paikkaan, voivat hyvin. Vaikka työllä on taloudellisen hyvinvoinnin ylläpitämisen lisäksi latentteja vaikutuksia, kuten ajankäytön organisointi, työn tuottamat sosiaaliset kontaktit, sosiaalisen aseman ja identiteetin jäsentyminen ja säännölliseen toimintaan osallistuminen, työttömyydestä selviää paremmin, jos mielenterveys on kunnossa, alkoholin käyttö ei ole liiallista ja on ihmissuhteita.

Taulukko 2. Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin kokemisen korrelaatiot (r) erityyppisiä ongelmia kokevilla työllisillä ja työttömillä

Työmarkkina-asema	Riski-indikaattori	r
Työlliset (n= 732)	Ei mielenterveysongelmaa (n=580)	.154**
	Mielenterveysongelma (n=142)	.305**
	Ei päihdeongelmaa (n=588)	.163**
	Päihdeongelma (n=135)	.320**
	Ei yksinäinen (n=211)	.238**
Työttömät (n= 109)	Yksinäinen (n=514)	.180**
	Ei mielenterveysongelmaa (n=79)	.318**
	Mielenterveysongelma (n=28)	.271
	Ei päihdeongelmaa (n=81)	.376**
	Päihdeongelma (n=26)	.214
	Ei yksinäinen (n=45)	.438**
	Yksinäinen (n=63)	.129

a *=p<.05,** p<.01, ***= p<.001

Koska paikkasidos näyttäytyy tärkeänä hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä, tarkastelimme, mistä tekijöistä se puolestaan riippuu. Lineaarissa regressioanalyysissä tarkastelimme paikkasidoksen riippuvuutta seuraavista muuttujista: sukupuoli, ikä, parisuhdestatus, yksinäisyys, luottamus, institutionaalinen luottamus, tulevaisuus sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Mallin selitysasaste työllisillä on noin 15 % ja työttömillä noin 34 %. Merkitseväksi selittäjäksi paikkasidokselle osoittautui yksinäisyys ja luottamus, joiden vaikutukset olivat myös tässä analyysissä työttömien ryhmissä voimakkaampia kuin työllisten ryhmässä (taulukko 3). Yksinäisyydessä henkilö ei ole tyytyväinen sosiaalisiin suhteisiinsa tai niiden määrään. Tutkimustuloksemme eivät kerro, millaista yksinäisyyttä vastaaja on kokenut: psyykkistä, sosiaalista vai fyysistä. Tai ehkä vastaaja on kokenut kaikkia näitä yksinäisyyden muotoja. Tulokset eivät myöskään kerro yksinäisyyden ajallisesta kestosta. Yksinäisyys vieraannuttaa joko hetkellisesti tai pidemmäksi aikaa paikasta ja itsestä. Työttömien ja työllisten ryhmissä vastaajat, jotka luottavat sosiaalisiin suhteisiinsa, ovat vahvemmin sidoksissa paikkaan. Työttömien ryhmässä tämä sidos on vielä vahvempaa kuin työllisillä. Samankaltaiset ihmiset hakeutuvat toistensa seuraan, joten liiallinen alkoholinkäyttö mahdollisesti vähentää kontakteja kohtuullisesti juovien tai raittiiden henkilöiden kanssa. Koetut ongelmat, liiallinen päihteiden käyttö ja mielenterveyden horjuminen ovat riskitekijöitä myös työllisten hyvinvoinnille.

Taulukko 3. Paikkasidokseen yhteydessä olevat tekijät työttömien ja työllisten ryhmissä.

Lineaarinen regressioanalyysi. Riippuva muuttuja: paikkasidos

Muuttuja	Työlliset		Työttömät	
	Model 1 (Stand. beta)	Model 2 (Stand. beta)	Model 1 (Stand. beta)	Model 2 (Stand. beta)
Sukupuoli	-.034		-.074	
Ikä	.034		-.007	
Parisuhdestatus ²²	-.054		.080	
Yksinäisyys ²³	-.072	-.101**	-.391***	-.460***
Luottamus ²⁴	.165***	.181***	.258*	.284**
Institutionaalinen luottamus ²⁵	.210***	.221***	-.056	
Tulevaisuus ²⁶	-.063		-.176	
Ongelmat	-.066	.074*	-.053	
R ²	.158	.150	.382	.348
Adjusted R ²	.148	.154	.328	.335
F	16.029***	17.864***	7.114***	26.170***

** = $p < 0.01$, *** = $p < 0.001$

Pohdinta

Tutkimustuloksemme osoittavat, että päihde- ja mielenterveysongelmia esiintyy niin työllisten kuin työttömienkin ryhmissä, mutta työttömien ryhmässä päihde- ja mielenterveysongelmien esiintyvyyttä on jonkin verran enemmän. Tuloksistamme ei käy ilmi, johtuiko työttömyys alkoholi- ja mielenterveysongelmista vai johtuivatko kyseiset ongelmat työttömyydestä. Lisäksi tulokset eivät kerro, oliko

²² Kysymyslomakkeen kysymys 28.

²³ Ks. kyselylomakkeen kysymys 45.

²⁴ Kyselylomakkeen kysymys 65.

²⁵ Kyselylomakkeen kysymys 66, summamuuttuja.

²⁶ Kyselylomakkeen kysymys 55.

alkoholinkäyttö lisääntynyt työttömyyden aikana tai työssä olevilla mahdollisesti työpaineiden tai muitten huolten vuoksi. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että liiallinen alkoholin käyttö on eräs työttömyyteen johtava syy ja toisaalta työttömyyden on todettu lisäävän alkoholinkäyttöä ja humalahakuista juomista (Hammarström ym. 2011). Valtaosa suomalaisista käyttää alkoholia, sillä vain noin joka kymmenes suomalainen aikuinen on raitis.

Mielenterveys- ja päihdeongelman samanaikaisuus tuo haasteita sosiaali- ja terveystaloukselle ja palvelujen pirstaleisuus voi vaikeuttaa asiakkaan palveluihin pääsyä. Työttömän ei ole aina helppo hakea apua. Pitkäaikaistyöttömillä on todettu olevan riittämättömästi hoidettuja sairauksia kuten mielenterveysongelmia, jotka heikentävät työllistymistä. Työttömät eivät hakeudu lääkärin vastaanotolle yhtä herkästi kuin työlliset eivätkä myöskään vaadi vastaanottoaikoja ehkä myös vältellen niitä. (Kerätär & Karjalainen 2010.) Terveystalouksenhuoltolaki (2010/132) velvoittaa kuntia järjestämään työttömien terveysneuvonnan ja terveystarkastukset, joten palveluun tulisi olla jokaisella mahdollisuus. Tutkimuksemme ei anna vastausta siihen, miten Varkaudessa työtön, päihde- tai mielenterveysongelmainen saa sosiaali- ja terveydenhuollosta apua. Sama problematiikka puhuttelee myös laajemmin Suomessa.

Tutkimuksemme tulosten mukaan varkauteleisten paikkasidos edistää työttömien koettua hyvinvointia ja toimii puskurina työttömyyden kielteisille vaikutuksille. Vaikka hyvinvointi on työttömillä jonkin verran alhaisempaa kuin työllisillä, ryhmien välillä ei ole silloin juurikaan eroa, jos työttömällä ei ole hyvinvoinnin muita riskitekijöitä. Samansuuntainen tulos on saatu myös aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa. Tässä mielessä yhteisöllisyys on avaintekijä hyvinvoinnin kokemisessa (Lambert ym. 2013; Sandstrom & Dunn 2014; Toikko & Pehkonen 2018). Aiemmissa tutkimuksissa on myös havaittu (esim. Ervasti 2004), että hyvinvoinnin kokeminen on laskenut voimakkaasti niiden työttömien keskuudessa, joiden elämässä työn merkitys on ollut suuri. Tässä analyysissämme ei tule näkyväksi

työn henkilökohtaisesti koettu merkitys, eikä myöskään se, kuinka kauan vastaaja on ollut työttömänä.

Yhteisöllisyys perustuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen (Tönnies 1926). Ystävien puute, vähäiset sosiaaliset suhteet ja yksinäisyys vähentävät hyvinvoinnin kokemusta ja paikkasidosta. Työttömyys näkyy ajan kulutuksessa, vapaa-ajan määrässä ja mahdollisuuksissa kuluttaa vapaa-aikaa. Ajan puutteesta tai liiallisesta ajasta tulee yksilölle ongelma (Ylikännö 2011). Työttömien ryhmässä kyseinen vaikutus on voimakkaampi kuin työllisten ryhmässä. Yksinäisyyden on todettu aiemmissa tutkimuksissa (Moisio & Rämö 2007) kiinnittyvän heikkoon sosioekonomiseen asemaan, matalaan koulutustasoon sekä tyytymättömyyteen omaa taloudellista tilannetta ja elinolosuhteita kohtaan. Lisäksi yksinäistä elämää kuvaa myös epäterveellinen ravinto, liikunnan puute ja päihteet sekä vaikeudet elintapojen muuttamisessa terveellisemmäksi. Yksinäisyyden tunteen kokemuksella ei ole todettu olevan suoraa yhteyttä ystävien määrään tai yksin asumiseen. (Kauhanen 2016.) Toisin sanoen ihminen voi tuntea yksinäisyyttä ryhmässä ja yksin asuminen kertoo lähinnä ydinperheen ihmissuhteiden puuttumisesta arjessa. Yksin asuminen voi olla yksilön kannalta vapaavalintainen tai ei-toivottu ratkaisu. Yksinäisyys on kokemuksena subjektiivinen, ja siinä on olennaista yksilön ja yhteisön välinen suhde.

Hyvinvoinnin kokemuksen mittaamistaapaa kohtaan on perusteltua olla kriittinen, sillä vastaajat saattavat kuvata omaa tilannettaan myönteisempänä kuin se todellisuudessa on. Lisäksi kyselyyn vastaamishetken mieliala voi vaikuttaa vastaamiseen ja näin myös tutkimustuloksiin. Tutkimuksemme tulokset ovat yhteneväisiä aiemmin ilmestyneen tutkimustiedon kanssa. Riittävän toimeentulon turvaaminen on olennainen osa hyvinvoinnin turvaamista työllisillä ja työttömillä. Taloudelliset vaikeudet altistavat sekä työttömiä että alhaisella toimeentulolla eläviä työllisiä psyykkiselle kuormittuneisuudelle. Selviytymiskeinona stressaavassa elämäntilanteessa voi olla juominen, ja pitkittynyt liiallinen alkoholinkäyttö altistaa masentu-

neisuudelle sekä muille terveysriskeille. Tukalassa elämäntilanteessa eläminen voi johtaa eriarvoistumiseen avun hakemisessa tarvittaessa. Sosiaalisesta verkostosta saatava tuki ja apu ovat merkittäviä yhteenkuulumisen ja läsnäolon kokemuksia, jotka auttavat selviytymään vaikeassa elämäntilanteessa. Puhutteleva kysymys on, hyötyvätkö terveet ja hyvinvoivat enemmän sosiaalisesta verkostostaan kuin haastavassa elämäntilanteessa olevat.

Paikkasidoksen ja hyvinvoinnin kokemisen välillä on tilastollisesti merkitsevä yhteys työttömien ja työllisten ryhmissä. Työssäkäyvät, joilla on päihde- tai mielenterveysongelmia tai jotka kärsivät yksinäisyydestä, ovat kiinnittyneitä paikkaan. Toisin sanoen Varkaus on heille paikkana merkityksellinen. Sen sijaan niille työttömille, joilla on joko mielenterveysongelma, päihdeongelma tai jotka kärsivät yksinäisyydestä, ei asuinpaikka ole hyvinvoinnin kannalta merkityksellinen. Kyseisistä hyvinvoinnin riskitekijöistä muodostuu henkilökohtaisia ongelmia, jolloin asuinpaikalla ei ole kovin suurta merkitystä. Kyseisten ongelmien kanssa kamppailevat voivat olla syrjäytymisvaarassa, koska yhteisöihin kuulumisen tunne ja sosiaaliset suhteet eivät toimi yksilöä ”kannattelevina” ja työttömyyden haitallisia vaikutuksia ”suodattavina” tekijöinä.

Työllisten ryhmässä luottamus ihmisiin ja erityisesti institutionaalinen luottamus olivat huomattavasti vahvempia kuin työttömien ryhmässä. Institutionaalinen luottamus kohdistuu organisaatioihin ja instituutioihin. Työttömillä on perusteltu syy olla pettyneitä entiseen työnantajaansa, työvoimahallintoon ja poliittiseen päätöksentekoon, kun vain osa kansalaisista saa olla työelämässä mukana. Hyvinvointivaltiossa ja yhteiskunnassa erilaisten etuuksien ja palvelujen saaminen ei lähtökohtaisesti perustu tarveharkintaan vaan yhtäläisiin mahdollisuuksiin ja oikeudenmukaisuuteen. Vastaavasti valikoivat, epäselvät tarveharkintaiset järjestelmät luokittelevat kansalaisia ja aiheuttavat eri ryhmien välistä vastakkainasettelua tai syrjäytymistä, mikä horjuttaa kansalaisten keskinäistä ja institutionaalista luottamusta. Julkisten instituutioiden ja niiden työntekijöiden

puolueeton toiminta vaikuttaa kansalaisten suhtautumiseen toisiinsa siihen, millaisina he näkevät kanssaihminen toiminnan ja kokevatko he olevansa eriarvoisessa asemassa yhteiskunnassa.

Naapuruston lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä työvoimahallinnon toiminta on useimmille kansalaisille tärkeä turvallisen arkielämän edellytys. Näiden organisaatioiden työntekijät vaikuttavat asiakaspalvelutyössään ihmisten käsityksiin yhteiskunnan toiminnasta, toimivuudesta ja tehokkuudesta. Sosiaali- ja terveystalvelujen tulisi kiinnittää työttömiin entistä enemmän huomiota ja tehdä ennalta kokonaisvaltaisesti ehkäisevää työtä, jotta ongelmat eivät kumuloituisi ja vahvistaisi toisiaan. Tämä edesauttaisi omalta osaltaan sitä, että yksilöt huolineen ja murheineen tuntisivat kuuluvansa paikkaan myös työttömänä ja ohuesta läheissuhteiden verkostosta huolimatta.

Kirjallisuus

- Blau, G., Petrucci, T. & McClendon, J. 2013. Exploring the impact of situational background, emotional and job search variables on coping with unemployment by drinking versus considering self-employment. *Journal of Workplace Behavioral Health* 28, 212–233.
- Blustein, D., Kozan, S. & Connors-Kellgren, A. 2013. Unemployment and underemployment: A narrative analysis about loss. *Journal of Vocational Behavior* 82, 210–233.
- Caleyachetty, R., Hardy, R., Cooper, R., Richards, M., Howe, L.D., Anderson, E. & Stafford, M. 2018. Modeling exposure to multiple childhood social risk factors and physical capability and common affective symptoms in later life. *Journal of Aging and Health* 30, 386–407.
- Coleman, J. 1988. Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology* 94, 95–120.
- Eliason, M. & Storrrie, D. 2009. Job loss is bad for your health – Swedish evidence on cause-specific hospitalization following involuntary job loss. *Social Science & Medicine* 68, 1396–13406.
- Ervasti, H. 2004. Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *Janus* 12, 298–318.
- Gallie, D., Paugman, S. & Jacobs, S. 2003. Unemployment, poverty and social isolation: Is there a vicious circle of social exclusion. *Journal of Poverty* 13, 1–32.
- Hammarström, A., Gustafsson, P., Strandh, Virtanen, P.M & Janlert, U. 2011. It's no surprise! Men are not hit more than women by the consequences of unemployment in the Northern Swedish cohort. *Scandinavian Journal of Public Health* 39, 187–193.
- Heponiemi, T., Wahlström, M., Elovainio, M., Sinervo, T., Aalto, A-M & Keskimäki, I. 2008. *Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 14. Helsinki: Edita.
- Herbig, B., Dragano, N. & Angerer, P. 2013. Health in the long-term unemployed. *Deutsche Ärzteblatt International* 110, 413–419.
- Hult, M., Saaranen, T. & Pietilä, A-M. 2016. Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 53, 108–118.

- Kauhanen, J. 2016. Yksinäisen terveys. Teoksessa J. Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 96–113.
- Kerätär, R. & Karjalainen, V. 2010. Pitkääikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. *Suomen Lääkärilehti* 65, 3683–3690.
- Kivipelto, M. & Saikkonen, P. 2018. Hyvinvointia niukuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. *JANUS, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 1, 57–72.
- Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Koskinen, S., Lundqvist, A. & Ristiluoma, N. (toim.) 2012. *Terveys, toimintakyky ja hyvinvointi Suomessa 2011*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 68. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lagerspetz, E. 2011. Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 79–105.
- Lambert, N. M., Stillman, T.F., Hicks, J.A., Shanmukh, K., Baumeister, R.F. & Fincham, F.D. 2013. To belong is to matter: Sense of belonging enhances meaning in life. *Personality and Social Psychology Bulletin* 39, 1418–1427.
- Lintonen, T. & Mäkelä, P. 2018. Kuinka suuri osa juomisesta on alkoholin riskikäyttöä? Teoksessa P. Mäkelä, J. Härkönen, Lintonen, T., Tigerstedt, C. & Warpenius, K. (toim.) *Näin Suomi juo*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 39-48.
- Manzon, L. & Devine-Wright P. 2014. *Place Attachment: advances in theory, methods, and applications*. London: New York: Routledge.
- Moisio, P. & Rämö, T. 2007. Koettu yksinäisyys demografisten ja sosioekonomisten taustatekijöiden mukaan Suomessa vuosina 1994 ja 2006. *Yhteiskuntapolitiikka* 72, 392–401.
- Ohisalo, M. 2017. *Murusia hyvinvointivaltion pohjalla. Leipäjonot, koettu hyvinvointi ja huono-osaisuus*. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies n:o 148. Kuopio: University of Eastern Finland.
- Olesen S., Butterworth, P. Leach, L.S., Kelaher, M. & Pirks, J. 2013. Mental health affects future employment as job loss affects mental health: findings from a longitudinal population study. *BMC Psychiatry* 13, 144.

- Pekkala J., Kujala, V. & Kaikkonen, R. 2012. Työttömyyden yhteys psyykkiseen kuormittuneisuuteen ja somaattisiin pitkäaikaissairauksiin Pohjois-Pohjanmaalla. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 49, 220–231.
- Pessi, A. B. & Seppänen, M. 2011. Yhteisöllisyys. Teoksessa J. Saari (toim.) *Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 288–313.
- Rannikko, P. 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa P. Rannikko, J. Oksa, T. Hämynen, H. Itkonen, H. Kilpeläinen, M. Simula, S. Vakimo ja M. Väisänen (toim.) 2008. *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasinmäestä*. Helsinki: SKS, 25–59.
- Relph, E. 1996. *Place and placelessness*. Lontoo: Pion.

8

Onko Varkaudessa Y-sukupolvea?

Pekka Kuusela, Katja Lötjönen & Mikko Saastamoinen

Nuorten aikuisten elämässä arkielämän epävarmuus liittyy työpäi-
kan ja toimeentulon hankkimiseen. Tämä näkemys on tullut esille
monissa viimeaikaisissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu yhteis-
kunnan rakenteellisia muutoksia sekä niiden välittymistä ihmisten
välisiin suhteisiin ja ylipäänsä kulttuuriin. Kaksi tutkimussuuntausta
on tässä yhteydessä kiinnostavia. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuk-
sessa muutosta on kuvattu uusliberaalin subjektin muodostumisena
ja turvattomuuden kulttuurina. Tällä tarkoitetaan sitä, että erityisesti
nuorten aikuisten elämässä hallitsevaksi eetokseksi on muodostunut
riippumattomuus muista ja selviytyminen yksin. Tämä tarkoittaa
näkemystä, että työn löytäminen on kiinni ennen kaikkea omista
ponnistuksista (Pugh 2015, 2016).

Tutkimuksessa on tuotu myös esille nuoruuden ja aikuisuuden
rajojen epämääräisyys. Puhutaan kehkeytyvästä tai vähitellen raken-
tuvasta aikuisuudesta eli siitä, että nuoret saavuttavat aikuisuuden
tunnusmerkkeinä pidettävät piirteet, kuten taloudellisen itsenäisyy-
den, entistä myöhemmin (Arnett 2015; ks. myös Côté 2014; Panagakis

2015; Sutela 2012). Näin ollen nuorten aikuisten ammatillinen polku ei ole mitenkään suoraviivainen, vaan sille on tyypillistä koulutuksen keskeyttäminen, hakeutuminen uudelle alalle ja mahdollisesti työn ja koulutuksen yhdistyminen. Tarkasteluun liittyy lisäksi sukupolvi-muutoksen ulottuvuus, sillä kyse on samalla siitä, että uutta Y-sukupolvea edustavat nuoret aikuiset suhtautuvat elämään toisella tavalla kuin aikaisempi X-sukupolvi.

Tässä luvussa käsittelemme Arki Varkaudessa -hankkeen kyselyaineistoa ja laadullisia haastatteluja niin sanotusta Y-sukupolvesta eli nykyisistä nuorista aikuisista tehdyn tutkimuksen näkökulmasta. Vastaavaa tutkimusta on tehty aiemmin tarkastelemalla työelämän sukupolvia ja työorientaatioita (esim. Järvensivu, Nikkanen & Syrjä 2014; Pyöriä ym. 2012). Näissä tutkimuksissa näkökulma on kuitenkin omaa artikkeliamme laajempi ja koskee useampia työelämän sukupolvia. Koska haastatteluaineisto sisälsi vain nuoria aikuisia, tarkastelemme tässä vain heitä.

Lähdemme liikkeelle kahta sukupolvea koskevasta aiemmasta tutkimustiedosta. Siitä jatkamme kyselyaineiston tarjoamiin tuloksiin, joiden pohjalta rakennamme profilia Varkaudessa asuvien nuorten aikuisten suhtautumisesta erityisesti työhön ja harrastuksiin. Sen jälkeen siirrymme haastatteluaineiston erittelyyn. Tarkastelemme työelämäorientaatioon, koulutusvalintoihin, harrastuksiin ja tietotekniikkaan liittyviä teemoja. Luvun lopuksi palaamme kysymykseen siitä, millaisia tulokset ovat verrattuna aiempaan tutkimukseen ja miten niitä pitäisi tulkita Varkauden kaltaista paikkakuntaa koskevinä tuloksina suhteessa sukupolvien mahdollisiin eroihin.

X-sukupolvesta Y-sukupolveen

Sosiologinen sukupolvitutkimus muodostaa oman alueensa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (esim. Alestalo 2006; Virtanen 2001). Esimerkiksi amerikkalainen perhesosiologinen sukupolvi-

jaottelu soveltuu kuitenkin huonosti suomalaiseen työelämään, jos lähtökohtana on laajempi kyselyaineisto. Myöskään saksalais sosiologi Karl Mannheimin tuotannosta lähtevä sukupolvitutkimus ei tarjoa yksiselitteistä mallia konkreettiselle tutkimukselle (Järvensivu 2014a, 35–40). Järvensivu ja Syrjä (2014, 41–57) ovat tehneet omassa tarkastelussaan useampiluokkaisen kuvauksen työelämän nykyisistä sukupolvista, joita he erottavat kuusi. Artikkelimme aineiston suhteen mielenkiintoisena voi pitää näistä kahta: yhtäältä Y-sukupolvea eli diginatiiveja (1980–1990) ja toisaalta Z-sukupolvea eli suuren globaalin taantuman sukupolvea (1991–).

Luokituksen perusteena on jo Mannheimin esittämä ajatus, että, että sukupolven muodostumisen kannalta tärkeä ajankohta ovat ikävuodet 16–18, jonka aikainen yhteiskunnan talous- ja työllisyystilanne luo sukupolvea määrittelevän avainkokemuksen tulevaisuudesta ja arkielämästä (Järvensivu 2014b, 28–34). Tällöin nyt käyttämässämme kysely- ja haastatteluaineistossa mukana olevat sijoittuisivat laskennallisesti näistä ryhmistä Y-sukupolveen ja enimmäkseen Z-sukupolveen, jonka takarajaa ei edellä mainitussa luokituksessa ole rajattu. Uuden sukupolven muodostumisen osalta voidaan nähdä, että diginatiivien Y-sukupolvi on tärkeä käsite, sillä se on ensimmäinen internetin aikakautta elänyt sukupolvi, josta johtaa polku tietotekniikan, sosiaalisen median ja älypuhelinien maailmaan. Y-sukupolven avainkokemuksiksi voisi nähdä Suomessa 1990-luvun laman ja yhteiskunnan tietoteknistymisen, kun taas Z-sukupolvelle tärkeää on ollut ilmastonmuutos ja siihen liittynyt populismin kasvu ja globalisaation vastustaminen.

Kun kyseessä on suhteellisen rajattu nuorten aikuisten aineisto, sukupolviluokkien malli ei välttämättä ole toimiva. Kirjallisuudessa yleisempi kehys on laajentaa Y-sukupolven määritelmää siten, että se sijoittuu pidemmälle aikajaksolle eli vuosina 1979–1997 syntyneisiin ja Z-sukupolvi vuodesta 1998 lähtien syntyneisiin (Alasoini, Järvensivu & Mäkitalo 2012, 10). Tämän rajauksen mukaan kysely- ja haastatteluaineiston nuorten aikuisten ryhmä (ikäryhmä 25–35) sijoittuisi

kokonaisuudessaan Y-sukupolven ryhmään, ja Z-sukupolvea edustavat eivät olisi vielä lainkaan työmarkkinoilla. Aiemman tutkimuksen mukaan Y-sukupolvea luonnehtisivat sellaiset piirteet työelämässä kuin halu omakohtaiseen oppimiseen ja kehitykseen, vähäisempi lojaalisuus työntantajaa kohtaan, halu menestymiseen ja turvalliseen työhöön, henkilökohtaiset tavoitteet, sopeutuminen muutoksiin ja katkonaisiin työsuhteisiin, perhe-elämän ja työn tasapainon tavoittelu sekä kasvaminen internetin ja tietotekniikan käyttöön (vrt. Alasoini ym. 2012, 10).

Vaikka näistä sukupolvikohtaisista piirteistä on keskusteltu paljon Y-sukupolvea koskevassa kansainvälisessä tutkimuksessa, mitään yksiselitteistä ja lopullista yksimielisyyttä niistä ei ole olemassa. Yhtäältä on todettu, että väite Y-sukupolven uudenlaisesta työorientaatiosta ja työn oikeutuksesta ei saa tukea ikäryhmiä koskevasta tutkimuksesta, mutta työn ulkoisia tekijöitä koskevat muutokset ovat todellisia, joskin vähäisiä (Krahna & Galambos 2014; Treuren, Gerry & Anderson 2010). Toisaalta on tuotu esille, että suomalaisen aineiston valossa työn arvostus ja työpaikkauskollisuus eivät ole muuttuneet X- ja Y-sukupolven välillä juuri lainkaan ja että voidaan ylipäänsä kysyä, onko lainkaan mieltä puhua Y-sukupolvesta omana sukupolvena (Pyöriä ym. 2012).

Kuten todettua, X- ja Y-sukupolvea koskeva tutkimus on liittynyt siis suurelta osin työelämää koskevien arvojen ja toimintatapojen muutokseen, vaikka tarkastelussa on huomioitu muitakin elämän puolia. Alla oleva erottavia tekijöitä kokoava taulukko on syntetisoitu useammasta lähteestä. Siinä huomioidaan työelämän lisäksi koulutus, harrastukset ja vapaa-aika sekä suhde tietotekniikkaan (vrt. Alasoini ym. 2012; Kultalahti 2017; Smola & Sutton 2002) (Taulukko 1):

Onko Varkaudessa Y-sukupolvea?

Taulukko 1. X- ja Y-sukupolven väliset erot aiemman tutkimuksen mukaan

Sukupolven muodostumiseen vaikuttavat tekijät	X-sukupolvi	Y-sukupolvi
Syntymävuodet	1965–1977	1978–1995
Työelämä	<ul style="list-style-type: none"> • Katkonaiset työurat • Skeptisyys ja kyynisyys • Arvostaa enemmän tulosta kuin prosessia • Hierarkiat ja muodollisuus • Epäluottamus organisaatiota kohtaan • Sisäinen sitoutuminen työhön 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasvanut epävarmaan työelämään • Välitön tyydytys, kärsimättömyys • Arvostaa välitöntä viestintää, vuorovaikutteisuus • Ei-hierarkisuus, avoimuus • Yksilöllinen tunnustus ja ohjaus tärkeää • Ulkoinen sitoutuminen työhön
Koulutus	<ul style="list-style-type: none"> • Kouluttautuminen yhteen ammattiin • Edistys- ja koulutususkon rapautuminen • Kova työ kannattaa 	<ul style="list-style-type: none"> • Halu kouluttautua lisää ja etsiä tietoa • Kiinnostus kehittyä omassa työssä • Ammatilliset pettymykset tuottavat mielenterveyden ongelmia
Harrastusten ja vapaa-ajan merkitys	<ul style="list-style-type: none"> • Harrastukset eivät vaikuta työhön • Työ tuottaa merkityksen elämälle • TV:n ja popkulttuurin sukupolvi 	<ul style="list-style-type: none"> • Harrastukset tärkeitä arkielämässä • Työn lisäksi muut asiat tuottavat nautintoa • Digikulttuurin ja somen sukupolvi
Suhde tietotekniikkaan	<ul style="list-style-type: none"> • Ensimmäinen tietokone- ja internet-sukupolvi, käyttö on opittu työelämässä 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppinut käyttämään internetiä ja älypuhelimia nuoresta pitäen, diginatiivi • Aktiivinen suhde sosiaaliseen mediaan työssä ja työn ulkopuolella

Taulukkoa 1 tarkasteltaessa on syytä muistaa, että eri sukupolvia koskevia tutkimuksia ei voida kovin mielekkäällä tavalla rinnastaa, sillä niiden aineistot ovat erilaisia. Sukupolvien asennoitumisen selittäminen ei sekään ole yksiselitteistä, sillä esimerkiksi X-sukupolven kyynisyyttä ja skeptisyyttä on selitetty sotien ja maailmanpoliittisten kriisien jatkumisella. X-sukupolvi oli myös ensimmäinen sukupolvi, jonka kummatkin vanhemmat olivat yleensä työelämässä ja tekivät uraa. Tästä syystä yksinäisyys ja varhainen itsenäistyminen on ollut tärkeä osa lapsuutta, kun taas Y-sukupolven tapauksessa esimerkiksi kunnallinen päivähoito ja isommissa ryhmissä eläminen on antanut lapsille enemmän sosiaalisia valmiuksia työhön ja muuhun elämään.

Sukupolvitutkimus, aineistot ja menetelmät

Eri sukupolvien koulutustasoa, varallisuutta tai palkkauseroja vertaillut tutkimus on perustunut yksinomaan kyselyaineistoihin, kun taas laadullisessa sukupolvitutkimuksessa on käytetty historiallista näkökulmaa, yhdistetty laadullista aineistoa ja kyselytutkimusta, hyödynnetty kaunokirjallisuuden sukupolvikuvauksia ja viety analyysiä myös narratiivisen sukupolvitutkimuksen suuntaan (esim. Virtanen 2001; Kultalahti 2017; Kauppila & Hartikainen 2012; Järvensivu ym. 2014). Useamman tyyppisen aineiston yhdistäminen on järkevää, kun tavoitteena on kuvata sukupolvikokemusta, joka ei välttämättä avaudu pelkän kyselyaineiston perusteella. Laadullisen aineiston käytön yleisenä tavoitteena voi pitää tässä yhteydessä sitä, että se valaisee tarkemmin nuorten aikuisten työhön, työelämään, koulutukseen, harrastuksiin ja tietotekniikkaan liittämiä yksilöllisiä ja sosiaalisia merkityksiä.

Tässä luvussa käytettävä kyselyaineiston osaotos koostui 110:stä 25–35-vuotiaasta varkautealaisesta, ja aineistoa analysoitiin tilastollisin menetelmin. Analyysissä käytettiin pääosin kuvailevia menetelmiä ja keskiarvovertailuja. Laadullisen haastatteluaineiston analyysi perustuu puolestaan teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin (directed content analysis, Mayring 2014), jossa edellä esitetty yhteiskunnan sukupolvia koskeva kuvaus ja erityisesti Y-sukupolven peruspiirteet ovat toimineet yleisenä käsitteellisenä karttana. Aineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisesti, mutta teoriaohjaavasti siten, että sen tavoitteena oli tuoda esille Y-sukupolveen liitettyjä yleisiä ominaisuuksia sellaisena kuin ne aineistossa mahdollisesti näkyvät työhön suhtautumisessa, koulutusvalinnoissa sekä vapaa-ajan ja harrastusten näkökulmasta. Tällaisena analyysi tarkentaa sitä, onko käsitteellinen ymmärrys sukupolvesta oikeansuuntainen aiemman tutkimuksen osalta.

Työelämä ja harrastukset nuorten aikuisten kyselyaineistossa

Analyysiin käytetyssä kyselyaineiston osaotoksessa (n=110) naisten osuus oli miehiä suurempi: naisia oli 61 prosenttia ja miehiä 39. Lähtään vastaajat jakautuivat niin, että syntymävuosien mukaisen kohortin vanhemmassa puoliskossa oli hiukan enemmän edustajia (56%). Koulutuksen ja tulojen suhteen vastaajat jakautuvat tasan, kuten myös pitkälti sen suhteen, oliko vastaajilla lapsia: 54,5 prosentilla oli, 45,5 prosentilla ei. Vastaajat olivat työelämässä ja ansiotyössä. Suurimman osan työsuhde oli vakinainen (79%) ja työ kokopäivätyötä (89%). Määräaikainen työsuhde oli 16,4 prosentilla ja osa-aikainen reilulla kymmenellä prosentilla. Vastaajilla oli myös takanaan jo varsin pitkiä työuria, lähes 25 prosentilla jo 11–20 vuotta, mikä kertoo varsin varhaisesta työelämään siirtymisestä. Niitä, jotka tekivät töitä työajan ulkopuolella muutaman kerran kuussa, noin kerran viikossa tai vähintään kaksi kertaa viikossa oli yhteensä reilu neljännes (27,3 %), vajaa neljännes ei tehnyt töitä työajan ulkopuolella koskaan ja loput satunnaisesti (28,2 %). Noin viidennes oli tehnyt pätkätöitä eli oli ollut viimeisen viiden vuoden aikana vähintään viidessä työsuhhteessa, ja reilu neljännes vastaajista (26,4 %) oli ollut työttömänä vähintään kuusi kuukautta yhtäjaksoisesti. Suurin osa vastaajista arvioi tulonsa riittäviksi, mutta kuitenkin noin 23 prosenttia koki, että tuloilla oli vaikeaa tulla toimeen. Tällainen oli se vastaajaryhmä, jonka vastausten perusteella tarkasteltiin Y-sukupolvelle ominaisena pidettyjä ilmiöitä, itsensä kehittämistä ja työelämän katkonaisuutta.

Itsensä kehittäminen vapaalla ja työssä

Y-sukupolvelle on katsottu olevan ominaista itsensä kehittäminen. Tässä uuden oppiminen ja kouluttautuminen ovat keskiössä. Itsensä kehittäminen jatkuu läpi elämän ja laajenee useille elämän alueille. Siinä, missä X-sukupolvi hankki itselleen yhden koulutuksen tai jopa

siirtyi työelämään ilman ammatillista koulutusta, kuuluu Y-sukupolven elämään kouluttautuminen yleisesti. Koulutusta hankitaan työelämässä ensisijaisesti omassa työssä kehittymisen vuoksi eikä lähtökohtaisesti työn saamisen, siinä pysymisen tai siinä etenemisen vuoksi. Itsensä kehittäminen kuuluu osaksi myös vapaa-ajan harrastuksia. Yhä enemmän opiskellaan omaksi iloksi. Kaiken kaikkiaan itsensä kehittäminen tuo lisämerkitystä elämään laajasti eikä sen katsota olevan pelkästään jonkin tietyn ammattiaseman saamisen väline.

Aineiston perusteella muodostettiin kaksi itsensä kehittämistä koskevaa muuttujaa, jotka olivat *itsensä kehittäminen vapaa-ajalla opiskellen*²⁷ ja *itsensä kehittäminen työssä*²⁸. Kun näiden keskiarvoja tarkasteltiin vastaajaryhmien (sukupuoli jne.) mukaisissa ryhmissä, ryhmien väliltä löytyi varsin vähän eroja (taulukko 2). Muuttujassa itsensä kehittäminen työssä ainoastaan koulutus ja se, tekikö töitä työajan ulkopuolella, toivat tilastollisesti merkitseviä eroja. Ne, joiden korkein koulutus oli peruskoulu, ammattikoulu, lukio tai ylioppilastutkinto kokivat keskimäärin vähemmän voivansa kehittää itseään työssään kuin ne, joilla oli opisto- tai korkeakoulututkinto. Mitä korkeampi koulutus, sen paremmin vastaajat siis kokivat voivansa kehittää itseään työssään. Tämä voi kertoa siitä, että korkeammin koulutetuilla on enemmän mahdollisuuksia kehittää itseään työssä tai siitä, että he kokevat sen tarpeelliseksi, mielekkääksi tai jopa joksikin, jota heiltä edellytetään. Toinen tilastollisesti merkitsevä ero löytyi suhteessa siihen, missä määrin vastaaja teki töitä työajan ulkopuolella²⁹. Mitä useammin töitä tehtiin työajan ulkopuolella, sen

²⁷ *Itsenä kehittäminen vapaa-ajalla opiskellen* -muuttuja muodostettiin seuraavista kahdesta muuttujasta: Kuinka usein vapaa-ajallasi: Opiskelet omaksi iloksesi ja Kuinka usein vapaa-ajallasi: Opiskelet ammatillista pätevyyyttäsi lisätäksesi. Muuttujien välinen korrelaatio oli Spearman's $r=0.538$ ja Cronbach $\alpha=0.714$.

²⁸ *Itsenä kehittäminen työssä* -muuttuja muodostettiin seuraavista kahdesta muuttujasta: Millaiseksi arvioisit nykyisen työsi erilaisia piirteitä? Voin työssäni toteuttaa omia kykyjäni ja Millaiseksi arvioisit nykyisen työsi erilaisia piirteitä? Minulla on mahdollisuus oppia uutta. Muuttujien välinen korrelaatio oli Spearman's $r=0.590$ ja Cronbach $\alpha=0.704$.

²⁹ Muuttuja oli viisiportainen asteikko (1=ei koskaan ...5= vähintään kaksi kertaa viikossa).

korkeampi keskiarvo *itsensä kehittäminen työssä* -muuttujasta tuli³⁰. Tämä voi kertoa siitä, että ne, jotka tekivät enemmän töitä työajan ulkopuolella, tekivät niin siksi, että kokivat työnsä mielekkääksi itsensä kehittämisen näkökulmasta. Toisaalta se voi yhtä lailla kertoa siitä, että juuri tekemällä töitä enemmän työajan ulkopuolella heille kertyi enemmän työaika ja siten mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen työssään.

Kun vertaillaan *itsensä kehittäminen opiskellen* ja *itsensä kehittäminen työssä* -mittareiden keskiarvoja, huomataan, että jälkimmäisessä on kautta linjain linjan korkeampia keskiarvoja eri vastaajaryhmissä (Taulukko 2). Itsensä kehittäminen vapaa-ajalla opiskellen, kun mitattavina asioina oli opiskelu omaksi iloksi tai ammatillista pätevyyttä lisätäkseen, oli siis varsin vähäistä ja sai korkeimmillaankin keskiarvoksi vain 5,67³¹. Tämä voi olla selitettävissä yksinkertaisesti sillä, että jos kokee saavansa riittävästi mahdollisuuksia kehittää itseään työssä, ei enää koe tarvetta itsensä kehittämiseen opiskellen. Siinä mielessä aineiston nuoret aikuiset saattoivat suhtautua Y-sukupolvelle epätavallisella tavalla itsensä kehittämiseen pääasiassa työelämän näkökulmasta ja siinä ammatillisen pätevyyden lisäämisen näkökulmasta. Tätä tukee myös se huomio, että itsensä kehittäminen työssä näytti hiukan laskevan sen mukaan, mitä pidempi työura oli takana. Näin ollen työssä ei joko koettu enää niin suurta itsensä kehittämisen tarvetta tai sitten työ ei enää tarjonnut niin runsaasti mahdollisuuksia kehittyä, kun kokemus työstä oli karttunut ja asema vakiintunut. Y-sukupolven on ajateltu työelämässä ohjautuvan myös enemmän ulkoisesti, kuten henkilökohtaisen palautteen ja etenemisen kautta, eikä siis niinkään sisäisen motivaation ajamana. Tähän itsensä kehittäminen juuri työelämän vaatimuksia ja tarpeita ajatellen taas sopii.

³⁰ Keskiarvo vaihteli välillä 7,44–9,21 (Brown-Forsythe $F(4)=5,742$, $p<.001$).

³¹ Muuttujan arvojen vaihteluväli oli 2–10.

Taulukko 2. Itsensä kehittämisen muuttujien keskiarvot ja keskihajonnat eri vastaajaryhmissä^a

	Itsensä kehittäminen vapaa-ajalla opiskellen ^a					Itsensä kehittäminen työssä ^b				
	n	ka ^c	kh ^d	t (df)	Sig. ^e	n	ka	kh	t (df)	Sig.
<i>Sukupuoli</i>	ns.					ns.				
Mies	43	4,28	2,24	-0,025		36	7,72	1,67	0,879	
Nainen	67	4,27	2,05	(108)		51	8,04	1,65	(85)	
<i>Ikäryhmä</i>	ns.					ns.				
25–30 -vuotiaat	48	3,88	1,86	-1,751		35	7,94	1,59	0,160	
31–35 -vuotiaat	62	4,58	2,25	(108)		52	7,88	1,71	(85)	
<i>Tulot</i>	ns.					ns.				
0–1799	54	4,33	2,19	0,180		34	8,00	1,81	0,366	
1800–	54	4,26	2,08	(106)		52	7,87	1,57	(84)	
<i>Tulojen riittävyys</i>				ANOVA F (df)	ns.				Brown-Forsythe F	ns.
Nykyisillä tuloilla elää mukavasti	20	4,25	1,86	0,001		18	8,56	0,92	1,288	
Nykyisillä tuloilla tulee toimeen	61	4,23	2,15	(2)		54	7,85	1,63	(2)	
Nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen	21	4,24	2,21			11	7,64	2,34		
<i>Sivillisääty</i>				t (df)	ns.				t (df)	ns.
Ei avo- eikä avioliitossa	26	4,27	2,13	-0,010		19	7,74	1,82	-0,508	
Avo- tai avioliitossa	84	4,27	2,13	(108)		68	7,96	1,62	(85)	
<i>Onko lapsia</i>	ns.					ns.				
Kyllä	60	4,28	2,30	0,057		46	8,02	1,67	0,677	
Ei	50	4,26	1,90	(108)		41	7,78	1,65	(85)	
<i>Työllisyysasema</i>	ns.					N/A				
Ansiotyössä	83	4,07	2,04	1,759		81	7,93	1,60		
Jokin muu ^f	27	4,89	2,26	(108)		-	-	-		
<i>Koulutus</i>	ns.					**				
Peruskoulu, lukio, ylioppilas- tai ammatillinen tutkinto	55	3,96	1,89	-1,542		38	7,34	1,85	-2,819	
Opisto- tai korkeakoulututkinto	55	4,58	2,30	(104)		49	8,35	1,35	(85)	

Onko Varkaudessa Y-sukupolvea?

Taulukko 2. jatkuu

<i>Työsuhteen laatu</i>	ns.					ns.				
Vakituinen	67	4,33	2,21	0,678		67	7,87	1,64	-0,037	
Määräaikainen	18	3,94	1,83	(83)		17	7,88	1,73	(82)	
<i>Työsuhteen muoto</i>	ns.					ns.				
Kokoaikainen	77	4,30	2,15	0,982		77	7,97	1,56	0,632	
Osa-aikainen	10	3,60	1,78	(85)		9	7,44	2,46	(9)	
<i>Työskentely työ- ajan ulkopuolella</i>	ANOVA F ns.								Brown- Forsythe ***	F ³²
En koskaan	26	3,58	1,90	2,191		25	7,44	1,90	5,742	
Satunnaisesti	31	4,16	2,00	(4)		31	7,48	1,69	(4)	
Muutamia kertoja kk	8	5,67	2,78			9	8,22	1,20		
Noin kerran viikossa	7	3,71	1,25			7	8,57	0,79		
Vähintään kaksi kertaa viikossa	14	4,86	2,25			14	9,21	0,80		
<i>Kuinka monta vuotta on ollut ansiotyössä?</i>	ANOVA F ns.								ANOVA F	ns.
1–5 vuotta	22	3,86	1,67	1,188		22	8,32	1,46	2,317	
6–10 vuotta	44	4,11	2,16	(2)		43	8,02	1,42	(2)	
11–20 vuotta	21	4,81	2,40			21	7,29	2,15		
<i>Onko ollut työttö- mänä?^a</i>				t (df)	ns.				t (df)	ns.
Kyllä	23	4,04	1,80	-0,460		23	7,30	1,96	-1,861	
Ei	64	4,28	2,23	(85)		63	8,14	1,49	(32)	
<i>Onko tehnyt päätä- töitä?^b</i>	ns.					ns.				
Kyllä	18	4,17	2,04	-0,116		18	7,94	1,96	0,074	
Ei	69	4,23	1,15	(85)		68	7,91	1,59	(84)	

^a Muuttujan vaihteluväli 2–10.

^b Muuttujan vaihteluväli 2–10.

^c Keskiarvo

^d Keskihajonta

^e Merkitsevyystestien tulokset: ns= ei merkitsevä, *= p<0,05, **= p<0,01, ***=p<0,001, N/A= testaus ei mahdollinen

^f Opiskelija (7), työtön (4), kotiäiti/-isä/omaishoitaja (10), eläkkeellä (1), muu (5)

^g Vähintään kuusi kuukautta yhtäjaksoisesti

^h Oletko ollut viimeisen 5 vuoden aikana vähintään viidessä työsuhteessa, eli tehnyt ns. päätöitä?

³² Dunnett T₃: En koskaan vs. Vähintään 2krt/vko p=.002 ja Satunnaisesti vs. Vähintään 2krt/vko p<.001

Onko työelämän katkonaisuus tavoite vai epävarmuuden lähde?

Itsensä kehittämis- ja kouluttautumishalun lisäksi Y-sukupolvea on sanottu leimaavan työelämän epävarmuuteen kasvaminen ja sen siettäminen. Katkonaisen tai vaihtelevan työuran on jopa sanottu olevan jotain, mitä Y-sukupolvi kaipaa. Pitkä ura samalla alalla samalla työnantajalla olisi jotain, mistä vain X-sukupolvi haaveili. Y-sukupolvelle tavallisen työuran on kuvailtu olevan jono määräaikaista töitä eri työnantajilla, joiden välissä ja lomassa on kouluttautumista, kenties välillä kokonaan uuteen ammattiin ja välillä myös työttömyysjaksoja.

Työelämän mahdollista katkonaisuutta tutkittiin aineistosta muodostetun työelämän epävarmuutta mittaavan³³ ja stressin kokemista³⁴ mittaavien muuttujien avulla. Kun työelämän epävarmuutta tarkasteltiin vastaajaryhmien mukaan, tuli viidessä muuttujassa esiin tilastollisesti merkitseviä eroja. Ensinnäkin sukupuoli erosi toisistaan siten, että naiset kokivat miehiä enemmän työelämässä epävarmuutta. Toiseksi eroja toi se, oliko vastaajan työsuhde vakituinen vai määräaikainen. Määräaikaisessa työsuhteessa olleet kokivat selvästi enemmän epävarmuutta kuin vakituksessa työsuhteessa olevat. Kolmanneksi samansuuntaisia tuloksia tuli sen suhteen, oliko vastaajan työsuhde kokoaikainen vai osa-aikainen; osa-aikaisuus lisäsi selvästi työelämän epävarmuuden kokemista. Neljänneksi työttömyyden (vähintään kuuden kuukauden pituisen) kokeminen lisäsi

³³ Työelämän epävarmuus -muuttuja koostui viidestä osiosta: Pidätkö todennäköisenä, että seuraavan vuoden aikana: Sinut irtisanotaan nykyisestä työpaikastasi, Sinut siirretään toisiin tehtäviin, Työtuntiesi määrää vähennetään vastoin tahtoasi, Joudut muuttamaan toiselle paikkakunnalle työn perässä ja Työmatkasi pitenevät huomattavasti vastoin tahtoasi. Osioiden korrelaatiot (Spearman) vaihtelivat välillä $r = .301 - .639$ ja summamuuttujan reliabiliteettikerroin (Cronbachin alpha) oli .848.

³⁴ Kyselylomakkeessa stressin kokemista kysyttiin seuraavalla tavalla: Stressi on tilanne, jossa ihminen tuntee itsensä jännittyneeksi, levottomaksi, hermostuneeksi tai ahdistuneeksi tai hänen on vaikea nukkua asioiden vaivatessa jatkuvasti mieltä. Oletko kokenut tällaista stressiä viimeisen 6 kuukauden aikana?

selkeästi epävarmuuden kokemista. Lisäksi pätkätoiden tekeminen toi samankaltaisia tuloksia niiden kokemisen lisätessä koettua epävarmuutta.

Näin ollen varkauteilaiset nuoret aikuiset kokevat edelleen epävarmuutta työelämän joustavuudeksi nykyään nimitettävistä tekijöistä, kuten määräaikaisista työsuhteista, osa-aikatyöstä, työttömyyspätäkistä ja pätkätoista. Myös naiset kokivat työelämän epävarmuutta miehiä enemmän.

Ne vastaajat, jotka kokivat työelämän epävarmaksi, eivät kuitenkaan kokeneet muita useammin toistuvaa stressiä (taulukko 3). Kaiken kaikkiaan stressin kokeminen oli kuitenkin yleistä. Kaikissa vastaajaryhmissä noin kolmannes koki stressiä melko tai erittäin paljon. Poikkeuksina nousi esiin kolme eroja tuottavaa muuttujaa. Näistä ensimmäinen oli tulojen riittävyys. Niistä, jotka kokivat tulevansa tuloillaan mukavasti toimeen, vain 15 prosenttia koki stressiä melko tai erittäin paljon. Toisaalta niistä, jotka kokivat, että nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen, lähes 43 prosenttia koki melko tai erittäin usein stressiä. Toisen poikkeuksen tuotti työn osa-aikaisuus: osa-aikaisessa työsuhteessa olevista 40 prosenttia koki stressiä melko tai erittäin usein. Kolmantena poikkeuksena olivat pätkätoita tehneet, joista yli 44 prosenttia koki joko melko tai erittäin usein stressiä. Näin ollen työelämän epävarmuus työn osa-aikaisuuden ja pätkätoiden kontekstissa lisäsi stressin kokemista, vaikkakaan yhteys ei tässä aineistossa yltänyt tilastolliseen merkitsevyyteen. Stressin kokemista lisäsi myös se, miten usein tehtiin töitä työajan ulkopuolella. Niistä, jotka kertoivat tekevänsä vähintään kaksi kertaa viikossa töitä työajan ulkopuolella, puolet koki stressiä melko tai erittäin paljon.

Taulukko 3. Työelämän epävarmuus ja stressin kokeminen

	Työelämän epävarmuus ^a					Stressin kokeminen ^b					
	n	ka ^c	kh ^d	t (df)	Sig.	n	%			K _{hi} ² (df)	Sig.
							1	2	3		
<i>Sukupuoli</i>	**					ns.					
Mies	35		3,13	2,825		43	39,5	25,6	34,9	2,742	
Nainen	50		4,56	(83)		67	28,4	40,3	31,3	(2)	
<i>Ikäryhmä</i>	ns.					ns.					
25–30 –vuotiaat	36	8,64	4,47	-0,927		48	37,5	31,3	31,3	0,917	
31–35 –vuotiaat	49	9,49	3,96	(83)		62	29,0	37,1	33,9	(2)	
<i>Tulot (euroa/kk)</i>	ns.					ns.					
0–1799	34	9,44	4,72	0,559		54	31,5	38,9	29,6	1,044	
1800–	51	8,92	3,81	(83)		54	35,2	29,6	35,2	(2)	
<i>Tulojen riittävyys</i>					ANOVA-F					K _{hi} ²	ns.
Nykyisillä tuloilla elää mukavasti	17	9,41	5,57	0,092		20	40,0	45,0	15,0	5,237	
Nykyisillä tuloilla tulee toimeen	54	8,94	3,72	(2)		61	31,1	34,4	34,4	(4)	
Nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen	11	9,27	4,25			21	38,1	19,0	42,9		
<i>Siviilisäätty</i>	ns.					ns.					
Ei avo- tai avio- liitossa	19	10,84	5,89	1,557		26	19,2	42,3	38,5	2,831	
Avo- tai avio- liitossa	66	8,64	3,4	(22)		84	39,9	32,1	31,0	(2)	
<i>Onko lapsia</i>	ns.					ns.					
Kyllä	44	8,45	3,45	-1,555		60	33,3	31,7	35,0	0,540	
Ei	41	9,85	4,78	(83)		50	32,0	35,0	30,0	(2)	
<i>Työllisyysasema</i>	N/A					ns.					
Ansiotyössä	80	13,00	4,04			83	33,7	33,7	32,5	0,173	
Jokin muuf	-	-	-			27	29,6	37,0	33,3	(2)	
<i>Koulutus</i>	ns.					ns.					
Peruskoulu, lukio, ylioppilas- tai ammattillinen tutkinto	38	9,08	4,04	-0,099		55	36,4	29,1	34,5	1,503	
Opisto- tai korkeakoulututkinto	47	9,17	4,34	(83)		55	29,1	40,0	30,9	(2)	
<i>Työsuhteen laatu</i>	**					ns.					
Vakitainen	66	8,44	3,88	-3,182		67	35,8	31,3	32,8	2,310	
Määräaikainen	17	11,88	4,34	(81)		18	22,2	50,0	27,8	(2)	

Onko Varkaudessa Y-sukupolvea?

Taulukko 3. jatkup Taulukko 3. Työelämän epävarmuus ja stressin kokeminen

Työsuhteen muoto	**					ns.					
Kokoaikainen	77	8,71	3,74	-2,643		77	32,5	35,1	32,5	0,233	
Osa-aikainen	10	12,30	5,96	(83)		10	30,0	30,0	40,0	(2)	
<i>Työskentely työajan ulkopuolella</i>	ANOVA-F				ns.	N/A					
En koskaan	25	9,64	5,42	0,797		26	42,3	38,5	19,2		
Satunnaisesti	31	9,32	3,53	(4)		31	32,3	29,0	38,7		
Muutamia kertoja	9	9,89	3,95			8	33,3	33,3	33,3		
kk											
Noin kerran viikossa	7	6,86	2,55			7	42,9	28,6	28,6		
Vähintään kaksi kertaa viikossa	13	8,38	3,75			14	7,1	42,9	50,0		
<i>Kuinka monta vuotta on ollut ansiotyössä?</i>	ANOVA-F				ns.					Khi ²	ns.
5–10 vuotta	21	10,76	5,29	2,328		22	31,8	36,4	31,8	1,449	
6–10 vuotta	44	8,77	3,35	(2)		44	29,5	38,6	31,8	(4)	
11–20 vuotta	20	8,20	4,28			21	38,1	23,8	38,1		
<i>Onko ollut työttömänä?</i> ^a	**					ns.					
Kyllä	22	11,45	3,94	3,192		23	21,7	39,1	39,1	1,571	
Ei	63	8,32	3,98	(83)		64	35,9	32,8	31,3	(2)	
<i>Onko tehnyt päätöitä?</i> ^b	*					ns.					
Kyllä	17	11,18	4,93	2,315		18	27,8	27,8	44,4	1,273	
Ei	68	8,62	3,84	(83)		69	33,3	36,0	30,4	(2)	

^a Vertailussa mukana vain ne, jotka ovat vastanneet olevansa työelämässä, mitä isompi arvo sen epävarmuuspaa, arvo voi vaihdella välillä 5–15.

^b 1 Ei lainkaan tai melko vähän, 2 Jonkin verran, 3 Melko paljon tai erittäin paljon

^c Keskiarvo

^d Keskihajonta

^e Merkitsevyydestien tulokset: n.s.= ei merkitsevää, *= p<.05, **= p<.01, ***=p<.001, N/A= testaus ei mahdollinen

^f Opiskelija (7), työtön (4), kotiäiti/-isä/omaishoitaja (10), eläkkeellä (1), muu (5)

^g Vähintään kuusi kuukautta yhtäjaksoisesti

^h Oletko ollut viimeisen 5 vuoden aikana vähintään viidessä työsuhteessa, eli tehnyt ns. päätöitä?

Nuorten aikuisten arkielämää Varkaudessa

Työelämä osana nuorten aikuisten arkielämää

Y-sukupolvea koskeva tutkimus perustuu yleensä aineistoihin, joissa kysytään työelämässä olevilta heidän motivaatioonsa tai arvoihinsa liittyviä asioita. Varkauden nuoria aikuisia koskeva tutkimusaineisto on monipuolisempi, sillä mukana on myös sellaisia, jotka syystä tai toisesta eivät ole työelämässä. Kokonaisuutena laadullisiin haastatteluihin osallistuneiden joukko (N=76) jakautuu kyselylomakkeessa olleen luokittelun mukaisesti siten, että työelämässä oli haastatelluista 42 (myös osa-aikaiset, sairauslomalla olevat ja opiskeluja samalla suorittavat), opiskelemissa 13, erilaisten sosiaaliturvaetuuksien (kuten perhevapaan) piirissä 14 ja työttömänä 7. Näin nuorten aikuisten elämäntilanteessa näkyy osittainen siirtymä työelämään ja nuorille lapsiperheille tyypillinen asetelma, jossa perheen äiti on kotona hoitamassa pieniä lapsia.

Haastateltavat näkivät työn mielekkyyden ja hyvien puolien kannalta keskeisinä seikkoina erityisesti vaihtuvat työtehtävät, ihmisten kanssa työskentelemisen, päivien erilaisuuden ja työhön liittyvät haasteet. Stressaavia tilanteita ei välttämättä koettu yksistään kielteisinä, vaan ne saattoivat tuoda työhön juuri kaivattua vaihtelua. Eräs haastateltava kuvaa asiaa seuraavasti:

Tää on tuota, tämmöstä yksinäistä pakertamista aika paljon. Että pari työntekijää mulla on alaisuudessa aina silloin tällöin. Ja kesäsin sit on vähän enemmän, kolme, neljäki. Mutta paljon semmosta yksinäistä työtä, myyntiä ja urakoinnin suunnittelua ja asiakkaitten kanssa pelaamista. Että siinä, siinäpä se oikeestaan on. Paljon vastuuta ja paljon, paljon kiirettä ja stressiä ja hankalia tilanteita. Mutta toisaalta palkitsevaa sitte ku saa vähän toteuttaa itseään.

K: Okei. No, mikä siinä on hyvää ja mikä siinä on huonoa, työssä?

V: No se on ainaki hyvää että on täysin, ite saa määritellä omat työajat kyllä. Että, että perheellisenä se auttaa kun on, on tuota, pystyy ite määräämään että millon on töissä ja millon ei. Että jos tarvii vapaita, ni voi pitää vähän ja.. mutta sitte on taas se että on sitte vastuussa niitten työntekijöitten, että niillä on töitä. Ja, ja sitte että saadaan urakat onnistumaan että firmalle on kannattavia urakoita ja.. se on ehkä sillain niinku raskasta ja huono puoli siinä mutta..

Kuten edellisessä tulee esille, oman hyvinvoinnin kannalta tärkeäksi nähdään myös se, että työaikaan ja työtehtävien sisältöön voi myös itse olennaisesti vaikuttaa ja että työ mahdollistaa itselle tärkeitä asioita. Viittaukset työn vaihtelevuuteen, työajan liukumisiin, oman työn ulkoisen kontrollin puuttumiseen ja työajan elämäntilanteen kannalta sopivaan lyhentämiseen toistuvat siis useammassa haastattelussa myönteisinä piirteinä, oli kyse sitten palvelutyöstä tai yleisemmin asiakkaiden kanssa työskentelystä. Nämä voi nähdä luonteeltaan enemmän työn sisäisiksi kuin ulkoisiksi motivaatiotekijöiksi.

Kukaan haastateltavista ei juuri kuvannut omaa työtään unelma-ammattina tai pitkäaikaisena haaveena, johon he olivat pitkään tähdänneet, vaan positiiviset piirteet rakentuivat työn sisältöön liittyvistä asioista ja oman työn kontrollista. Moni kokopäivätyössä olevista ei välttämättä edes osannut mainita mitään omaan työhön liittyviä kielteisiä piirteitä, mutta osapäivätyössä tai muuten epävarmassa työsuhteessa yksi tällaisista seikoista oli palkan pienuus. Oman työorganisaation epävarmuus ei juuri heijastunut haastattelijan valossa työn mielekkyyteen, mutta kunnallisten palveluiden kohdalla tällaisia viittauksia oli (koulutus-, sosiaali- ja terveystalvet).

Työhön läheisesti liittyvä tekijä on sen vaikutus arkielämään. Y-sukupolven kohdalla on mainittu siitä, että työn ja perheen yhteensovittaminen nähdään edellistä sukupolvea tärkeämmäksi. Tämä koskee erityisesti perheellisiä, kun kumpikin vanhemmista on työelämässä. Kuvaukset päivän kulusta ja nuoren lapsiperheen arjesta toistavat usein samoja asioista: varhainen herääminen, aamupalan

valmistelu, kahvi, lehden lukeminen, lasten herättäminen, heidän aamupalansa, valmistautuminen työpäivään, lasten pukeminen ja vieminen joko hoitoon tai kouluun, työpäivän kiireet, paluu takaisin kotiin, lasten ja omat harrastukset, kotona oleminen ja television seuraaminen. Lapsiperheen aamua kuvaa seuraava lainaus:

No kaikki arkipäivät on kyllä aika samanlaisia, varsinkin kun on pieniä lapsia niin se menee hyvin niinku tämmösessä rutiininomaisessa järjestyksessä se päivä, että herätään ja, me herätään tietysti miehen kanssa vähän aikasemmin ja siinä valmistellaan itteemme, ja sit lapset herätetään jos eivät ite oo jo heränneet. Ja se alkaa sitten sillä tavalla ja tietysti vähän siinä lapsia laitellaan valmiiks, vaihetaan vaatteita ja, tehään aamupesuja ja, ja tota, sit joko jos mulla on myöhäsempi meno niin sitten muut lähtee ja mä jään sitten vielä kotiin syömään aamupalaa tai, tai sitten käy niin et mä oon syöny sen aamupalan jo aikasemmin, riippuu vähän monelleko on töihin meno.

Vaihtelua tuottivat mahdolliset vierailut vanhempien tai isovanhempien luona, mutta pääsääntöisesti arki oli tätä. Vastaavasti lapsittomilla avopareilla tai yksin elävillä perhe-elämän tilalla olivat harrastukset ja kavereiden säännöllinen tapaaminen. Mainintoja työelämän kiireiden heijastumisesta arkeen ei haastatteluissa juuri näkynyt. Vaikeuksia oli tilanteissa, joissa lapsia oli enemmän tai oma lapsi oli vammainen. Usein nuoren lapsiperheen arkea helpotti, että perheen vanhemmat pystyvät sopimaan joustavasti lasten hoitamisesta arjessa.

Nuoret aikuiset kokevat itselleen selvästi tärkeiksi työn sisäiset ja ulkoiset motivaatiotekijät, kuten mukavat työkaverit, työaikaliiukumien käyttö, ulkoisen kontrollin puuttuminen ja työajan joustava soveltaminen omaan elämäntilanteeseen. Nämä asiat toistuivat useammassa haastattelussa, mutta samalla on syytä pitää mielessä se, että merkittävä osa (n=13) haastateltavista suoritti työn ohella opintojaan tai oli oppisopimuskoulutuksessa. Osapäivätyö mahdol-

listi opiskelun ja työn yhdistämisen. Vastaavasti työ ohjasi erityisesti perheellisten elämää, mutta työhön suhtauduttiin luonnollisena osana arkea. Haastatteluissa ei tullut esille sellaista huolta työn ja muun elämän yhdistämisestä, joka olisi tuottanut omaan elämään suoranaista stressiä tai vaikeuttanut jaksamista. Ongelmia kyllä koettiin, jos oman työn aikataulut olivat kiireisiä tai jos työ oli muuten enustamatonta. Tämä kiire ei kuitenkaan haastateltavien puheessa johtanut siihen, että työn ulkopuolisesta maailmasta olisi haettu täydellistä vapautumista arjen pakoista esimerkiksi harrastusten tai ulkomaanmatkojen avulla.

Koulutusvalintojen mutkikkaat polut

Kuten edellä todettiin, Y-sukupolvea on luonnehdittu sellaiseksi, joka haluaa kouluttautua lisää ja etsii omaehtoisesti tietoa. Koulutuksella nähdään toisin sanoen olevan itseisarvo, joka liittyy omakohtaiseen kiinnostukseen oppia ja ottaa asioista selvää. Tämä tulos on saatu sellaisten nuorten aikuisten osalta, jotka ovat jo työelämässä mukana. Jos ajatellaan kuitenkin koulutusvalintoja yleisesti, nuoret aikuiset ovat saattaneet kouluttautua yhdelle alalle, jolle ovat sitten valmistumisen jälkeen siirtyneet. Työssäolon aikana he ovat sitten kiinnostuneet kouluttautumaan lisää tai hankkimaan uuden ammatin.

Yleisesti haastateltavia luonnehti kuitenkin se, että heistä merkittävä osa eli siirtymävaihetta yhdistämällä opiskelun ja työn. Nuorten aikuisten sijoittuminen työelämään on vielä monen kohdalta keskeneräinen. Kouluttautumisen polku voi olla mutkikas ja siirtää työelämään siirtymistä, perheen perustamista ja lasten hankkimista myöhemmäksi. Nämä yhdistävät haastateltujen nuorten aikuisten elämäntilanteen siihen, mistä tutkimuksessa on kutsuttu kehkeytyväksi aikuisuudeksi (Arnett 2015).

Kouluttautumisen ja opiskelun polku näkyy aineistossa melko yhtenäisenä lukioasteelle saakka, mutta muuttuu monihaaraisemmaksi

sisäisen epävarmuuden, lykättyjen päätösten, ammatillisen epätietoisuuden ja uudelleen kouluttautumisen vuoksi. Tätä selittää yleisesti se, että valtaosa haastatteluihin osallistuneista oli valinnut lukion kodin ja ympäristön paineesta, mutta sen jälkeen valintojen tekeminen oli osoittautunut huomattavasti vaikeammaksi. Siten kouluttautumisessa voi olla kyse pitkittyneestä uranvalinnasta, joka pyritään saamaan päätökseen ja siirtymään näin pysyvämmiin työelämään. Lukio nähdään paikaksi, jossa voi lykätä oman alan valintaa kolmella vuodella ja joka tarjoaa hyvän lähtökohdan jatkokoulutuksiin. Päätöksestä lukion aloittamisesta eräs haastateltava totesi näin:

No se oli oikeestaan semmonen että ei ollu ajatusta ihan suoraan että mitä minä haluisin isona tehdä, ja tota se oli silleen niinku mukava steppi siinä ja, sit toisaalta ni, yks ajatus oli et sieltä saa äärimmäisen hyvää kummiski semmosta yleissivistystä, ni se oli niinku syy siinä. Se avaa kummiski helposti, helpommin ovia sitte jatkokoulutuksiin mitä että lähtis johonki muualle lukion sijasta.

Monen kohdalla lukion valitsemisessa oli kyse mahdollisuudesta miettiä vielä sitä, mille alalle suuntaisi. Haastatteluaineistossa ei ollut mainintoja siitä, että oma ammatti olisi ollut tiedossa jo varhain lapsuudessa tai nuoruudessa. Valintojen tekeminen on vienyt usein pitkään. Usean osalta kyse on ollut siitä, että ensin on kouluttauduttu tietylle alalle, mutta sitten työ ei ole tuntunut omalta. Sen jälkeen on seurannut uudelle uralle hakeutuminen. Aineistossa oli myös esimerkkejä siitä, miten opinnot ovat jääneet lukion jälkeen kokonaan kesken yliopistossa, miten omalle uralle on päädytty sattumalta tietoisesti sinne pyrkimättä tai miten koko prosessi oli ollut nuorelle itselleen melko kaoottinen.

Kuten edellä mainittiin, aineistossa oli myös muutamia sellaisia nuoria aikuisia, joiden toinen jalka oli työelämässä ja toinen vielä ammatillisessa koulutuksessa tai jotka olivat vielä suorittamassa opintojaan. Monelle työn ja opiskelun yhdistäminen oli tuottanut

ongelmia. vaikeutta tuottaa erityisesti työn ja opiskelun yhdistäminen lapsiperheen arjen pyörittämiseen. Lisäksi työllistyminen ei ole välttämättä itsestäänselvyys, vaikka koulutuksen arvoon luotetaan, ja koulutuksen nähdään sen parantavan omaa asemaa työmarkkinoilla. Opiskelun ja perhe-elämän yhteensovittamista kuvaa seuraava lainaus:

Että mulla on nyt viides vuosi menossa, ihan vaan sen takia että kun mulla on pieni lapsi nii ei oo, ei se aina oo ihan helppoo se opiskelu. Niin niin tota, sillä tavalla, opiskelut, niinkun nyt näyttää niinku semmosta oikein virheetä valoa, että ku on se tieto että keväällä sit koittaa tää, että valmistuu, mitä on niinku oottanu siitä päivästä lähtien ku on aloittanu opinnot. Et koulun niinku, koulunäkymä on hyvä, mutta työnäky(v)ä [0:03:28], koska mä tiedän että mä en tuu työllistymään tässä työpaikas missä mä oon, nii on vähän sitten ehkä, semmonen niinkun ettei oikein tiä että missä mä oon vaikka puolen vuoden päästä.

Haastatteluissa toistui edellisessä lainauksessa esille tuleva ristiriita siitä, että opiskelun ja kouluttautumisen yhdistämistä ei koeta välttämättä arjessa helpoksi, mutta sitä motivoi koulutuksen päättymisen. Työllistyminen aiheuttaa epävarmuutta, koska lähitulevaisuudesta ei ole tarkempaa tietoa ja koska työllistymiseen vaikuttavat muutkin tekijät, kuten sosiaaliset verkostot.

Haastateltavien joukossa oli mukana paljon toisen asteen koulutuksessa olevia ja aikuisiällä opintonsa aloittaneita. Heidän opiskeluaan ohjaavat enemmän käytännön pakkojen sanelemat seikat kuin täysin itsenäinen kiinnostus uuden oppimiseen. Koulutus nähdään silti arvokkaana työmarkkinoiden näkökulmasta, eikä haastatteluissa ole mainintoja siitä, että koulutus olisi oman elämän kannalta turhaa. Valintojen tekeminen sen sijaan on ollut usean kohdalla hankalaa siitä syystä, että oma ala on löytynyt usein vasta kokeilujen jälkeen. Suomalainen koulutusjärjestelmä mahdollistaa sen, että nuoret aikuiset voivat hakeutua joustavasti uudelle alalle, kouluttautua sille

ja löytää itselleen siitä pysyvän ammatin. Opiskelua ja kouluttautumista voivat vaikeuttaa ulkoiset seikat, kuten työn ja opiskelun yhdistäminen, hankalat etäisyydet tai koulutuksen vaatima itsenäisyys. Usean kohdalla asia on kuitenkin onnistunut siinäkin tilanteessa, että kyse on alaikäisistä lapsista ja puolison töiden sovittamisesta omaan aikatauluun.

Harrastusten ja vapaa-ajan paikka

Y-sukupolvea koskeissa analyyseissa tuodaan esille erilaisten harrastusten ja vapaa-ajanviettotapojen uudenlainen korostuminen elämäntavassa. Työnteon eetos ei ole enää niin merkityksellistä, vaan elämässä nähdään tärkeänä omat harrastukset sekä niihin kietoutuva sosiaalisuus. Haastatteluaineiston perusteella erilaiset harrastukset eivät muodosta keskeistä varkauteleista nuorten aikuisten elämänsisältöä, vaan pikemminkin niillä on merkityksensä oman hyvinvoinnin edistäjänä, sosiaalisten suhteiden ylläpitäjänä sekä mahdollisuutena saada omaa aikaa työn ja perhe-elämän vaatimusten keskellä.

Haastatteluaineiston perusteella varkauteleista vapaa-ajanviettoa luonnehtivat paikallisuus, luonto sekä kaupungin ja erilaisten seurojen tai yhdistysten järjestämän toiminta. Perheellä, suvulla ja vakiintuneella ystäväpiirillä on monelle suuri merkitys vapaamuotoisempuna yhdessäolona. Eräs haastateltava kuvaa vapaa-aikaansa ja perhe-elämäänsä haastatteluaineistossa:

No yleensä on se että sitte näkee niitä kavereita että lähettään käymään jossain muualla niinku, että ei olla välttämättä Varkaudessa. Ehkä sillä tavalla ja sitte tulee tommosia perheitten kanssa, tai niinku oman ja vaimon perheen kanssa ni sitte on family dinnereitä ja tämmösiä niinku pietään. Mutta ei juurikaan hirveesti että, aika pitkälle se on semmosta niinku rentoo oloo kotona sitte kummiskin.

Varkaus tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia liikunnalliseen elämäntapaan, ja erilaiset ryhmäliikunnat ovat suosittu harrastusmuoto. Myös pelattavat joukkuelajit ja ohjattu kuntoliikunta olivat suosittuja haastatteluaineiston valossa. Lemmikkieläimet, erityisesti koirat, olivat monelle tärkeä ajanviete, joka yhdistää monia paikallisia. Paikallisuus ja suhde luontoon tulevat esille metsästys- ja kalastusharrastuksen suosiona. Luonnossa myös liikuttiin talvisin hiihtäen tai luistellen, kesällä veneillen. Valokuvaus luonnossa tuli myös esille. Tässä suhteessa Varkauden nuorten aikuisten ajanvietto eroaa suurimpien kaupunkien nuorten aikuisten urbaanimmasta kaupunkikulttuurista. Maaseutumaisen pikkukaupungin elämää valaisee haastatteluaineiston lainaus:

No siis kyl mä nyt kesällä ja syksyllä just käyn niinku, [rykäisee] mä käyn sienestämäs tykkään käyä ja marjastamassa. No mies käy paljon niinku metästämässä ja näin niinku et sekin tietysti rytmittää eli et se on paljon niissä menoissa ja, ja tuota, no kesällä muutenkin niinku tulee just enemmän ehkä ulkona, liikuttua sitten ja niinku semmosta muutenkin valvottua pitempään ja pihahommia tietysti ja kaikkee tämmöstä, puutarhahommia ja semmosta, niinku just sitten valosan aikaan niinku kesä, kevät.

Niistä harrastuksista, jotka eivät ole sidottuja paikallisuuteen, suosituimpia olivat erilaiset verkossa pelattavat tietokonepelit. Erityisesti miehet harrastavat pelejä intensiivisesti, ja siihen liittyy ajasta ja paikasta riippumaton sosiaalisuuden kulttuuri. Vapaa-aika merkitsee monelle työstä riippumatonta sosiaalisuutta, mahdollisuutta olla vuorovaikutuksessa ystävien ja sukulaisten kanssa. Kyseessä on tukeva ylläpitävä ja tuottava sosiaalisuus ilman välineellisiä päämääriä. Osalle vapaa-aika taas merkitsee mahdollisuutta olla yksin omien ajatusten parissa ja irtaantua esimerkiksi työn vaatimasta sosiaalisuudesta.

Varkautelaisten nuorten aikuisten vapaa-aika liittyy siis vahvasti paikallisiin sosiaalisiin rakenteisiin ja ihmissuhteisiin. Työssä käyvät etsivät sen kautta tasapainottavaa kokemusta työn vaatimuksille. Vuorovaikutuksen avulla ylläpidetään merkityksellisiä ihmissuhteita ja erilaisia sosiaalisia verkostoja. Erilaiset kunnalliset organisaatiot, kuten liikuntapalvelut sekä järjestötoiminta, ovat varsin merkityksellisessä roolissa. Työelämän ulkopuolisille erilaiset harrastukset tuottavat sisältöä arkielämään ja mahdollisuutta olla mukana sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Varkautelaisten nuorten aikuisten arki ei ole kaupallista. Välttämätön kulutus hoidetaan omassa kaupungissa, ajanvietekulutus tapahtuu esimerkiksi kirppareilla ja elämyksellinen kulutus suuntautuu alueen suurempiin kaupunkeihin tai tapahtuu lomamatkoilla.

Siinä, missä X-sukupolvelle työ tuotti suuren merkityksen elämälle, on työn katsottu olevan Y-sukupolvelle vain yksi tekijä elämässä. Vapaa-aika ja sen viettäminen itselle mielekkäällä tavalla on siten tärkeää. Tässä varsinkin sähköisen median ja digi-laitteiden aseman on ajateltu olevan keskeinen. Harrastusten ja vapaa-ajan merkitystä varkautealaisille nuorille aikuisille voi vielä selventää kyselyaineiston pohjalta. Siinä mainittiin 21 erilaista vapaa-ajanviettotapaa ja kysyttiin, kuinka usein vastaaja oli mitäkin niistä tehnyt. Varkauden nuorille aikuisille suosituimpia vapaa-ajanviettotapoja olivat varsin perinteiset ajanvieron muodot kuten television katselu, musiikin kuuntelu, liikunnan harrastaminen ja läheisten tapaaminen. Digitalisaatio näkyy lähinnä siinä, että kaikki vastaajat käyttävät internetiä ja tietokonetta aktiivisesti. Siitä huolimatta kauppoissa shoppailu oli suosituempaa kuin netissä. Opiskelu tai teatterissa, konserteissa, näyttelyissä tai vaikkapa urheilutapahtumissa käynti vapaa-ajalla ei ollut suosittua. Samalla on syytä huomioda, että vapaa-ajan käyttötapoja kysyttiin kyselyssä varsin perinteisellä muuttujalla, joka ei välttämättä nosta esille juuri Y-sukupolvelle ominaisia tapoja viettää vapaa-aikaansa.

Sosiaalisessa mediassa ja älypuhelimien kautta rakentuvat sosiaaliset suhteet

Y-sukupolvea pidetään ensimmäisenä sukupolvena, joka on kasvanut aikuisuuteen internetin ja matkapuhelinten aikakaudella. Laitteita on opittu käyttämään nuoresta pitäen. Ne muodostavat olennaisen tavan ylläpitää ja hoitaa erilaisia sosiaalisia suhteita. Myös suhde tietoon ja sen etsimiseen pohjautuu pitkälti internetin tarjoamiin mahdollisuuksiin etsiä tietoa nopeasti ja seurata erilaisia harrastuksiin tai ideologioihin liittyviä ryhmiä. Tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitettä ubiikki kuvaamaan ilmiötä, jossa internet ja älylaitteet ovat sulautuneet osaksi arkea ilman, että niillä olisi jotenkin tietoisien eriyttävä kulttuurinen rooli. Ne ovat välineitä, joilla hoidetaan erilaisia arjen vuorovaikutuksellisia suhteita. Teknologian merkitys on yhteydenpidon tehostumisessa ja sen irtaantumisessa ajan ja paikan rajoitteista. (Vrt. Matikainen 2015.)

Haastatteluaineisto tukee edellä esitettyä näkemystä. Internet, tietotekniikka tai älypuhelimet eivät ole kovinkaan monelle mikään erityinen elämänsisältö, vaan ne ovat välineitä, jotka ovat mukana arjessa ja tehostavat yhteydenpitoa ja harrastuksiin liittyvää tiedonhakuja. Suosituimmat palvelut olivat yhteisöpalvelu Facebook sekä älypuhelimien kautta toimiva viestintäpalvelu WhatsApp. Suhde näihin palveluihin oli varsin arkinen, eikä monikaan mainitse olevansa järin aktiivinen käyttäjä, vaan käyttöä sanelee konkreettinen yhteydenpidon tarve sekä ajoittainen tarve ajanvietteeseen. Facebook ja WhatsApp palvelevat monelle nimenomaan varkautelaista yhteisöllisyyttä, sillä niiden avulla ylläpidetään paikallista sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja sosiaalista tukea tuottavia verkostoja. Tämä oli tyypillistä erityisesti samassa elämäntilanteessa oleville naisille, kuten varkautelaisille äideille, joilla oli Facebook-ryhmän kautta muodostunut vireä yhteisö, jolla oli toimintaa myös virtuaalisen yhteydenpidon ulkopuolella. Nettiyhteisön paikkaa perheen arkielämässä kuvaa seuraava:

Joo mul on kaksikin niin sanotusti henkireikää. Tämmönen, vähän pienempi, äitiyhteisö, ja sitte vähän isompi äitiyhteisö. Tää jotenkin määrittää tää äitiys niinkun, sitä et ku ihmiset on kulkenu, tai on kulkenu siin samassa, putkessa, ihmisten kans nyt sen kaheksan ja puol vuotta, pis-pisimpään tän toisen yhteisön kanssa. Ni se nyt vaan jotenki, siinä vaihees ku oli vaippaikäset ni se oli se the juttu.”

Ja tota, sitten ku tunnetaan hyvin ni nyt oon sitte heittäyty-mäs semmoseen porukkaan että kuukauven, aika tas-tasan tarkkaan kuukauven päästä oon lähössä 86 muun ihmisen kans risteilylle, josta ainut yhdistävä tekijä on tää, isompi nettiyhteisö.”

K: No mikä merkitys näillä nettiyhteisöillä sulle on? V: No kyl niil on ihan merkittävä. Sit on tosi monia ihmisiä ja, ihan ystäviäkii jotka on, on, joitten kans on ensin kirjoitettu vuosia. Ja tota, sitten kun ne tulee vaan ihon alle, jossain vaihees semmoset ihmiset kun mennään tiiviiseen pieneen yksikköön. No sit me on tavattu toisen yhteisön kans on tavattu kesätapaamisissa. Öö, on tavattu tämmöset hätäkahvit-tyylises ratkasussa eli joku sano et nyt ei jaksa enää, tulkaa meille. Tai niinku..

Yhteisöpalvelut liittyvät usein myös erilaisiin harrastuksiin, tyypillisesti esimerkiksi kirpputoritoimintaan tai koiraharrastukseen. Facebook-yhteisöjä seuraamalla saa nopeasti tietoa askarruttaviin kysymyksiin, ja muiden ihmisten tarjoama esimerkki antaa inspiraatiota omaan tekemiseen. Sosiaalisen median ja siihen liittyvien välineiden rooli aineiston valossa on arkea helpottava ja sen rakenteita ylläpitävä. Arjen mikrotasolla voidaan puhua medioitumisesta eli sosiaalisille suhteille uudella viestintäteknologialla on laadullista merkitystä (Matikainen 2015, 173). Kyseessä ei ollut kuitenkaan Y-sukupolvea Varkaudessa leimaava dramaattinen piirre, vaan elämäntapa ja arki nojaavat paikallisuuteen ja suhteellisen perinteisiin tapoihin viettäen aikaa ja etsiä sosiaalista tukea ihmissuhteista. Tämä ei juuri poikkea

edeltävistä sukupolvista. Aineistossa ei tullut esille myöskään seuraavaan Z-sukupolveen liitettyjä sosiaalisen median käyttötapoja, kuten vloggaamista tai älylaitteiden intensiivistä käyttöä arjessa. Sosiaalisen median palveluita käytettiin maltillisesti ja lähinnä tukemaan arkielämää.

Pohdinta

Y-sukupolvea koskevissa kansainvälisissä ja kansallisissa tutkimuksissa on toistuvasti päädytty melko yhdenmukaiseen johtopäätökseen. Sen mukaan X- ja Y-sukupolven eroa on vaikea nähdä kovin suurena esimerkiksi työorientaation ja -motivaation osalta, eivätkä tulkinnat koulutuksen saamasta uudeltaisesta merkityksestä tai tietotekniikan erityisestä asemasta nuorten aikuisten elämässä ole nekään saaneet kovin yksiselitteistä tukea kyselyaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa (esim. Pyöriä ym. 2012; Matikainen 2015). Vastaavasti tulkintojen tekemisen vaikeus liittyy yhteiskunnallisesti ja tietyn ikäryhmän osalta siihen, miten muutoksia pitäisi tulkita ja missä määrin niitä ylipäänsä edes on olemassa.

Kuten edellä todettiin, työn jatkuvuus ja toimeentulon hankkiminen tuottavat epävarmuuden kokemuksia, mitä on pidettävä merkittävänä ongelmana. Sukupuolten välillä tässä oli huomattavissa myös selvä ero: naisilla epävarmuus oli tavallisempaa kuin miehillä. Laadullisen haastatteluaineiston tulokset puolestaan kertoivat siitä, että työn ulkoiset ja sisäiset motivaatiotekijät koettiin kummatkin tärkeiksi toisin kuin Y-sukupolviteoria olettaa. Kokonaisuutena työelämään siirtyminen voidaan nähdä kysely- ja haastatteluaineiston valossa varsin moniulotteisena elämänvaiheena, jossa on piirteitä kehkeytyvästä aikuisuudesta ja vaikeuksista siirtyä työmarkkinoille epävarmuuden olosuhteissa. Koulutuksella nähtiin puolestaan edelleen olevan merkitystä työllistymiselle ja suhde on säilynyt siihen myönteisenä, mitä heijastaa myös monen kiinnostus opiskella työn

ohessa. Harrastukset ja tietotekniikan käyttö voidaan nähdä enemmän yhteisöllisiksi ja arkielämään liittyviksi asioiksi kuin niistä erillisiksi piirteiksi: harrastukset ja digilaitteiden käyttö palvelivat arkielämän tarpeita ja olivat osa sosiaalisten verkostojen ylläpitämistä.

Nuorten aikuisten elämää tarkasteltaessa laadullinen haastatteluaineisto kertoo, että paikallisuudella ja sosiaalisilla verkostoilla, kuten urheilujärjestöillä, kolmannen sektorin toimijoilla, kaverisuhteilla, seurakunnan järjestämällä toiminnalla, luontoharrastuksilla sekä esimerkiksi lapsiperheiden kohdalla heille suunnatuilla palveluilla on iso merkitys maaseutumaisessa kaupungissa nuorten aikuisten identiteetin muodostumiselle. Nämä määrittelevät osin myös sitä, millainen suhde työhön, koulutukseen, harrastuksiin tai tietotekniikkaan muotoutuu. Työ ja muut arkielämän aktiviteetit toteutuvat aina tiettyssä konkreettisessa sosiaalisten sidosten muodostamassa yhteisössä, joka on olennainen osa ihmisten arkielämää. Käytännön tasolla nuoret aikuiset saattavat siten edustaa arkielämässään hyvin tavanomaisia ja osin konservatiivisia, jo aiempien sukupolvien edustamia työ-, perhe-, kulutus- ja koulutusarvoja.

Kirjallisuus

- Alasoini, T., Järvensivu, A. & Mäkitalo, J. 2012. *Suomen työelämä 2030. Miten ja miksi se on toisen näköinen kuin tällä hetkellä*. Helsinki: TEM raportteja 12.
- Alestalo, M. 2006. Rakennemuutokset ja sukupolvet. *Yhteiskuntapolitiikka* 72, 146–156.
- Arnett, J. J. 2015. *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- Coté, J. 2014. *Youth studies. Fundamental issues and debates*. Basingstoke: Palgrave MacMillan
- Järvensivu, A. 2014a. BB-X-Y, mutta miksi? Teoksessa A. Järvensivu, R. Nikkanen ja S. Syrjä (toim.) *Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat*. Tampere: Tampere University Press, 35–40. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9338-6>
- Järvensivu, A. 2014b. Sukupolvet ja avainkokemukset. Teoksessa A. Järvensivu, R. Nikkanen, ja S. Syrjä (toim.) *Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat*. Tampere: Tampere University Press, 19–34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9338-6>
- Järvensivu, A. & Syrjä, S. 2014. Sukupolvialtoteoria ja suomalaisen työelämän sukupolvet. Teoksessa A. Järvensivu, Anu, R. Nikkanen ja S. Syrjä (toim.) *Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat*. Tampere: Tampere University Press, 41–59. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9338-6>
- Järvensivu, A., Nikkanen, R. & Syrjä, S. (toim.) 2014. *Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat*. Tampere: Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9338-6>
- Kauppila, J. & Hartikainen, E. 2012. Sukupolvien vuodenaajat. Suomalainen elämäntulkku ja sukupolvikonflikti hyvinvointivaltiossa. *Aikuiskasvatus* 32, 166–176.
- Krahna, H. J. & Galambos, N. L. 2014. Work values and beliefs of ‘Generation X’ and ‘Generation Y’. *Journal of Youth Studies* 17, 92–112.
- Kultalahti, S. 2017. “It’s so nice to be at work!” *Adopting different perspectives in understanding Generation Y at work*. Vaasa: Acta Wasaensia 339 Business Administration 139.
- Matikainen, J. 2015. Uusi mediasukupolvi? *Aikuiskasvatus* 35, 164–176.

- Mayring, P. 2014. *Qualitative content analysis. Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Austria: Klagenfurt.
- Panagakos, C. 2015. Reconsidering adulthood: Relative constructions of adult identity during the transition to adulthood. *Advances in Life Course Research* 23, 1–13.
- Pugh, A. J. 2015. *The tumbleweed society: Working and coring in an age of insecurity*. New York: Cambridge University Press.
- Pugh, A. J. (toim.) 2016. *Beyond the cubicle*. New York: Cambridge University Press.
- Pyöriä, P., Saari, T., Ojala, S. & Siponen, K. 2012. Onko Y-sukupolvi toista maata? Nuorten työorientaatio 1980-, 1990- ja 2000-luvuilla. *Hallinnon Tutkimus* 32, 197–212.
- Smola, K. W. & Sutton, C. D. 2002. Generational differences: revisiting generational work values for the new millennium. *Journal of Organizational Behavior* 23, 363–382.
- Sutela, H. 2012. *Aikuisuuteen siirtymisen ehdot muuttuvat*. Hyvinvointikatsaus 1, 34–38.
- Treuren, G. & Anderson, K. 2010. The employment expectations of different age cohorts: Is Generation Y really that different? *Australian Journal of Career Development* 19, 49–61.
- Virtanen, M. 2001. *Fennomanian perilliset: poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Helsinki: SKS.

9

Kotikaupungin merkitys varkautelaisen nuoren aikuisen elämänkulussa ja arjessa

Mervi Issakainen & Vilma Hänninen

Nuorten aikuisten itsensä näkökulmasta asumaan asettuminen ja halutun elämäntavan toteuttaminen tietyllä paikkakunnalla on yksi suurista ratkaisuisista työuralle asettumisen ja mahdollisen perheen perustamisen rinnalla. Siihen liittyy myös pitkäaikaiseksi ajatellun kodin hankkiminen. Nuorten aikuisten asuinpaikan valinnassa on kyse mahdollisuuksista saada ihmissuhteiden, työn, vapaa-ajan ja asuinympäristön suhteen niitä asioita, joita he nykyiseen arkeensa ja tulevaisuuteensa toivovat. Paikkakunnan näkökulmasta nuoria aikuisia voidaan pitää erityisen tavoiteltavina asukkaina, koska heillä on monipuolista ja ajantasaista osaamista ja koska he tuovat paikkakunnalle myös uutta sukupolvea. Kun kilpailu asukkaista käy kiivana, kuntien ja kaupunkien on ylläpidettävä ja löydettävä keinoja lisätä vetovoimaisuuttaan erityisesti nuorten aikuisten silmissä.

Asuinpaikan merkitystä on tutkittu erilaisista näkökulmista ja erilaisin käsittein. *Paikkasidoksen* (Hyväri 2008), *kuulumisen* (Kuurne & Gomez 2019), *paikkaidentiteetin* (Dixon & Durrheim 2000) ja *paikkatunteen* (Tuhkunen 2007) käsitteillä on kuvattu ihmisten tunteenomaista kokemusta tietyistä paikasta tai alueesta kotina, oman identiteetin rakennusaineksena ja merkityksellisenä alueena. Tutkimukset ovat toistuvasti osoittaneet tällaisella emotionaalisella siteellä olevan merkitystä asukkaiden hyvinvoinnin kannalta (ks. Scannell & Gifford 2017; ks. myös luku 5 tässä teoksessa), ja myös aivotutkimus tukee ajatusta paikkaan liittyvien muistojen ja tunteiden merkityksestä (Lengen & Kistemann 2012). Toisaalta asuinpaikan valintaa on tarkasteltu muuttoalttiuden (esim. Armila, Halonen & Käyhkö 2016; Penttinen 2016) näkökulmasta, jolloin kiinnostuksen kohteena ovat alueiden veto- ja työntövoimatekijät eli se, mitä reaalisia mahdollisuuksia alue tarjoaa halutunlaisen elämänmuodon toteuttamiselle. Tulevaisuudensuunnitelmien ja -kuvien (Tuuva-Hongisto, Pöysä & Armila 2016) näkökulmasta tunteenomainen, omaan elämänhistoriaan juurtunut kuulumisen tunne ja reaalisten elämänmahdollisuuksien puntarointi saattavat tuottaa jännitettä asuinpaikan valintaan. Anne Tuhkunen (2007) on koonnut eri näkökulmia asuinpaikan valintaan yhdeksi kuvioksi erittelemällä ne kolmeen ulottuvuuteen: sijainnillisuus (rakenteelliset tekijät kuten työtilaisuudet), paikallisuus (sosiaaliset suhteet yms.) ja paikkatunne (kokemus kuulumisesta, kiinnittymisestä). Nämä tekijät saattavat repiä nuorta aikuista eri suuntiin, jos esimerkiksi työtilaisuuksia tarjoutuu vain itselle vieraalla paikkakunnalla. Kiinnostavan jaottelun asuinpaikan valintaan esittää myös David Farrugia (2015), joka pohtii maaseudulla asuvien nuorten paineita muuttaa kaupunkiin: yksi ulottuvuus on rakenteelliset tekijät eli esimerkiksi työllistymisen mahdollisuudet, toinen ulottuvuus on symboliset seikat eli se, missä voi elää kulttuurisesti arvostettua elämää (esimerkiksi nuorille merkityksellistä on, että nuorisokulttuuri on hyvin kaupunkikeskeistä), ja kolmanneksi

sanallistamattomat tunteenomaiset seikat eli se, missä ihminen voi tuntea olevansa kotonaan.

Tässä luvussa tarkastelemme nuorten aikuisten suhdetta Varkauteen asuinpaikkana. Mitkä seikat saavat 25–35-vuotiaan valitsemaan asuinpaikakseen juuri Varkauden tai toivomaan mahdollisuutta muuttaa jonnekin muualle? Tutkimme Arki Varkaudessa -hankkeen haastatteluaineiston avulla, millaisia merkityksiä – niin myönteisiä kuin kielteisiä – nuoret aikuiset antavat Varkaudelle osana elämäntilanteen ja nykyistä arkeaan.

Aineistot ja analyysi

Taustaksi nuorten aikuisten asuinpaikkakokemusten erittelyyn tarkastelimme kyselyaineiston valossa 25–35-vuotiaiden varkauteen (N= 109) vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi asuinyhteisösi (naapurit, kylä, kaupunginosa)? Kuinka kiinteästi koet kuuluvasi varkauteen?

Pääasiallisena analyysin kohteena olivat Arki Varkaudessa -hankkeen haastattelut (N = 76). Haastateltavat olivat 25–35-vuotiaita, ja heistä 49 oli naisia ja 27 miehiä. Analyysi eteni siten, että muodostimme kustakin haastattelusta Varkaudessa asumista koskevan tarinan tarkastellen haastateltavan kertomusta menneestä, nykyhetkestä ja tulevaisuudesta asuinpaikan näkökulmasta. Pyrimme löytämään aineistosta Varkauden merkityksen suhteen toisistaan poikkeavia tarinatyyppisiä. Kukin haastattelu pyrittiin sijoittamaan yhteen tarinatyyppiin sillä perusteella, millainen asuinpaikalle annettu merkitys siinä pääasiallisesti tulee esille.

Kuulumisen kokemukset

Nuorten aikuisten kotipaikkaan kuulumista koskeviin kysymyksiin³⁵ antamat vastaukset kertovat ensinnäkin sen, että niin asuinyhteisöön kuin varkautelaisiin kuulumisen koettiin useammin löyhäksi kuin kiinteäksi ja suurimman ryhmän muodostivat ne, jotka kokivat kuulumisensa olevan jotain löyhän ja kiinteän väliltä. Kiinnittyminen varkautelaisiin oli hiukan tiiviimpää kuin kiinnittyminen asuinyhteisöön.

Kun erilaisia vastaajaryhmiä verrataan kuulumisen kokemusten mukaan, osoittautuu, että naisten ja miesten välillä ei ole tässä suhteessa eroa, eivätkä työelämään osallistuvat eroa työelämän ulkopuolella olevista. Sen sijaan parisuhdetilanne tuottaa tilastollisesti merkitsevän eron niin asuinyhteisöön kuin varkautelaisiin kuulumisen suhteen: parisuhdetta vailla olevista vain harva kokee kuulumista näihin. Näyttää siis siltä, että nimenomaan sinkuille Varkaus kaupunkina tai varkautelaiset asuinalueet eivät tarjoa kiinnittymisen mahdollisuutta.

³⁵ Kyselylomakkeen kysymyssarja 44, asuinyhteisöön ja Varkauteen kuulumista koskevat kohdat.

*Kotikaupungin merkitys varkautealaisen nuoren aikuisen
elämänkulussa ja arjessa*

Taulukko 1: Nuorten aikuisten kokemukset kuulumisesta asuinyhteisöön ja Varkauteen (%)

Miten kokee kuulu- vansa asuinyhteisöön	Erittäin löyhästi	Jokseenkin löyhästi	Ei löyhästi eikä kiinteästi	Jokseenkin kiinteästi	Erittäin kiinteästi	Yht.
Kaikki (N=109)	18,3	25,7	32,1	16,5	7,3	100
<i>Sukupuoli n.s.^a</i>						
Nainen (n=67)	16,4	29,9	32,8	14,9	6,0	100
Mies (n=42)	21,4	25,7	32,1	16,5	7,3	100
<i>Onko työelämässä? n.s.</i>						
On (n=86)	17,4	27,9	30,2	17,4	7,0	100
Ei (n=20)	20,0	15,0	40,0	15,0	10,0	100
<i>Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania? *</i>						
On (n=85)	12,9	25,9	31,8	21,2	8,2	100
Ei (n=23)	34,8	26,1	34,8	0	4,3	100
Miten kokee kuulu- vansa Varkauteen	Erittäin löyhästi	Jokseenkin löyhästi	Ei löyhästi eikä kiinteästi	Jokseenkin kiinteästi	Erittäin kiinteästi	Yht.
Kaikki (N=109)	12,8	12,8	33,9	30,0	10,1	100
<i>Sukupuoli n.s.</i>						
Nainen (n=67)	10,4	16,4	35,8	25,4	11,8	100
Mies (n=42)	16,4	7,1	31,0	38,1	7,1	100
<i>Onko työelämässä? n.s.</i>						
On (n=86)	14,0	11,6	31,4	32,6	10,5	100
Ei (n=20)	10,0	12,9	30,6	34,1	12,9	100
<i>Onko puolisoa tai vakituista parisuhdekumppania? *</i>						
On (n=85)	9,4	12,9	30,6	34,1	12,9	100
Ei (n=23)	26,1	8,7	47,8	17,4	0	100

^a merkitsevyydestauksen tulos (K_{hi}²): n.s. ei merkitsevä, * = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001

Varkauteen kiinnittymistä koskevat tarinatyyppit

Löysimme haastatteluaineistosta neljä tarinatyyppiä, jotka ilmentävät eri tavoin Varkauden merkitystä osana nuoren aikuisen elämän-

kulkua ja nykyistä arkea. Niissä painottuvat eri tavoin yhtäältä menneisyys, toisaalta nykyhetki tai tulevaisuuden näkymät merkityksen perustana.

Tarinatyypit 1: Varkauteen juurtuneet

Haastatelluista 20 kuvasi suhdettaan Varkauteen tavalla, jonka nimesimme juurtuneisuudeksi. Juurtuneisuuden tarinatyypit korostaa jatkuvuutta ja vahvoja siteitä kotipaikkakuntaan. Siinä näyttäytyvät merkityksellisinä ympäristö kokonaisuudessaan ja sen tarjoamat sosiaaliset verkostot. Suhde juontuu kaukaa menneisyydestä, se on vahva kerrontahetkellä ja se kantaa myös tulevaan.

Varkauteen juurtuneet ovat yleensä viettäneet lapsuutensa ja varhaisnuoruutensa Varkaudessa. Osa on asunut siellä koko ikänsä, mutta monet ovat välillä asuneet toisella paikkakunnalla, useimmiten isommassa kaupungissa. Toiselle paikkakunnalle oli saattanut houkutella esimerkiksi mahdollisuus opiskella toivottua alaa. Usein mainittu seikka on se, että nimenomaan tiettyssä iässä oli haluttu lähteä muualle – lähtöä saatettiin tehdä ”rinta rottingilla” arvelen, ettei koskaan palattaisi Varkauteen. Muualle houkuttelivat paremmat työllistymismahdollisuudet, mutta kyseessä saattoi olla myös Farrugian (2015) kuvaama symbolinen muuttopaine eli se, ettei Varkautta pidetty ”seksikkäänä” asuinpaikkana.

Et jotenki mä, en tiedä mitä sit tapahtu et olikse se se talous tai lama tai mikä, sit lukiossa rupes olemaan sitä että kun täältä nyt vaan pääsis äkkiä pois ja minä muutan [] enkä tule ikinä takasin, et se mua kyllä harmittaa et mistä se tulee, et tuleeks se ulkopuolelta vai meistä itsestämme.

Juurtuneet olivat kuitenkin palanneet Varkauteen kuka mistäkin syystä, esimerkiksi opiskelun, työn tai parisuhteen solmimisen myötä. Aina paluuseen kotiseudulle ei ollut konkreettista syytä, vaan muualla asumiseen ei vain ollut osattu ”totuttautua” tai toisella paik-

kakunnalla ei viihdytty: ”jotenki se muualla asuminen ei tuntunu, oikein ollu meikän juttu”. Tämä ilmentää Farrugian (2015) kuvaamaa sanallistamatonta tunnesuhdetta asuinpaikkaan. Muualla vietetty aika on usein antanut perspektiiviä kotikaupunkiin, jonka hyvät puolet avautuivat poissaolon jälkeen uudella tavalla. Ymmärrys siitä, että Varkaudessa on ”kaikki kunnossa” syntyi, kun kotipaikkakuntaan oli saatu hieman etäisyyttä. Pohdinnat Varkauden hyvistä puolista rakentuivat usein vertailulle Varkauden ja jonkin muun kotipaikkana olleen kaupungin välillä.

Rauhallisuus on yksi keskeinen palaamaan houkutelut ja elämänlaatua lisäävä tekijä. Vertailukohtana toimii tyypillisesti kokemus tai mielikuva rauhattomasta ja pitkien välimatkojen Etelä-Suomesta, siellä vallitsevasta kiireestä, ajan puutteesta ja stressiä luovasta ilmapiiristä.

[] onko siinä sitte se että oletetaan, että muualla on paremmin, että onko sitte ollu sitä kokemusta etteivät oo koskaan missään muualla asuneet ja sitte huomaavatki sen että kylähän siellä Varkaudessa oikeesti kaikki on hyvin. [] mikä juuriki taas tää pääkaupunkiseutu ni täällä ei oo sitä kiireellisyyden tunnetta mikä siellä saahaan, jotenki mystisesti on saatu aikaseks. [] Huomas ku sieltä muutti pois että semmonen tietynlainen, stressitila hävis että ei oo sitä jatkuvaa häsläystä ja, muuta ni, se oli siinä mielessä ihan veikee.

Omaa lapsuutta koskevissa muistikuvissa yhdistyvät Varkauden rauhallisuus ja onnellinen elämänvaihe, jota toivotaan omillekin lapsille. Varkaus koetaan ”tutuksi” ja ”turvalliseksi” paikaksi kasvattaa lapsia, kun itsekin on siellä kasvanut. Olipa lapsia tai ei, Varkauteen juurtuneille ovat tärkeitä kotikaupungin rakkaat paikat ja maisemat. Tutut paikat herättävät lapsuuden ja nuoruuden muistot henkiin. ”Siellä on monet teinin tunnontuskat joskus vuodateltu.”

Etä jos haluais jossaki kaupungissa perustaa perheen, ni se ois Varkaus ehottomasti. No ehkä se perustuu just tähän

että oma lapsuus on ollu melko onnellinen täällä [] jos pys-
tyis antamaan samanlaisen lapsuuden omille lapsille ni, se
ois minusta ihan hyvä.

Osalle Varkauteen juurtuneista työ tai opiskelu saattavat vaatia pen-
delöintiä toiselle paikkakunnalle (ks. myös luku 3), jolloin pitkät
päivät tai taloudelliset kulut tuntuvat välillä kuormittavilta. Jotkut
ovat jättäneet tarttumatta toiselta paikkakunnalta tarjoutuneisiin
työmahdollisuuksiin, jotta jotain itselle arvokkaampaa saataisiin säi-
lytettyä. Oman työuran luomista ja parempaa palkkaa tärkeämmäksi
nostettiin tällöin tutun, turvallisen ja rauhallisen ympäristön ohella
kotipaikkakunnalta löytyvät ihmissuhteet, harrastukset ja asumisen
mahdollisuudet.

Vaikka tietysti varmaan saattas olla parempipalkkasessa
ammattissa tai, mutta ei se oo se raha kaikki kaikessa että,
täällä(hän) on rahaa, rahaa arvokkaampaa, täällä kaikki
harrastukset ja läheiset.

Hyvin usein jäämään tai palaamaan motivoivat paikkakunnalta löy-
tyvät ihmissuhteet. Lapsuuden perhe ja sukulaiset ovat paitsi rakkai-
ta myös tärkeä arjen tuki. Tärkeitä ja paikkakunnalla kiinnipitäviä
sosiaalisia kontakteja voivat tarjota myös ystäväpiiri, joka on ollut
läsnä elämässä lapsuudesta saakka, samassa elämäntilanteessa ole-
vat vertaiset tai esimerkiksi harrastusporukka. Uusien ystävyysruh-
teiden luominen ja samat kiinnostuksen kohteet jakavien ihmisten
löytyminen olikin muualla asuessa saattanut muodostua ongelmalli-
seksi: ”No ehkä jotenki siellä, ei ollu tuttuja”. Juurtuneet näkivät Var-
kauden valttina toisinaan myös yhteisöllisyyden ja sen, että omalla
asuinalueella kaikki tuntevat toisensa.

Ja se mikä on kiva et täällä ku menee kaupan kassalle ni
kaupan kassalla voi vaihtaa muutaman kuulumisen ja, sen
huomas silloin ku asu [paikkakunta x:ssa] ja [paikkakunta
y:ssä] muutenkin ni siel ei kukaan toistaan tervehtiny mis-

*Kotikaupungin merkitys varkauteilaisen nuoren aikuisen
elämäntulussa ja arjessa*

sään ja tääl voi naapureitten kans vaihtaa kuulumisia ja, se on se pienen paikkakunnan etu.

Juurtuneisuuteen liittyi myös muiden paikkakuntalaisten kanssa jaettu elämäntyyli ja arvostukset, jollaiset saattoivat muualta puuttua. Tätä voisi kutsua kulttuuriseksi kuulumiseksi.

Sitten tuntu että [paikkakunta y:ssä] ihmiset on vähän enemmän semmosia, että ne.. siis mukavia ei siinä mitään, mutta täälläpäin Itä-Suomessa ihmiset paljon tekee itte kaikeista, rakentelee sun muuta, rassaa autoja, ni siel ei oikein semmosta kiinnostavaa kulttuuria ollu.

Ympäröivä luonto tarjoaa paitsi monipuolisia harrastusmahdollisuuksia myös mielenrauhaa: ”Et se on kyllä semmonen, minun pyhättö kyllä se metässä oleminen.” Juurtuneelle Varkaudessa on usein kaikki tarpeellinen, vaikka puutteita tunnistettaisiinkin. Vaikka etenkin työn riittävyys ja julkisten palveluiden, kuten koulujen ja terveydenhuollon, jatkuvuus saattaa huolettaa, mikään ei kuitenkaan suoranaisesti houkuttele vaihtamaan asuinpaikkaa.

Eikä täältä puutu multa mitään että, mä oon varkauteilainen ja mä oon ihan, mun kaikki juuret ja sukulaiset on täällä ja rakkaat paikat että ei, ei mulla silleen oo mitään intressiä lähtee muualle.

Juurtuneisuus ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, ettei voisi kuvitella asuvansa tulevaisuudessa toisaalla, jos esimerkiksi oma tai puolison työ sitä vaatii. Vaikka Varkaudesta ”kaikki löytyy mitä tarvitsee”, erään juurtuneen työ onkin haastatteluhetkellä jo vienyt muualle. Arjen muotoutuessa toiseen kaupunkiin säilyy syntymäkunta silti ”sydämessä” ja osana omaa identiteettiä. Juurtuneisuudessa olenaista ei olekaan aina se, missä asuu vaan tunne siitä, että on pohjimmiltaan varkauteilainen. Ajan myötä tutuksi tullut kaupunki ja sen erityisluonne voivat myös hiljalleen muotoutua osaksi itseä, vaikkei

sieltä alun pitäen lähtöisin olisikaan, ”siihen on tullu ehkä väkisin jonkulainen osa itseensä kuitenkin”.

Et se ku tavallaan se tunne on se tärkeintä että, jos vaikka muutan Kuopioon ni kuitenkin tunnen olevani varkautelainen vielä, ni se on ehkä se, mikä on tärkein. Tai, on muutenkin tärkein. Tärkeempi on se tunne kun se paikka, niin ku pitääki minun mielestä olla.

Tarinatyypit 2: Varkauteen kiinnittyneet

Varkauteen kiinnittyneiden tarinoissa painottuu pyrkimys pysyvyyteen ja nykyhetken elämän rakentaminen Varkauteen. Yli puolet haastatteluista (40) edustaa tätä tarinatyyppiä. Jotkut niistä kertovat hyvinkin vahvasta, toiset puolestaan löyhemmästä kiinnittymisestä Varkauteen. Varkauteen kiinnittyminen on ennen kaikkea nykyhetken hyvään arkeen perustuva suhtautumistapa.

Kiinnittyneistä moni on kotoisin muualta. Varkauteen heidät on tuonut parisuhde, oma työ, puolison työ tai mahdollisuudet edulliseen asumiseen. Jotkut kertovat kotiutuneensa nopeasti ja viihtyvän-
sä hyvin uudessa kotikaupungissaan. Joillekin uusiin ihmisiin tutustuminen on ollut vaikeaa, mutta toisille kokemus yhteisöllisyydestä ja luontevista kohtaamisista toisten paikkakuntalaisten kanssa on helpottanut kotoutumista.

Siis erittäin hyvin että nyt on kyllä asiat tosi hyvin mallillaan. Ja Varkaus oli täysin tuntematon kaupunki ennen ku tutustuin tähän nykyiseen mieheeni... mutta oon tykänny tosi paljon. Tää on semmonen pikkunen kompakti kaupunki mistä löytyy kaikki tarvittava.

Siellä ei oo semmosta samanlaista sosiaalista yhteisöä niinku et täällä Varkaudessa sanotaan että ”terve”, että ”onpas sulla kivan näkönen lapsi ja hänellä on hieno nalle tuossa” ja sellasta.

Kiinnittyneidenkin joukossa osa on kotoisin Varkaudesta, joko asunut siellä koko ikänsä tai muuttanut takaisin. Juurtuneiden kertomuksista poiketen kiinnittyneiden kertomuksissa ei niinkään painoteta kotiseutua kohtaan tunnettua kuuluvuutta, vaan sidoksia paikkakunnalla asuviin ihmisiin ja Varkaudessa rakentuneisiin elämän puitteisiin: ”Ja kotihan on siellä missä ne ihmiset on ja missä sun omat jutut on, sänky ja sohva, sauna”.

Kiinnittyneille merkitykselliset sidokset Varkauteen liittyvät tyypillisesti työhön, kotiin, parisuhteeseen, perheeseen ja muihin sosiaalisiin verkostoihin. Tarinoissa korostuu kotikeskeinen elämä. Omistusasunto, useimmiten omakotitalo, on haastatteluhetkellä jo hankittu tai lähitulevaisuuden suunnitelmissa. Päätös asettua aloilleen nimenomaan Varkauteen on kuitenkin usein vaatinut jonkinasteista pohtimista ja puntarointia. Ylipäätään oman kodin hankkiminen on keskeinen merkkipaalu, jonka myötä elämää aletaan rakentaa paikkakunnalle. Oma ”unelmien koti” on tärkeä paikkakuntaan sitouttava tekijä.

No varmaan isoin asia semmonen on että hankittiin tää talo. Ni se on aika paljo muuttanu kaikkee. Et varmaan sitä pysyvyyttä tietysti tullu että ei mielellään niinku lähekään sitte, tai eti työpaikkaa esimerkiksi muualta. Ett ku on tullu se päätös että halutaan olla Varkaudessa ja asua täälläpäin, ni se on varmaan semmonen iso, isoin muutos elämässä. Että ennen oli tosiaan, että ku asu vuokra-asunnossa ni mietti sitä että no muutetaanko johonki muuhun kaupunkiin. Sit se oli, se on iso päätös tietysti tämmönen.

Ihmisuhteiden ja kodin muodostamat kiinnikkeet pitävät Varkaudessa myös sellaisia, jotka käyvät töissä tai ovat tulevaisuudessa valmiita työskentelemään toisella paikkakunnalla. Asuinpaikan valitseminen muun kuin työn sijainnin mukaan vaatii ajallisia ja taloudellisia uhrauksia. Järjestelyn hyvät puolet ovat kuitenkin haittoja painavampia.

Et sitten pitää, jos haluaa asua Varkaudes niin pitää asennoitua siihen että käy muualla töissä.

Et en (väitä) että työmatkailu saattas käyä yhtään sen halvemmaksi mutta mieluummin mä silleen ku että, ei olisi hyvä olla jossaki.

Kiinnittyneiden tarinoissa perhe ja muut sosiaaliset verkostot – tuttavat, ystävät ja yhteisöt – ovat monesti tärkeitä paikkakunnalla kiinni pitäviä tekijöitä elämäntilanteesta riippumatta. Esimerkiksi oma sairaus voi tehdä riippuvaiseksi läheisten avusta ja siten ohjata asuinpaikkavalintoja. Paikkakunnalla olevien läheisten läsnäolon ja käytännöllisen avun merkitys korostuu myös lapsiperhearjen keskelä elässä.

No kyllä mä odotan niitä hetkiä ainakin et kun isovanhemmat ottaa lapsen hoitoon ja pääsen käymään esimerkiks kaupassa. Et ihan vähän aikaa ees saisin olla yksinään. Että yleensä kerran viikossa pääsen sitten, käymään Prismassa että, se kuulostaa ehkä vähän huvittavaltakin mutta...

Kun Varkauteen kiinnittyneet puntaroivat paikkakunnalla asumisen hyviä ja huonoja puolia, hyvät pääsevät voitolle, kuten juurtuneidenkin vastauksissa. Varkauden hyväksi puoliksi luetaan muun muassa asumisen edullisuus, maantieteellinen sijainti, rauhallisuus, helpous, turvallisuus sekä luonto.

Täällä on esimerkiks luonto niin lähellä mitä ei oo monesakaan kaupungissa. Et sul on järviä ympärillä, sä pääset kalaan milloin haluat vaikka omalta kotioveltas.

No edullista asumista. Niin ku just miettii sitä että minkä kokosen asunnon vaikka täällä saa, ja sitten se raha ei riittäis koirankoppiin jossakin Helsingissä niin, niin silleensä että sitä ainakin, et sitten sitä tosissaan sitä rahaa jää muuhunki, että kaikki ei mee siihen asumiseen.

Kehittämistä kaipaaviksi asioiksi saatetaan mainita esimerkiksi puutteet julkisissa palveluissa, kuten sosiaali- ja terveystieteissä, sekä ravintola- ja kahvilakulttuurin, julkisen liikenteen ja etenkin nuoria asukkaita kiinnostavien tapaamis-, harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien vähäisyys. Toisaalta myös lapsille ja heidän vanhemmilleen kaivattaisiin kohtaamispaikaksi uutta, isoa ja viihtyisää leikkipuistoa.

Varkauteen kiinnittyneiden tulevaisuutta koskevat toiveet ja huolet liittyvät useimmiten työhön ja toimeentuloon. Moni kiinnittyneistä toivoo elämän jatkuvan pääpiirteiltään samankaltaisena ja nimenomaan Varkaudessa. Joskus parisuhde voi olla ainoa paikkakunnalla kiinni pitävä seikka. Hyvän parisuhteen vuoksi Varkaudessa asumisen ”kestää”, vaikka muuten asuisikin mieluummin muualla. Yhteistä elämää rakentaessa on tehty kompromisseja ja ratkaisussa nähdään myös omat myönteiset puolensa. Työn kautta Varkauteen kiinnittynyt on niin ikään saattanut joutua tekemään kompromisseja, jos puoliso tai ylipäätään omat sosiaaliset verkostot ovat toisella paikkakunnalla.

Mä vahvasti tiedostan sen, että jossain vaiheessa, kun mä haluaisin perheen ja näin niin sitten asioita on tietysti mietittävä uudestaan, mut mä uskon että aina sen vallitsevan elämäntilanteen mukaan mennään. [] ja tykkään todella paljon olla täällä. Mulla ei tällä hetkellä ole ikävä minnekään, ja tuntuu että elämä on nyt tässä että nyt minun ei tarvitse olla missään muussa paikassa.

Paikkakunnalle löyhemmin tai väliaikaisesti kiinnittyneet pohtivat voivansa asua muualla jossain toisessa elämäntilanteessa tai toisenlaisten olosuhteiden vallitessa. Jotkut näkevät muuton joskus tulevaisuudessa jopa todennäköisenä, silloin kun vaakakupit kääntyvät pois muuttamisen eduksi. Näin voisi käydä esimerkiksi opiskelu- tai työpaikan avautuessa muualta. Pois Varkaudesta voi houkutella myös kaipuu omalle kotiseudulle tai eri elämänvaiheiden myötä muuttu-

vat tarpeet koskien virikkeitä ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia. Varkaudessa viihtymistä yksin elävänä, lapsettomana tai eläkeläisenä saatetaan epäillä. Usein Varkauden nähdäänkin olevan sopivan pieni, rauhallinen ja helppo paikka ennen kaikkea lapsiperhearkea eletessä – mutta ”yksin eläjille” tai ”eläkkeelle jäädessä” kaupungin tarjonnan ajateltiin ehkä olevan riittämätön.

Tarinatyyppejä 3: Työtä toivovat

Oman tarinatyypinsä muodostivat ne, joille Varkaus ei tällä hetkellä kyennyt tarjoamaan keskeistä elämän peruspilaria eli työtä. Haastatteluista kahdeksan oli sijoitettavissa tähän tarinatyyppiin. Vaikka työtä koskevat pohdinnat tulevat monin tavoin esille kaikissa tarinatyypeissä, työtä toivovien tarinoissa ne korostuvat erityisesti. Tarinan keskiössä on työn puute ja huoli siitä, ettei pääse työelämään kiinni: ”tuntuu että sitä työtä ei tule”. Työtä toivovien suhtautuminen Varkaudessa asumiseen liittyy erityisesti sekä nykyhetken rajoitukseen että tulevaisuuden näköalattomuuteen.

Varkaudessa saattoi olla työtä toivoville useita kiinnipitäviä tekijöitä, kuten perhe, sukulaiset, ystävät, rauhallisuus ja asumisen edullisuus, mutta työn puuttuminen nykyhetkessä tai lähitulevaisuudessa mietityttää paljon.

Mä tiedän että mä en tuu työllistymään tässä työpaikassa missä mä oon, nii on vähän sitten ehkä, semmonen ettei oikein tiiä että missä mä oon vaikka puolen vuoden päästä.

Työtä toivovien kokemus on, että Varkaudesta on vaikea löytää työpaikkaa, varsinkaan jos ei ole sopivia suhteita.

Joo siis työtilannehan täällä on ihan mahoton että mie en ymmärrä sitä että täällä olis työpaikkoja mutta sitten kun ne menee tälleen kuitenkin että joo että joku niitten sukulainen on töissä ja sitten joku niitten lapsenlaps tai joku tulee ja laittaa sen jalan oven väliin, että siis se silleen, että ku

ei anneta ihmisille täälläkään mahdollisuutta uusille ihmisille, niin tulla sinne töihin ja näyttää et täällä on muitakin, et kyllä aina laittaa vihaksi.

Työn puutteesta johtuva taloudellinen tiukkuus vaivaa ja huolettaa. Riittävän toimeentulon puuttuessa mahdollisuudet mielekkääseen tekemiseen vapaa-ajalla, kuten harrastamiseen ja arkeen vaihtelua tuovaan matkusteluun, ovat rajalliset: ”Tuntuu että on, suorastaan loukussa, että ei piäse minnekään”.

Aineiston tarinoissa tulee esiin, kuinka työpaikan löytyminen ja Varkaudessa asuminen voivat liittyä toisiinsa erilaisin tavoin. Monet haluaisivat kyllä jatkaa asumista Varkaudessa, mutta jos työtä ei sieltä löydy ja toisella paikkakunnalla työpaikka olisi tarjolla, saattaa muutto olla edessä. On myös niitä, jotka haluaisivatkin muuttaa pois Varkaudesta, jos vain työtä muualta löytyisi.

Jos ei oo sitä työtä, jotakin työtä jotain opiskelua mun on pakko lähteä liikkeelle. Se on aika hyvä toisaalta, mut se on huono ku sä et voi olla missä sä haluaisit, sä et voi asuu sun sukulaisia lähellä. Sä joudut aina vähän niinku pakolaiseks täältä jos sä haluat lähteä jonnekin, pakolaiseks. Sä joudut muualle lähtemään, kuitenkin ettiin niit mahdollisuuksia tai jos saat jonkun mahdollisuuden ni.

Tarinatyyppi 4: Muutosta kaipaavat

Haastateltavista kahdeksan sijoittui tarinatyyppiin, jonka nimesimme *Muutosta kaipaavien* tarinaksi. Tähän tyyppiin sijoitetuissa tarinoissa olennaista on tulevaisuutta koskevat toiveet ja pohdinta siitä, miten suunnata omaa elämää. Kaipaus johonkin uuteen kaiheartaa, mutta erilaisista syistä muutoksen toteuttaminen voi olla vaikeaa tai riskialtista.

Muutosta kaipaavista osa on Varkaudesta kotoisin ja osa on muuttanut sinne myöhemmin, usein työn perässä. Työn saaminen on

voinut olla elämän ”kohokohta” ja houkutella Varkauteen, mutta samalla se on saattanut merkitä muista asuinpaikkakuntaan liittyvistä toiveista luopumista. Eteenpäin pyrkiville pohdinnan aihetta voi tuottaa juuri se, kuinka paljon on valmis uhraamaan työn vuoksi. Työn ja vapaa-ajan välille kaivataan tasapainoa silloin, kun työn koetaan nielevän kaiken ajan ja energian eikä harrastuksille tai ihmisten tapaamiselle jää riittävästi mahdollisuuksia. Myös parisuhde voi olla toisella paikkakunnalla, jonne matkustetaan silloin, kun työltä ehtii.

Ja sit varmaan se että kun se miesystävä on siellä, toisella paikkakunnalla, niin kyllähän se vaikuttaa kun se ei fyysisesti ole läsnä niin, se rupee kaihertamaan sitten. Et se on varmaan sit, semmone, raskas asia. Varsinki se kun tietää että, ei vaikka kahteen viikkoon nyt ehi nähä koska menee työvuorot niin, molemmilla, ristiin että ei yksinkertaisesti vaan ehitä. Niin.. se rupee, huomaa et se rupee kyl kaivertaa vähän. Tulee ikävä.

Muutosta kaipaavien kaverit asuvat usein toisella paikkakunnalla, joten heidän tapaamisensa on vaivan takana. Samanhenkisten ihmisten löytymisen vaikeus saatetaan yhdistää siihen, että Varkaudessa ihmisten ajatellaan joko seurustelevan, perustavan perheen ja vetäytyvän koteihinsa tai vaihtoehtoisesti muuttavan pois. Joskus sosiaalisten kontaktien vähäisyys voi johtaa jopa hyvinvointia nakertaviin yksinäisyyden kokemuksiin.

Varmaan ehkä semmonen, sanotaanko sitä nyt sosiaaliseks elämäks ni, semmonen ehkä on (arjessa raskasta). Ku ei, täällä ei oo lähellä ketään semmosia ihmisiä joitten kaa vois tehdä mitään asioita, ni kyl se varmaan on se.

Moni muutosta kaipaava suunnittelee tai vähintään pohdiskelee muuttoa pois Varkaudesta. Kyse ei aina ole niinkään siitä, ettei Varkaudessa viihdytä vaan siitä, että omalta elämältä halutaan enemmän. Asioiden ollessa periaatteessa hyvin, muutosten tekoon voi olla vai-

keä ryhtyä silloinkaan, kun elämä tuntuu paikoilleen pysähtyneeltä ja kaipaisi jotain uutta. Pelko ”jämhäntämisestä” saa pohtimaan, millaisia asioita elämäänsä toivoo pidemmällä tähtäimellä. Hyväkään työ ei aina riitä tekemään nuorta aikuista täysin tyytyväiseksi elämäntilanteeseensa, päinvastoin se saattaa tuntua jopa kahleelta, joka voi pahimmillaan estää ”paremman elämänlaadun tavoittelun muualta”.

Tekis mieli muuttaa ulkomaille tai jotain tällasta että kuitenkin jotain uutta että nyt on vähän pieni, pieni pelko semmosesta jämhäntämisestä on nytten.. Mut toisaalta taas asiat on kuitenkin sen verran hyvin että, ei oo ollu mielenkiintoo ja motivaatio sitten lähtee, luopumaan niistä asioista mitä on tällä hetkellä, sitten saadakseen jotain että.. Vaikka se ehkä saattas olla fiksuakin.

Varkaus voi näyttäytyä ristiriitaisena paikkana siksi, että paikkakunnalta voi yhtäältä ajatella löytyvän ”kaikki mitä tarvitsee”, mutta toisaalta nuoren aikuisen näkökulmasta puuttuvan asioita, joita hän elämäänsä ”kaipaisi”. Monien muutosta kaipaavien mielestä etenkin Varkauden tarjoamat tapaamispaikat, kulttuuritapahtumat ja ylipäättään vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat riittämättömiä. Puutteet korostuvat iltaisin, jolloin ei baareja ja huoltoasemia lukuun ottamatta ole paikkoja minne mennä. ”Niin et ei täällä oikeestaan oo kolmekymppiselle sinkulle ollu mitään.” Toiveena on sosialisempi ja vilkkaampi asuinympäristö, joka mahdollistaa tuttujen ja uusien ihmisten tapaamisen sekä uusia kokemuksia ja elämyksiä.

[Varkaudessa] on hirveen huonoo se että jos sä haluat tavata jonkun sun ystävän, niin ei täällä oo kahvilat auki, ei, et sun on oikeestaan pakko mennä sen toisen luokse tai sen toisen tulla sun luokse koska ei täällä ole semmosta että, no lähettään käymään jossain, kahvilla. Koska sit sä meet jonneki huoltoasemalle, tai sit sä meet kaljalle jonneki baariin.. Et musta, mua ärsyttää tosi paljo että täällä ei oo semmosta kahvilakulttuuria ja sen takia mä rakastan käyä muissa

kaupungeissa.. pyörimässä kahviloissa tosi paljon koska täällä ne kahvilat on yleensä auki samaan aikaan kun mä oon töissä niin ne ei niinkun mun elämää hyödytä oikeestaan mitenkään.

Jotkut muutosta kaipaavat olivat valmiita näkemään vian enemmänkin omassa sopimattomuudessaan pikkukaupunkielämään kuin pikkukaupungissa itsessään. Tämä viestii kuitenkin siitä, että kaupunki ei saa tavanomaisen perhekeskeisestä elämäntavasta poikkeavaa tuntemaan oloaan kotoisaksi.

Se on niin tylsää dissata omaa kotikaupunkiaan joka sattuu olemaan pikkukaupunki että en mä haluu semmoselle linjalle lähtee et mä vaan ehkä enemmän aattelin et mä en sovellu tänne.

Pohdinta

Asuinpaikan merkitys on asia, jota nuoret aikuiset selvästi pohdiskelevat paljon. Haastateltavien kuvaukset suhteestaan kotipaikkaansa kertovat elävästi siitä, että asuinpaikkaan liittyy vahvoja sekä tunnepitoisia että asiapohjaisen käytännöllisiä kiinnittymistä sääteleviä seikkoja.

Kuvaamamme tarinatyyppit kertovat asuinpaikkakuntasuhteen erilaisista asteista. Osa haastateltavista on juurtunut Varkauteen elämänhistoriansa kautta ja tuntee syvää kuuluvuutta asuinpaikkaansa kokonaisuudessaan, osa on kiinnittynyt Varkauteen elämän keskeisten tukipilarien osalta, ja osa on puolittain sidoksissa Varkauteen, mutta puolittain kaipaa elämäänsä jotain, jota Varkaudessa ei ole.

Erilaiset tarinatyyppit osoittavat, kuinka asuinpaikan merkitystä voi pohtia monesta näkökulmasta, kuten kuulumisen, elämäntilanteen tai tulevaisuudenkuvien näkökulmista. Yhtäältä asuinpaikan merkitys näyttää muodostuvan menneisyydestä; juurilla ja suvulla

on oma tärkeä roolinsa (myös esim. Tuuva-Hongisto ym. 2016), ja elämänhistoriassa kertyneet muistot antavat asuinalueen konkreettisille paikoille erityisiä tunnemerkitsejä sekä luovat elämäntarinan jatkuvuutta. Toisaalta asuinpaikka valitaan senhetkisen arjen perusteella. Nuoren aikuisen arjessa keskeisiä pilareita ovat työ, parisuhde ja muut ihmissuhteet, asuminen ja vapaa-ajan harrastukset. Näistä pyritään rakentamaan mahdollisimman tasapainoinen kokonaisuus mieluiten niin, että kaikki toteutuvat samalla paikkakunnalla. Asuinpaikka voi lisäksi saada omanlaisensa merkityksen, kun sitä tarkastellaan tulevaisuutta koskevien toiveiden ja tavoitteiden valossa: ei riitä, että juuri nyt on kaikki hyvin, vaan tulevaisuus halutaan nähdä myös avoimena mahdollisuuksien ja elämänvalintojen kenttänä. Moni haastateltava koki ambivalenssia Varkaudessa asumisen suhteen erityisesti nykyhetken ja tulevaisuuden toiveiden vetäessä eri suuntiin. Muuttoajatukset heräävät, kun jotain itselle merkityksellistä täytyy hakea muualta.

Kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, asuinpaikka määrittelee monin tavoin sitä, millaisia arkielämää ja tulevaisuuden rakentamista tukevia mahdollisuuksia siellä asuville on tarjolla (esim. Armila ym. 2016). Työpaikan säilymiseen tai työn saamiseen liittyvät asiat mietityttävät monia varkauteilaisia. Tämä ei tietenkään koske vain heitä, vaan ylipäätään monilla nuorilla ihmisillä on työttömyyttä ja työn epävarmuutta koskevia pelkoja (Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017). Mahdollisimman monipuolinen elinkeinorakenne antaisi nuorille aikuisille mahdollisuuden halutessaan tai tarvittaessa vaihtaa alaa Varkaudessa asuen.

Työn lisäksi toinen keskeinen paikkakuntaan kiinnittävä materiaalin seikka on asuntojen saatavuus ja hintataso sekä asuinympäristön laatu. Varkautelaiset nuoret aikuiset arvostavat rauhalliseksi, turvalliseksi ja luonnonläheiseksi kuvaamaansa ympäristöä, jossa on lisäksi mahdollista asua edullisesti suurempiin kaupunkeihin verrattuna, mutta josta kuitenkin on hyvät yhteydet näihin.

Ihmisuhteet ovat keskeinen asuinpaikkaan kiinnittymisen peruste. Muissakin tutkimuksissa on tullut esiin, että ihmisuhteet, etenkin suhteet saman ikäisiin ohjaavat kuulumisen tunteiden ja paikkoihin kuulumisen rakentumista (esim. Ponto 2018), ja siten myös jäämisiä ja lähtemisiä (Kivijärvi & Peltola 2016; Tuuva-Hongisto ym. 2016). Suurella osalla haastatelluista oli erityisesti perhe- ja sukulaisuussuhteita, jotka kiinnittivät heitä Varkauteen. Myös yleisemmän tason yhteisöllisyyden tunne koettiin usein omaa asuinalueetta (ei niinkään Varkautta kokonaisuutena) luonnehtivaksi positiiviseksi asiaksi. Joillekin nuorille aikuisille Varkaudessa asumisen varjopuoleksi näyttää kuitenkin muodostuneen sosiaalisen elämän niukkuus, mikä heikentää heidän viihtymistään ja hyvinvointiaankin. Monet haastatellut nuoret aikuiset toivoivat lisää virikkeitä ja varsinkin paikkoja, joissa tavata ihmisiä – sanalla sanoen kaupungin sykettä.

Varkauteen asuinpaikkana liitetyt edut (rauhallisuus, luonnonläheisyys ja yhteisöllisyys) ovat pitkälti samoja, joita niin Sari Tuuva-Hongiston (2018) kuin Anne Tuhkusen tutkimukseen osallistuneet nuoret (Tuhkunen 2007, ks. myös Penttinen 2016) näkivät syrjäseudun valtteina verrattuna kaupunkeihin. Varkaudessa ei kuitenkaan nähty syrjäseutuun Tuhkusen tutkimuksessa liitettyjä varjopuolia, kuten muuttumattomuutta, pysähtynyttä ilmapiiriä tai rajoittavuutta. Samalla Varkaudessa ei nähty olevan Tuhkusen tutkimuksessa esiin tulleita kaupungin etuja, kuten jännittävyttä, haastavuutta tai mahdollisuuksien runsautta, eikä toisaalta kaupungin varjopuoliakaan. Varkauden edut näyttävät siis liittyvän sen suhteelliseen pienuuteen ja puutteet riittämättömään kaupunkimaisuuteen.

Kaupungin haasteena on säilyttää pienen kaupungin edut ja tukea samanaikaisesti nuorten aikuisten toivoman kaltaista kuulumista, joka näyttää osittain liittyvän vilkkaaseen kaupunkimaiseen ympäristöön. Anne Tuhkusen (2007) jaottelua soveltaen voidaan sanoa, että jos Varkauden sijainnillisuus sisältäisi kaupunkimaisia vapaa-ajan mahdollisuuksia, se saattaisi vahvistaa alueen paikallisuutta (sosiaalisia suhteita) ja sen kautta vahvistaa asukkaiden paikkatun-

*Kotikaupungin merkitys varkauteen nuoren aikuisen
elämäntilanteessa ja arjessa*

netta. Vilkkaammassa keskustassa myös yritystoiminnalle, kuten kahvilan pidolle, olisi paremmat mahdollisuudet, mikä taas voisi vahvistaa sijainnillisuutta työllistymismahdollisuuksien kautta.

Rauhallisuuden ja sykkeen yhdistäminen ei olisi mahdotonta. Monissa vähenevän teollisuuden kaupungeissa on entisiä tehdaskiinteistöjä muutettu kulttuuri- ja vapaa-ajan keskuksiksi. Varkaudessakin riittävän kokoinen kulttuuri- ja kahvilakeskittymä voisi muodostaa juuri toivotun kaupunkimaisen kohtaamispaikan samalla, kun kaupungin muut alueet voisivat säilyttää rauhallisen olemuksensa.

Kirjallisuus

- Aapola-Kari, S. & Wrede-Jääntti, M. 2017. Perinteisiä toiveita, nykyhetkeen kiinnittyviä pelkoja – nuoret pohtivat tulevaisuutta. Teoksessa S. Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa*. Nuorisobarometri 2016, verkkojulkaisuja n:o 111. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 159–175.
- Armila, P., Halonen, T. & Käyhkö, M. (toim.) 2016. *Reunamerkitöjä hylkysyrjästä. Nuorten elämänraameja ja tulevaisuudenkuvia harvaanasutulla maaseudulla*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 117.
- Dixon, J. & Durrheim, K. 2000. Displacing place-identity: a discursive approach to locating self and other. *British Journal of Social Psychology* 39, 26–44.
- Farrugia, D. 2015. The mobility imperative for rural youth: The structural, symbolic and non-representational dimensions of rural youth mobilities. *Journal of Youth Studies* 19, 831–836.
- Hyväri, S. 2008. *Paikkasidos elämäntavassa ja elämäntulussa – maaseutu ja kaupunki yhden ikäryhmän kokemana*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A, tutkimuksia 17.
- Kivijärvi, A. & Peltola, M. 2016. Johdanto. Sukupolvisten suhteiden liikuttamat lapset ja nuoret. Teoksessa A. Kivijärvi ja M. Peltola (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä*. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016, verkkojulkaisuja n:o 105. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–13.
- Kuurne, K. & Gomez, V. 2019. Feeling at home in the neighborhood: Belonging, the house and the plaza in Helsinki and Madrid. *City & Community* 18, 213–237.
- Lengen, C. & Kistemann, T. 2012. Sense of place and place identity: review of neuroscientific evidence. *Health & Place* 18, 1162–1171.
- Penttinen, P. 2016. Viettäisinkö elämäni periferiassa? Nuorten muuttoalttius Itä-Suomessa. Teoksessa A. Kivijärvi ja M. Peltola (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä*. Nuorten elinolot -vuosikirja 2016, verkkojulkaisuja n:o 105. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 149–165.
- Ponto, H. 2018. Nuorten arkiset paikkakokemukset kaupunkiympäristössä. *Nuorisotutkimus* 36, 42–46.
- Scannell, L. & Gifford, R. 2017. The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology* 51, 256–269.

*Kotikaupungin merkitys varkauteen nuoren aikuisen
elämäntilanteissa ja arjessa*

- Tuhkunen, A. 2007. *Between location and a sense of place: Observations regarding young people's migration alacrity in Northern Europe*. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1207.
- Tuuva-Hongisto, S., Pöysä, V. & Armila, P. 2016. *Syrjäkylien nuoret – unohdetut kuntalaiset?* Kunnallissalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisusarjan julkaisu n:o 99. Helsinki: Otava.
- Tuuva-Hongisto, S. 2018. *Kotona, maalla, syrjässä. Syrjäkylänuorten haaveita kotiseudulle jäämisestä*. Nuorisotutkimus 36, 23–37.

10

Nuorten aikuisten turvallisuuden kokemukset pikkukaupungissa

Janissa Miettinen, Taru Kekoni, Riitta Vornanen & Juha Hämäläinen

Nuorten aikuisten elämänvaihetta luonnehditaan usein siirtymävaiheena aikuisuuteen tai orastavana aikuisuutena (Arnett 2000; Fingerman 2017). Tutkijoiden keskuudessa on varsin laaja näkemys siitä, että aikuistumisen vaihe on pidentynyt ja vaikeutunut (Walther 2006; Jones 2009; Salandy & Diaz 2017). Nuori aikuisuus terminä kuvaa tietynlaista välikategoriaa, jolloin on vaikea määritellä, onko kyseessä nuori vai aikuinen (Walther 2006, 121; Arnett 2000). Aikuis-tumisella tarkoitetaan yleisesti ikävaihetta 18–25 ikävuoden välillä, jolle on tunnusomaista mahdollisten tulevaisuuksien avoimuus. Ikäraajat eivät kuitenkaan määritä vaihtelevia elämäntilanteita; nuoruus näyttää pidentyvän 30 ikävuoteen ja siitä eteenpäinkin perheellistymisen ja koulutus- ja työelämävalintojen vuoksi.

Nuoret joutuvat tekemään valintojaan riskien ja epävarmuuden yhteiskunnassa, jossa sosiaaliset, poliittiset, kulttuuriset ja taloudelliset muutokset vaikuttavat nuorten aikuisten elämään (Furlong &

Cartmel 1997; Jones 2009; Cebulla 2009). Sosiaalinen tausta, koulutus, sukupuoli, alue ja etninen tausta vaikuttavat myös siirtymävaiheeseen (Walther 2006) samoin kuin ihmissuhteet. Aikuistumista on kuvattu vaiheena, jota luonnehtii suhteellinen riippumattomuus ja asema, jossa on irrottauduttu lapsuudesta ja nuoruudesta, mutta ei vielä ole aikuisten vastuuta ja rooleja. Suomen lisäksi monissa muissa maissa aikuisuuden muodollinen kriteeri on 18 vuoden ikä, jota käytämme tutkimuksessamme. Määrittelymme 18–34-vuotiaista nuorten aikuisten ikäryhmänä ei suoraan vastaa Nuorisolain tai muun hallinnollisen määrittelyn ikärajaa.

Suomessa on paljon nuoriin ja nuoriin aikuisiin keskittyvää tutkimusta, kuten nuorisobarometrit (Haikkola & Myllyniemi 2020), sekä seuranta- ja pitkittäistutkimusta, joka tuo esiin nuorten erilaisia elämänpolkuja, terveys- ja hyvinvointieroja (Paananen ym. 2012). Tutkimuksissa nuorista ja nuorista aikuisista painottuvat usein riskit ja ongelmat, ja syrjäytymisen näkökulma on vallinnut suomalaista keskustelua ja politiikkatoimia (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2007; Suurpää 2009; Notkola ym. 2013). Riskien ohella on syytä tutkia tekijöitä, jotka auttavat nuoria aikuisia selviytymään ja luomaan uskoa turvalliseen tulevaisuuteen. Tutkimuksemme valottaa nuorten aikuisten kokemuksia asuinympäristönsä turvallisuudesta ja viihtyisyydestä sekä tulevaisuutensa turvallisuudesta.

Nuorten toiveita, pelkoja ja turvallisuutta voidaan käsitellä paikallisina, tilallisina ja alueellisina kysymyksinä (Pain, Panelli, Kindon & Little 2010). Yhteisöllisyydellä on tärkeä merkitys tutkittaessa nuorten aikuisten kokemusta elämäntilanteestaan ja tulevaisuudestaan. Yhteisöllisyyden kokemus koskee kuulumisen tunnetta, ja sitä voidaan tarkastella paikkakokemuksena, paikkaidentiteettinä tai kiintymyksenä paikkakuntaan (Kee & Nam 2016, 39–41). Kokemus asuin- ja elinympäristöstä on olennainen tekijä hyvinvoinnille ja turvallisuudelle.

Nuorten aikuisten työmarkkinat ovat muuttuneet Suomessa 2000-luvulla ja nuorten työmarkkina-asema on heikentynyt osana

yleistä työelämän muutosta (Alatalo, Mähönen & Räisänen 2017). Koulutus- ja työllistymismahdollisuudet vaikuttavat ratkaisevasti nuorten aikuisten paikkakuntavalintoihin (Penttinen 2016). Työllistymisvaikeuksien on todettu heikentävän nuorten aikuisten subjektiivista hyvinvointia ja elämäntyytyväisyyttä Varkauden kaltaisilla teollisuuden voimakkaan rakennemuutoksen paikkakunnilla (Kallunki & Lehtonen 2012). Teollisuuspaikkakuntien rakennemuutoksella on usein kielteisiä vaikutuksia paikkakunnan koulutus- ja työoloihin, mikä heijastuu helposti nuorten mielikuviin paikkakunnasta, tulevaisuudennäkymiin, luottamukseen ja turvallisuuden kokemukseen.

Tässä luvussa tarkastelemme Varkaudessa asuvien nuorten aikuisten kokemuksia turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Turvallisuuden kokemuksia tutkitaan suhteessa arvioihin Varkaudesta asuinympäristönä ja omaan tulevaisuuteen. Olemme kiinnostuneita myös siitä, mikä tukee selviytymistä ja millainen kokemus nuorilla aikuisilla on sosiaali- ja terveystalvelujen kautta saatavasta tuesta.

Artikkelissa nuoret aikuiset ovat Arki Varkaudessa -kyselyyn vastanneita 18–35-vuotiaita ja haastattelututkimukseen osallistuneita 28–33-vuotiaita henkilöitä. Nuorten aikuisten elämäntilanteet vaihtelevat esimerkiksi koulutuksen, työelämään siirtymisen ja perhetilanteen mukaan. Tilastollisessa aineistossa on mukana sekä perheellisiä että perheettömiä nuoria aikuisia, ja laadullinen aineisto koostuu ainoastaan perheellisten henkilöiden haastatteluista.

Nuorten aikuisten turvallisuus ja resilienssin tukeminen

Turvallisuus ja tulevaisuuteen suuntautuminen

Turvallisuus on moniulotteinen ja vaikeasti määriteltävä käsite (Niemelä 2000), samoin tulevaisuuden orientaatio (Sulimani-Aidan

2017). Turvallisuutta voidaan käsitellä subjektiivisena ja henkilökohtaisena kokemuksena tai ympäristön olosuhteina ja näiden välisenä suhteena (Kaufmann 1970). Oman elämän turvallisuus ei kytkeydy ainoastaan yhteisöön ja henkilökohtaisiin suhteisiin vaan myös kaukaisempiin asioihin. Turvattomuus voi olla kontekstisidonnaisista (Taimalu ym. 2007, 72), paikallista ja arkipäivään kytkeytyvää tai liittyä yleisempiin huoliin ja pelkoihin yhteiskunnallisista tai globaaleista ilmiöistä (Niemelä 2000; Pain ym. 2010). Tässä luvussa keskitymme turvallisuuden kokemuksiin lähellä olevassa elämänpiirissä.

Aiemman tutkimuksen mukaan turvallisuuden kokemukset näyttäisivät liittyvän siihen, miten tulevaisuus nähdään. Espanjalaisessa 15–24-vuotiaiden nuorten tutkimuksessa nuorten kokemus elämän turvallisuudesta korreloi vahvasti näkemyksiin omasta tulevaisuudesta. Oman elämän sen hetkinen turvallisuus oli vahvimmin yhteydessä kokemuksiin omista saavutuksista, yleiseen tyytyväisyyteen, fyysiseen ja sosiaaliseen käsitykseen itsestä sekä optimismiin elämänarvona. Tulevaisuuden turvallisuuden kokemuksiin heijastui nykyhetken turvallisuus, tyytyväisyys ihmissuhteisiin, akateeminen minäkäsitys, yleinen elämään tyytyväisyys ja tyytyväisyys ryhmiin kuulumisesta. (González ym. 2012.)

Nuorten elämäkokemuksia Suomessa on tutkittu säännöllisesti nuorisobarometrillä, johon vastaavat 15–29-vuotiaat nuoret. Nuorisobarometrissa on tutkittu nuorten tyytyväisyyttä ihmissuhteisiin jo kymmenen vuotta. Keskiarvo kouluarvosana-asteikolla on 8,4, mikä on yleisesti varsin korkea. Tyytymättömimpiä ihmissuhteisiinsa olivat yksin asuvat, heikosti toimeentulevat, työttömät ja koulutuksen ulkopuolella olevat sekä vieraskieliset. Tyytyväisyydellä ihmissuhteisiin ja terveyteen on ollut vahva kytkös yleiseen elämäntyytyväisyyteen. (Pekkarinen & Myllyniemi 2017, 99–101.) Ystävyyssuhteiden laadulla on todettu yhteys psyykkiseen hyvinvointiin. Ruotsalaisessa lyhyen ajan seurantatutkimuksessa (Miething ym. 2016) osoittautui, että yhteys oli voimakkaampi 19-vuotiailla kuin 23-vuotiailla ja että verkoston laatu 19 vuoden iässä ennusti hyvinvointia 23-vuotiaana.

Vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan nuorten tyytyväisyys elämään on kouluarvosanan keskiarvolla 8,3. Sukupuolten välillä tai alueellisesti ei ole eroja tyytyväisyydessä. Alle 20-vuotiaat ovat tyytyväisempiä kuin heitä vanhemmat, joiden tyytyväisyys on laskenut vuosien mittaan. Keskimääräistä tyytymättömmimpiä ovat nuorisobarometrin mukaan yksinasuvat, kouluttamattomat ja työttömät. Myös taloudellisia vaikeuksia kokevat nuoret ovat tyytymättömmimpiä kuin mukavasti toimeentulevat nuoret. Koulutuksella näyttää barometrin mukaan olevan tärkeä merkitys tyytyväisyyteen, mikäli nuori on tyytyväinen nykyiseen koulutukseen. Kiinnostavasti peruskoulukokemukset heijastuvat myöhään aikuistumiseen ja myönteisesti peruskoulun kokeneet ovat muita tyytyväisempiä. (Pekkarinen & Myllyniemi 2017, 99–101.)

Ihmisten välillä on eroja siinä, kuinka hyvin he selviytyvät haastavista tilanteista. Tätä selviytymiskykyä on kuvattu esimerkiksi resilienssin käsitteellä. Noin 1960–1970-luvuilla alkanut resilienssin tutkimusperinne on ollut siinä määrin laaja-alainen ja käsitteellisesti kehittyvä (ks. Luthar 2006), että resilienssiä on luonnehdittu jopa metateoreettiseksi yläkäsitteeksi (Richardson 2002). Yhden määritelmän mukaan resilienssi (*resilience*) on ”dynaaminen prosessi, joka sisältää positiivisen mukautumisen merkittävien vastoinkäymisten vallitessa” (Luthar, Cicchetti & Becker 2000, 543, suomennos meidän). Kysymys ei siis ole yksin ihmisen pysyvistä persoonallisuuspiirteistä (*resiliency*) (emt. 546), vaan positiivisesta, tilanneriippuvaisesta mukautumisesta haastavissa elämäntilanteissa. Resilienssi on käännetty suomeksi esimerkiksi joustavan selviytymisen (ks. Rönkä 1992, 42) tai pärjäävyyden (Koivula 2016) käsitteillä.

Käytämme tässä tutkimuksessa joustavan selviytymisen käsitettä. Oletamme, että korkeampi arvio uskosta omaan joustavaan selviytymiseen ennustaa positiivisempaa tulevaisuuteen suuntautumista ja turvallisuudentunnetta. On tärkeää huomioida se, että resilienssissä on kysymys prosessista, mutta tämän tutkimuksen poikkileikkausanalyysissä tavoitetaan vain mittaushetken itsearviointia eräistä ihmisen

piirteistä, jotka voivat indikoida parempaa tai heikompa joustavaa selviytymistä elämässä. Emme kuitenkaan samaista joustavaa selviytyvyyttä vain yksilön pysyviksi ominaisuuksiksi (*resiliency*). Tämä on sosiaalipoliittisesti merkittävä näkökulma, koska silloin ihmisten joustavampaa selviytyvyyttä voitaisiin myös tukea palveluilla ja tukitoimilla.

Nuorten aikuisten joustavaa selviytymistä tukevat palvelut

Palvelut ja oikeudet määrittyvät paljolti ikärajojen mukaan, joita säädellessään lainsäädännöllä sekä organisaatioiden käytännöllä. Nuorista aikuisista kunnallisten palvelujen erityisenä käyttäjäryhmänä ei ole kattavaa tutkimusta. Tämä ryhmä ei ole myöskään yksi yhtenäinen palvelujen käyttäjäryhmä, vaan heidän elämäntilanteensa, tarpeensa ja tulevaisuudennäkymänsä vaihtelevat merkittävästi. Tällöin kunnallisten palvelujen tarve ja käyttö riippuu esimerkiksi siitä, onko nuorella aikuisella parisuhde ja lapsia, onko hän opiskelija, mukana työelämässä vai työtön, millaisia läheisiä ihmissuhteita hänellä on sekä millaisia ovat hänen terveydentilansa, elämäntapansa ja tulevaisuudenodotuksensa. Tähän ikävaiheeseen erityisenä elämänkulun jaksona on perusteltua kohdistaa tutkimusta ja palveluja (Stroud ym. 2015).

Kuntien tehtäväkenttä on Suomessa muuhun Eurooppaan verrattuna poikkeuksellisen laaja ja vastuu hyvinvoinnin edistämisestä kattaa monipuolisesti kansalaisten erilaiset elämäntilanteet ja tarpeet (Niiranen 2010). Kuntien perustehtävänä on ”pyrkä edistämään kuntalaisten hyvinvointia ja kestävää kehitystä alueellaan” (Kuntalaki 356/1995, 1 §). Mahdollisen sosiaali- ja terveystalouden integraation myötä nykyisten kuntien tehtäviä voidaan jatkossa hoitaa osin maakuntien tasolla. Taantuvilla alueilla kunnat ovat kamppailleet lakisääteisten tehtäviensä ja niukkenevien taloudellisten resurssien ristipaineessa. Laajentuva tehtäväkenttä ja supistuva talous ovat panneet monessa kunnassa hyvinvointipolitiikan kestävyuden koetuk-

selle (Laurinkari 2010). Tämä on saattanut merkitä poukkoilevuutta palvelujen järjestämisessä, hallinnossa ja ohjauksessa sekä vaikeuksia suoriutua tehtävistä.

Mikäli kuntien tarjoamia syrjäytymistä ehkäiseviä palveluja ei koordinoita, on vaarana, että nuoret joutuvat asioimaan monella luukulla eivätkä saa apua oikea-aikaisesti (Notkola ym. 2013). Monen suomalaisen pikkukaupungin haasteena on saada nuoret aikuiset op-pivelvollisuuden päättymisen jälkeen jäämään paikkakunnalle. Toimivat hyvinvointipalvelut voivat osaltaan vahvistaa nuorten aikuisten kiinnittymistä pienelle paikkakunnalle. Syrjäytymisen ehkäisy ja lievittäminen on tärkeä osa kuntien hyvinvointipoliittista tehtävää ja erilaiset elämäntilanteet, nuorten yksilölliset tarpeet ja syrjäytymisen monitahoiset yksilölliset prosessit edellyttävät kattavien palvelujen järjestämistä (Hämäläinen 2015). Nuorten aikuisten joustavaa selviytyvyyttä ja paikkakunnalle kiinnittymistä edistävät palvelut koskevat erityisesti kouluttautumista, työllistymistä ja harrastamista sekä perheellisillä nuorilla aikuisilla lisäksi lapsen hoitoa ja mahdollista koulunkäyntiä sekä yleensä vanhempana toimimista.

Perheellisten nuorten aikuisten palvelutarpeet kiinnittyvät myös vanhemmuuteen ja lasten tilanteisiin. Päiväkotien ja koulujen laatu sekä lasten sosiaaliset verkostot, toverisuhteet ja harrastusmahdollisuudet vaikuttavat osaltaan vanhempien paikkakuntaan kiinnittymiseen, turvallisuuden kokemukseen ja tulevaisuuden uskoon. Siten lasten palvelut näyttäytyvät myös perheellisten nuorten aikuisten palveluina. Lapsiperheellisten joustavan selviytyvyyden edellytykset liittyvät myös erilaisten perhetilanteita tukevien palvelujen jatkuvuuteen.

Hyvinvointipalvelujen ohella yritys- ja työllistämistoiminnan edistäminen kuuluu olennaisesti kuntalaisia määriteltyyn kuntien aluekehittämistehtävään. Perinteisillä savupiipputeollisuuden paikkakunnilla, kuten Varkaudessa, teollisuuden rakennemuutos on merkinnyt erityistä haastetta tämän tehtävän toteuttamiselle. Talouden ja työmarkkinoiden globalisoituminen on nostanut työvoiman

sosiaalisen suojelun työpolitiikan erityiseksi haasteeksi (Koistinen 2010). Erilaiset hyvinvointiin liittyvät ongelmat, kuten työttömyys, toimeentulovaikeudet, kouluttamattomuus sekä terveysongelmat, voivat kytkeytyä asumisen ongelmiin (Korhonen 2010, 169). Näin ollen kuntien asunto- ja asumispolitiikka voi osaltaan edistää sosiaalista turvallisuutta ja luoda yhteisöllisyyttä. Sosiaalisen turvallisuuden ylläpitoon kuuluu olennaisesti myös sosiaalisten riskien hallintaa koskeva sosiaaliturvajärjestelmä ja sen osana kunnalliset sosiaalipalvelut (Poutanen 2010). Sosiaalinen turvallisuus on ilmeisen merkityksellinen tekijä nuorten aikuisten tulevaisuuden turvallisuudelle.

Tutkimalla nuorten aikuisten turvallisuuden kokemuksiin liittyviä palvelutarpeita ja kokemuksia palvelujen riittävydestä tuotetaan tutkimustietoa yhteiskunnallisista toimista, joilla heidän joustavaa selviytyvyyttään voitaisiin tukea. Taloudelliselta kannalta ongelmien synnyn ja pitkittymisen ehkäisy peruspalveluja kehittämällä on taroituksenmukaista, koska se vähentää tarvetta käyttää kalliita erityispalveluja. Keskitymme artikkelissa sosiaali- ja terveyspalveluiden rooliin nuorten aikuisten elämässä, kun he arvioivat omaa turvallisuuttaan, joustavaa selviytymistään ja tuen tarvettaan.

Aineisto ja analyysi

Tässä luvussa käyttämämme tutkimusaineisto koostuu Arki Varkaudessa -hankkeen kysely- ja haastatteluaineistoista poimituista osaineistoista. Kyselyaineistosta (N = 1970) rajattiin mukaan 18–34-vuotiaat vastaajat (n = 164) eli alle 35-vuotiaat varkauteen nuoret aikuiset. Vastaajat olivat keskimäärin 26-vuotiaita (keskihajonta 5,2). Vastaajissa painottuivat yhtäältä nuoren aikuisuuden jo hieman ohittaneet 30–34-vuotiaat (34 %), toisaalta orastavan aikuistumisen vaiheissa olleet 20–24-vuotiaat (26 %). Vastaajissa oli eniten 19-vuotiaita varkauteen nuoria (16 %) (moodi n = 17). Lähes 60 prosenttia identifioitui naiseksi. Vastaushetkellä 67 prosentilla oli puoliso tai vakituinen

parisuhdekumppani ja noin 36 prosentilla oli omia, puolison, adoptoituja tai sijoitettuja lapsia. Jäljempänä perheen lapsilla tarkoitetaan kaikkia vastaajan lapsia.

Laadullisista haastatteluista (N = 76) poimittiin ne 28–33-vuotiaiden varkauteleisten haastattelut, joissa mainitaan, että haastateltavan taloudessa asuu hänen omiaan tai puolison huollettavina tai kasvatettavina olevia, alle 18-vuotiaita lapsia. Laadullinen aineisto koostui 37:n Varkaudessa asuvan nuoren perheellisen aikuisen haastattelusta. Tämä aineisto analysoitiin sisällönanalyysin periaattein.

Resilienssiä mitattiin Varkaus-kyselytutkimuksessa kymmenellä kysymyksellä (kyselylomakkeen kysymyssarja 54, kirjan liite 2). Näistä yhdeksän pohjautui suomalaiseen resilienssiasteikon käännökseen (Losoi ym. 2013³⁶). Kymmenes kysymyksistä, ”Voin vaikuttaa tärkeisiin asioihin elämässäni”, ei kuulunut alkuperäiseen resilienssiasteikkoon. Määrittelimme *joustava selviytyminen* -termin aineistolähtöisesti, perustuen resilienssi -käsitteeseen, jossa kysymyksen kuvastama yksilön sisäinen hallintakäsitys on olennainen piirre (ks. Wagnild & Young 1993), joka tukee nuorten aikuisten tulevaisuuteen suuntautumista.

Toteutimme kysymyksille faktorianalyysin³⁷, jonka perusteella valituista muuttujista laskettiin keskiarvomuuttuja (vaihteluväli 1–5). Keskimäärin tasolle 4 tai sen yli sijoittuneet vastaajat määriteltiin omaan joustavaan selviytymiseensä hyvin luottaviksi ja alle 4 sijoittuneet puolestaan vähemmän luottaviksi. Reilulla 70 prosentilla oli korkea käsitys omasta joustavasta selviytymisestä elämässä, mihin

³⁶ Kyselylomake sisälsi 9 kysymystä suomennetusta RS asteikosta: The Resilience Scale (1, 2, 3, 7, 8, 16, 18, 21 ja 22; kysymyksestä 7 puuttui sanat ”tai yllätyksistä” ja kysymyksessä 21 ”jokin” oli muodossa ”joku”). Kun Varkaus-lomake ei sisältänyt kaikkia RS asteikon kysymyksiä, joustava selviytyminen -termi määriteltiin aineistolähtöisesti faktorianalyysillä niiden käsitteeseen sisällöllisesti liittyvien kysymysten avulla, joita lomakkeessa oli saatavissa.

³⁷ Oma joustava selviytyminen -muuttuja määriteltiin GLM ekstraktointimenetelmällä ja Varimax rotaatiolla toteutetun faktorianalyysin avulla (KMO=,844, Bartlettin sfäärisyystesti $p < .001$). Resilienssiasteikon (Losoi ym. 2013, 4) muuttuja numero 3 poistettiin alhaisen kommunaliteetin vuoksi. Yhdeksästä muuttujasta muodostui kaksi faktoria, ja joustava selviytyminen määriteltiin ensimmäiselle faktorille vahvimmin latautuneiden neljän kärkimuuttujan avulla.

sisältyi käsitys, että on sinut itsensä kanssa, voi vaikuttaa elämänsä tärkeisiin asioihin, että omalla elämällä on jokin tarkoitus ja että yleensä selviytyy tavalla tai toisella.

Kysely- ja haastatteluaineistot tuottavat toisiaan täydentävää tietoa nuorten aikuisten turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyvistä kysymyksistä. Laadullisilla tuloksilla ei kuitenkaan voi selittää määrällisiä tutkimustuloksia tai päinvastoin. Kyselytutkimukseen vastanneissa oli suhteellisesti vähemmän miehiä ja nuoria, mutta tilastollisessa analyysissä ei käytetty painomuuttujaa, sillä tutkimusasetelma on pääosin selittävä. Tilastollisen analyysin yleistettävyyserajoituksia kuvataan kirjan liitteessä 1 esitetyssä katoanalyysissä.

Nuorten aikuisten turvallisuuden kokemuksiin ja palvelutarpeisiin yhteydessä olevat tekijät Varkaudessa kyselyaineiston valossa

Nuorten turvallisuuden kokemuksiin liittyneet tekijät

Valtaosa varkauteleisista nuorista aikuisista (84 %) oli jokseenkin tai täysin tyytyväisiä asuinympäristönsä turvallisuuteen ja viihtyisyyteen. Asuinympäristön turvallisuutta kysyttiin näin: ”Millaisiksi koet seuraavat hyvinvointiisi liittyvät asiat tällä hetkellä? Oletko tyytyväinen: Asuinympäristösi turvallisuuteen ja viihtyisyyteen”. 11 prosentilla ei ollut mielipidettä asuinympäristönsä turvallisuudesta ja viihtyisyydestä Varkaudessa, neljä prosenttia (4 %) oli jokseenkin tyytymättömiä ja yksi prosentti (1 %) erittäin tyytymätön asuinympäristöönsä.

Myös tulevaisuus koettiin pääosin turvallisena. Valtaosa (76 %) piti tulevaisuuttaan melko tai erittäin turvallisena. Noin kahdeksan prosenttia (8 %) nuorista piti tulevaisuutensa ajattelemista melko tai erittäin pelottavana. Kun nuorilta aikuisilta kysyttiin heidän ajatuksiinsa ja tuntemuksiaan omasta tulevaisuudestaan, osa heistä (16 %)

ei osannut sanoa, tuntuiko oman tulevaisuuden ajattelemisen enemmän turvalliselta vai pelottavalta (taulukko 1). Tyytyväisyys oman asuinpaikan turvallisuuteen ja viihtyisyyteen Varkaudessa ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä nuorten aikuisten kokemukseen tulevaisuutensa turvallisuudesta ($p=.103$)

Taulukko 1. Varkautelaisten nuorten aikuisten kokemukset tulevaisuutensa turvallisuudesta vuonna 2016 (% , n=163)

Tulevaisuuden turvalisuus: Kun ajattelet omaa tulevaisuuttasi, niin miltä se tuntuu?	Erittäin turvalliselta	Melko turvalliselta	Ei turvalliselta eikä pelottavalta	Melko tai erittäin pelottavalta	Yhteensä
	14	62	16	8	100

Taulukosta 2 ilmenee, että nuorten aikuisten kokemukseen turvallisesta tulevaisuudesta olivat yhteydessä tyytyväisyys omaan terveydentilaan, hyvä taloudellinen toimeentulon taso ja pääasiallinen toiminta. Terveydentilaansa tyytyväisimmät olivat myös luottavampia tulevaisuuttaan ajatellessaan kuin terveydentilaan tyytymättömät. Terveydentilaansa täysin tyytyväisistä 32 prosenttia piti myös tulevaisuuttaan erittäin turvallisena eikä yksikään pelottavana, kun taas terveydentilaansa vähemmän tyytyväisillä oli pelokkaampia ajatuksia omasta tulevaisuudestaan. Kaikista pelokkaimmin tulevaisuuteensa suhtautuneista jopa 40 prosenttia koki taloudellisen toimeentulonsa riittämättömäksi.

Tarkastelimme asiaa tarkemmin sen mukaan, mikä oli ollut vastaajan pääasiallinen toiminta viimeisen viikon aikana. Havaitsimme, että ansiotyöhön kiinnittyneistä enemmistö (87 %) koki tulevaisuutensa melko tai erittäin turvallisiksi. Erityisesti työelämän ulkopuolella olemiseen työttömyyden tai työkyvyttömyyden vuoksi ja lasten tai muun henkilön hoitamiseen kotona liittyi enemmän epävarmuutta, kun noin 60 prosenttia tunsu tulevaisuutensa melko tai erittäin turvallisiksi. Jopa kolmannes kotona lapsia tai muuta henkilöä hoitaneista nuorista varkauteleisaikuisista piti tulevaisuuttaan melko tai erittäin pelottavana. Tulevaisuuden turvallisuuskokemukset liittyi-

vät myös ihmissuhdeasioihin. Nuori aikuinen koki tulevaisuutensa keskimäärin turvallisemmaksi, jos hän oli tyytyväinen ihmissuhteidensa laatuun. Se, oliko vastaajalla lapsia, ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä tulevaisuuden turvallisuuden kokemukseen. (Taulukko 2.)

Nuorten aikuisten elämäntilannetekijöillä oli samankaltainen yhteys asuinympäristön turvallisuuden ja viihtyisyyden kokemukseen kuin tulevaisuuden turvallisiksi kokemiseen. Terveydentilaansa täysin tyytyväiset olivat useammin täysin tyytyväisiä (57 %) asuinympäristönsä turvallisuuteen ja viihtyisyyteen $p < .01$ kuin terveyteensä vähemmän tyytyväiset nuoret aikuiset. Vain 14 prosenttia heistä, jotka eivät arvioineet terveydentilaansa tai olivat siihen jokseenkin tyytymättömiä, oli täysin tyytyväisiä asuinympäristöönsä. Myös tyytyväisyydellä ihmissuhteiden laatuun oli saman tyyppinen yhteys nuorten aikuisten kokemuksiin asuinympäristöstään. Käsitys asuinympäristön turvallisuudesta ja viihtyisyydestä Varkaudessa ei riippunut kuitenkaan siitä, oliko vastaaja kiinnittynyt työelämään tai sen ulkopuolella jostain syystä, kotitalouden nykyisten tulojen riittävyysarviosta tai siitä, oliko nuorella aikuisella lapsia.

Taulukko 2. Nuorten aikuisten tulevaisuuden turvattomuuden kokemuksen yhteys elämäntilannetekijöihin Varkaudessa vuonna 2016 (%)

Tulevaisuuden turvallisuus: Kun ajattelet omaa tulevaisuuttasi, niin miltä se tuntuu?	Erittäin turvalliselta	Melko turvalliselta	Ei turvalliselta eikä pelottavalta	Melko tai erittäin pelottavalta	Yhteensä
<i>Onko lapsia</i>					
On lapsia (omat ja muiden) (n=59)	18,6	62,7	11,9	6,8	100
Ei lapsia (omat ja muiden) (n=103)	11,7	62,1	18,4	7,8	100
Khi ² (df 3) = 2,4, p=.502, ns					N=162
<i>Tyytyväisyys ihmissuhteiden laatuun</i>					
Täysin tyytyväinen (n=58)	24,1	62,1	8,6	5,2	100
Jokseenkin tyytyväinen (n=71)	12,7	70,4	11,3	5,6	100
En tyytyväinen enkä tyytymätön (n=14)	0,0	64,3	28,6	7,1	100
Jokseenkin/täysin tyytymätön (n=20)	0,0	30,0	45,0	25,0	100
Khi ² (df 9) = 36,41, p<.001					N=163

Nuorten aikuisten turvallisuuden kokemukset pikkukaupungissa

Taulukko 2. jatkuu

<i>Tyytyväisyys terveydentilaan</i>					
Täysin tyytyväinen (n=53)	32,1	56,6	11,3	0,0	100
Jokseenkin tyytyväinen (n=89)	5,6	68,5	14,6	11,2	100
En tyytyväinen enkä tyytymätön (n=7)	0,0	85,7	14,3	0,0	100
Jokseenkin tyytymätön (n=14)	7,1	28,6	42,9	21,4	100
Khi ² (df 3) = 36,49, p<.001					N=163
<i>Arvio kotitalouden nykyisten tulojen riittäväyydestä</i>					
Tuloilla elää mukavasti (n=32)	25,0	62,5	6,3	6,3	100
Tuloilla tulee toimeen (n=78)	14,1	65,4	17,9	2,6	100
Tuloilla vaikeuksia tulla toimeen (n=30)	10,0	63,3	16,7	10,0	100
Tuloilla hyvin vaikea tulla toimeen (n=5)	0,0	60,0	40,0	0,0	100
Tuloilla ei tule toimeen (n=5)	0,0	20,0	40,0	40,0	100
Khi ² (df 12) = 23,51 <.05					N=150
<i>Pääasiallinen toiminta</i>					
Ansiotyössä/tilapäisesti poissa (n=93)	15,1	72,0	11,8	1,1	100
Opiskelija/varusmies/siviilipalvelus (n=33)	9,1	54,5	24,2	12,1	100
Työtön, työkyvytön tai eläkkeellä (n=14)	21,4	35,7	21,4	21,4	100
Kotiäiti, -isä tai omaishoitaja (n=12)	16,7	41,7	8,3	33,3	100
Joku muu tilanne (n=11)	9,1	54,5	27,3	9,1	100
Khi ² (df 4) = 14,78, p<.01 ³⁸					N=163

Nuorten aikuisten tulevaisuuteen kiinnittyvä turvallisuudentunne liittyi myös hypoteesimme mukaisesti käsityksiin omasta joustavasta selviytymisestä (taulukko 3). Nuoret aikuiset, joiden käsitys joustavasta selviytymistään oli korkea, olivat selvästi luottavaisempia tulevaisuuteensa verrattuna nuoriin aikuisiin, joiden luottamus selviytymiseensä oli heikompaa. Reilu neljännes heistä, jotka luottivat omaan

³⁸ Tämä yhteys on testattu luokittelulla: kokemus tulevaisuudesta on turvallisempi (76 %) tai turvattomampi (24 %).

selviytymiseensä vähemmän, suhtautuivat pelokkaasti omaan tulevaisuuteensa.

Taulukko 3. Oman joustavan selviytymisen arvion yhteys varkauteleisten nuorten aikuisten kokemuksiin tulevaisuutensa turvallisuudesta vuonna 2016 (%)

Tulevaisuuden turvallisuus: Kun ajattelet omaa tulevaisuuttasi, niin miltä se tuntuu?	Erittäin turvalliselta	Melko turvalliselta	Ei turvalliselta eikä pelottavalta	Melko tai erittäin pelottavalta	Yhteensä
<i>Luottamus omaan joustavaan selviytymiseen</i>					
Hyvä luottamus joustavaan selviytymiseen (n=118)	17,8	73,7	7,6	0,8	100
Heikko luottamus joustavaan selviytymiseen (n=45)	4,4	31,1	37,8	26,7	100
Chi ² (df 3)= 59,5, p<.001					n=163

Luottamus omaan joustavaan selviytymiseen liittyi myös paikkasidonnaiseen turvallisuuskokemukseen ($p=.06$). Omaan joustavaan selviytymiseensä vahvasti luottavat olivat hieman tyytyväisempiä asuinympäristönsä turvallisuuteen ja viihtyisyyteen ja etenkin suurempi osuus heistä (45 %) kuin heikommin joustavaan selviytymiseensä uskovista (24 %) oli täysin tyytyväisiä asuinpaikkaansa. Näitä tuloksia selittääksemme tutkimme myös vielä hieman tarkemmin sitä, millaisiin tilanteisiin luottamus omaan joustavaan selviytymiseen liittyi. Korkeampi luottamus omaan joustavaan selviytymiseen liittyi myös parempaan ihmissuhteiden laatuun ($p<.001$). Ihmissuhteiden laatuun oltiin sitä tyytyväisempiä, mitä paremmat selviytyvyystaipumukset olivat. Omaan joustavaan selviytymiseen luottaminen ei riippunut siitä, oliko vastaajalla lapsia ($p = .267$).

Valtaosa nuorista varkauteleaisaikuisista piti joustavaa selviytymistään hyvänä, mutta joka neljäs heikommin omaan selviytyvyyteensä luottava nuori aikuinen suhtautui varauksellisesti tulevaisuutensa turvallisuuteen. Nuorten aikuisten joustavaa selviytyvyyttä voidaan tukea esimerkiksi erilaisilla palveluilla. Siksi on perusteltua

tarkastella seuraavaksi nuorten varkauteilaisaikuisten palvelutarpeita ja kokemuksia palvelujen riittävydestä, kun palveluille oli tarvetta.

Palvelutarpeiden ja tuen riittävyyden kokemusten yhteys nuorten aikuisten turvallisuuden kokemuksiin

Tutkimme ensin nuorten aikuisten palvelutarpeita suhteessa heidän kokemuksiinsa asuinympäristönsä ja tulevaisuutensa turvallisuudesta. Keskityimme sosiaalipalveluihin (sosiaalityöntekijän vastaanotto, toimeentulotuki) ja terveyspalveluihin (terveyskeskuslääkäri, yksityinen lääkäri) sekä lasten päivähoidon. Näiden palvelujen koetulla tarpeella ei ollut yhteyttä kokemuksiin oman asuinympäristön turvallisuudesta ja viihtyisyydestä. Terveyskeskuslääkärin palvelujen tai yksityisen lääkärin tarve ei liittynyt nuorten aikuisten kokemuksiin tulevaisuutensa turvallisuudesta. Myöskään lasten päivähoidon tarve ei liittynyt tulevaisuuden turvallisuusarvioihin. Vuoden aikana noin 12 prosenttia kertoi tarvitseensa sosiaalityöntekijän tapaamista ja lähes viidesosalla (17 %) oli ollut toimeentulotuen tarve³⁹. Näitä palveluja tarvitsevilla nuorilla aikuisilla oli pelokkaammat tulevaisuusskenaariot kuin heillä, joilla ei ollut ollut tarvetta sosiaalityön tai toimeentulotuen palveluihin, ja 40 prosenttia sosiaalityöntekijän tapaamista ja 30 prosenttia toimeentulotukea tarvitseista ei pitänyt palvelua riittävänä⁴⁰.

Edellä havaitsimme, että luottamus omaan joustavaan selviytymiseen, vakaa työmarkkina-asema ja riittävä toimeentulo sekä tyytyväisyys ihmissuhteisiin ja omaan terveydentilaan liittyivät nuorten aikuisten tulevaisuuden turvallisuuden kokemuksiin. Koska sosiaalityön vastaanoton ja toimeentulotuen tarve liittyi turvattomampiin tulevaisuudennäkymiin, kartoitimme myös sitä, mitkä taustatekijät

³⁹ Tarkoittaa että henkilö olisi tarvinnut palvelua, mutta ei saanut sitä, tai hän on käyttänyt palvelua 12 kuukauden aikana

⁴⁰ Tarkoittaa, että henkilö ei saanut palvelua lainkaan tai hän on käyttänyt palvelua, mutta ei pitänyt palvelua riittävänä

liittyivät sosiaalityöntekijän tapaamisen ja toimeentulotuen tarpeisiin. Tarkoituksena oli näin hahmottaa tarkemmin niiden nuorten aikuisten tilanteita, jotka ovat yhteiskunnallisen tuen tarpeessa Varkaudessa ja joiden joustavampaa selviytyvyyttä voitaisiin tukea sosiaalipalveluilla.

Havaitsimme, että sosiaalityöntekijän vastaanottoa tarvinneista nuorista aikuisista lähes joka kolmas (29 %) luotti heikosti omaan joustavaan selviytymiseensä, kun taas viisi prosenttia ilman sosiaalityöntekijän vastaanottoa pärjänneistä luotti heikosti joustavaan selviytymiseensä. ($p < .001$.) Heikolla luottamuksella omaan joustavaan selviytymiseen oli vastaavanlainen yhteys toimeentulotuen tarpeeseen ($p < .05$). Ansiotyössä olleista vastaajista harva oli tarvinnut sosiaalityöntekijän vastaanottoa (3 %) tai toimeentulotukea (4 %) vuoden aikana. Sen sijaan yleisesti epävakampi työmarkkina-asema – erityisesti työttömyys tai työkyvyttömyys – luonnehtivat sosiaalityöntekijän vastaanottoa tarvinneita (33 %), ja varsinkin toimeentulotukea tarvinneita (67 %) nuoria aikuisia. Sosiaalityön palveluja ja toimeentulotukea tarvinneet nuoret aikuiset kokivat myös muita useammin taloudellisen toimeentulonsa riittämättömäksi.

Tyytyväisyys omaan terveydentilaan ei liittynyt toimeentulotuen palvelujen tarpeeseen. Terveydentilaansa jokseenkin tyytymättömistä 36 prosenttia, jokseenkin tyytyväisistä 12 prosenttia ja täysin tyytyväisistä kuusi prosenttia oli tarvinnut sosiaalityöntekijän vastaanottoa, mutta neutraalisti terveydentilaansa suhtautuneista kukaan ei ollut tarvinnut sosiaalityön palveluja vuoden aikana ($p < .05$). Myös varovasti tulkiten heikko ihmissuhteiden laatu ($p = .063$) liittyi sosiaalityöntekijän vastaanoton tarpeeseen, joskin ihmissuhteisiinsa erittäin tyytymättömiä oli vähän eikä heistä kukaan ollut tarvinnut sosiaalityön palveluja vuoden aikana. Sosiaalityöntekijän vastaanoton tarve ei ollut yhteydessä siihen, oliko vastaajalla lapsia ($p = .538$), mikä ei ollut yhteydessä myöskään turvallisuuskokemuksiin. Toimeentulotuen tarvetta oli vuoden aikana ollut enemmän ilman vakituista parisuhdetta olleilla (26 %) verrattuna vakituksessa suhteessa

olleisiin (12 %) ja myös enemmän lapsettomilla (21 %) kuin heillä, joilla oli lapsi(a) (7 %). Siten erityisesti lapsiperheellisyys ei altistanut varkauteleisia nuoria aikuisia suurempaan sosiaalipalvelujen tarpeeseen. Toimeentulotuen tarvetta olikin 12 kuukauden ajalta vähiten 30–34-vuotiailla (4 %) ja eniten 20–24-vuotiailla (29 %). Noin 20 prosenttia 25–29-vuotiaista ja lähes vastaava osuus 18–19-vuotiaista oli tarvinnut toimeentulotukea vuoden aikana.

Kysymykseen vastanneista nuorista aikuisista ($n = 119$) noin puolet (53 %) arvioi, että yhteiskunnallista tukea oli saatavissa kaikkiaan omaa tarvetta vastaavasti, mutta vajaa 30 prosenttia ei osannut sanoa mielipidettään. Nuorista aikuisista 13 prosentin mielestä tukea oli tarjolla omiin tarpeisiin nähden liian vähän ja kuuden prosentin mielestä yli tarpeen. Käsitukset yhteiskunnan tarjoaman tuen tarvevastaavuudesta liittyivät selkeimmin toimeentulotuen tarpeeseen ($p < .05$, $n = 119$) ja sosiaalityön tarpeeseen ($p = .061$, $n = 119$). Toimeentulotukea tarvinneista 50 prosenttia mutta ilman toimeentulotukea pärjänneistä 78 prosenttia piti yhteiskunnan tukea tarpeisiinsa nähden sopivana. Kaikkiaan yhteiskunnan tuki koettiin yleisimmin riittäväksi sosiaalityöntekijän vastaanottotarpeesta riippumatta, mutta ne, jotka olivat tarvinneet sosiaalityöntekijän vastaanottoa 12 kuukauden aikana (38 %), pitivät yhteiskunnan tukea liian vähäisenä tarpeisiinsa nähden useammin kuin ne, jotka olivat pärjänneet viimeisen vuoden ajan ilman tarvetta sosiaalityöntekijän vastaanotolle (16 %) ($p = .061$). Lisäksi yksikään heistä ei pitänyt yhteiskunnan tukea liian suurena, kun ilman sosiaalityön palveluja pärjänneistä näin ajatteli 10 prosenttia.

Yhteenvetona palvelutarpeista voidaan todeta, että niillä nuorilla, joilla oli sosiaalityön ja toimeentulotuen tarvetta, oli myös turvattomampia ajatuksia omasta tulevaisuudesta. Näiden palvelujen tarve kytkeytyi myös heikkoon luottamukseen omasta joustavasta selviytymisestä, toimeentulovaikeuksiin ja epävakaampaan työmarkkina-asemaan, mutta ei kuitenkaan lapsiperheellisyyteen. Sosiaalityön palvelujen tarpeeseen liittyi myös heikommaksi koettu terveydentila

ja ihmissuhteiden laatu. Yhteiskunnallisen tuen tarvevastaamattomuuden kokemukset liittyivät pieneen, mutta hyvin haavoittuvassa asemassa olevaan nuorten aikuisten joukkoon. Seuraavaksi kuvaamme erityisesti perheellisten nuorten varkauteilaisaikuisten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia haastatteluaineiston kautta.

Turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia Varkaudessa haastatteluaineiston valossa

Turvallisuuden kokemukset

Haastatteluaineistosta analysoitiin nuorten, perheellisten varkauteilaisien turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksia. Kokemukset liittyivät usein omaan kaupunginosaan, mutta myös Varkauteen kaupunkina, ja ne saattoivat olla sekä tämänhetkiseen elämäntilanteeseen liittyviä että tulevaisuuden turvallisuuteen tai turvattomuuteen kiinnittyviä. Turvallisuuden kuvauksista muodostui haastatteluaineiston sisällönanalyysin pohjalta kolme luokkaa: ”Pikkukaupunki turvallisena asuinympäristönä”, ”Turvana asuinalueen palvelut” ja ”Työ, terveys ja läheissuhteet turvallisuuden luojina”.

Turvallisuuden kokemuksista kerrottaessa Varkaus tai oma asuinalue siellä korostui suhteessa kertomuksiin turvattomuuden kokemuksista. Kuvauksia Varkaudesta turvallisena pikkukaupunkina tai omasta asuinalueesta ”rauhallisena lintukotona” löytyi aineistosta suhteellisen runsaasti. Lapsiperheiden vastaajat kuvasivat, kuinka hyvä ja helppo heidän on asua Varkauden kokoisessa kaupungissa, jossa lapsiperheille on tarjolla riittävästi palveluita ja tekemistä. Samalla arvostettiin Varkautta turvallisena pikkukaupunkina, jossa esimerkiksi liikkumiseen paikasta toiseen ei mene suhteettoman paljon aikaa. Varkautta ja sen kaupunginosia kuvailtiin rauhallisuutensa, turvallisuutensa ja luonnonkauniin miljöönsä vuoksi erityisen soveltuviksi asuinalueiksi nimenomaan lapsiperheille. Samanaikaisesti

saatettiin kuitenkin todeta, että alue ei ole ”uinuvan pikkukaupunki-
maisutensa” vuoksi aivan yhtä houkutteleva nuorille perheettömille
aikuisille.

Varkaus tai jokin sen kaupunginosa saattoi tuntua erityisen tur-
valliselta ja houkuttelevalta asuinalueelta siitäkin syystä, että se oli
monelle haastatellulle myös omasta lapsuudesta tai nuoruudesta tut-
tu paikka, johon oma elämänhistoria monella tavoin kiinnittyi. Tu-
loksista ilmeni, että koska oma lapsuus oli alueella koettu turvalliseksi,
tuntui hyvältä kasvattaa siellä myös omia lapsia. Kun asuinalue oli
tuttu pitkältä ajalta, eikä siellä ollut aiemminkaan koettu vaarallisia
tai uhkaavia asioita, ei niitä osattu liittää sinne nykyisessäkään elä-
mäntilanteessa. Oman asuinalueen turvallisuudesta kerrotaan haas-
tatteluissa esimerkiksi seuraavasti:

K: ..elikä millaista koet että on asua Varkaudessa?

V: (...) Tai siis no mähän vartuin niinku (kaupunginosassa)
ni vois sanoo, että ku Varkauskin on et, vähän ne alueet
tekee sen oman tunnelman niinku joka paikassa. Et mun
mielestä se (kaupunginosa) oli semmonen oma lintukoto
verrattuna sit tähän koko Varkauteen, jos ajatellaan näin
että, että rauhallinen kaupunki mutta silti, täällä on niinku
eroo missä sää... Et lapsuus oli tosi kiva, turvattu, samat
ympäristöt. Sitä ei sillon ajatellu että missä sitä asuu, ku sitä
vaan asu missä asu. Ja sit tietenkin asu siellä omakotitalossa
ja näin. (...). Nykyinen tilanne, sillon ku tuli (toisesta kau-
pungista) opiskeluaikana aina ni mä aattelin että ”oi ihanaa
että tääl on niin ra-...”, siis joku semmonen oma tuttuus-
tunne tuli heti, ku on kuitenkin et täältä on niinku lähtösän,
niin aina oli sellanen jännä tunne niinku (...). Et sielu rau-
hottu täällä heti. Mut se johtu varmasti myös siitä et tääl-
lä on rauhallista, ja tää luonnon kauneus niinku kesällä ja
kaikki tämmönen (...)

Turvallisuuden kuvauksissa korostuivat myös Varkauden tai oman
kaupunginosan palveluiden ja harrastusmahdollisuuksien kuvauk-

set. Palveluista esillä olivat erityisesti päivähoito- ja koulupalvelut, joita kuvattiin toimiviksi ja hyviksi omalla asuinalueella. Samanaikaisesti saatettiin kuitenkin tuoda esille pelkoja siitä, että palvelut eivät välttämättä tulevaisuudessa säily yhtä hyvinä. Näitä pelkoja tarkastelemme lähemmin seuraavassa alaluvussa liittyen lähipalvelujen katoamisen uhkakuviiin.

Turvallisuutta tuottavina asuinalueen palveluina kuvattiin myös esimerkiksi hyviä ja toimivia neuvola- tai muita terveydenhuollon palveluita, sosiaalityön palveluita, lasten kerhoja sekä julkisen liikenteen palveluita. Myös hyvät harrastus- ja ulkoilumahdollisuudet mainittiin arjen hyvinvointia ja turvallisuutta lisäävinä palveluina. Kerrottiin hyvistä lenkkipoluista ja hiihtoladuista, luistelukentistä, leikkipuistoista, sisäurheilumahdollisuuksista ja kattavista kulttuuripalveluista. Lähikauppoja, -apteekkejä ja muita palveluita kuvattiin asuinalueilta löytyvän riittävästi. Joissakin haastatteluissa myös koulutusmahdollisuudet asuinalueen ”palveluina” saatettiin ottaa esille turvallisuutta lisäävinä tekijöinä. Asuinalueen palveluita kuvattiin puheenvuoroissa varsin usein turvallisuuden kannalta riittävinä palveluina, mutta samanaikaisesti palveluja kritisoitiin:

K: No sitte mä kyselisin sulta vähän tästä Varkaudesta paikkana ja yhteisönä, että millaista on asua Varkaudessa?

V: No kyllä mä oon täällä viihtynyt, täällä on peruspalvelut ihan ok, sinänsä lyhyt matka lähtee joka suuntaan, menemään täältä, sopivan pieni paikka silleen ja välimatkat ei mitkään ihan hirveet oo, että oon kyllä ihan viihtyny.... Ainut mitä kaipaaisin tänne kyllä lisää, niin olisi lapsille jotain uutta leikkipuistoa ja jotain tämmöstä, mitä ei oo vuoskausiin niinku tehty, ja vähän ehkä vois panostaa sitte enemmän myös noihin lapsiin tai ketkä kotona on, niin jonkunlaista palvelua tai muuta että... Kuitenki päivähoitopaikatki on aika tiukassa täällä ja mihinkä saa, mutta oon kokenu että ihan turvallinen paikka on asua ja liikkua ja, luonto on lähellä.

Kolmantena turvallisuuden kokemusten luokkana aineiston analyysissä nostettiin esille ”Työ ja läheissuhteet turvallisuuden luojina”. Nämä kuvaukset tulivat usein esille, kun haastatteluissa vastaajia pyydettiin kertomaan, mistä hyvinvoinnin kokemukset syntyvät, tai millaisena vastaaja näkisi hyvän tulevaisuutensa. Aiemmissakin tutkimuksissa perheen ja työn on todettu liittyvän merkittävässä määrin nuorten aikuisten tulevaisuuden turvallisuuden kokemuksiin (esim. González ym. 2012). Vastaajat kuvasivat turvallisen arjen muodostuvan mielekkäästä työstä ja riittävästä toimeentulosta (joka suurelta osin liittyy hyvään työpaikkaan), omasta ja lasten terveydestä sekä siitä, että ympärillä on ihmisiä, joiden kanssa on hyvä elää arkea. Tärkeinä ihmisinä tuotiin yleensä esille oma perhe, mutta myös esimerkiksi lapsuudenperhe tai hyvät ystävät.

Turvattomuuden kokemukset

Turvattomuuden kuvausten luokkia muodostui haastatteluaineiston analyysissä kolme: ”Turvattomuuden paikat”, ”Työhön ja terveyteen liittyvät pelot” ja ”Lähipalvelujen katoamisen uhka”.

Haastatteluissa kysyttiin vastaajilta sekä positiivisista että negatiivisista kokemuksista Varkaudesta paikkana. Negatiivisia kokemuksia selvitettiin esimerkiksi kysymällä, onko Varkaudessa tiettyjä paikkoja, joihin haastateltava ei mielellään mene. Tällaisista paikoista kerrottiin melko usein. Tietyt asuinalueet tai puistoalueet tai esimerkiksi tehtaiden ympäristö saatettiin kokea paikoiksi, jonne ei ainakaan yksin eikä pimeällä haluttu juuri mennä. Haastatteluissa saatettiin myös kertoa, että sellaisilla alueilla ei mielellään liikuta, joita ei koeta omille lapsillekaan turvallisina. Usein turvattomuuden paikalliset kokemukset liittyivät kuitenkin yöaikaan tai muuhun pimeällä liikkumiseen. Myös tietyt yksittäiset talot tai paikat saatettiin kokea turvattomina, jos niissä oli aiemmin esimerkiksi tapahtunut väkivallantekoja.

Kerrotut turvattomuuden kokemukset liittyivät haastatteluissa usein työhön ja erityisesti työttömyysuhkaan tai terveyteen liittyviin pelkoihin. Nämä kuvaukset olivat haastatteluissa usein tulevaisuuteen suuntautuneita. Varsin usein samassa vastauksessa kysymykseen huolenaiheista tulivat esille sekä työhön, toimeentuloon että omaan ja lasten terveyteen liittyvät uhkat:

K: Joo. Mitkä asiat huolettaa sua?

V: Raha-asiat jossain määrin. Sitte lasten terveys, että pysykö ne terveenä. Ja säilykö ne hengissä muutenkaan, että ne ei telo itteensä. (...). Se huolettaa aina, miten tässä oikein käypi. Ja raha-asiat tosiaan jonku verran, jonku verran stressaa... Ja, ja ja, töitten, töitten jatkuminen sitte kans huolettaa jonku verran että miten, miten saapi urakkaa myytyä että onko, onko jatkuvuutta täällä.

Omana luokkanaan turvattomuuden kuvauksissa olivat lisäksi kokemukset lähialueen palvelujen katoamisen uhkista. Nämä liittyivät pääosin pelkoihin lähialueen päiväkotien tai koulujen lakkauttamisesta tai yhdistämisestä isompiin yksiköihin. Mietittiin paitsi lasten kulkemisen turvallisuutta, myös oman työmatkan muutoksia lasten päiväkotimuutosten myötä sekä jopa tarvetta muuttaa toiselle asuinalueelle, jos oman alueen päiväkoti tai koulu lakkautetaan tulevaisuudessa. Myös päiväkotien ja koulujen sisäilmaongelmat sekä ryhmäkokojen kasvaminen huolettivat. Ammatillisen asteen koulutuksesta ja nuorten opiskelumahdollisuuksista Varkaudessa oltiin huolestuneita, sillä ammatillista koulutusta ei Varkaudessa koettu olevan riittävästi. Terveyspalveluiden huonosta saatavuudesta ja esimerkiksi jonotusaikojen pituudesta kerrottiin myös, ja uhkana koettiin se, että tulevaisuudessa terveyspalveluitakaan ei välttämättä ole enää yhtä hyvin saatavilla kuin tällä hetkellä. Joissakin haastatteluissa kerrottiin julkiseen liikenteeseen liittyvistä heikennyksistä ja palveluiden katoamisen uhkista tulevaisuudessa. Lähialueen palveluihin liittyviä pelkoja kuvaillaan haastatteluaineistossa esimerkiksi näin:

Et sitten ku lapset, alottaa nyt syksyllä esikoulun... Niin tottakai se on kanssa iso muutos ja semmonen mikä mietityttää, et ku heijän nykyinen tarha suletaan nyttien kesällä, et mä oon hakenu heitä (toiseen kaupunginosaan), mut ei oo vielä tullu päätöstä että pääseekö he sitten sinne.. Ja sit kun he vaihtaa sitä tarhaa, niin mitenkä se sitten vaikuttaa siihen, että miten mä pystyn töissä käymään, jos ei oo sitä ajokortti, ku sieltä on kuitenkin pidempi matka sitten (...) ja täällä ei oo mitkään parhaimmat bussiyhteydet.

Yhteenvetona voidaan haastatteluaineiston analyysin pohjalta sanoa, että varkauteilaiset nuoret, perheelliset aikuiset kuvailivat Varkautta pääsääntöisesti turvallisena ja nuorelle perheelle miellyttävänä paikkana, jossa turvallisuutta lisäävät hyvät lähialueen palvelut sekä perhe ja muut läheiset, ja alueella sijaitseva työpaikka. Turvattomuuden kokemusten kuvaukset kiinnittyivät perheellisten nuorten aikuisten puheissa erityisesti tiettyihin alueisiin Varkaudessa. Tulevaisuuteen suuntautuvia turvattomuuden kokemuksia olivat uhkakuvat työn ja toimeentulon tai oman tai lasten terveyden heikkenemisestä. Uhkana nähtiin myös pelko siitä, että lähialueen palvelut kaiken aikaa vähenevät ja heikkenevät.

Pohdinta

Tässä luvussa tutkimme, miten varkauteilaiset nuoret aikuiset suhtautuvat asuinympäristönsä ja tulevaisuutensa turvallisuuteen. Tarkastelimme tilastollisesti, missä määrin varkauteilaiden nuorten aikuisten turvallisuuden kokemukset liittyvät heidän elämäntilanteeseensa, kokemukseensa joustavasta selviytyvyydestään ja kokemuksiin heidän tarvitsemistaan ja saamistaan palveluista. Kartoitimme myös sosiaalipalvelujen tarpeen taustatekijöitä.

Varkauteilaiset nuoret aikuiset olivat pääosin (84 %) jokseenkin tai erittäin tyytyväisiä asuinympäristönsä turvallisuuteen ja viihtyisyy-

teen ja pitivät tulevaisuuttaan melko tai erittäin turvallisenä (76 %). Myös laadullinen analyysimme tukee tätä tulosta, sillä haastatteluisissa varkauteilaiset nuoret, perheelliset aikuiset kuvailivat Varkautta pääsääntöisesti turvallisenä ja nuorille perheille sopivana ja miellyttävänä asuinpaikkana.

Tilastollisessa analyysissä nuorten aikuisten kokemukseen turvallisuudesta näytti liittyvän korkea käsitys omasta joustavasta selviytyvyydestä, tyytyväisyys omaan terveydentilaan, hyvä taloudellinen toimeentulon taso ja vakaa työtilanne sekä tyytyväisyys ihmissuhteiden laatuun. Terveydentilaansa täysin tyytyväiset olivat useammin täysin tyytyväisiä myös asuinympäristönsä turvallisuuteen ja viihtyisyyteen kuin terveyteensä vähemmän tyytyväiset nuoret aikuiset. Työ, terveys ja läheissuhteet painottuivat myös laadullisessa analyysissä, joka kohdistui lapsiperheellisten nuorten aikuisten näkemyksiin heille turvallisuutta ja turvattomuutta tuottavista asioista.

Pelokkaammat käsitykset tulevaisuuden turvallisuudesta ja yhteiskunnallisen tuen tarve sekä erityisesti palvelujen tarvevastamattomuuden kokemukset liittyivät pieneen, mutta haavoittuvassa asemassa olevaan nuorten aikuisten joukkoon. Pelokkaampiin turvallisuusskenaarioihin liittyi heikompi luottamus omaan joustavaan selviytymiseen ja suurempi toimeentulotuen ja sosiaalityöntekijän vastaanoton tarve. Nuorista aikuisista noin puolet arvioi yhteiskunnallista tukea olevan tarjolla omaa tarvetta vastaavasti, mutta noin 13 prosenttia arvioi, että yhteiskunnallista tukea ja palveluita oli omiin tarpeisiin nähden liian heikosti tarjolla. Laadullisessa analyysissä turvattomuuden kokemukset liittyivät huoleen lähipalvelujen katoamisesta. Haastatellut nuoret aikuiset kertoivat oman asuinalueensa palveluista joko turvallisuutta lisäävinä riittävinä palveluina tai heikentyvinä, tulevaisuuden turvattomuuteen liittyvinä seikkoina. Tulokset osoittavat, että elämänsä ja tulevaisuutensa turvattomammaksi arvoivat nuoret aikuiset ilmaisevat myös voimakkaampaa tarvetta yhteiskunnan tukeen ja palveluihin. Myös kokemukset omasta

heikommasta joustavasta selviytymisestä ovat varsin odotetusti yhteydessä palvelujen tarpeeseen.

On tärkeää ottaa huomioon, että poikkileikkaustutkimukseen osallistuneet arvioivat tilanteitaan vastaushetkellä. Osallistujien arvioissa tiivistyy ikään kuin oma elämä pähkinänkuoressa (Karisto 1984) ja poikkileikkaustutkimuksessa voi olla haasteellista paikantaa tulevaisuuden turvallisuutta koskevien arvioiden taustatekijöitä. Tulokset oman joustavan selviytymisen, turvallisuuden kokemusten sekä palvelujen yhteyksistä ovat suuntaa antavia. Turvallisuutta ja selviytymistä tukevien palvelujen ja mekanismien tarkempi tutkimus vaatisi erilaista tutkimusasetelmaa. Laadullisen aineiston perusteella riittävät palvelut ja asuinympäristön turvallisuus ovat kuitenkin merkityksellisiä nuorille aikuisille.

Tutkimustuloksemme tukevat päätelmää, että nuorten aikuisten elämän mielekkyyttä ja tulevaisuudenuskoa voidaan ylläpitää järjestämällä heille ja heidän lapsilleen asianmukaisia peruspalveluja, kuten lasten päivähoito- ja koulupalveluja, koulutus-, työ- ja harrastusmahdollisuuksia, riittävät terveyspalvelut sekä monimutkaisemmissa sosiaalisissa pulmatilanteissa riittävä yhteiskunnallinen tuki. Palvelut voidaan turvata tuottavan asuinympäristön ja nuorten omien voimavarojen sekä ihmissuhdeverkostojen ohella mieltää nuorten aikuisten arkielämän joustavan selviytymisen tukirakenteiksi ja sosiaalisen turvallisuuden ylläpitäjiksi. Tutkimuksen tulokset tuovat tärkeää tietoa nuorten aikuisten odotuksista palveluja kohtaan. Nuorten aikuisten paikkasidonnaisuus ja kokemukset turvallisuudesta ja palveluista on hyvä ottaa pohjaksi rakenteellisen sosiaalityön ja pienten kaupunkien palvelujen kehittämiseen.

Kirjallisuus

- Arnett, J. J. 2000. Emerging adulthood. *American Psychologist* 55, 469–480.
- Cebulla, A. 2009. Risk through the years – A statistical portrait of young people’s risk perceptions and experiences relative to those of older generations. *Journal of Youth Studies* 12, 39–56.
- Fingerman, K. L. 2017. Millennials and their parents: Implications of the new young adulthood for midlife adults. *Innovation in Aging* 1, 1–18.
- Furlong, A. & Cartmel, F. 1997. *Young people and social change*. Individuation and risk in late modernity. London: Open University Press.
- González, M., Casas, F., Figuer, C. & Malo, S. 2012. Satisfaction with present safety and future security as components of personal well-being among young people: relationships with other psychosocial constructs. Teoksessa D. Webb ja E. Wills-Herrera (toim.) *Subjective well-being and security*, Social Indicators Research Series 46, 253–290.
- Hämäläinen, J. 2015. Yhteiskunnalliset kysymykset. Teoksessa K. Kumppalainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura ja A. Sourander (toim.) *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 105–112.
- Jones, G. 2009. *Youth*. Cambridge: Polity Press.
- Kaufmann, F.-X. 1970. *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches problem*. Untersuchungen zu einer wertidee hochdifferenzierter gesellschaften. Neue Folge Nr. 31. Stuttgart: Ferdinand Enke.
- Kee, Y. & Nam, C. 2016. Does sense of community matter in community well-being? Teoksessa Y. Kee, S. Jong Lee ja R. Phillips *Social factors and community well-being*. New York: Springer, 39–56.
- Koistinen, P. 2010. Työpolitiikka. Teoksessa P. Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. Helsinki: WSOY, 110–154.
- Koivula, K. 2016. Yhdessä eteenpäin – vakavasti sairaiden lasten vanhempien parisuhde-resilienssi. *Psykologia* 51, 455–468.
- Korhonen, J. 2010. ”Asunto- ja asumispolitiikka.” Teoksessa P. Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. Helsinki: WSOY, 155–176.
- Kuntalaki 356/1995.
- Laurinkari, J. 2010. Hyvinvointipolitiikan talous. Teoksessa P. Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. Helsinki: WSOY, 68–89.

- Losoi, H., Turunen, S., Wäljas, M., Helminen, M., Öhman, J., Julkunen, J. & Rosta-Otajärvi, E. 2013. Psychometric properties of the Finnish version of the resilience scale and its short version. *Psychology, Community & Health* 2, 1–10.
- Luthar, S. 2006. Resilience in development: A synthesis of research across five decades. Teoksessa D. Cicchetti ja D. J. Cohen (toim.) *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc., 739–795
- Luthar, S., Cicchetti, D. & Becker, B. 2000. The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development* 71, 543–562.
- Miething, A., Almquist, Y. B., Östberg, V., Rostila, M., Edling C. & Rydgren, J. 2016. Friendship networks and psychological well-being from late adolescence to young adulthood: a gender-specific structural equation modeling approach. *BMC Psychology* 34, 1–11.
- Niemelä, P. 2000. Turvallisuuden käsite ja tarkastelukehikko. Teoksessa P. Niemelä ja A.-R. Lahikainen (toim.) *Inhimillinen turvallisuus*. Tampere: Vastapaino, 21–37.
- Niiranen, V. 2010. Hallinto ja ohjaus. Teoksessa P. Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. Helsinki: WSOY, 90–106.
- Notkola, V., Pitkänen, S., Tuusa, M., Ala-Kauhaluoma, M., Harkko, J., Korkeamäki, J., Lehikoinen T., Lehtoranta, P., Puumalainen, J., Ehrling, L., Hämäläinen, J., Kankaanpää, E., Rimpelä, M. & Vornanen, R. 2013. *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia?* Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1.
- Paananen, R., Ristikari, T., Merikukka, M., Rämö, A. & Gissler, M. 2012. *Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52/2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-696-0>
- Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. (toim.). 2017. *Opin polut ja pientareet*. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto ja Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Poutanen, V.-M. 2010. Sosiaaliturvapolitiikka. Teoksessa P. Niemelä (toim.) *Hyvinvointipolitiikka*. Helsinki: WSOY, 177–198.
- Richardson, G. 2002. The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology* 58, 307–321.

- Rönkä, A. 1992. *Nuoren aikuisen sosiaalinen selviytyminen: Katsaus kirjallisuuteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 319.
- Stroud, C., Walker, Leslie R., Davis, M. & Irwin, C. E. 2015. Investing in the health and well-being of young adults. *Journal of Adolescent Health* 56, 127–129.
- Sulimani-Aidan, Y. 2017. Future expectations as a source of resilience among young people leaving care. *British Journal of Social Work* 47, 1111–1127.
- Suurpää, L. (toim.) 2009. *Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 27.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2007. *Nuorten syrjäytymisen ehkäisy*. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomus 146. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Walther, A. 2006. Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young* 14, 119–139.

11

Päätteenä: Varkaus sinnittelevänä pienenä teollisuuskaupunkina

Vilma Hänninen

Yhteiskuntatieteellisissä paikkaan kiinnittyvissä tutkimuksissa on usein tarkasteltu suurkaupunkeja, koska niiden ajatellaan edustavan yhteiskunnallisen kaupungistumiskehityksen kärkeä. Toisaalta on tutkittu maaseutua, jonka taas voidaan ajatella edustavan taantuvaa elämänmuotoa. Pienet kaupungit ovat usein jääneet tutkijan katseen ja teorianmuodostuksen ulkopuolelle (Connolly 2008). Kuitenkin on olemassa myös tutkimuserinne, jossa tarkastellaan pieniä teollisuuskaupunkeja ja niiden murroksia. On esitetty, että pikkukaupungeilla on oma tapansa olla kaupunkeja ja että niillä on kehityksen kannalta tiettyjä etuja suurkaupunkeihin nähden: ne eivät ole pelkkää ”katoavaa kansanperinnettä”, vaan niissä piilee erityisiä kehityksen mahdollisuuksia, joita suurissa kaupungeissa ei välttämättä ole (Way 2016). Arki Varkaudessa -aineistonkeruuhanke vertautuu sosiologiassa ja kaupunkitutkimuksessa juuri tähän pieniä kaupunkeja koskevaan tutkimuserinteeseen.

Klassinen esimerkki pieniä teollisuuskaupunkeja koskevasta tutkimusperinteestä on amerikkalaisen sosiologipariskunnan Robert Staughton Lyndin ja Helen Lyndin 1920–1930-luvuilla toteuttama Middletown Study, joka kuvasi tavallisen amerikkalaisen teollisen pikkukaupungin (noin 30 000 asukasta) elämää. Sille oli tyyppillistä teollistumisen (*industrialization*) muovaama elämäntapa: tehtaiden omistajien ja työntekijöiden välinen kuilu sosiaalista rakennetta määrittävänä seikkana sekä lisääntyvä kulutus ja median käyttö elämänmuodon uusina piirteinä. Erittäin monipuolisen aineistonsa perusteella tutkijat päätyivät pitämään keskeisenä tuloksenaan sitä, että kaupungin väestö jakautui kahteen luokkaan – liikemiesluokkaan ja työväenluokkaan – ja että elämä tämän jakolinjan eri puolilla oli hyvin erilaista (Lynd & H. Lynd 1929).

Viime vuosisadan viimeisinä vuosikymmeninä useiden länsimaiden teollisuutta alettiin siirtää matalampien työvoimakustannusten maihin, ja tehtaiden ympärille kehittyneet kaupungit menettivät elämänsä perustan. Tehdasrakennukset jäivät tyhjilleen, teollisuustyöntekijät joutuivat työttömiksi ja ennen vahva työläisten järjestötoiminta ja kulttuuri menettivät elinvoimansa. Syntyi uusi tutkimusperinne, joka koski teollisuuden purkautumista (*deindustrialization*) kuvaten autioituvia kaupunkeja ja niiden menneen teollisen elämänmuodon raunioitumista. Näille tutkimuksille oli ominaista taistelu teollisuuden alasajoa vastaan, tai ainakin teollisuuden kaikkoamisen kritiikki. (High 2013.)

Deindustrialisaatiotutkimusta positiivisemmän näkymän teollisuuden jälkeiseen aikaan on luonut keskustelu jälkiteollisista (*post-industrial*) kaupungeista. Alun perin Daniel Bellin esittämän luonnehdinnan mukaan jälkiteollinen yhteiskunta on yhteiskunta, jossa palvelut ovat teollisuutta suurempi toimiala ja jossa tiedolla, ideoilla ja uudella teknologialla on suuri merkitys. Tätä ajatusta seuraten on kaupunkisuunnittelijoiden keskuudessa kehitetty ideaa jälkiteollisista kaupungeista, joiden toiminnan painopiste on teollisuuden ulkopuolella kasvavilla talouden aloilla. Tällaisia voivat olla vaik-

kapa kauppa, kulttuuri tai korkea teknologia. Parhaassa tapauksessa jo lähes kuolleeksi julistettuja deindustrialisoituneita kaupunkeja voidaan kehittää ”luovan luokan” asuinpaikoiksi ja innovaatioiden tyyssijoiksi, jotka sykkivät elämää vuorokauden ympäri (esim. Carter 2016). Paljon tutkimusta on tehty esimerkiksi siitä, miten vanhoja teollisuusrakennuksia voidaan muuttaa kulttuurikeskuksiksi ja taiteilijoiden työskentelytiloiksi. On kuitenkin arvioitu, että jälkiteollisia kaupunkeja koskeva keskustelu on kohdistunut liikaakin suuriin kaupunkeihin ja niiden luovan luokan elämään, ja pienten kaupunkien erityispiirteet jälkiteollisuuden näkökulmasta ovat jääneet vähäiselle huomiolle (Breitbart 2016).

Erityisen tärkeää olisi pohtia, miten jälkiteollisen kaupungin rakentamisessa otetaan huomioon kaikki kaupungin asukkaat. Esimerkiksi Alan Mallach (2018) on todennut, että samalla kun jälkiteollinen kehitys on tuonut mukanaan paljon hyvää ja innostavaa, se on myös luonut syvää eriarvoisuutta ihmisryhmien ja asuinalueiden välille. Uudempaan kaupunkisuunnittelujatteluun sisältyykin pyrkimys kehittää kaupunkeja sosiaalista yhdenvertaisuutta silmällä pitäen ja luontoarvoja kunnioittaen.

Tarkastelen seuraavassa kokoavasti Varkaus-aineistojen tuottamia tuloksia kaupunkitutkimuksen näkökulmasta. Varkautelaisten hyvinvointia koskevassa alaluvussa täydennän aiemmissa luvuissa esitettyjä tuloksia kohdistuen huomion erityisesti tulotasoltaan erilaisiin ryhmiin.

Varkaus pikkukaupunkina: teollinen, teollisuuden purkautumisen jälkeinen vai jälkiteollinen?

Kuten Itkosen ja Nevalan historia-artikkelista (luku 2) käy ilmi, Varkaus on ollut 1900-luvun alusta viime vuosisadan lopulle saakka puhdasverinen perinteinen teollisuuskaupunki, jota on luonnehtinut yhden yrityksen vahva valta-asema koko kaupungissa sekä asukkai-

den jakautuminen yhtäältä omistajiin ja toimihenkilöihin ja toisaalta työläisiin. Näiden yhteiskuntaluokkien välinen kuilu niin elinolojen kuin ajattelutapojenkin suhteen on ollut suuri, mikä ilmeni traagisesti sisällissodan aikoina.

Viime vuosisadan lopulta lähtien Varkautta koetteli muualla teollisuuden purkautumisen nimellä kutsuttu teollisuuden muutosaalto, jota Jääskeläinen ja Lovio työtovereineen kuvasivat tutkimuksensa otsikolla *Globalisaatio tuli Varkauteen* (Jääskeläinen & Lovio 2003). Varkaudessa aiemmin valta-asemassa olleen Ahlströmin teollisuusyrityksen omistuksen siirtyminen useille omistajille ei kuitenkaan jättänyt jälkeensä selkeää tyhjiötä, vaan kaupunkiin syntyi uutta teollisuutta sen oman elinkeinopolitiikan ansiosta. Aineistomme on kerätty aikana, jolloin elämä on muutosten jälkeen asettunut uusiin uomiin. Kolmannes työssäkäyvistä varkauteleisista työskenteli vuonna 2016 edelleen teollisuuden työpaikoissa. Vaikka Varkaus ei kaiken kaikkiaan täytä teollisuuden purkautumisen jälkeisen kaupungin tunnusmerkkejä, siinä on kuitenkin joitakin siihen liittyviä piirteitä. Teollisuuden murros on saattanut työmarkkinat liikkeeseen, ja entisen kaltainen pysyvyys on kadonnut. Muutos on jättänyt jälkeensä korkeana pysyneen työttömyyden sekä sen tuottaman hyvinvoinnin ja osallisuuden vajeen. Väestön väheneminen uhkaa muodostaa kierteen palveluihin tarvittavien verotulojen vähenemisen kanssa.

Varkaudessa näyttäytyy myös monia jälkiteolliselle paikkakunnalle ominaisia piirteitä. Palvelusektorilla työskentelevien osuus on kaksinkertainen teollisuudessa työskentelevien osuuteen verrattuna (luku 1), ja toimihenkilötehtävissä tai yrittäjinä työskenteleviä on noin kolminkertainen määrä työntekijöihin verrattuna. Työntekijöiksi luokiteltujenkaan työtehtävät eivät enää näyttäydy entisen kaltaisena fyysisesti raskaana ja yksitoikkoisena raatamisena, vaan heidänkin työssään sosiaaliset taidot ovat yksitoikkoisuuden sietoa tärkeämpiä ja keskittymiskykyä vaaditaan enemmän kuin ruumiillista voimaa (luku 3). Kuitenkaan Varkaudessa ei haastattelujen ja aineistonkeruun yhteydessä keräämämme taustatiedon valossa ollut

ainakaan aineistonkeruun aikoihin merkkejä pyrkimyksistä rakentaa kaupungista jälkiteollisten kaupunkien mallin mukaista ”pöhinää” tuottavaa luovan toiminnan keskusta tai muutakaan selvästi teollisuuden ulkopuolista taloudellisen toiminnan muotoa. Kaiken kaikkiaan tutkimuksemme tässä vaiheessa pidämme osuvana Varkauden luonnehtimista sinnitteleväksi teolliseksi pikkukaupungiksi – juuri niin kuin tutkimuksemme kohdepaikkaa valittaessa ajateltiin.

Varkautelaisten hyvinvointi

Kaiken kaikkiaan tämän artikkelikokoelman esittelemät analyysit varkautelaisten arjen eri puolista piirtävät kaupungista hyvinkin myönteisen kuvan. Puhakka toteaa varkautelaisten työelämäosallistumista koskevassa artikkelissaan (luku 3), että yleiskuva Varkaudessa asuvien työssäkäynnistä on varsin positiivinen. Valtaosalla varkautelaisista vastaajista työura näyttäytyy hyvin vakaana, sekä menneisyyden että tulevaisuuden osalta, ja työn piirteet tukevat työssäjaksamista. Hänninen ja Lötjönen kiteyttävät varkautelaisten sosiaalisia suhteita koskevaa kuvaustaan toteamalla, että varkautelaisten sosiaaliset suhteet näyttävät olevan melko hyvällä tolalla (luku 5). Miettinen, Kekoni, Vornanen ja Hämäläinen kertovat (luku 10), että varkautelaiset nuoret aikuiset olivat tyytyväisiä asuinympäristönsä turvallisuuteen ja pitivät myös tulevaisuuttaan turvallisenä. Kuuselan, Lötjösen ja Saastamoisen artikkelista (luku 9) piirtyy kuva varkautelaisista nuorista aikuisista hyvin asuinalueelleen sopeutuneina ja sen tarjoamia mahdollisuuksia hyvän elämän perustana hyödyntäviä.

Niin tärkeää kuin onkin luoda enemmistön arvioihin perustuvaa yleiskuvaa, yhteiskuntatieteiden velvollisuus on tarkastella myös poikkeamia keskimääräisestä ja ennen kaikkea nostaa esiin ongelmakohtia, joita ratkomalla huonommassakin asemassa olevien hyvinvointi voi kehittyä. Kuten Kankaanpää, Mäki-Opas ja Vaarama

toteavat artikkelissaan (luku 6), myös varkauteilaiset näyttävät jakautuvan hyvä- ja huono-osaisiin, ja erilaiset huono-osaisuuden ulottuvuudet vaikuttavat selvästi ihmisten elämänlaadun eri ulottuvuuksiin.

Päädyin tarkastelemaan yhteiskunnallisen aseman merkitystä sen yhden keskeisen indikaattorin, henkilökohtaisen tulotason, valossa. Seuraavassa täydennetään edellisten artikkelien analyysijä erittelemällä kyselyaineiston eri kysymyssarjojen pohjalta, muovaako tulotaso yksilöiden sosiaalista elämää, hyvinvointia ja yhteiskunnallisia näkemyksiä. Yhteisön tasolla tämä tarkoittaa kysymystä, johtavatko tulotason erot edelleen yhteisön jakautumiseen myös elämäntavan, hyvinvoinnin ja ajattelutapojen suhteen.

Analyysijä varten vastaajat jaettiin tulotasonsa mukaan kolmeen ryhmään. Koska tulot ovat riippuvaisia ihmisen iästä, keskitin tuloryhmien vertailun vain työikäisiin henkilöihin (syntymävuodet 1956–1986).

Taulukko 1: Kyselyyn vastanneiden v. 1956–1986 syntyneiden jakautuminen tuloryhmiin sukupuolen mukaan (%)

	Matalatuloiset	Keskituloiset	Hyvätuloiset	Yht.
Naiset (n=436)	26,8	42,4	30,7	100
Miehet (n=299)	20,1	26,1	53,8	100
Kaikki (N=735)	24,1	35,8	40,1	100

Merkitsevyystestaus: $\chi^2(2,735)=40,221, p<.001$

Vastaajat jakautuivat tuloryhmiin suhteellisen tasaisesti, mikä helpottaa niiden vertailua. On huomattava, että korkeimman tuloryhmän alaraja ei tässä ole sellainen, että sen yläpuolella olevat olisivat selkeästi ”rikkaita”. Naisten tyypillisin tuloryhmä oli keskituloiset, miesten hyvätuloiset. Naisista runsas neljännes, miehistä noin viidennes sijoittui matalimpaan tuloryhmään.

Päätteenksi: Varkaus sinnittelevänä pieneä teollisuuskaupunkina

Taulukko 2: Elämäntilannetta, elämäntapaa, sosiaalisia suhteita, hyvinvointia ja yhteiskunnallisia näkemyksiä kuvaavien muuttujanarvojen % osuuksia tai keskiarvoja sukupuolen ja tulotason mukaan ^{a, b}

		NAISET				MIEHET			
		Tuloryhmä				Tuloryhmä			
		matala	keski	hyvä	Sig. ^c	matala	keski	hyvä	Sig.
Elämäntilanne									
On työssä	%	35,1	94,6	98,5	***	23,3	89,7	95,7	***
Elää parisuhteessa	%	80,2	88,1	79,9	n.s.	61,1	80,8	88,8	***
Asuu kerrostalossa	%	30,3	13,9	12,8	**	33,3	20,5	10,1	**
Sosiaaliset suhteet									
Kokee itsensä erilaiseksi	%	23,9	8,2	6,6	***	25,0	13,2	7,6	**
Kokee yksinäisyyttä	%	54,7	38,4	36,6	**	41,7	38,5	27,3	n.s.
Kokee olevansa halveksittu	%	24,8	6,0	6,0	***	27,6	7,7	6,3	***
Kokee ei-arvostusta	%	30,8	18,9	12,7	*	27,1	12,8	6,9	**
Sosiaalinen tuki	ka ^d	4,07	4,28	4,32	**	3,9	3,97	4,11	**
	kh ^e	0,77	0,65	0,57		0,88	0,86	0,82	
Hyvinvointi									
Koettu hyvinvointi	ka	3,89	4,21	4,1	***	3,44	3,90	4,21	***
	kh	0,81	0,70	0,87		0,87	0,89	0,54	
Tulevaisuus ei-turvallinen	%	37,62	15,2	18,7	***	55,0	30,8	14,3	***
Yhteiskuntaan kiinnittyminen									
Kuuluminen yhteiskuntaan	ka	11,38	13,21	13,64	***	8,73	11,55	12,80	***
	kh	4,57	4,47	4,41		5,47	4,73	4,52	
Luottamus ihmisiin	ka	6,21	7,15	7,28	***	5,63	6,53	7,23	***
	kh	2,34	1,18	1,61		2,51	2,32	1,72	
Luottamus instituutioihin	ka	4,80	5,33	5,65	**	4,74	4,71	5,59	**
	kh	1,95	1,66	1,83		2,22	2,09	1,72	

^a Taulukossa on esitetty vain muuttujia, joiden suhteen ryhmät eroavat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($p < 0.05$) vähintään toisen sukupuolen kohdalla.

^b Muuttujien muodostaminen on esitetty tämän luvun liitteessä.

^c Merkitsevyydestä tulos (% -osuuksien kohdalla χ^2 , keskiarvojen kohdalla yksisuuntainen ANOVA): * = $p < .05$, ** = $p < .01$, *** = $p < .001$

^d keskiarvo

^e keskihajonta

Tuloryhmittäinen tarkastelu osoittaa, että ryhmät eroavat toisistaan hyvin monien seikkojen suhteen (taulukko 2). Useimmiten tämä ero (Lyndien mainitsema ”vedenjakaja”) kulkee pienimmän tulotason ja kahden muun välillä: keski- ja hyvätuloiset muistuttavat toisiaan, mutta alin tuloryhmä eroaa näistä molemmista. Työelämän ulkopuolella oleminen, kerrostaloasuminen ja miehillä parisuhteen ulkopuolella eläminen näyttävät Varkaudessa keskittyvän lähinnä juuri alimpaan tuloryhmään. Alimpaan tuloryhmään kuuluvien joukossa yksinäisyyden kokemus on huomattavasti yleisempää kuin muilla; myös erilaiseksi itsensä tunteminen on yleisintä tässä ryhmässä. Matalatuloisimmista huomattava osa kokee olevansa ei-arvostettu ja suorastaan halveksittu tulojensa vähäisyyden vuoksi. Sosiaalista tukea saatiin alimmassa tuloryhmässä vähemmän kuin muissa; miesten kohdalla ero on suorastaan dramaattinen. Tämä kaikki heijastuu alimman tuloryhmän matalampana hyvinvoinnin tasona: vähäisempänä onnellisuuden kokemuksena ja suurempana epävarmuutena tulevaisuuden suhteen. Myös erilaisiin ihmisryhmiin ja alueisiin kuulumisen kokemukset ovat alimmassa tuloryhmässä heikoimmat, samoin luottamus toisiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin instituutioihin. Hyvinvoinnin vajeet näyttävät siis kaiken kaikkiaan keskittyvän matalatuloisten ryhmään, voimakkaammin miehille kuin naisille. Alin tuloryhmä muodostaa noin viidenneksen kyselyn vastaajajoukosta. On oletettavaa, että Varkauden asukkaista alimman tuloryhmän osuus on suurempikin, sillä juuri tähän ryhmään kuuluvat ovat todennäköisesti useimmin jättäneet vastaamatta.

Tuloryhmien erilaisuutta esiin nostavat tulokset tarkentavat Varkaudesta syntynyttä positiivista kuvaa: vaikka suurimmalla osalla varkautealaisista asiat ovat melko hyvin, alimman tulotason ryhmän elinoloihin liittyy monenlaisia ongelmia. Elinolo-ongelmilla on seurauksia: matalimpaan tuloryhmään kuuluvat paitsi voivat usein huonosti, myös kokevat ulkopuolisuutta ja irrallisuutta yhteiskunnasta. Kaiken kaikkiaan syntyy kuva, että varkautealaisten keskellä kulkeva vedenjakaja ei enää kulje tehtaan omistajien tai johdon ja työläisten, vaan työssä käyvien ja työvoiman ulkopuolella olevien välillä.

Ajatuksia Varkauden kehittämisestä

Tämän kirjan artikkeleissa esitetään monenlaisia ajatuksia siitä, miten varkauteleisten arkea voitaisiin kohentaa ja heidän hyvinvointiaan lisätä. Reeta Kankaanpään ym. artikkelissa (luku 4) tämä kiteytetään niin, että olisi tuettava asukkaiden mahdollisuuksia sosiaaliseen turvallisuuteen, valtaistumiseen ja osallisuuteen sekä yhteiskunnalliseen eheyteen.

Puhakka toteaa varkauteleisten työsskäyntiä koskevassa artikkelissaan, että perustan kaupungin hyvinvoinnille muodostavat työpaikat, jotka tuottavat mahdollisimman monille työhön perustuvan toimeentulon ja tuottavat kaupungille palvelujen tarjoamiseen tarvittavat verotulot. Kuten Pehkosen ja Toikon artikkelissa (luku 7) todetaan, työsskäynnillä on merkitystä paitsi taloudellisesti myös henkisen hyvinvoinnin kannalta.

Toisaalta olisi myös hyvä, jos kaupunki olisi asuinpaikkana niin vetovoimainen, että paitsi Varkaudessa työskentelevät myös muualla työssä käyvät haluaisivat asua siellä. Issakaisen ja Hännisen (luku 9) sekä Miettisen, Kekonin, Vornasen ja Hämäläisen (luku 10) artikkelit kertovat, että kaupunki on nuorille lapsiperheille monin tavoin viihtyisä asuinpaikka. Toisaalta perheettömille ja kaupunkimaista sykettä kaipaaville Varkauteen olisi hyvä saada enemmän iltaelämää – kahviloita, kulttuurielämää ja tapahtumia. Tämä voisi tarkoittaa kaupungin määrätietoista kehittämistä jälkitekollisen kaupungin suuntaan.

Kaupungin asukkaiden keskinäinen kanssakäyminen, niin epämuodollisiin verkostoihin perustuva kuin erilaisten järjestöjen ylläpitämäkin, tuottaa kaupunkilaisille osallisuuden kokemuksia ja vahvistaa keskinäistä luottamusta, tukee mielekkäitä vapaa-ajan toimintoja ja lisää sosiaalista tukea. Hännisen ja Lötjösen tulokset (luku 5) kertovat, että enemmistöllä on hyvinvoinnin kannalta tärkeitä läheisiä ihmissuhteita, mutta ne antavat myös viitteitä siitä, että verkostot ovat jossain määrin sisäänpäin lämpiäviä ja jättävät osan

ihmisistä ulkopuolelle. Lisäksi Castrénin ja Kouvon analyysi (luku 4) osoittaa, että hyvinvoinnin kannalta heikoimmassa asemassa ovat parisuhteen ulkopuolella ja samalla ilman perheenjäseniksi koettuja ihmisiä elävät miehet. Entuudestaan toisiaan tuntemattomien ihmisten mahdollisuudet kohdata toisiaan olisivat toivottavia – tässäkin voisi auttaa kaupungin elävöittäminen ja ihmisten liikkumista edistävien joukkoliikenneyhteyksien parantaminen.

Kunnan peruspalvelut, kuten päivähoido, koulutus, terveyspalvelut ja harrastusmahdollisuudet ovat keskeinen tekijä hyvinvoinnin lisääjänä ja nuorten aikuisten tulevaisuudenuskon vahvistajana. Lisäksi on tärkeää tarjota erityisiä tukipalveluita vaikeissa elämäntilanteissa selviytymiseen. Kun tavoitellaan kaupunkilaisten mahdollisimman suurta hyvinvointia, erityisiä toimia tulisi suunnata niille henkilöille, joiden hyvinvointi on heikointa – eli työttömien ja muiden alimpaan tuloryhmään sijoittuvien kaupunkilaisten tarpeet huomioon ottaen.

Kirjallisuus

- Breitbart, M.M. (toim.) 2016. *Creative Economies in post industrial cities. Manufacturing a different scene*. Lontoo ja New York: Routledge.
- Carter, D.K. 2016. *Remaking post-industrial cities. Lessons from North America and Europe*. New York ja Lontoo: Routledge.
- Connolly, J. J. 2008. Decentering urban history. Peripheral cities in the modern world. *Journal of Urban History* 35, 3–14.
- High, S. 2013. “The wounds of class”: A historiographical reflection of the study of deindustrialization, 1973–2013. *History Compass* 11, 94–1007.
- Jääskeläinen, J. & Lovio, R. 2003. *Globalisaatio saapui Varkauteen. Tapaustutkimus yritysten kansainvälistymisen tavoitteista ja vaikutuksista*. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA B201.
- Lynd, R. S. & Lynd, H. 1929. *Middletown: a study on contemporary American culture*. New York: Harcourt.
- Mallach, A. 2018. *The divided city. Poverty and prosperity in urban America*. Washington: Island Press.
- Way, H. 2016. Beyond the big city. The question of size in planning for urban sustainability. *Procedia Environmental Sciences* 36, 138–145.

Liite 1

Taulukoissa käytetyt muuttujat

Tuloryhmä: Kyselylomakkeen kysymys 9 luokiteltuna seuraavasti: 1) matalatuloiset = alle 1300-1400 e/kk, 2) keskituloiset = 1500-1799 e/kk, 3) hyvätuloiset = 1800 euroa tai enemmän/kk ansaitsevat. Luokitus ei nojaudu yleisempään tilastolliseen matala-, keski- tai hyvätuloisten määritelmään. Inhimillisen erehdyksen vuoksi paperi- ja verkkolomakkeissa tulojen luokitukset olivat hiukan erilaiset. Sen vuoksi tässä käytetyssä kolmiluokkaisessa tuloluokituksessa alimpaan luokkarajaan jää tässä näkyvä 100 euron suuruinen ero.

Onko työssä: Kyselylomakkeen kysymys 15

Onko parisuhteessa: Kyselylomakkeen kysymys 28

Kerrostalossa asuminen: Kyselylomakkeen kysymys 12

Erilaisuuden kokeminen: Kyselylomakkeen kysymys 57 (Kyllä)

Yksinäisyyden kokeminen: Kyselylomakkeen kysymys 45, vaihtoehdot 3 (silloin tällöin) – 5 (jatkuvasti)

Kokeeko olevansa halveksittu: Kyselylomakkeen kysymys 61, kohta 1, vaihtoehdot 4 (jokseenkin samaa mieltä) ja 5 (täysin samaa mieltä)

Kokeeko ei-arvostusta: Kyselylomakkeen kysymys 61, kohta 2, vaihtoehdot 4 (jokseenkin samaa mieltä) ja 5 (täysin samaa mieltä)

Sosiaalinen tuki: Kyselylomakkeen kysymyssarja 39; osioiden keskiarvo

Koettu hyvinvointi: Kyselylomakkeen kysymyssarja 49; osioiden keskiarvo, vaihteluväli 1-5. Mittarista enemmän ks. kirjan liite 4

Tulevaisuus ei turvallinen: Kyselylomakkeen kysymys 55 , vaihtoehdot 4 (melko pelottavalta) -5 (erittäin pelottavalta)

Kuuluminen: Kyselylomakkeen kysymyssarja 44; osioiden keskiarvo

Luottamus ihmisiin: Kyselylomakkeen kysymys 65

Luottamus instituutioihin: Kyselylomakkeen kysymyssarja 66, summa-
muuttuja

Liitteet

Liite 1

Kuvaus Arki Varkaudessa -aineistojen keruusta ja lopullisesta aineistosta

Katja Lötjönen & Joona Kettunen

Kyselylomakeaineisto

Kyselylomakkeen laatiminen

Kyselylomake (liite 2) koostui seuraavista osioista: 1) taustatiedot, 2) työ, perhe ja muut ihmissuhteet, 3) vapaa-aika, 4) hyvinvointi, 5) yhteiskunnalliset näkemykset ja 6) palveluiden käyttö. Osioiden kysymysten laatimisessa käytettiin osittain valmiita kysymyspatte-reita valmiine vastausvaihtoehtoineen, osittain valmiita kysymyksiä, joiden vastausvaihtoehtoja muokkasimme, ja osittain itse kehittelemiämme kysymyksiä.

Otos

Kyselytutkimuksen toteuttamista varten tilattiin Väestörekisterikeskukselta satunnaisotannalla poimittu 5000 hengen otos 18–85-vuotiaista varkauteilaisista. Poiminta tehtiin 13.9.2016 12. päivän rekisteritilanteen mukaan.

Kyselylomakeaineistoa kerättiin sekä postitse lähetettävällä paperilomakkeella että internetissä sähköisellä lomakkeella. Sähköinen lomake laadittiin Webropol-raportointi- ja kyselytyökalulla ja paperilomake Word-tekstinkäsittelyohjelmalla.

Sähköiseen lomakkeeseen vastaaminen tapahtui niin, että vastaaja kirjautui lomakkeeseen paperipostitse toimitetussa tutkimuskutsussa annetun linkin kautta. Vastaajan tuli antaa tutkimuskutsussa ilmoitettu annettu salasana päästääkseen vastaamaan (linkki ja salasana olivat kaikille vastaajille samoja).

Tutkimuskutsussa potentiaaliselle vastaajalle annettiin henkilökohtainen vastaajanumero, joka pyydettiin ilmoittamaan lomakkeen ensimmäisessä kysymyksessä. Näin tehtiin siksi, että mahdollisessa jatkotutkimuksessa eri ajankohtien vastaukset olisivat liitettävissä toisiinsa.

Aineistoa kerättiin kolmella kierroksella. Ensimmäiset tutkimuskutsut lähetettiin postitse 13.–17.10.2016 ja keräystapana oli ainoastaan sähköinen lomake, johon vastausaikaa oli 19.–26.10.2016. Toiset kutsut lähetettiin 27.10.–1.11.2016. Keräystapana oli tällä kierroksella sekä sähköinen että paperilomake ja vastausaikaa oli 2.11.–13.11.2016. Kolmannet kutsut lähetettiin 18.–22.11.2016. Keräystapana tässäkin oli sekä sähköinen että paperilomake ja vastausaika oli n. 23.11.–30.11.2016. Jokaisella kierroksella kutsu laitettiin vain niille, jotka eivät olleet vielä vastanneet.

Kutsukirjeitä lähetettiin sitä mukaa kun niitä saatiin kuoriin, eli niitä postitettiin jokaisella kierroksella päivittäin eikä siten, että kaikki olisi postitettu viimeisenä postituspäivänä yhtä aikaa. Tämän takia eri vastaajilla saattoi olla hiukan eripituinen aika vastata kyselyyn. Vastauksia otettiin kuitenkin vastaan jälkikäteenkin niin kauan kuin vastauksia saapui. Kaikki saapuneet vastaukset ovat siten mukana otoksessa.

Ensimmäinen kierros tuotti 458 vastausta, toinen 1083 ja kolmas 411, eli yhteensä 1952 vastausta (19.12.2016). Näin vastausprosentiksi muodostui 39 prosenttia.

Vastausprosentin nostamiseksi yleisesti ja erityisesti nuorten osalta tehtiin joitakin tavanomaisesta menettelystä poikkeavia erityistoimia. Kolmannella aineistonkeruukierroksella lähetettiin 1980- ja 1990-luvuilla syntyneille tavallisen kutsukirjeen ohessa erillinen kirje, jolla pyrittiin saamaan heitä vastaamaan aktiivisemmin. Näin siksi, että tähän mennessä nuoremman väestön osuus vastaajissa oli ollut varsin vähäistä. Kutsukirjeiden lisäksi tutkimusta mainostettiin eri medioissa. Ensimmäisellä ja toisella kierroksella tutkimus sai julkisuutta Varkauden lehden laatimasta kirjoituksesta ja kolmannella kierroksella aineistonkeruuta mainostettiin Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksen facebook-sivuilla sekä Varkauden kaupungin ja Varkauden Nuorisopalveluiden Facebook-sivuilla.

Sekä sähköisiä että paperisia lomakkeita otettiin vastaan vielä virallisen vastaajille ilmoitetun vastausajan (30.11.2016) päättymisen jälkeen. Koska marraskuun lopussa tuloksessa jäätin vain 48 vastauksen päähän 2000 vastauksesta ja siten 40 vastausprosentista, päätettiin aineistonkeruuta jatkaa vuoden 2016 loppuun asti nettilomakkeella. Koska tässä vaiheessa ei enää voitu lähettää vastaajille kutsukirjeitä, suoritettiin viestintä jatketusta vastausajasta facebook-mainoksen avulla. Mainos julkaistiin Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksen facebook-sivuilla 19.12.2016. Mainokseen laitettiin tutkimusavustajan yhteystiedot mahdollisia unohduneiden verkkolinkin, salasanan ja vastaajatunnuksen pyytämistä varten. Lisäksi facebook-mainosta puolsi se, että siihen asti osallistuneiden vastaajien joukossa oli kehnosti varkautelaisten nuorempaa väestönosaa (alle 40-vuotiaita), joten sosiaalisessa mediassa tapahtuva mainostaminen koettiin tässä tilanteessa tehokkaimpana tapana tavoittaa juuri heitä.

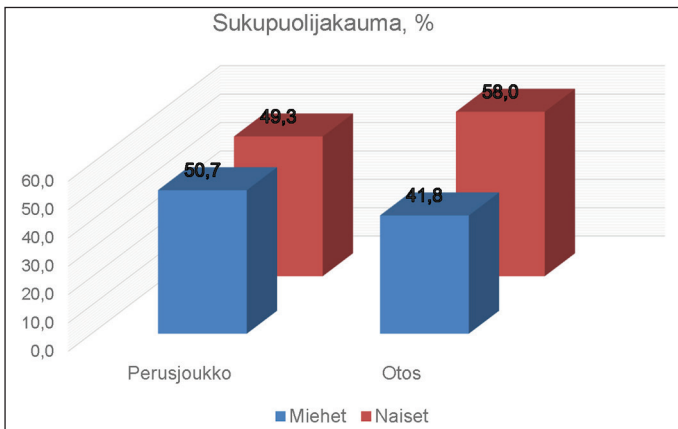
Vastauksia tuli joko facebook-mainoksen ansiosta tai muuten ”myöhässä” vielä 18 kappaletta. Lopulliseksi otoksen kooksi muodostui siten 1970 vastausta. Vastausprosentti täten 39,4 prosenttia (laskettuna koko 5000 poiminnasta).

Taulukossa 1 on esitetty kyselyaineiston vastaajien jakaumat taustamuuttujittain

	n	%
Sukupuoli (N=1965)		
Mies	827	42,1
Nainen	1134	57,7
En halua määritellä	4	0,2
Ikä ryhmiteltynä (N=1859)		
18–19	26	1,4
20–29	83	4,5
30–39	140	7,5
40–49	166	8,9
50–59	410	22,1
60–69	552	29,7
70–79	360	19,4
80–86	122	6,6
Nettotulot /kk (N=1946)		
0–599	77	4,0
600–1799	1061	54,5
1800–2999	596	30,6
3000–	150	7,7
en halua kertoa	62	3,2
Siviilisääty (N=1967)		
Naimaton	205	10,4
Avoliitossa	367	18,7
Avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa	1005	51,1
Eronnut tai asumerossa	194	9,9
Leski	173	8,8
En halua määritellä	23	1,2

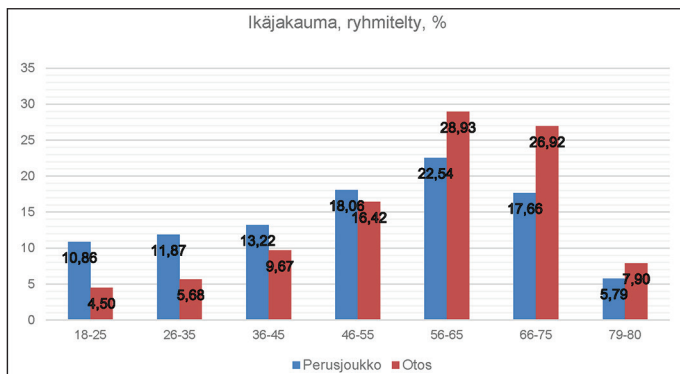
Voidaan olettaa, että Väestörekisteristä poimittu otos on mitä todennäköisimmin ollut erilaisten taustamuuttujien suhteen pie-noismalli Varkauden 18–85-vuotiaista asukkaista, eli toisin sanoen edustava otos. Lopullinen otos eli vastaajakunta on kuitenkin jois-sakin suhteissa hiukan erilainen kokoonpanoltaan. Tätä voi arvioida vertaamalla otoksen jakaumia Varkautta koskevien tilastotietojen ja-kaumiin seuraavasta jakaumien analyysistä. Tiivistetysti sanottuna otoksessa on suhteessa perusjoukkoon hiukan enemmän naisia, iäk-käämpää väestöä, naimisissa olevia ja työllisiä varkautealaisia.

Perusjoukon tiedot on poimittu Tilastokeskuksen 31.12.2015 Var-kauden väestöä koskevista tilastoista, pois lukien työttömyysastetta koskeva tieto, joka on otettu vuoden 2016 tilastosta (Suomen viral-linen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]). Koska kyseiset tilastot ovat vain ikävuoteen 80 asti, koskevat tässä kuvatut perus-joukkoa ja otosta koskevat vertailut otoksen osalta vain 18–80-vuo-tiaita. Arki Varkaudessa -otoksessa oli mukana varkautealaisia aina 85 ikävuoteen asti.

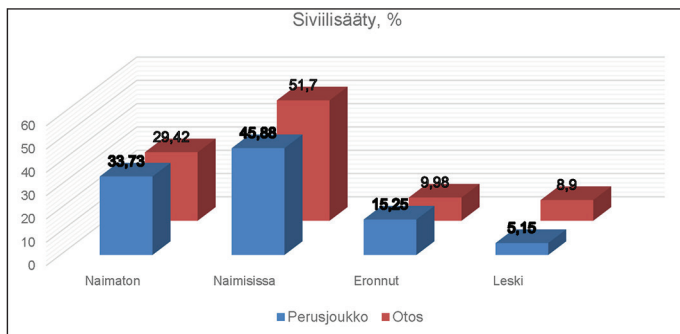

Kuvio 1. Sukupuolijakauma: perusjoukko vs. otos

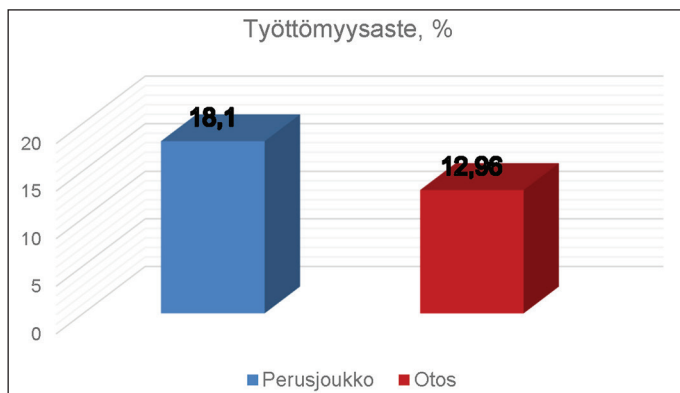
Otoksessa oli myös kolmas luokka sukupuolelle: en halua määrittellä. n=3; 0,2 %.

Kuvio 2. Ikäjakausi prosentteina: perusjoukko vs. otos

Kuvio 3. Siviilisäätö: perusjoukko vs. otos

Kuvio 4. Työttömyysaste: perusjoukko vs. otos % (vuoden 2016 tilastosta)

Otoksen työttömyysaste on laskettu muuttujasta 7. Mikä seuraavista kuvauksista parhaiten sopii siihen, mitä olet tehnyt viimeisten seitsemän päivän aikana. Valitse vain yksi vaihtoehto, siten, että luokka Työtön (= työttömät) on jaettu luokkien Ansiotyössä tai tilapäisesti pois ansiotyöstä (esim. sairauslomalla) ja Työtön summalla (= työvoima).

Haastatteluaineiston keruun kulku

Haastatteluaineiston kohderyhmäksi valittiin 28–33-vuotiaat nuoret aikuiset. Haastatteltavien tavoittamiseksi hyödynnettiin samaa Väestötörekisterikeskukselta tilattua 5000 hengen otosta 18–85-vuotiaista varkauteleisista kuin kyselyaineiston keruussa.

Ennen varsinaisten haastatteluiden aloittamista suoritettiin pilottihaastatteluita haastattelukysymysten sekä haastattelulomakkeiden testaamista ja kehitystä varten. Kumpikin tutkimushaastattelija suoritti kaksi pilottihaastattelua yksinään ja yksi haastattelu toteutettiin yhdessä siten, että toinen suoritti haastattelun ensimmäiset kaksi teemaosiota, jonka jälkeen toinen haastattelija kävi läpi viimeisen kolmen teeman kysymykset. Pilottihaastatteluihin osallistujat olivat Itä-Suomen yliopiston opiskelijoita. Näiden viiden pilottihaastattelun kokemusten pohjalta haastattelurunkoa sekä taustatieto- ja suostumuslomakkeita kehitettiin lopulliseen muotoonsa.

Käytössä olleesta 5000 henkilön otoksesta poimittiin kaikki siihen valikoituneet 28–33-vuotiaat varkautelaiset, joita oli yhteensä 312. Tutkittavia lähestyttiin kotiin lähetettävällä kutsukirjeellä, minkä lisäksi haasteltavia pyrittiin rekrytoimaan mainostamalla haastattelututkimusta Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksen, Warkauden Lehden sekä Warkauden kaupungin sosiaalisen median kanavilla. Haastattelututkimusta mainostettiin myös ilmoitustaulumainoksilla, joita kiinnitettiin eri puolille Warkauden kaupungin keskustaa bussipysäkeille ja julkisille ilmoitustauluille. Haastatteluiden alettua tutkimukseen osallistuneita kehoitettiin myös kertomaan haastattelututkimuksesta tuntemilleen varkautelaisille henkilöille, jotka sopivat tutkimuksen kohderyhmään.

Ensimmäiset sata haastattelukutsua lähetettiin vastaanottajille 11.10.2016. Haastattelukutsu sisälsi tutkimushaastattelijoiden (2) puhelinnumerot ja sähköpostiosoitteet, joihin kutsun saaneita pyydettiin olemaan yhteydessä, mikäli he olivat kiinnostuneita haastatteluun osallistumisesta. Ensimmäisissä kutsukirjeissä vastaanottajaa pyydettiin ilmoittautumaan mukaan tutkimukseen tiettyyn päivämäärään mennessä, joka oli noin viikko eteenpäin kunkin kutsukirje-erän postituksesta. Myöhemmin vastauspyyntöä päätettiin muuttaa siten, että vastaanottajaa kehoitettiin ottamaan yhteyttä mahdollisimman pian, mutta viimeistään viikon sisällä kutsukirjeen saapumisesta. Tämän ajateltiin antavan vastaanottajalle enemmän aikaa vastata siinä tapauksessa, että kirje ei syystä tai toisesta saapuisi perille odotetussa ajassa.

Ensimmäiset kutsukirjeet tuottivat suoraan vain kaksi ilmoittautumista, joiden lisäksi viisi haastateltavaa ilmoittautui saatuaan tiedon haastatteluista joko aiemmin haastattelussa käyneiltä tai some-mainonnan kautta. Tässä vaiheessa haastatteluun osallistuville tarjottiin kaksi elokuvalippua kiitokseksi osallistumisesta. Loka-kuun lopulta alkaen uusissa kutsuissa ja mainoksissa mainittiin tämä palkinto, mikä vaikutti edesauttavan haastatteluiden sopimista. 21.10.–31.10.2016 välisenä aikana lähetettiin seuraavat 150 kutsu-

kirjettä sekä muistutuskirjeet niille kutsukirjeen aiemmin saaneille, jotka eivät olleet vastanneet kutsuun toivotun aikarajan puitteissa. Viimeiset kutsukirjeet (62 kpl) 28–33-vuotiaille varkautelaisille lähetettiin 17.11.2016.

Koska vaikutti siltä, että 28–33-vuotiaille lähetettävät kutsukirjeet ja hankkeen mainonta eivät tulisi tuottamaan toivottua määrää (100 kpl) haastatteluita, päätettiin marraskuun alusta alkaen laajentaa tutkittavien ikähaarukkaa 25–35 ikävuosiin. Näin ollen tutkimushanketta varten tilatusta otoksesta poimittiin kaikkien niiden 25–35-vuotiaiden yhteystiedot, jotka eivät olleet mukana aiempien haastattelukutsun saaneiden joukossa. Näitä henkilöitä oli otoksessa yhteensä 263. Ensimmäiset kutsut 25–35-vuotiaille varkautelaisille lähetettiin 21.11.2016. Samaan aikaan ilmoitustaulumainokset sekä some-mainonta päivitettiin vastaamaan uutta ikäryhmää.

Loput kutsukirjeet lähetettiin joulukuun alussa, minkä jälkeen yhteensä 575 varkautelaista 25–35-vuotiasta oli saanut kutsukirjeen haastatteluun. Tuohon mennessä haastatteluja oli toteutettu tai sovitettu yhteensä 29 kappaletta. Vaikka osallistumisprosentti oli melko heikko, oli ilmoittautumisaktiivisuus kasvanut hankkeen edetessä rohkaisevasti. Osallistujamäärän kasvu liittyi todennäköisesti luvattuihin elokuvalippuihin, tutkittavien ikähaarukan kasvattamiseen sekä hankkeen tunnettavuuden kasvuun sitä mukaa, kun yhä useammat olivat käyneet haastatteluissa tai lukeneet hankkeen mainoksen. Haastatteluaineiston määrän kasvattamiseksi päätettiin tilata Väestörekisterikeskukselta toinen satunnaisotannalla poimittu 1000 hengen otos 25–35-vuotiasta varkautelaisista ja jatkaa haastatteluitten tekemistä helmikuun loppuun saakka. Ennen uuden otoksen käyttöönottoa lähetetyt kutsu- ja muistutuskirjeet, sekä mainonta ja ”puskaradio” tuottivat yhteensä 34 haastattelua.

Kutsuja päätettiin lähettää jatkossa 250 kappaleen erissä kerran viikossa ja muistutuskirjeet aina noin viikkoa myöhemmin siitä, kun edellinen kutsukirjeiden erä oli lähetetty. Ensimmäinen erä kutsukirjeitä uuden otoksen henkilöille lähetettiin vastaanottajille

16.1.2017. Tuhat uutta kutsukirjettä ja niiden jälkeen lähetetyt muistutukset tuottivat 41 toteutunutta haastattelua ja lisäksi 10 tutkimukseen mukaan ilmoittautuneelle ei saatu järjestettyä haastatteluaikaa aineistonkeruun aikataulun puitteissa. Kaikki uuden otoksen käyttöönoton jälkeen tulleet ilmoittautumiset järjestyivät kutsu- ja muistutuskirjeiden kautta. Haastatteluaineiston keräämiselle asetetun takarajan päätyttyä haastatteluita oli tehty yhteensä 75 kappaletta, jonka lisäksi yksi haastattelu toteutettiin tämän jälkeen.

Kutsukirjeessä kerrottiin vastaanottajalle, että haastattelu voidaan sopia järjestettäväksi joko vastaajan kotona tai yliopiston vuokraamassa tilassa Varkaudessa. Ennen haastatteluiden aloittamista haastattelutiloja tiedusteltiin Varkauden kaupungilta, Varkauden kaupunginkirjastolta sekä Navitas kiinteistöiltä. Varkauden kaupungintalolta vuokrattiin hankkeen ajaksi tutkimushaastattelijoiden käyttöön työhuone. Henkilön ilmoittaessa halukkuudestaan osallistua haastatteluun, hänelle kerrottiin mahdollisista vaihtoehdoista haastattelun toteuttamispaikaksi sekä annettiin mahdollisuus ehdottaa itse jotakin rauhallista tilaa haastattelulle.

Haastatteluista suurin osa (48) toteutettiin Navitaksen tiloissa Päiviönsaaressa. Kaksitoista haastattelua tehtiin haastateltavan kotona, 11 Varkauden kaupungintalolla tutkimushaastattelijoiden työhuoneessa, kolme haastateltavan työpaikalla sekä yksi Varkauden kaupunginkirjastolta varatussa työtilassa.

Haastattelut äänitettiin käyttäen digitaalista tallenninta. Haastattelun jälkeen äänitallenteet siirrettiin salatulle muistitikulle, minkä jälkeen kopio tallenteesta lähetettiin Tutkimustie Oy:lle, joka vastasi aineiston litteroinnista. Litteroinnin jälkeen tekstitiedosto tallennettiin sekä salatulle muistitikulle, että aineistonkeruuhanketta varten luotuun virtuaaliseen työtilaan. Haastattelutekstistä tehtiin kopio, joka anonymisoitiin opetus- ja tutkimuskäyttöä varten. Myös alkuperäinen haastatteluteksti säilytettiin. Litteroitua litteroitua aineistoa kertyi 1178 sivua.

Liite 1

Haastatelluista 76 henkilöstä naisia oli 49 ja miehiä 27. Haastateltujen ikä vaihteli 25 ja 35 vuoden välillä. Haastateltujen joukko oli monipuolinen koulutustaustan, työ- ja ammattiaseman, perhetilanteen sekä terveydentilan suhteen.

Lähteet

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu].
ISSN=1797-5379. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 10.3.2017].
Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/>, <http://www.stat.fi/meta/til/vaerak.html>

Liite 2

Kyselylomake

Arki Varkaudessa
-tutkimushanke
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden laitos
Yliopistonranta 1
PL 1627
70211 Kuopio

Vastaa kysymyksiin ympäröimällä oikea numerovaihtoehto tai kirjoittamalla vastaus sille varattuun tilaan. Jos merkitset vahingossa vastauksesi väärin, kirjoita sen päälle rasti (X) ja merkitse uusi vastaus.

I TAUSTATIEDOT

1. Vastaajanumerosi: _____

2. Sukupuolesi:

1	Nainen
2	Mies
3	En halua määrittellä

3. Mikä on syntymävuotesi: _____

4. Mikä on siviilisäätyisi:

1	Naimaton
2	Avoliitossa
3	Avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa
4	Eronnut tai asumuserossa
5	Leski
6	En halua määrittellä

5. Kuinka monta henkilöä asuu kotitaloudessasi tällä hetkellä Sinut mukaan lukien?

Aikuisia (väh.18-vuotiaiden lukumäärä) _____

Lapsia (alle 18-vuotiaiden lukumäärä) _____

6. Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut?

1	Ei loppuun suoritettua peruskoulutusta
2	Perus-, kansa- tai keskikoulu
3	Lukio, ylioppilas- tai ammatillinen tutkinto
4	Opisto- tai korkeakoulututkinto
5	Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto
6	Jokin muu

7. Mikä seuraavista kuvauksista parhaiten sopii siihen, mitä olet tehnyt viimeisten seitsemän päivän aikana. Valitse vain yksi vaihtoehto.

1	Ansiotyössä tai tilapäisesti pois ansiotyöstä (esim. sairauslomalla)
2	Opiskelija (ei työnantajan maksama koulutus)
3	Työtön
4	Pysyvästi sairas tai työkyvytön
5	Eläkkeellä
6	Varusmies- tai siviilipalvelussa
7	Kotiäiti tai -isä, omaishoitaja tms., hoidan lapsia tai muuta henkilöä/muita henkilöitä
8	Opiskelija ja ansiotyössä rinnakkain
9	Joku muu, mikä: _____

8. Mikä on tämänhetkinen tai viimeisin ammattisi? Jätä kohta tyhjäksi, jos et ole ollut vielä työelämässä.

9. Mitä suuruusluokkaa ovat henkilökohtaiset yhteenlasketut tulosi (palkkatulot, eläkkeet, tuet ja pääomatulot yhteenlaskettuna) verojen jälkeen kuukaudessa?

1	0 – 599
2	600 – 999
3	1000 – 1399
4	1 400 – 1 799
5	1 800 – 2199
6	2200 – 2 599
7	2 600 – 2 999
8	3000 -
9	en halua kertoa

10. Jos mietit kaikkia henkilökohtaisia tulojasi, mikä on toimeentulosi pääasiallinen lähde?

1	Palkkatulo
2	Tulot omasta yrityksestä (ei maatilalta)
3	Tulot maatilalta
4	Eläketulot
5	Työttömyysturva
6	Toimeentulotuki
7	Muut sosiaalietuudet tai määrärahat/tuet
8	Sijoitustulot, säästöt, pääomatulot
9	Muut tulot

11. Mikä seuraavista kuvauksista on lähimpänä sitä, minkälaiset kotitaloutesi tulot ovat tällä hetkellä?

1	Nykyisillä tuloilla elää mukavasti
2	Nykyisillä tuloilla tulee toimeen
3	Nykyisillä tuloilla on vaikeuksia tulla toimeen
4	Nykyisillä tuloilla on hyvin vaikea tulla toimeen
5	Nykyisillä tuloilla ei tule toimeen

12. Miten asut?

1	Omakoti- tai paritalossa
2	Rivitalossa
3	Kerrostalossa
4	Huone opiskelija-asuntolassa
5	Vanhainkoti tai palvelutalossa
6	Jotenkin muuten, miten: _____

13. Millaisella alueella asut?

1	Kaupungin keskustassa
2	Esikaupunkialueella tai kaupunkilähiössä
3	Kuntakeskuksessa tai muussa taajamassa
4	Maaseudun haja-asutusalueella

14. Millä postinumeroalueella asut?

Postinumeroni on: _____

II TYÖ

15. Oletko tällä hetkellä työelämässä?

1	Kyllä
2	En (Voit siirtyä kysymykseen 28.)

16. Kuinka monta vuotta olet yhteensä ollut ansiotyössä?

1	Alle vuoden
2	1 – 5 vuotta
3	6 – 10 vuotta
4	11 – 20 vuotta
5	Enemmän kuin 20 vuotta

17. Oletko koskaan ollut yhtäjaksoisesti vähintään 6 kk työttömänä?

1	Kyllä
2	En
3	En halua kertoa

18. Oletko ollut viimeisen 5 vuoden aikana vähintään viidessä työsuhteessa, eli tehnyt ns. pätkätöitä?

1	Kyllä
2	En

19. Millainen on nykyinen työnantajasi?

1	Yksityinen yritys
2	Julkisen sektorin työnantaja (kunta, kuntayhtymä, kaupunki, valtio, valtion liikelaitos)
3	Järjestö, seurakunta, säätiö tms.
4	Oma yritys, vastaanotto, toiminimi tms.
5	Teen työtä usealle eri työnantajalle
6	Jokin muu, mikä: _____

20. Onko työsuhteisi:

1	Vakituinen
2	Määräaikainen

21. Entä onko työsuhteisi:

1	Kokoaikainen
2	Osa-aikainen. Montako tuntia viikossa työskentelet keskimäärin? _____ tuntia

22. Kuinka usein teet päätoimeesi liittyviä tehtäviä varsinaisen työajan ulkopuolella?

1	En koskaan
2	Satunnaisesti
3	Muutamia kertoja kuussa
4	Noin kerran viikossa
5	Vähintään kaksi kertaa viikossa

23. Onko työaikasi:

1	Säännöllinen päivätyö
2	Säännöllinen vuorotyö
3	Jokin muu, mikä? _____

24. Kuinka usein työskentelet tiukkojen aikataulujen mukaan tai hyvin nopealla tahdilla?

1	En koskaan
2	Satunnaisesti
3	Muutamia kertoja kuussa
4	Noin kerran viikossa
5	Vähintään kaksi kertaa viikossa

25. Pidätkö todennäköisenä, että seuraavan vuoden aikana:

	1 En lainkaan todennäköisenä	2 Jokseenkin epätodennäköisenä	3 En osaa sanoa	4 Jokseenkin todennäköisenä	5 Erittäin todennäköisenä
Sinut irtisanotaan nykyisestä työpaikastasi	1	2	3	4	5
Sinut siirretään toisiin tehtäviin	1	2	3	4	5
Työtuntiesi määrä vähennetään vastoin tahtoasi	1	2	3	4	5
Vaihdat työpaikkaa omasta aloitteestasi	1	2	3	4	5
Joudut muuttamaan toiselle paikkakunnalle työn perässä	1	2	3	4	5
Työmatkasi pitenevät huomattavasti vastoin tahtoasi	1	2	3	4	5

26. Missä määrin työsi edellyttää seuraavia asioita?

	1 Erittäin vähän	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Ruumiillista voimaa ja kestävyyttä	1	2	3	4	5
Keskittymiskykyä ja tarkkuutta	1	2	3	4	5
Älyllistä ponnistelua	1	2	3	4	5
Kykyä tulla toimeen toisten ihmisten kanssa	1	2	3	4	5
Valmiutta tehdä vaativia päätöksiä	1	2	3	4	5
Yksitoikkoisuuden sietoa	1	2	3	4	5

27. Millaiseksi arvioisit nykyisen työsi erilaisia piirteitä?

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 En samaa enkä eri mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	5 Täysin samaa mieltä
Minun on mahdollista vaikuttaa omaan työhöni	1	2	3	4	5
Työni on vaihtelevaa	1	2	3	4	5
Voin työssäni toteuttaa omia kykyjäni	1	2	3	4	5
Minulla on mahdollisuus oppia uutta	1	2	3	4	5
Työmääräni on sopiva	1	2	3	4	5
Minun on mahdollista sovittaa yhteen työni muun elämäni kanssa	1	2	3	4	5
Suhteeni työtovereihin ovat hyvät	1	2	3	4	5
Suhteeni esimiehiin ovat hyvät	1	2	3	4	5
Työympäristöni ja työturvallisuuteni ovat kunnossa	1	2	3	4	5
Minulla on varmuus työsuhteeni jatkuvuudesta	1	2	3	4	5
Palkkaukseni on oikeudenmukainen	1	2	3	4	5
Koen työn fyysisesti raskaaksi	1	2	3	4	5
Koen työn henkisesti raskaaksi	1	2	3	4	5

III PERHE JA MUUT IHMISSUHTEET

28. Onko Sinulla tällä hetkellä puoliso tai vakituinen parisuhdekumppani?

1	Kyllä
2	Ei (Voit siirtyä kysymykseen 31.)

29. Asutko puolisisi tai parisuhdekumppanisi kanssa samassa osoitteessa?

1	Kyllä
2	Ei

30. Onko puolisisi tai parisuhdekumppanisi eri vai samaa sukupuolta kuin sinä?

1	Eri sukupuolta
2	Samaa sukupuolta
3	En halua kertoa

31. Onko Sinulla biologisia tai adoptoituja lapsia?

1	Kyllä
2	Ei (Voit siirtyä kysymykseen 33.)

32. Mitkä ovat lastesi syntymävuodet?
Merkitse syntymävuodet alla olevalle riville.

33. Kuuluuko perheeseesi muita jälkeläisiä kuin biologisia tai adoptoituja lapsia (esim. puolison biologisia lapsia tai sijaislapsia)?

1	Kyllä
2	Ei (Voit siirtyä kysymykseen 35.)

34. Mitkä ovat näiden lasten syntymävuodet?
Merkitse syntymävuodet alla olevalle riville.

35. Onko Sinulla lapsenlapsia (biologisia tai adoption kautta tulleita)?

1	Kyllä, kuinka monta: _____
2	Ei

36. Onko perhepiirissäsi lapsenlapsia, jotka ovat tulleet elämäsi oman uuden liiton tai jonkun perheenjäsenen uuden liiton kautta?

1	Kyllä, kuinka monta: _____
2	Ei

37. Ketkä kuuluvat perheeseesi?

Olemme kiinnostuneita Sinun henkilökohtaisesta käsityksestäsi siitä, keiden katsot kuuluvasi perheeseesi. Perheenjäsenet voivat asua samassa tai eri kotitaloudessa ja heihin voi liittyä niin myönteisiä kuin kielteisiäkin tunteita. Perheen kokoonpano voi myös muuttua elämän aikana. Täytä kustakin perheeseesi kuuluvaksi katsomastasi henkilöstä ikä, sukupuoli ja tieto suhteestasi kypseeseen henkilöön (esim. puoliso, lapsenlapsi, sisar, ystävä)? Huomiothan, että henkilöitä voi olla vähemmän tai enemmän kuin niille varattuja kohtia.

	IKÄ	SUKUPOUOLI	SUHTEESI HENKILÖÖN
Henkilö 1:			
Henkilö 2:			
Henkilö 3:			
Henkilö 4:			
Henkilö 5:			
Henkilö 6:			

38. Mikäli perheeseesi kuuluu enemmän kuin kuusi henkilöä, voit kertoa heistä alla oleville riveille tai kommentoida perhekäsitykseen liittyvää vastaustasi yleisemmin.

39. Ihmiset kääntyvät usein toisten ihmisten puoleen etsiessään seuraa, neuvoja ja tukea erilaisissa asioissa. Kuinka usein Sinulla on ympärilläsi ihmisiä, joilta voit saada alla kuvatun kaltaista tukea ja apua?

Onko Sinulla joku,	1 Ei koskaan	2 Harvoin	3 Joskus	4 Useimmiten	5 Jatkuvasti
joka on valmis kuuntelemaan kun haluat jutella?	1	2	3	4	5
joka antaa hyviä neuvoja kriisitilanteissa?	1	2	3	4	5
joka osoittaa Sinulle rakkautta ja kiintymystä?	1	2	3	4	5
jonka seurassa Sinulla on hauskaa?	1	2	3	4	5
joilta saat hyödyllisiä tietoja ja neuvoja?	1	2	3	4	5
jolle voit uskoutua ja kertoa itsestäsi ja ongelmistasi?	1	2	3	4	5
joka osoittaa Sinulle hellyyttä?	1	2	3	4	5
joka kanssa voit viettää aikaa ja rentoutua?	1	2	3	4	5
joka auttaa Sinua kun olet sairaana?	1	2	3	4	5
joilta saat ehdotuksia miten menetellä jonkin henkilökohtaisen ongelman kanssa?	1	2	3	4	5
jota rakastat ja joka saa Sinut tuntemaan itsesi tarpeelliseksi?	1	2	3	4	5

40. Kuinka monta sellaista henkilöä elämässäsi on, jonka kanssa Sinun on helppo olla ja jonka kanssa voit puhua erilaisista Sinulle tärkeistä henkilökohtaisista asioista?

Minulla on _____ tällaista henkilöä elämässäni.

41. Luonnehdi heitä lyhyesti kertomalla esimerkiksi ovatko he ystäviä, sukulaisia tms.:

42. Onko Sinulla lemmikkieläimiä?

1	Kyllä, mitä: _____
2	Ei (voit siirtyä kysymykseen 44.)

Liite 2

43. Missä määrin lemmikkieläimesi tuovat elämäsi seuraavia asioita:

	1 Ei lainkaan tai erittäin vähän	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Iloa	1	2	3	4	5
Rentoutumista	1	2	3	4	5
Huolta	1	2	3	4	5
Stressin ja mielipahan lievitystä	1	2	3	4	5
Tunnetta omasta tarpeellisuudestasi	1	2	3	4	5
Seuraa	1	2	3	4	5
Turvaa	1	2	3	4	5
Liikuntaa	1	2	3	4	5
Uusia harrastuksia	1	2	3	4	5
Uusia tuttavias	1	2	3	4	5

44. Seuraavassa kysymme kuulumisen tunteista. Kuulumisella tarkoitamme tunnetta siitä, että on osa jotakin ryhmää. Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin ryhmiin?

Valitse 0 Ei koske minua, jos Sinulla ei esimerkiksi ole perhettä, lastesi perhettä, omaa sukua jne.

Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin ryhmiin?	1 Erittäin löyhästi	2 Jokseenkin löyhästi	3 En löyhästi enkä kiinteästi	4 Jokseenkin kiinteästi	5 Erittäin kiinteästi	0 Ei koske minua
Perheeseesi	1	2	3	4	5	0
Aikuisten lastesi perheisiin	1	2	3	4	5	0
Omaan sukuusi	1	2	3	4	5	0
Asuinyhteisösi (naapurit, kylä, kaupunginosa)	1	2	3	4	5	0
Harrastus- tai vapaa-ajan toimintapiiriisi	1	2	3	4	5	0
Yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan	1	2	3	4	5	0
Ystävipiiriisi	1	2	3	4	5	0
Työyhteisösi	1	2	3	4	5	0
Seurakuntaasi	1	2	3	4	5	0
Johonkin nettiyhteisöön (esim. keskusteluryhmään)	1	2	3	4	5	0
Suomalaiseen yhteiskuntaan	1	2	3	4	5	0
Varkautelaisiin	1	2	3	4	5	0
Kanssani saman vakaumuksen omaavien joukkoon, minkä:	1	2	3	4	5	0

45. Tunnetko koskaan itsesi yksinäiseksi?

1	En koskaan
2	Harvoin
3	Silloin tällöin
4	Usein
5	Jatkuvasti

46. Koetko yksinäisyyden Sinulle ongelmaksi?

1	En koskaan
2	Harvoin
3	Silloin tällöin
4	Usein
5	Jatkuvasti

IV VAPAA-AIKA

47. Kuinka usein vapaa-ajallasi:

	1 En koskaan	2 Harvemmin kuin kerran kuukaudessa	3 Kerran kuukaudessa	4 Useita kertoja kuukaudessa	5 Useita kertoja viikossa
Katsot televisiota, videoita tms.	1	2	3	4	5
Käyt elokuvissa	1	2	3	4	5
Shoppaillet kauppoissa	1	2	3	4	5
Shoppaillet internetissä	1	2	3	4	5
Luet kirjoja	1	2	3	4	5
Käyt konserteissa, teatterissa, näyttelyissä tms.	1	2	3	4	5
Tapaat sukulaisia	1	2	3	4	5
Tapaat ystäviä	1	2	3	4	5
Pelaat kortti- tai lautapelejä	1	2	3	4	5
Kuuntelet musiikkia	1	2	3	4	5
Harrastat soittamista ja/tai laulamista	1	2	3	4	5
Harrastat maalaamista, piirtämistä tms.	1	2	3	4	5
Liikut luonnossa	1	2	3	4	5
Harrastat liikuntaa	1	2	3	4	5
Käyt paikan päällä katsomassa urheilutapahtumia	1	2	3	4	5
Teet käsitöitä, puutöitä tms.	1	2	3	4	5
Käytät Internetiä tai tietokonetta	1	2	3	4	5
Käyt ravintolassa	1	2	3	4	5
Käyt baarissa tai pubissa	1	2	3	4	5
Opiskelet ammatillista pätevyyttäsi lisätäkseen	1	2	3	4	5
Opiskelet omaksi iloksesi	1	2	3	4	5

Liite 2

48. Alla on mainittu muutamia järjestöjä. Kertoisitko kustakin niistä, oletko viimeisen 12 kuukauden aikana tutustunut järjestöön internetissä tai mediassa, käynyt kyseisen järjestön järjestämässä tapahtumassa tai oletko itse järjestön jäsen. Kerro myös oletko itse osallistunut järjestön toimintaan (esim. ollut mukana järjestämässä tapahtumaa).

Voit valita jokaiselta riviltä useamman numeron. Esimerkiksi jos olet tietyn järjestön jäsen, olet osallistunut sen toimintaan ja sen järjestämään tapahtumaan, merkitse kaikki kolme. Jos et ole tehnyt mitään neljästä, valitse 0 En mitään näistä.

Oletko:	1 Tutustunut netissä tai mediassa	2 Vierailut tapahtumassa	3 Jäsen	4 Osallistunut toimintaan	0 En mitään näistä
Liikunta- tai urheiluseura	1	2	3	4	0
Kulttuurijärjestö (esim. taide, musiikki tms.)	1	2	3	4	0
Työttömien järjestö	1	2	3	4	0
Seurakunta tai uskonnollinen järjestö	1	2	3	4	0
Mielenterveys- tai päihdetyön järjestö	1	2	3	4	0
Vammaisjärjestö	1	2	3	4	0
Poliittinen puolue tai poliittinen järjestö	1	2	3	4	0
Ammattiyhdistys	1	2	3	4	0
Ympäristöjärjestö	1	2	3	4	0
Eläinsuojelujärjestö	1	2	3	4	0
Ihmisoikeusjärjestö	1	2	3	4	0
Opiskelijajärjestö	1	2	3	4	0
Asukasyhdistys	1	2	3	4	0
Joku muu, mikä:	1	2	3	4	0

V HYVINVOINTI

49. Millaiseksi koet elämäsi?

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 En samaa enkä eri mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	5 Täysin samaa mieltä
Olen yleisesti ottaen onnellinen	1	2	3	4	5
Olen voinut toteuttaa kykijäni ja lahjojani	1	2	3	4	5
Koen elämäni mielekkääksi ja tarkoitukselliseksi	1	2	3	4	5
Koen elämäni arvokkaaksi	1	2	3	4	5
Koen hallitsevani elämäni	1	2	3	4	5
Koen, että minulla on annettavaa muille ihmisille	1	2	3	4	5

50. Millaisiksi koet seuraavat hyvinvointiasi liittyvät asiat tällä hetkellä? Oletko tyytyväinen:

	1 Erittäin tyytymätön	2 Jokseenkin tyytymätön	3 En tyytyväinen enkä tyytymätön	4 Jokseenkin tyytyväinen	5 Täysin tyytyväinen
Terveydentilaasi	1	2	3	4	5
Liikuntakykyysi	1	2	3	4	5
Henkiseen hyvinvointiisi	1	2	3	4	5
Ihmissuhteidesi määrään	1	2	3	4	5
Ihmissuhteidesi laatuun	1	2	3	4	5
Asuinympäristösi turvallisuus- teen ja viihtyisyyteen	1	2	3	4	5
Taloudelliseen toimeentuloosi	1	2	3	4	5
Harrastuksiisi	1	2	3	4	5

51. Kun mietit elämäsi taaksepäin ja eteenpäin, niin millaiseksi arvioit tyytyväisyytesi elämääsi nykyhetken verrattuna?

Nykyhetken verrattuna:	1 Tyytymättömämpi	2 Yhtä tyytyväinen	3 Tyytyväisempi	0 En osaa sanoa
Viisi vuotta sitten olin:	1	2	3	0
Viiden vuoden päästä olen:	1	2	3	0

52. Millaiseksi koet terveydentilasi tällä hetkellä?

1	Hyvä
2	Melko hyvä
3	Ei hyvä eikä huono
4	Melko huono
5	Huono

53. Stressi on tilanne, jossa ihminen tuntee itsensä jännittyneeksi, levottomaksi, hermostuneeksi tai ahdistuneeksi tai hänen on vaikea nukkua asioiden vaivatessa jatkuvasti mieltä. Oletko kokenut tällaista stressiä viimeisen 6 kuukauden aikana?

1	En lainkaan
2	Melko vähän
3	Jonkin verran
4	Melko paljon
5	Erittäin paljon

54. Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä:

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 En samaa enkä eri mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	5 Täysin samaa mieltä
Kun olen suunnitellut jotain, myös toteutan suunnitelmani	1	2	3	4	5
Yleensä kyllä selviydyin tavalla tai toisella	1	2	3	4	5
Luotan itseeni enemmän kuin kehenkään muuhun	1	2	3	4	5
Olen sinut itseni kanssa	1	2	3	4	5
En tavallisesti hermostu tai järkyty vastoinkäymisistä	1	2	3	4	5
Minun on yleensä helppo keksiä naurun aihetta	1	2	3	4	5
Hätätilanteissa minä olen yleensä se, johon ihmiset voivat luottaa	1	2	3	4	5
Elämälläni on joku tarkoitus	1	2	3	4	5
En jää hautomaan asioita, joille en mahda mitään	1	2	3	4	5
Voin vaikuttaa tärkeisiin asioihin elämässäni	1	2	3	4	5
Maailma on liian monimutkainen ymmärrettäväksi	1	2	3	4	5
Jään usein ulkopuoliseksi asioista joita muut tekevät yhdessä	1	2	3	4	5
Kovin harva tietää mitä oikeasti ajattelen	1	2	3	4	5
Ideoillani ja mielipiteilläni on vaikutusta toisiin ihmisiin	1	2	3	4	5
Tunnen itseni yksinäiseksi muiden ihmisten seurassa	1	2	3	4	5
Nykyisin on vaikea tietää, miten olisi oikein toimia	1	2	3	4	5

55. Kun ajattelet omaa tulevaisuuttasi, niin miltä se tuntuu?

1	Erittäin turvalliselta
2	Melko turvalliselta
3	Ei turvalliselta, mutta ei pelottavaltakaan
4	Melko pelottavalta
5	Erittäin pelottavalta

56. Kuinka paljon ajattelet seuraavien asioiden vaikuttavan tulevaisuuteesi?

	1 Ei lainkaan	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon	0 En osaa sanoa
Sinä itse	1	2	3	4	5	0
Perheesi ja lähiympäristösi ihmiset	1	2	3	4	5	0
Suomen yhteiskunnallinen tilanne	1	2	3	4	5	0
Maa-ilmantilanne	1	2	3	4	5	0
Ennalta määritelty kohtalo	1	2	3	4	5	0
Jumala	1	2	3	4	5	0
Sattuma	1	2	3	4	5	0
Jokin muu, mikä:	1	2	3	4	5	0

57. Koetko olevasi jollain merkittäväällä tavalla erilainen kuin mitä ihmisten yleensä odotetaan olevan suomalaisessa yhteiskunnassa?

1	Kyllä
2	En (Voit siirtyä kysymykseen 60.)
3	En osaa sanoa (Voit siirtyä kysymykseen 60.)

58. Millaista erilaisuutesi on?

Valitse edustamasi erilaisuuden muoto tai muodot alla olevasta listasta. Voit täsmentää erilaisuuttasi jokaisen kohdan jälkeen olevaan tyhjään tilaan.

1	Ruumiilliset ominaisuudet
2	Psyykkiset ominaisuudet (mielenterveys jne.)
3	Kehno taloudellinen tilanne
4	Uskonnollinen tai muu vakaumus
5	Kieli, ihonväri, etninen tausta
6	Seksuaalinen suuntautuminen
7	Jokin muu, mikä: _____

59. Oletko kokenut edellä mainitsemasi erilaisuuden vuoksi syrjintää tai ennakkoluuloja?

Vastaa vain niiden erilaisuuden muotojen kohdalta, jotka valitsit edellisessä kysymyksessä 58.

	1 En lainkaan	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Ruumiilliset ominaisuudet	1	2	3	4	5
Psyykkiset ominaisuudet (mielenterveys jne.)	1	2	3	4	5
Kehno taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
Uskonnollinen tai muu vakaumus	1	2	3	4	5
Kieli, ihonväri, etninen tausta	1	2	3	4	5
Seksuaalinen suuntautuminen	1	2	3	4	5
Jokin muu, mikä: _____	1	2	3	4	5

60. Missä määrin seuraavat asiat heikentävät elämäsi laatua?

	1 Ei lainkaan/ Ei koske minua	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Oma ruumiillinen sairaus	1	2	3	4	5
Oma mielenterveyden ongelma	1	2	3	4	5
Oma riippuvuus alkoholista tms.	1	2	3	4	5
Läheisen sairaus	1	2	3	4	5
Läheisen mielenterveysongelma	1	2	3	4	5
Läheisen riippuvuus alkoholista tms.	1	2	3	4	5
Ihmissuhdeongelmat	1	2	3	4	5

61. Missä määrin olet samaa mieltä tai eri mieltä seuraavien väittämien kanssa?

	1 Täysin eri mieltä	2 Jokseenkin eri mieltä	3 En eri enkä samaa mieltä	4 Jokseenkin samaa mieltä	5 Täysin samaa mieltä
Minusta tuntuu, että muut eivät arvosta sitä, mitä teen	1	2	3	4	5
Jotkut katsovat minua halveksuen työtilanteeni tai tulojeni vuoksi	1	2	3	4	5

VI YHTEISKUNNALLISET NÄKEMYKSET

62. Missä määrin Sinua huolettavat seuraavat asiat?

	1 Ei lainkaan	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Ympäristöön kohdistuvat uhat	1	2	3	4	5
Heikko talouskasvu	1	2	3	4	5
Maahanmuutto	1	2	3	4	5
Kansainväliset jännitteet	1	2	3	4	5
Ihmisyhmien väliset jännitteet	1	2	3	4	5
Perinteisten arvojen heikkeneminen	1	2	3	4	5
Jokin muu, mikä: _____	1	2	3	4	5

63. Missä määrin uskot, että seuraavien asioiden tapahtuminen muuttaisi Suomen tilannetta paremmaksi?

	1 En lainkaan	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Talouden koheneminen	1	2	3	4	5
Yritteliäisyyden lisääntyminen	1	2	3	4	5
Maahanmuuton kasvu	1	2	3	4	5
Kansainvälisyyden lisääntyminen	1	2	3	4	5
Ihmisten henkinen kasvu parempaan suuntaan	1	2	3	4	5
Yhteiskunnan palvelujen paraneminen	1	2	3	4	5
Teknologian kehitys (esim. uudet keksinnöt)	1	2	3	4	5
Jokin muu, mikä? _____	1	2	3	4	5

64. Missä määrin ajattelet ihmisen menestyksen elämässä riippuvan seuraavista asioista?

	1 En lainkaan	2 Melko vähän	3 Jonkin verran	4 Melko paljon	5 Erittäin paljon
Oma tarmokkuus ja kyvykkyyks	1	2	3	4	5
Synnyinperheen vauraus	1	2	3	4	5
Hyvä onni	1	2	3	4	5
Yhteiskunnan tuki	1	2	3	4	5
Suhteet ja verkostot	1	2	3	4	5

65. Voiko mielestäsi ihmisiin luottaa, vai onko niin, ettei ihmisten suhteen voi olla liian varovainen?

Kerro mielipiteesi ympäröimällä yksi numero asteikolta nollasta kymmeneen, jossa nolla tarkoittaa, ettei ihmisten kanssa voi olla liian varovainen ja 10, että useimpiin ihmisiin voi luottaa.

Ei voi olla liian varovainen											Useimpiin ihmisiin voi luottaa	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10

Liite 2

66. Kertoisitko asteikolla nollasta kymmeneen, kuinka paljon henkilökohtaisesti luotat seuraavaksi luetteluihin tahoihin. Nolla (0) tarkoittaa sitä, että et luota ollenkaan kyseiseen tahoon ja kymmenen (10) sitä, että luotat erittäin vahvasti kyseiseen tahoon:

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Eduskunta	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oikeuslaitos	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Poliisi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Poliitikot	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Poliittiset puolueet	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
EU (Euroopan Unioni)	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
YK (Yhdistyneet Kansakunnat)	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

VII PALVELUIDEN KÄYTTÖ

67. Oletko mielestäsi saanut riittävästi seuraavia palveluita 12 viime kuukauden aikana?

	1 En ole tarvinnut	2 Olisin tarvinnut, mutten saanut palvelua	3 Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ollut riittävää	4 Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää
Sosiaalityöntekijän vastaanotto	1	2	3	4
Toimeentulotuki	1	2	3	4
Terveyskeskuslääkäri	1	2	3	4
Yksityinen lääkäri	1	2	3	4
Sisäliikuntapalvelut	1	2	3	4
Ulkoliikuntapalvelut	1	2	3	4
Kirjastopalvelut	1	2	3	4
Lasten päivähoito	1	2	3	4
Kulttuuripalvelut	1	2	3	4

68. Tuntuuko Sinusta, että yhteiskunnan tukea on kaiken kaikkiaan Sinulle tarjolla:

1	Vähemmän kuin tarvitsisit
2	Juuri niin paljon kuin tarvitset (voit siirtyä kysymykseen 70.)
3	Enemmän kuin tarvitset (voit siirtyä kysymykseen 70.)
4	En osaa arvioida (voit siirtyä kysymykseen 70.)

69. Jos ympäröit vaihtoehdon 1, mitä palveluita tai tukea toivoisit saavasi enemmän tai helpommin?

70. Kuinka usein olet käyttänyt seuraavia kulttuuripalveluita 12 viime kuukauden aikana?

	1 En ole käyttänyt lainkaan	2 Joitakin kertoja vuodessa	3 1 – 3 kertaa kuukaudessa	4 Kerran viikossa tai useammin
Teatteri-, tanssi-, sirkus-, tms. esittävä taide	1	2	3	4
Klassisen/konserttimusiikin konsertti	1	2	3	4
Kevyen musiikin tai rock-musiikin konsertti	1	2	3	4
Museo tai taidenäyttely	1	2	3	4
Kirjasto	1	2	3	4
Elokuvateatteri	1	2	3	4
Urheilu- tai liikuntatapahtuma	1	2	3	4
Jotain muuta, mitä: _____	1	2	3	4

71. Voisitko vielä kertoa, mitkä asiat ovat Sinulle tällä hetkellä elämässä tärkeimpiä?

72. Jos Sinulla on vielä lisättävää tai haluat kommentoida lomaketta, voit kirjoittaa alla oleville riveille:

Kiitos vastauksistasi! Mukavaa syksyn jatkoa!

Liite 3

Haastattelurunko

1. Elämäntilanne, käsitys perheestä, arki & juhla ja sosiaaliset suhteet

Elämäntilanne nyt

- Mitä teet tällä hetkellä; oletko töissä (koko- tai osa-aikaisesti), kotona (esim. hoitamassa lapsia), työtön, opiskeletko?
- Missä asut tällä hetkellä? Kenen kanssa asut?

Käsitys perheestä

- Kenen tai keiden katsot oman henkilökohtaisen määritelmäsi mukaan kuuluvan perheeseen riippumatta siitä, asuvatko he samassa taloudessa kanssasi?
 - Toisin sanoen, miten määrittelet perheesi?

Työ

- Voitko kertoa työstösi/opiskelustasi? Millaista se on?
 - Mikä siinä on hyvää? Onko siinä jotain huonoa?

Arki & juhla, vuodenajat/vuodenaikojen vaihtelu

- Kuvaile yksi tavallinen arkipäivä? Miten päiväsi etenee alkaen siitä, kun heräät, aina siihen saakka, kun menet nukkumaan?
 - Ovatko kaikki arkipäivät samanlaisia?
- Kenen kanssa olet yleensä tavallisena arkipäivänä tekemisissä ja millaisissa yhteyksissä?

- Onko kanssakäyminen kasvokkaista vai oletko joidenkin henkilöiden kanssa tekemisissä puhelimitse tai somen välityksellä.
- Kuulutko joihinkin nettiyhteisöihin?
 - Esim. keskustelufoorumit tai Facebookin ”puskaradiot”?
 - Millainen merkitys näillä nettifoorumeilla on sinulle?
- Mitä tapahtuu viikonloppuna?
 - Miten lauantai tai sunnuntai eroaa arkipäivästä?
 - Eroaako perjantai-ilta muista arki-illoista?
- Vaikuttaako vuoden kiertokulku jotenkin elämääsi, eli näkykö vuodenaikojen vaihtelu elämässäsi?
 - Onko sinulla esim. jotain tiettyyn vuodenaikaan kuuluvia harrastuksia? Liikutko enemmän kesällä jne.
- Onko sinulla harrastuksia tai mitä teet vapaa-ajallasi?
- Teetkö näitä asioita yksin vai tiettyjen ihmisten kanssa?
- Onko sinulla lemmikkejä?
 - Miten lemmikki/lemmikit vaikuttaa arkeesi?
 - Mitä lemmikki sinulle merkitsee?
- Mitkä ovat arjen ”huippukohtia” tai hetkiä, jotka tuottavat sinulle erityisesti iloa ja joita odostat?
- Mikä arjessa on raskasta?
- Vuodessa on erilaisia juhlapäiviä, mitkä ovat sinulle tärkeitä juhlapäiviä, miten vietät niitä, ja kenen kanssa?
 - Jos haastateltava mainitsee esimerkiksi joulun, häntä voi pyytää kertomaan viime joulusta ja miten sen viettäminen eteni, ja kenen kanssa.
- Kuinka vietät syntymäpäivääsi?
- Entä juhlistatko muita vuosipäiviä, kuten ystävien syntymäpäiviä tms.?
- Kutsutko vieraita kylään tai käytkö itse kylässä? Millaisissa yhteyksissä?
 - Vietetäänkö esimerkiksi syntymäpäiviä, tupaantuliaisia tms. kotona.

- Tapahtuuko vierailu aina sovitusti, vai voiko vierailulla spontaanisti kutsumatta?

Ihmissuhteet

- Keneltä voit pyytää apua pienissä arkisissa pulmatilanteissa?
 - Esim. apua muutossa, pienessä remontissa tai tietokoneongelmissa, lainata jotain tarviketta, saada kyytiä yms.
 - Millaisissa asioissa saat apua?
- Onko elämässäsi henkilöitä, joita itse autat vastaavilla tavoilla?
 - Millaisissa asioissa annat apua?
- Onko lähipiirissäsi ihmisiä (”luottoystäviä”), joille voit puhua mistä tahansa mieltä painavista asioista?
- Ketkä ovat sinulle kaikkein läheisimpiä ihmisiä?

2. Elämänhistoria

Elämänkulku

- Kerro elämästäsi lapsuudesta alkaen:
 - Missä olet asunut, keitä ihmisiä on ollut elämässäsi mukana, millaisia muutoksia elämäntilanteessasi on tapahtunut, mitkä ovat olleet tärkeitä ja mieleenpainuvia tapahtumia?
 - Käydään läpi kaikki elämänvaiheet ja siirtymät: perhesuhteet, asuminen, työ- ja koulutus, kaverisuhteet, harrastukset jne.
 - Tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä liittyen haastateltavan lapsuudenperheessä tapahtuneisiin muutoksiin. (Esim. vanhempien eroon ja uusiin perhekokoonpanoihin jne.)

Koulutuspolku

- Millaisia muistoja sinulle jäi peruskoulusta (ala- ja yläasteelta)?
 - Millainen kokemus peruskoulu oli?
- Mihin siirryit peruskoulun jälkeen?
 - Miksi tai miten päädyit ko. koulutukseen?

Elämänvalinnat

- Kun ajattelet elämääsi nyt, toivotko, että jokin olisi mennyt toisella tavalla?
 - Oletko tyytyväinen siihen, miten asiat ovat menneet?
- Olisitko mielestäsi voinut itse valita toisin vai ovatko asiat tapahtuneet omista päätöksistäsi riippumatta?

Hyvinvointi

- Onko elämässäsi tapahtunut viime vuosina merkittäviä asioita?
- Onko jokin asia erityisesti askarruttanut sinua viime vuonna?
 - Jututetaan tilanteen mukaan: jos kielteisiä asioita, selvitetään, miten on selviytynyt jne.
- Miten hyvin koet voivasi tällä hetkellä?
- Mitkä asiat tuottavat sinulle iloa?
- Mitkä asiat huolettavat sinua?
 - Huolettavatko jotkin yhteiskunnalliset seikat tai ilmiöt sinua?
- Onko elämässäsi toistuvia tai pysyviä ongelmia tai käytännön haasteita, jotka vaikeuttavat elämääsi?
- Tiedätkö mistä voit hakea apua, jos kohtaat elämässäsi ongelmia?
- Oletko hakenut apua tai tukea kaupungin omista tai esimerkiksi järjestöjen tarjoamista palveluista?

- Jos et ole hakenut, miksi et?
- Jos olet, millaisia kokemuksia avun hakemiseen liittyy?
- Oletko hakenut apua tai neuvoja netistä, erilaisilta nettipalstoilta tai keskusteluryhmistä?
 - Jos olet, niin mistä?
- Olemme nyt keskustelleet elämänhistoriastasi, ihmissuhteistasi, arjestasi, työstäsi ja niihin liittyvistä asioista. Ennen kuin jatkamme seuraavaan teemaan, haluaisitko kertoa vielä jotain näihin asioihin liittyen tai tuoda jotain muuta esiin?

Varkaus paikkana, yhteisönä

- Varkaus paikkana; millaista on asua Varkaudessa?
- Entä millaista on asua asuinalueellasi?
- Mikä on Varkaudessa hyvää tai harmittavaa?
 - Mikä ottaa päähän paikassa, ihmisissä, elämäntavassa? Mikä on hyvää ja rakasta?
- Entä mikä asuinalueessasi on hyvää tai harmittavaa?
- Onko Varkaudessa jotain sinulle merkityksellisiä paikkoja?
 - Onko Varkaudessa paikkoja, joissa vietät mielelläsi aikaa ja missä viihdyt?
- Mihin kaikkiin paikkoihin veisit itsellesi tärkeän ihmisen, joka on ensimmäistä kertaa Varkaudessa?
 - Miksi näihin paikkoihin?
- Onko sinulle jotain merkityksellisiä paikkoja Varkauden ulkopuolella?
- Onko Varkaudessa alueita tai paikkoja, jotka pelottavat, tai jonne et mielelläsi mene?
- Koetko voivasi vaikuttaa kotikaupunkisi asioihin ja kehitykseen?
 - Jos kyllä, niin millä keinoin?
 - Jos et, niin miksi?
- Jos muuttaisit, mitä jäisit kaipaamaan Varkaudesta kaupungina?

- Mitä haluaisit muuttaa Varkaudessa? Puuttuuko Varkaudesta jotain?
- Millaisia terveisiä lähettäisit Varkauden päättäjille?

Tulevaisuus ja käsitys hyvästä elämästä

- Kuvittele, että viiden vuoden päästä elämäsi on juuri sellaista kuin haluat. Millaista se on?
- Millaista on mielestäsi hyvä elämä ja millaisista asioista se koostuu?

Liite 4

Koetun hyvinvoinnin mittaamisesta

Antti Kouvo

Arki Varkaudessa -kyselyn aineisto tarjoaa poikkeuksellisen moninaisia tapoja kaupungin asukkaiden hyvinvoinnin tarkasteluun. Myös tämän kirjan eri luvuissa on käytetty hyvinkin erilaisia varkautelaisten hyvinvoinnin kokemuksia kartoittavia mittareita. Jotkut näistä painottavat enemmän koettua hyvinvointia ja onnellisuutta, kun taas toiset vaikkapa terveyttä. Esimerkiksi Kankaanpään ja kumppaneiden artikkelissa (luku 6) oleva hyvinvoinnin mittari taas perustuu läheisesti Maailman terveysjärjestön elämänlaadun tutkimuksen työryhmän (WHOQOL Group 1996, 1998) kehittämään WHOQOL-Bref -mittariin (Hawthorne, Herrman & Murphy 2006). Tämä terveystavoitteisempi mittari kytkeytyy läheisemmin elämänlaadun ja sosiaalisen laadun käsitteisiin ja on esitelty hyvin kyseisessä luvussa.

Useammassa luvussa (Castrén & Kouvo; Pehkonen & Toikko; Hänninen & Lötjönen sekä Hänninen) taas käytettiin mittaria, jonka alkuperäisissä kysymyksissä varkautelaisilta kysyttiin asteikolla 1–5 (1=Täysin eri mieltä – 5=Täysin samaa mieltä) kantaa erilaisiin koettua hyvinvointia kartoittaviin väittämiin (kyselylomakkeen kysymyssarja 49, ks. liite 3.). Mittarin teknistä toimivuutta on käsitelty melko lyhyesti kyseisissä luvuissa, joten esittelemme sitä tässä hieman tarkemmin. Kuudesta havaitusta muuttujasta koostuvaa mittaria on eri luvuissa myös skaalattu hieman erilaisille asteikoille muun muassa tulosten esittämistapaan liittyvistä syistä (esimerkiksi 1–5 tai 1–10). Alla on esitetty mittarin alkuperäiset muuttujat.

Taulukko 1. Väittämän ”Millaiseksi koet elämäsi?” vastausten jakaumat kyselyaineistossa (prosenttiosuudet).

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	YHT.	Cronbach α jos muuttuja poistetaan
<i>Olen yleisesti ottaen onnellinen</i>	1,0	4,4	9,3	50,4	34,8	100,0	.888
<i>Olen voinut toteuttaa kykijäni ja lahjojani</i>	2,3	6,3	14,3	52,6	24,5	100,0	.905
<i>Koen elämäni mielekkääksi ja tarkoitukselliseksi</i>	1,6	5,0	13,1	47,2	33,0	100,0	.874
<i>Koen elämäni arvokkaaksi</i>	1,6	5,0	11,1	39,9	42,4	100,0	.880
<i>Koen hallitsevani elämäni</i>	1,2	5,2	9,8	47,5	36,3	100,0	.892
<i>Koen että minulla on annettavaa muille ihmisille</i>	1,4	3,9	15,3	49,5	29,9	100,0	.903

Kuudesta yllä olevasta muuttujasta koostetun mittarin Cronbachin α = .907.

Teknisesti ottaen mittaria voidaan pitää melko reliabelina (tai ainakin sisäisesti konsistenttina), sillä Cronbachin α -arvo on huomattavan korkea, vaikka summamuuttujassa on mukana vain kuusi yksittäistä muuttujaa. Yhdenkään muuttujan poistaminen ei myöskään paranna mittarin reliabeliutta näin mitattuna. Koska Cronbachin alfa-arvoihin perustuva reliabiliteettianalyysi ei välttämättä kerro mittarin ulotteisuudesta mitään, mittareille ajettiin myös lukuisia erilaisia faktorianalyseja. Myös erilaiset faktorioimalla tehdyt analyysit vahvistavat käsitystä mittarin yhtenäisyydestä siten, että mielekäs tulkinta on löydettävissä lähinnä yhden faktorin ratkaisusta, eikä useamman faktorin lisääminen analyysiin selitä kovinkaan paljoa lisää mukana olevien yksittäisten muuttujien vaihtelusta. Esimerkiksi pääkomponenttianalyysissä kommunaliteetit vaihtelevat arvojen 0,56 ja 0,82 välillä. Yksiulotteinen ratkaisu näyttäisi selittävän lähes 70 prosenttia havaittujen muuttujien vaihtelusta. Samantyyppiset tu-

lokset toistuvat myös faktorimenetelmiä vaihdettaessa. Kaiken kaikkiaan mittari on ainakin teknisessä mielessä verrattain onnistunut.

Vaikka mittari ei perustu suoraan mihinkään kansainvälisesti käytössä olevaan psykometrisesti testattuun elämänlaadun mittariin, se sisältää aineksia monenlaisista koetun hyvinvoinnin ja onnellisuuden mittaamisen tutkimustraditioista. Perinteisen onnellisuusmuuttujan lisäksi mittari sisältää esimerkiksi yksilön kokemuksiin toimintamahdollisuuksiin sisältyviä osioita (Anand, Hunter & Smith 2005). Laajasti käytössä olevista mittareista lähellä näitä sisältöjä ovat lievästi erilaiset kukoistusta mittaavat skaalat (Hone ym. 2014). Myös Casp-19 (Control, Autonomy, Self-realization and Pleasure measure) -mittari sisältää samoja osa-alueita tässä kirjassa käytetyn koetun hyvinvoinnin mittarin kanssa erityisesti autonomian kokemusten osalta (Layte, Sexton & Savva 2013).

Kirjassa käytetyn koetun hyvinvoinnin operationalisoinnin etuna voidaan pitää sitä, että se kytkeytyy pelkän onnellisuusaffektin tai tässä hetkessä koetun elämäntyytyväisyyden lisäksi myös muihin elämänlaadun osatekijöihin – joskin pelkkä onnellisuuteenkin keskittyminen olisi ollut aineistolla mahdollista. Jälkimmäisen etuna olisi toki ollut vertailtavuus huomattavasti useampiin muihin kansainvälisiin kyselyaineistoihin. Tällöin olisimme kuitenkin menettäneet merkittävän osan varkauteilaisen hyvinvoinnin kokemuksen kokonaisuudesta.

Kirjallisuus

- Anand, P., Hunter, G. & Smith, R. 2005. Capabilities and well-being: evidence based on the Sen-Nussbaum approach to welfare. *Social Indicators Research* 74, 9–55.
- Hawthorne, G., Herrman, H. & Murphy, B. 2006. Interpreting the WHO-QOL-BREF preliminary population norms and effect sizes. *Social Indicators Research* 77, 37–59.
- Hone, L. C., Jarden, A., Schofield, G. M., & Duncan, S. 2014. Measuring flourishing: The impact of operational definitions on the prevalence of high levels of wellbeing. *International Journal of Wellbeing* 4, 62–90.
- Layte, R., Sexton, E. & Savva, G. 2013. Quality of Life in Older Age: Evidence from an Irish Cohort Study. *J Am Geriatr So* 61, 299–305.
- WHOGROUP 1996. *WHOQOL BREF – introduction, administration, scoring and generic version of as-sessment*. Geneva: WHO.
- WHOGROUP 1998. Development of the World Health Organization WHO-QOL BREF quality of life as-sessment. *Psychol Med* 28, 551–558.

Kirjoittajat

Anna-Maija Castrén

VTT, dosentti, sosiologian apulaisprofessori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-6831-882X

Juha Hämäläinen

YTT, KL, AmO, sosiaalityön, erityisesti sosiaalipedagogiikan professori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-9834-1529

Vilma Hänninen

YTT, sosiaalipsykologian professori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-1846-5696

Mervi Issakainen

YTT, sosiaalipsykologian tutkijatohtori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0001-7471-2148

Hannu Itkonen

YTT, liikuntasosiologian professori, Jyväskylän yliopisto

Reeta Kankaanpää

YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto

ORCID ID: 0000-0001-9111-7076

Taru Kekoni

YTT, sosiaalityön yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-3167-0758

Antti Kouvo

VTT, dosentti, yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Pekka Kuusela

YTT, sosiaalipsykologian yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0003-3234-4556

Katja Lötjönen

YTM, projektitutkija, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Janissa Miettinen

YTM, sosiaalityön yliopisto-opettaja ja projektitutkija, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Tomi Mäki-Opas

FT (kansanterveystiede) dosentti, tutkimusjohtaja, Vaikuttavuuden talo, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-0472-719X

Arto Nevala

FT, Suomen historian vanhempi yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

Aini Pehkonen

VTT, dosentti, sosiaalityön professori (ma.) Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0003-1217-3753

Antero Puhakka

YTT, yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Mikko Saastamoinen

YTL, sosiaalipsykologian yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

Timo Toikko

YTT, dosentti, sosiaalityön professori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0001-9452-8022

Marja Vaarama

YTT, sote-palveluiden ja sosiaaligerontologian professori (emerita), Itä-Suomen yliopiston sosiaali- ja terveysjohtamisen laitos

Riitta Vornanen

YTT, sosiaalityön professori, Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos

ORCID ID: 0000-0002-1600-3893

VIIME vuosikymmeninä alueiden kehitys on eriytynyt Suomessa samoin kuin muissakin teollistuneissa länsimaissa. Osa kaupungeista on muodostunut kasvukeskuksiksi muiden joutuessa kamppailemaan väestön pienenemisen ja ikääntymisen sekä teollisten työpaikkojen vähenemisen aiheuttamien haasteiden kanssa. Liian vähän tiedetään siitä, mitä tällaiset muutokset merkitsevät asukkaiden hyvinvoinnin ja asuinpaikkaan liittyvien kokemusten kannalta.

TÄMÄ artikkelikokoelma valottaa arkielämää Varkaudessa, tyypillisessä itäsuomalaisessa kaupungissa, jolla on pitkä teollisuushistoria. Teoksessa on pyritty monipuolisia aineistoja hyödyntäen kuvaamaan eri näkökulmista rakennemuutoksen koetteleman pikkukaupungin asukkaiden, erityisesti nuorten aikuisten elämää ja hyvinvointia.

TEOS tarjoaa uutta tietoa tästä ajankohtaisesta ilmiöstä niin yhteiskuntatieteiden ja aluetieteen tutkijoille, pienten kuntien päättäjille, kaupunkisuunnittelijoille kuin suurelle yleisölle.

 TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

ISBN 978-952-359-025-0

9 789523 590250